

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı

HALKEVLERİ GÜZEL SANATLAR ŞUBESİ ve RESİM

Yüksek Lisans Tezi
Gökhan TERZİOĞLU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sedef BULUT

Ankara-2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi ve Resim

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr.Öğretim Üyesi Sedef Bulut

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....(Başkan)

.....

..... (Danışman)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde kurulan yükseköğretim kurumları ile askeri reformlar, teknik resim alanında bir ihtiyaç doğurmuş ancak ilk gerçek sanat eğitimi veren okul Sanayi-i Nefise Mektebi olmuştur. Bu kurum, 1914 kuşağı ya da Asker Ressamlar adıyla bilinen önemli sanatçı kuşakların doğuşunda öncü rol oynamış ve Osmanlı ile Cumhuriyet arasında belki de tek gerçek köprü olmuştur. Süreç içerisinde Sarayın da resme ilgisi artmış fakat resim sanatı, saray çevresi ile dar bir eğitilmiş çevrede kalan faaliyetlerin ötesine geçememiştir. Türkiye'de sıradan insanların ve Anadolu'daki halkın sanat ile ilk karşılaşmaları Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Bir Cumhuriyet projesi olan Halkevleri ise bunda çok büyük bir rol oynamıştır.

Bu çalışmada, Halkevlerinin Güzel Sanatlar Şubesi aracılığı ile Resim Sanatı alanındaki faaliyetlerini incelemek ve bunların sonuçları gösterilmeye çalışılacaktır. Çalışmada, Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesinin Resim faaliyetleri incelenerek, Halkevlerinin Türkiye'de Resim Sanatının yayılmasındaki rolü ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sırasıyla Osmanlıdan Cumhuriyete Çağdaş Resim Sanatının genel durumu ortaya konmaya çalışılmış, sonrasında ise Halkevlerinin kuruluş sürecine, yapısına ve şubelerine değinilmiştir. Son olarak Halkevlerinin Güzel Sanatlar Şubesinin Resim Sanatı alanındaki faaliyetleri ele alınmıştır.

Bu bağlamda tezin Birinci Bölümünde Osmanlıdan Cumhuriyete Resim Sanatının durumu ortaya konmuş, Halkevlerinin kurulmasından önceki ortama da kısaca değinilmiştir.

İkinci Bölümde Halkevlerinin Kuruluşu, örgütsel yapısı ve şubeleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde Halkevlerinin Güzel Sanatlar Şubesi aracılığı ile Resim Sanatı alanındaki eylemleri ele alınmış, bunlar *Kurslar* ve *Sergiler* başlıkları altında örnekleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Halkevlerinin resim alanındaki faaliyetlerinin, halk ve Çağdaş Türk Resmi üzerindeki etkileri Sonuç bölümünde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, CHP, Halkçılık, Halkevleri, İnkılâp, Resim, Güzel Sanatlar

ABSTRACT

The higher education institutions established in the last period of the Ottoman Empire and the military reforms created a need in the field of technical painting, but the first real art education school was Sanayi-i Nefise Mektebi. This institution played a leading role in the birth of important generations of artists known as the 1914 generation or the Soldier Painters, and was perhaps the only real bridge between the Ottoman Empire and the Republic. The palace is also becoming more interested in painting.. For example, the Society of Ottoman Painters is a non-governmental organization supported by him. Thus, a basis in the field of art in the country began to be formed. However, these would not go beyond the activities that remained in the palace environment and a narrow educated circle. The first encounters of ordinary people in Turkey and the people of Anatolia with art will take place in the Republican period. Community Centers, which is a Republican project, played a big role in this.

The aim of this study is to deal with the activities of the Community Centers in the field of Painting through the Fine Arts Branch and to try to show the results of these.

The environment before the establishment of the Community Centers was briefly presented, respectively, and the establishment process of the Community Centers and their branches were mentioned. Finally, the activities of the Community Centers in the field of Painting were discussed.

In the first chapter, the environment before the establishment of the Community Centers was tried to be briefly revealed, Atatürk's Understanding of Populism, Atatürk's Country Trips, the situation of the Darülfünun and the Turkish Hearths were discussed and the main factors affecting the establishment of the Community Centers were tried to be explained.

In the second part, information is given about the establishment, structure and branches of Community Centers.

The main subject of the thesis is examined in the Third Chapter. In this section, the activities of the Community Centers in the field of Painting were discussed, and these were tried to be presented with examples under the headings of Courses and Exhibitions.

The effects of the activities of the Community Centers in the field of painting on the public and on Contemporary Turkish Painting have been tried to be expressed in the Conclusion part.

Keywords: Atatürk, CHP, Populism, Community Centers, Revolution, Painting, Art

ÖNSÖZ

Çağdaş Sanat alanında Osmanlının son döneminde dar bir çevrenin etrafında oluşmaya başlayan sanat ortamının, tüm yurda yayılması ve sanatın hem ulusal, hem de evrensel boyutları ile içselleştirilmesi Cumhuriyetin amaçlarındandır. İşte Halkevleri de Atatürk'ün ve onun kurduğu Cumhuriyetin bu amaçları etrafında şekillenen uzun vadeli hedeflerinin en içten örneklerindendir. Rejimin ön gördüğü gibi hiçbir ayrımın ve sınıfın olmadığı, yurttaşların birlikteliğinin sağlanacağı evlerdir. Buna dair sayısız örnek, Halkevlerinde resim yapan her meslek ve mevkideki insanın nasıl iç içe olduğunu gösterir niteliktedir.

Bu çalışmada, Halkevleri öncesi sanat ortamı gösterildikten sonra Halkevlerinin resim sanatı alanındaki uygulamaları ve sonuçları ortaya konmaya çalışılmıştır. Birçok nedenden ötürü Halkevlerindeki faaliyetler, detaylı bir şekilde kayıt altına alınmamıştır. Bir kuruluş kanunu olmayan Halkevlerinin kültür-sanat alanında yaptıklarının büyüklüğü ve önemi zaten uzun vadede ortaya çıkacak, bu nedenle dönemi inceleyip yorumlamak, yıllar sonra o dönemi araştıranlar ile sanatçıların şahitliklerine dayanacaktır. Diğer bir deyişle adı bilinenler emeklerinden bahsetmeyecek, bilinmeyenler ise adsız birer kahraman olarak tarihteki yerlerini alacaklardır.

Bu çalışmanın ana sorunsalı, Cumhuriyet ideolojisini en çok yansıtan kurumlardan biri olan Halkevlerinin, resim sanatı alanındaki eylemlerini göstermek olduğundan, dönemin sosyal ve kültürel ortamına da kısaca değinilmeye çalışılmıştır.

Dönemin tarihi yakından incelendikçe, nice önemli bilgi ve değer ortaya çıkacağı muhakkaktır. Halkevleri hakkında çok sayıda tez olmakla birlikte bu çalışma ile Halkevlerinin Resim faaliyetleri alanında daha kapsamlı çalışmalara doğru bir ilk adım olursa çok mutlu olacağım.

Atatürk'ün, Türk Ulusunun layık gördüğü yere yükselmesine katkı sağlayacağına inandığı kültür ve sanat faaliyetleri hakkında bir araştırma yapmanın zorlukları oldu kuşkusuz. Ancak hiçbir zorluk, böyle bir çalışmanın verdiği heyecan ve mutluluğa engel olamazdı.

Çalışmada kullanmadığım kaynaklar ve görmekte zorlandığım noktalar ve tüm eksiklikler bana ait olmakla birlikte, bu çalışmada bilime ve sanata katkı sağlayan yanların ortaya çıkması hocalarım sayesinde.

İşte bu nedenle, doğuştan içimde olduğuna inandığım Tarih ve Sanat sevgisini daha da yükselterek olgunlaştıran, bana inanan ve bu yüzden de bana daima tahammül eden, her açıdan çok özel bir insan olarak yaşamımı güzelleştiren tez danışmanım, sevgili hocam Dr. Öğretim Üyesi Sedef Bulut'a daima teşekkür borçlu olacağım. Kalbimde en özel yerlerden birine sahip olan değerli hocam Prof.Dr. Bige Sükan'a ise özel olarak teşekkür ediyorum.

İlgisi ve yol göstericiliği ile ufuk açan Enstitü Müdürümüz Prof.Dr. Temuçin F.Ertan'a, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Prof. Dr. Hakan Uzun'a içtenlikle teşekkür ederim. Yardımseverliği ve desteği için Araştırma Görevlisi Dr. Bahar İzmir'e ayrı bir teşekkür borçluyum.

Görevleri boyunca hiç şikayet etmeden daima güler yüzle çalışan ve pandemi sürecinde hem yüz yüze, hem de dijital iletişim süreçlerinde ilgileri ve heyecanları hiç düşmeyen Enstitü Sekreteri Gülcan Erkan başta olmak üzere, Öğrenci İşleri bölümüne, Özkan Koçak'a ve tüm enstitü personeline teşekkürlerimi sunuyorum.

Gökhan
TERZİOĞLU
Ankara, 2022.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDAN CUMHURİYETE ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATI

I.1. Tarihsel Süreç İçinde Ana Hatlarıyla Resim Sanatı	5
I.2. Türklerde Çağdaş Resim Sanatı	13

İKİNCİ BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURULUŞU

II.1. Halkçılık ve Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı	25
II.2. Halkevlerinin Kuruluşuna Neden Olan Diğer Unsurlar	28
II.3. Halkevlerinin Açılışı	38
II.4. Halkevlerinin Yapısı	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKEVLERİ GÜZEL SANATLAR ŞUBESİ VE RESİM FAALİYETLERİ

III.1. Güzel Sanatlar Şubesi	47
III.1.1. Yayınlar	55
III.1.2. Kurslar	59
III.2. Sergiler	66
III.2.1. 1932-1939 Yılları Arasındaki Sergiler	67
III.2.2. 1939-1950 Yılları Arasındaki Sergiler	85

SONUÇ	128
KAYNAKÇA	132
EKLER	145

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
S.	: Sayı
s.	: sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Halkevleri, 19 Şubat 1932'de halkın ihtiyaçlarını gidermek, onu yükseltmek ve inkılâbı yaymak amacıyla kurulmuştur. 19 yıl boyunca bu amaç için yurdun her yerine yayılmış ve büyük bir dönüşüme ön ayak olmuştur. Cumhuriyetin içselleştirilmesine katkı sağlayan Halkevlerinin organizasyonunda çeşitli alanlarda şubeler de oluşturulmuş ve bunlar aracılığı ile yurttaşlar birçok açıdan kişisel gelişimlerine katkı sağlayan olanaklara kavuşmuştur. Bu şubelerin, Sosyal Yardım, Köycülük gibi çok somut temel ihtiyaçlara yönelik olanlarının yanında, Spor, Dil, Edebiyat ve Tarih, Temsil gibi soyut ve kültürel ihtiyaçlara yönelik olan şubeler de düşünülmüştür. Bunlardan biri de Güzel Sanatlar Şubesidir.

Halkevleri, devletin, ilk defa olarak halka şeffaf, demokratik, bilgilendirme ve bilinçlendirme gibi amaçlarla, kitaplar, broşürler, eğitim faaliyetleri, sosyo-kültürel faaliyetler, kurslar, sosyal yardımlar gibi çok çeşitli yöntemler aracılığı ile ulaştığı orijinal bir örgütlenme örneğidir. Tüm dünyada yüzyıllar boyunca etkin olan monarşik veya oligarşik yönetim biçimlerinin idaresi altındaki insanların, Türkiye örneğinde Cumhuriyet rejimi sayesinde ilk defa Halkevleri üzerinden devlet ile bu denli yakın bir ilişki içine girdiği görülmektedir. Çünkü Halkevleri, Atatürk'ün kültürel kalkınma çalışmalarını temsil eden, yaşamsal öneme sahip bir kurumdur. Sosyal yapı üzerinde birçok etkileri bulunması da oldukça dikkat çekicidir. Zaten Halkevleri, Cumhuriyeti kuran Mustafa Kemal Atatürk'ün, Cumhuriyetçilik ve Halkçılık anlayışında da gerçekçi bir iz düşümünü taşımaktadır. Halkevlerine verilen önem, devlet yetkililerin eylemlerinde görüldüğü gibi, kuruluşundan itibaren, gerek CHP merkezinde, gerekse devletin üst kademelerinde bulunan, Türk Siyasal yaşamında etkin olan Başvekil ve Vekillerin konuşmalarında da görülmektedir.

Ayrıca yurttaşların her bakımdan gelişmesi, Türk İnkılâbının gerçek anlamda halka yayılması için etkin bir örgütlenme olarak düşünülen Halkevleri, adından çokça söz edilmesine karşın, ne yazın, ne de düşün alanında hak ettiği değeri görmemiş, daha çok Halkevleri ve Halk odalarının kısa tarihi ya da şubelere dair çalışmalar şeklinde ele alınmıştır. Bu çalışmada Halkevlerinin, Güzel Sanatlar Şubesinin Resim alanındaki faaliyetleri detaylıca ele alınmış, bununla birlikte Güzel Sanatlar Şubesinin resim faaliyetlerine destek olan ya da onunla kesişen benzer faaliyetler ve çalışmalara da Türkiye'de Güzel Sanatlara katkısı bağlamında işaret edilmeye çalışılmıştır.

Bu faaliyetlerin başlıcaları kurslar ve sergilerdir. Kursların, ilk yıllardaki birkaç örnekten sonra sayıları çok artmış ve artık kaynaklarda da bahsedilemediğinden takip edilemez olmuştur. Ancak sergi faaliyetinde bulunan ya da üyeleri resim ile ilgilenen Halkevlerinin çoğunda resim kursu açıldığı tahmin edilebilir.

Halkevlerinin resim alanındaki faaliyetlerini ortaya koymadan önce Türklerin Çağdaş Resim Sanatı alanındaki durumunu göstermek gerekecektir. Bu dönem, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında başlayan oldukça kısa bir dönemdir denebilir. Cumhuriyetin ilanına kadar olan bu kısa sürede ortaya konan ilk örnekler, çoğunlukla yabancıların verdiği resim dersleri ile yurt dışında eğitim alanların Türkiye'deki kişisel faaliyetleri ile sınırlı kalmıştır denebilir. Öyle ki, az sayıdaki profesyonel sanatçı bile sergi açmakta, hatta resim yapacak somut olanaklar bulmakta bile zorlanmaktadır. Çağdaş Resim Sanatının asıl ürünleri, Cumhuriyetin ilanı ile ortaya çıkmış, bunda Halkevlerinin çok önemli katkıları bulunmuştur. Asıl amacı, ressam yetiştirmek ya da profesyonel sanat akımları yaratmak olmadığı halde Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi, yurttaşları sanat ile tanıştıran ve resmi tüm yurda duyuran original bir örmektir. Kaldı ki, aşağıda nedenleri ile açıklanacağı gibi şubenin öncelikli amacı resim değil, müziktir.

Halkevleri konusunda çok sayıda makale ve tez bulunmasına rağmen, Halkevlerinin sanat faaliyetleri hakkında pek detaylı çalışma olmadığı ortadadır. Çalışmada, Halkevleri hakkında en kapsamlı çalışma olan Anıl Çeçen'in *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri* adlı kitabı en temel kaynak olurken, Zeki Arıkan'ın *Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi* adlı değerli makalesinin, oldukça yol gösterici olduğunu belirtmek isterim. Halkevlerinin Resim Sanatı alanındaki faaliyetleri hakkında temel kaynaklar, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Halkevlerinin merkezi yayın organı *Ülkü* başta olmak üzere çeşitli dergiler ile dönemin gazeteleri olmuştur. Gerçek anlamda Cumhuriyet sayesinde ortaya çıkan Çağdaş Türk Resim Sanatını ve onun serüvenini doğru değerlendirebilmek için ise kuşkusuz önemli sanatçıların, sanat tarihçilerinin bilimsel yapıtları ile anıları çalışmanın olmazsa olmazlarından. Refik Epikman, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Kaya Özsezgin, Nurullah Berk, Turgut Zaim gibi en başlarad anılması gereken birçok sanatçıdan en çok bilinenleridir. Çok yönlü bir sanatsal değerlendirme için yabancı sanatçılardan ve eleştirmenlerden de yararlanılmıştır. Nazan-Mazhar İpşiroğlu'nun *Sanatta Devrim* adlı çalışmaları, çağdaş sanatın en değerli özetlerinden biri olarak çok önemli bir alt yapı kurmama yardımcı oldu. Ayrıca belli başlı yabancı sanatçı ve sanat tarihçilerinin

yapıtları da temel başvuru kaynaklarımdan oldu. E.Gombrich ve Andre Lhote bu alanda en değerli bazılarıdır. Çalışmanın konusu hakkındaki basın kaynaklarının tamamını tek tek incelemek elbette olanaksızdı. Bu nedenle Canan Bayer'in *Cumhuriyet Basınında Sergiler Bibliyografyası* bu konuda ciddi bir eksiği tamamladı ve basındaki sanat faaliyetlerini tarama konusunda adeta kurtarıcı bir rol oynadı. Bu önemli yapıt, dipnotlarda görülmeyeceği için burada anmak gerekir. Çok sayıda tez ve makale de çalışmaya önemli birer katkı sağladılar. Cumhuriyetin ilanından kısa süre önce dar bir çevrede başlayan Çağdaş Sanat faaliyetleri hakkında Seza Sinanlar, çalışmaları ile önemli boşlukları doldurdu. Çiğdem Doğan'ın *Ankara Halkevi Sergileri* adlı tezi sayesinde bazı önemli sergilerin görsellerini görmüş oldum.

Hallevlerinin resim alanındaki faaliyetlerini bir çalışmanın başlığı altında derli toplu bir şekilde ortaya koymak oldukça titiz ve zorlu bir çalışma gerektirmiştir. Bunun birinci nedeni, Halkevlerinin sanat faaliyetlerine ait kaynakların yetersiz ve dağınık bir halde bulunmasıdır. Çünkü Halkevleri, acil bir ihtiyaca yanıt vermek için kurgulanmış bir siyasal propaganda aracı olarak görülmemiştir. Bu nedenle Halkevlerinin bir kuruluş kanunu da yoktur. Zaten ülkede Atatürk'ün isteği ile girişilen çok parti denemeleri birçok nedenle gerçekleşmemiştir ve 1946'ya kadar CHP'ye rakip olacak başka partide bulunmamaktadır. Dolayısıyla CHP'nin, Halkevlerinin faaliyetlerini, 1946'ya kadar bir siyasal araca dönüştürmesini düşünmek mantıksız olur. 1946'dan sonra ise değişen iç ve dış dinamikler nedeniyle Halkevlerinin giderek etkisizleştiği düşünülünce çok partili dönemde de DP'lilerin iddialarının anlamsız olduğu görülür. 1946-1951 yılları arasındaki dönemin gazeteleri, CHP'nin değil, adeta DP'nin istediği bir ortamın var olduğunu da açıkça yansıtır. Bunun en önemli bir diğer nedeni, Halkevleri faaliyetlerinin CHP yetkilileri tarafından detaylıca kayıt altına alınmamasıdır. CHP Genel Merkezi ile Halkevleri arasında, Halkevlerinin ihtiyaçlarını karşılamak, bütçeleri denetlemek ve faaliyetlere yön vermek amacıyla gerçekleştirilen yazışmalar olmasa, Halkevlerinin sanat alanındaki faaliyetleri hakkında gazete ve dergilerde çıkan birkaç sergi haberi dışında pek bir şey kalmayacağı bile düşünülebilir.

Tüm bu nedenlerle, Halkevlerinde tüm sergilerden bahsetmek ve bahsedilenleri ise ayrı ayrı başlıklar altında toplamak oldukça dağınık bir görüntü ortaya çıkaracaktı. Bu yüzden sergiler, kronolojik sıra ile verilmiştir. Ayrıca bazı sergiler ya hiç bilinmemekte ya da çok az bilinen bir gazetede çok küçük bir habere konu olmaktadır. Gerek Ankara Halkevinde ve gerekse Anadolu'daki Halkevlerinde Güzel Sanatlar Şubesinin (Ar Komitesi) düzenlediği İnkılâbı yaymaya yönelik sergiler ile

halkı sanat ile buluşturmaya yönelik amatör sergiler, kuşkusuz CHP'nin bu konudaki amaçları bakımından da en önemli sergilerdir.

Bir ülkenin içinde bulunduğu durum ve buna neden olan etmenler anlaşılmadan Halkevleri gibi önemli bir konunun ele alınmasının sağlıklı sonuçlar vermesi beklenemez.Çağdaş Türk Resim Sanatının yolculuğu boyunca Türkiye'de, dünyada olduğundan daha ciddi zorluklar yaşanmıştır. Bunlar, sadece ekonomik değil, aynı zamanda, siyasal, sosyal ve kültürel dir. Ancak bunlara ve Türkiye’de Çağdaş Resim Sanatının geçmişine değindikten sonra Halkevlerinin Resim alanındaki faaliyetleri ve Türkiye’ye katkıları daha sağlıklı bir şekilde görülebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDAN CUMHURİYETE ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATI

I.1 Tarihsel Süreç İçinde Ana Hatlarıyla Resim Sanatı

Sanatın Tarihi, neredeyse İnsanlık Tarihi kadar gerilere gitmektedir. Öyleyse sanat nedir? Sanat, en genel deyişle, güzel bir duygunun ya da tasarımın özgün yöntemlerle anlatılması, dışavurulmasıdır. Mağara duvarlarındaki ilk çizikler sanat mıdır? Bu, tartışmalıdır. Ancak aşağıda görüleceği gibi başka bir bakış açısına göre aslında *sanat yoktur, sanatçı vardır*.¹

Bir dışavurumun, bir güzellik de taşıması zorunlu mudur? İçten olsun olmasın, sanat için neredeyse herkes böyle söyler. Ancak böyle bir gereklilik de 19. yüzyıldan sonra artık tartışmalıdır. Sanatın önemi, tüm dünyada özellikle son yüzyılda çoğunlukla kabul edilmiş durumdadır. Ancak bu defa da onu anlama şeklideğişecektir. Özellikle sanayileşmenin ardından insan, yalnızca doğada karşılaştığı güzellikleri değil, kent yaşamı içinde çalışmaya başladıktan sonra, gündelik iş yaşamını, can sıkıcı konuları ve rahatsızlıklarını da resmederek, kişisel ya da toplumsal sorunları, kısacası her konuyu sanata dahil etmiştir. Kimi zaman bir fabrikanın dişlileri, kimi zaman da çıplaklık gibi insanın yaşamındaki gerçeklerin resme konu olması, resim sanatının her düşünsel alana yayılarak sayısız tartışmaya yol açmasına neden olmuştur.² Örneğin kadın bedeni, sanatın en eski temalarından (*thème*) biridir. Berk'e göre bu tema tercihinin birçok nedeni olabilir ve bu her devirde son derece normaldir. Diğer yandan bu eğilimi sadece seksüel hislerde aramak yeterli bir açıklama olamaz. Ona göre, bu güzel cinsiyetin vücudunun insanlık tarihi boyunca tartışma konusu olduğu su götürmez ancak sanatta ön plana çıkmaya başlaması eski Mısır'da değil, ilk defa Yunan Sanatında görülür.³

Başka bir açıdan sanat, Tarih Öncesi çağlardan beri vardır ve onun kaynakları üzerinde durulmalıdır. Buna göre sanat, insanın ilk duyularından biridir ve bunu taşlara çizilmiş bir desenin ya da üç boyutlu bir figürün

¹ E.H.Goombrih, *Sanatın Öyküsü* (çev. Ömer-Erol Erduran), İstanbul: Remzi Kitabevi, , 2007, 16.

² Çıplaklık, resme konu olduktan sonra resim, her alanda değişikliklere yol açacaktır. Örneğin çoğu insan çıplaklıktan utanırken Clark'a göre *Nüsa* sadece yeniden yapılmış bir beden değil, yeni bir estetik formdur. Richard Leppert, *Batı Dünyası Modernite Dönemi Sanatında Bedenin Kültürel Retoriği; Nü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, 19.

³ Nurullah Berk, "Sanatta Kadın Vücudu", *Ar*, 1, (1938), 5-6.

tasarımında aramak gerekir. En ilkel tasvirle sanat, şekil ortaya çıkaran eylemlerdir. Buna göre sanat Paleolitik dönemde ortaya çıkmış ve bugünkü anlamıyla kendinden önceki bir sanatçının yapıtını taklit etmeyen, başka hiçbir örnek görmeyen insanın doğada, bir nedenle kendi elleriyle ortaya çıkardığı ilk original yapıtlar olarak değerlendirilebilir.⁴Buradan hareketle sanat, sanat için mi, yoksa toplum için mi? tartışmalarında bu ikisinin de payı olduğundan hareket edilmelidir.⁵Bir görüşe göre, ilk sanat yapıtları üç boyutludur ve hem zevklerden, hem de ihtiyaçlardan doğmuş olabilir. Resim denen, çizip boyama ile figürler oluşturulması eylemi ise olgunlaşmanın bir sonucu olmalıdır.Gombrich ya da Davis'inki gibi çok sayıda görüş, ilk sanatın bu duvar çizikleri olduğunu ima ederler.⁶ Gerçek her ne olursa olsun burada *Resim*, sanatın ilk dalı sayılmakta ve bunun üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır.

Daha dar anlamda resim sanatının tarifi de benzer sorunlarla karşı karşıyadır. Çağdaş resim sanatının en önemli kuramcılarında, çok yönlü bir yazar ve usta bir ressam olan büyük sanatçı André Lhote, tanımlamanın başlı başına bir sorun olduğunu söyler.Çünkü tanımlanan şey, belli bir mesafe katetmiştir ve artık onu tanımlamak, onu sonlandırmak demektir. Diğer yandan tanım, yine Lhote'ye göre bir şeyin özüne değil, tarzına vurgu yaptığına göre neye yarar?⁷ Halbuki resim, gelişmeye ve değişmeye devam eden bir süreçtir. Hatta yeni baştan başlar ve yeniden oluşur.⁸

Demek ki,insan gibi resim de değişmektedir. Daima arayış içinde olan insan dünyayı değiştirmekte, ilk insanlardan günümüze kadarmeydana gelen değişimler de insanları değiştirmektedir. Dolayısıyla,insanın sanat hakkındaki yorumları da daima değişmiştir ve bu nedenlerle tek bir sonuca çıkan kesin yargılar aramak yanıltıcı olabilir. Ortaçağdan sonra sanat hakkında tüm insanlığın ortak olduğu bir yargı varsa o da,sanatın *yaratma ve ifade etme özgürlüğünü* temsil ettiğidir. Danto'ya göre ise her kavram sanat ile yerli yerine oturur ve bu

⁴ Şevket Aziz Kansu, “Ar'ın Prehistorik Kaynakları Hakkında”, Ülkü Halkevleri Dergisi, 59, (1938), 441-453.

⁵ Kansu, “Ar'ın Prehistorik Kaynakları Hakkında. s.442.

⁶ Bkz; James Davis, *İnsanın Hikayesi; Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz*, Çev. Barış Bıçakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019, 111-112.

⁷ Andre Lhote, *Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler*, Çev. Kaya Özsezgin, Ankara: İmge Yayınları, 2000, 11.

⁸ Lhote, burada bir sonuca ulaşmış görünür ve resim zaten kübizmdir der. Ancak bunu tarafını belli etmek için yapar. Asıl vurgulamak istediği resmin devinim ve dönüşümdür. Bkz; Lhote, *Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler*, 14.

nedenle sanat her kavramın temelidir. Öyle ki, felsefeyi mümkün kılan da sanattır.⁹Sanat konusu, öylesine eskidir ki, zamanla o denli derinleşir ve sanat nedir tartışmalarına onun ne olmadığı da eklenir. Ernst Gombrich'e göre,biz güzel bakmadığımızda hiçbir şey bize yardımcı olamaz. Her şey insanın düşüncesine göredir. Farklı bir açıdan bakmayı salık veren Gombrich, belki de bu nedenle sanatı tarif etmeden önce insandan bahseder ve geçmişteki ustaların tablolarını değerlendirirken birini diğerine tercih etmekte zorlanır. Gombrich haklı olarak, *içten içe birini diğerinden daha güzel bulabiliriz ama daha saygıdeğer bulmamalıyız* der.¹⁰ Sonra sanatçı da bu tarife eklenir. Suut Kemal Yetkin, önce *sanatçı ne değildir?*sorusuna, sonra *sanatçı nedir?*sorusuna yanıt arar; Ona göre sanatçı, fazla enerjiyi boşaltan mekanik bir makine olmadığı gibi, şüpheci, inançlı ya da inançsız duyguların baskısından kurtulmaya yarayan bir emniyet subabı da değildir. Bodelaire ve Zweig'tan örnekler vererek sanatçı şöyle der; sanatçı, geri dönüşü olmayan bir yolculuğa çıktığını duyan, duyuran, gidene hayat vermek gibi sonsuz arzuları taşıyandır.¹¹

Bugün resim sanatı, her konuyu ele alma gücüne sahiptir. Ancak somut ya da soyut olsun, her konuyu ele alabilen bugünkü Çağdaş Batı Resminin temalarındaki özgürlük, birden bire ortaya çıkmamıştır. Rönesanstan itibaren önce yavaş yavaş doğaya açılmaya başlayan Avrupa, kilise ikonalarının yanına önce sıradan insanları koyma ihtiyacı duymuş, sonra da kuşları, kedileri, köpekleri kompozisyonlara eklemiştir.¹² Binlerce yıl önce Asya Türklerindeya da Hint duvarlarında çokça görülen hayvan figürleri, Avrupa'da ancak Rönesans ve Reformun ardından resimlerde yerini alabilmiştir. Venüs'ün çıplak vücudu yanında, bir köpeğin resmedildiği Tiziano tablosu bu bakımdan oldukça manidardır.¹³Bu ilk örneğin 16. yüzyıl ortalarından itibaren görülmeye başlaması, dinin etkisinden kurtulmaya doğru ilk adımların atılmış olduğunun, gelişmelerin ise yavaş olduğunun da kanıtıydı.

Kilisenin dışında kararlar alabilen az sayıdaki güçlü insanın evlerini tablolarla süslemesi, ilk özgürlük emareleridir. Sergileme, uzak bir tartışma konusu gibi görünmekle birlikte, resim sanatının tam da içindedir. Birresmin sergilenmesi, onun kimi insanlar için ilk defa sanat tanımı içine sokulması

⁹ Jale Nejdet Erzen, *Çoğul Estetik*, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, 20.

¹⁰ Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, 16-19.

¹¹ Suut Kemal Yetkin, "Sanatkâr", Ar, 2, (1937), 1.

¹² Nazan İpşiroğlu, *Sanatçı Gözüyle Köpek*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s. 22-23.

¹³ İpşiroğlu, *Sanatçı Gözüyle Köpek*, s. 24.

demekiken, kimileri için ise ilk defa resme değer verme eğiliminin ortaya çıktığını gösterir. Epikman'a göre sergileme, resim yapıtlarını ilk defa sanat olarak görmekten kaynaklanmamış olabilir ancak onu ilk defa estetik bulma ve başkalarına gösterme isteği sanat tarihi açısından da çok kritik bir dönemeç olacaktır. Öyle ki *sergileme*, Epikman'ın da ortaya koyduğu gibi resim sanatını doğurmasa da, onun en önemli devrimlerinden birini yapmıştır. Bu, aynı zamanda *estetik* konusunun da bir parçası olmuştur. İtalya ve Venedik'teki dini ikonların anlam değiştirmesi, estetik kaygısı, Rönesans ve Reform ile başlamıştır. Diğer yandan resmi sergileme cesareti göstermek bakımından İngilizler ve Fransızlarda öncülerden sayılmalıdır. Örneğin Fransa'da ünlü bakan Colbert, Kral XIV. Louis'yi ikna ederek görkemli Versailles Sarayında bir resim galerisi açtırmıştır.¹⁴ Cezanne ile birlikte Çağdaş Resmin kurucularından kabul edilen Lhote de duvara asılan resmi ve *decorative* tabirini küçümsemez, aksine yüceltir. Resim duvara asıldığında artık onu duvara asan kişinin niyeti önemli değildir. O, orada bağımsız olarak kendini anlatır ve kendi değerini açığa vurur.¹⁵

Çağdaş Batı Resmi, gerçek anlamda Sanayi Devriminin ardından meydana çıkmış ve bu dönemden sonra resimde daha felsefi ve derinlikli tartışmalar görülmüştür. 1800'lerde artık Avrupa resmi, uzun süren deneyimler sonucunda çok ciddi bir temele oturmuş bulunuyordu. Sanat alanında, ekonomik ve siyasal dönüşümlerle etkileşim içerisinde olan modern ulusların ekolleri bile oluşacaktır. Yaklaşık beş yüz yıl boyunca klasik adını alan gerçekçi resimlerin sayısız deneyimi ile olgunlaşan resimde artık soyutlama doğmuştur. İşte bu, sanatta devrimdir.¹⁶ Çağdaş sanat akımları da bu dönemin bir parçasıdır. Yüzyıllar süren ölü doğa realizminin ardından önce izlenimcilik (impressionism) gelmiş, ardından *evrene açılma ve yaratma özgürlüğü*¹⁷ ile ifade edilen çağdaş resim sanatçısı kendini göstermiştir. Soyut resim, artık ana başlıktır ve birçok akım ya da görüş bu açıdan değerlendirilecektir. Resmin artık izleyici tarafından

¹⁴ Refik Epikman, "Resim Sergilerinin Gelişimi I", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 19, (1948), 21-24. Refik Epikman'ın resim sergilerinin tarihsel arka planını ortaya koyan ve 1948'de *Ülkü* dergisinde yayınlanan bu yazı dizisi birçok açıdan çok değerlidir.

¹⁵ Jean Cassou'nun Lhote hakkındaki sunusundan alıntılanmıştır, *Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler*, 14.

¹⁶ İnsan düşüncesinin özgür ve her şeyin merkezinde olduğu yeni bir sanat anlayışı doğmuştu ve Çağdaş Batı Sanatı buydu. Sanayi devriminin ardından ortaya çıkan yeni anlayış ve akımlar empresyonizm ile adından söz ettirmiş ancak en çok soyut resmin ortaya çıkışıyla güçlü bir yankı uyandırmıştır. Batı Resmi hakkında son derece etkili ve özgün bir anlatımı için bkz; Nazan-Mazhar İpşiroğlu, *Sanatta Devrim*, İstanbul: Hayalperest Yayınları, 2009, 13-108.

¹⁷ İpşiroğlu, *Sanatta Devrim*, 45.

anlamlandırılması gerekmemektedir çünkü o bir fotoğraf değil, yaratıdır. Bu dönemde de kısa süre etkili olan İzlenimciler, Dışavurumcular(expressionism), Kübistler, Fovlar,Sürrealistler, Maviler ve daha niceleri yeni perspektifler ortaya koymaktadırlar ve artık doğa taklidi ya da nesne ressamlığı değil, kavram ressamlığı söz konusudur.¹⁸ Öyle bir noktaya gelinmiştir ki, resimde teknikten çok sanatçının düşünceleri hatta toplumların önündeki konumu ve imajı da önem kazanmaktadır. Örneğin Picasso, sanatçının bir savaşçı olduğunu söylemektedir. Örneğin Kahnweiler, Picasso ve Braque'ın birbirilerini tanımadan önce bile resim üzerine aynı yapısal sorununa odaklandıklarını söylüyordu. Belki de bu, kübizmin adeta doğal bir doğuşu olduğuna bir örnek olarak gösterilebilirdi. Kübizm, 20. yüzyılın başında ve çağdaş sanatın öncülü olarak doğmuştu.¹⁹ Sanatçı insan artık, kendi düşüncelerine, bunu ifade etmeye, kısacası her açıdan hür olabileceği bir sanat anlayışına inanmaktaydı. Cezanne'nın ardından gelen Kandinsky, Mondrian, Klee, Picasso, bu yeni sanatçı tiplemesiydi.²⁰Unutmamak gerekir ki, Cezanne, resmin yapısından ilk defa bahseden, bunun asıl problem olduğunu ortaya koyan kişiydi. Bernard'a yazdığı mektuplarda doğadaki her şeyin kare, üçgen, yuvarlak, silindir ya da küp olduğundan bahsetmekteydi. Artık görünümünden kurtulup resmin derinliğine bakmak gerekiyordu. Cezanne, hemhakim, hem de bir yapı temeli arıyordu.²¹Eğer bir ressam somut bir resim yapmak isterse elbette yine yapacaktı ancak artık konu kentler ve makinalar idi. Kübistlerin nesne kavramını ortaya koymasından sonra nesne de ortadan kalkmış, salt bir kavram ressamlığı ortaya çıkmıştı ve bu sanatçıya özgürlüğünü veriyordu.²² Tüm bu nedenlerle 20. yüzyıla gelindiğinde birçok sanatçılar ya da sanat kurumları için soyut sanat doğuyordu. Her bakımdan evrene açılmak ve onunla birlikte yaşamak. Yeni çağdaş sanatın sınırları alabildiğince geniştir. Yukarıda da bekirtildiği gibi Kandinsky, Mondrian, Picasso, Malevic, şekilden de öte bi soyutlama arzusundaydılar ve bunu başardılar.²³ Zamanla tüm dünyada ün salacak olan Kandinsky'nin soyut taboları, derinliği olan geometrik şekillerin anlatılarıdır. Mondrian gibi birçok sanatçının, Teosofi denen bir tinsellik akımından etkilendiği biliniyor. Buna göre Kandinsky,

¹⁸ İpşiroğlu, *Sanatta Devrim*, 19-32.

¹⁹ İpşiroğlu, *Sanatta Devrim*, 42.

²⁰ Çağdaş sanatın anlatımını kolayca ortaya koyabilme yeteneği nedeniyle bu bölüm için çoğunlukla İpşiroğlu'ndan yararlanılmıştır. *Sanatta Devrim*, 33-68.

²¹ Tıpkı Lhote gibi birçok sanaçı ve düşünür, Cezanne'ı çağdaş resmin kurucusu olarak kabul eder. İpşiroğlu, *Sanatta Devrim*, 26-29.

²² İpşiroğlu, *Sanatta Devrim*, 15-16.

²³ İpşiroğlu, yazılarında bu sanatçıları haklı olarak soyut resmin doğuşunu anlattığı yere yerleştirir. *Sanatta Devrim*, 45-56.

şekillerin ne maddecilik, ne de duygusallık içerdiğini, onlarda birer ruh olduğunu söylemektedir. Bu yeni soyut resmin dünyası, romantiklerin duygusal dünyaları değildir. Sevgi, saygı, öfke, nefret vb. gibi tüm tinsel unsurlar burada içiçedir. Tıpkı çocukların ilk yıllarında biçimleri ayıramadıkları dönemde olduğu gibi, olgun insan, maddesel ve tinsel biçimleri birbirinden ayırmaz. Hepsini bir arada taşıyabilir ve bir çocuk gibi en başa dönebilir. Tüm duyuları aşarak en üst düzeyde bir tinselliğe ulaşabilir. Bu nedenle de tinin hem yükseldiği, hem de anlaşılabilirdiği bir sanattır resim. Tıpkı Cezanne ve Picasso da olduğu gibi Kandinsky'de de bu nedenle yüksek bir ifade arzusu belirir. Onun resimlerindeki geomterik şekiller ve renklerde çocuklarda görülen ifade duyarlılığı vardır.²⁴

Çağdaş sanatının öncülleri arasında yer alan Malevic ise nesnesiz bir ifade aramaktadır. Ona göre bu yeni çağ, mal mülk ve nesne hırsının ortadan kalkacağı bir çağdır ve ona süpermatizm (nesnesiz dünya çağı) der. Malevic, dinin artık geride kaldığını ve soyut değerlerin başka bir alt yapıya dayandığını düşünüyordu. Barışçı ve idealist olan bu düşüncede Bergson etkisi olduğundan söz edilir.²⁵ Görüldüğü gibi çağdaş ressamlar, artık dünyadaki her şey ile ilgilenmekte ve felsefeye yakın ilgi duymaktadırlar.

İster soyut, ister somut olsun, yeni resim anlayışında her şey sanatçıyla gündeme geliyordu. Hem karşıtlıkların, hem benzerliklerin, hem dinin, hem dinsizliğin, hem maddenin hem de maddesizliğin konu edinebildiği resim, bir noktaya bağlanıp kalmak zorunda değildi. Mondrian ve Malevic maddeden sıyrılmak gerektiğini savunuyurlardı. Maddeden sıyrılmak için de soyutlamaya ihtiyaç duyuyorlardı. Klee ise yaratma ve oluşturma'nın önemine inanıyor, maddeden kurtulma takıntısına ihtiyaç olmadığını söylüyordu. Aksine Klee'ye göre insan, onların yok etmek istedikleri dünyanın bir parçasıydı ve evrenin oluşturma gücü gibi, insanın da onun bir parçası olarak bu güce sahipti.²⁶ Bu nedenle öğrencilerinden doğanın yarattıklarına yenilerini eklemelerini istiyordu. Ancak onlardan, bunu yaparken bir modele bakmalarını değil, kendi zihinlerinden yeni formlar yaratmalarını salık veriyordu.²⁷ Klee, aynı zamanda, yalnızca

²⁴ İpşiroğlu, *Sanatta Devrim*, 46-48.

²⁵ *Sanatta Devrim*, 54-58.

²⁶ *Sanatta Devrim*, 59-60.

²⁷ *Sanatta Devrim*, 62-63.

olmayan değil, görünmeyen gösterilebileceğine inanır ve böylece bunu da bir yaratı kabul eder. Böylelikle dolaylı olarak sanatçıya da yeni payeler verir.²⁸

Artık sanatçı için konu ve düşüncenin sonu yoktu. Yeni *Somut Resim* de böyledir. Aslında hem soyut, hem de somut gibi görünen örnekler birer çelişki değildir. Buna dair birçok sanat felsefesi ve yeni sanat akımları bunu görüşü destekler niteliktedir. Dini ikonlardan doğanın taklidine, hayvan ve bitkilere saygıdan kavram rassamlığına, oradan soyut resme kadar her aşamada biraz daha güçlenen ve daha çok sözü olan duyarlı kişiler, yeni dünyada artık ressamlardır. Ve artık resim, her anlamda bütünlüklü ve çağdaş bir sanattır. Ressamlar, Sanayi Devriminin ardından, kentleşmeden, öldürücü savaşlardan ve yeni sorunlardan bahsetmişlerdi. XIX. yüzyıldan sonra ise sanat tüm boyutlarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Hem düşünsel, hem de görsel anlamda sanat yeniden ele alınmıştır ve 20. Yüzyılın başından itibaren yeni felsefi akımlar ve ekoller oluşmuştur. Artık sanatçı, tüm sorunlara hassasiyet gösteren bir yaşam savaşçısıdır.

De Stijl Grubu, Konstrüktivistler, Schwitters'in öncülüğündeki kolajcılar ve daha birçok grup XX. Yüzyıl başında ortaya çıkmış, özgür sanat atölyeleri kurulmuştu. Özel galeriler yanında, bir yandan da bir tür iş atölyeciliği doğmuştu. Buna akademi ile son verilmek istendi. Bu düşünce ile resmin sağlam temellere ve kurallara bağlanması gerektiğine inanan akademik okullar kurulmuş ancak bu katı akademiler, özgün ortamında büyüyen resim ile okul resmi arasında bir uçurum oluşturmuştu.²⁹ Theo van Doseborg'un etrafında Hollanda'da toplanan sanatçı grubu, *De Stijl* adlı bir dergi çıkarmaya başlamışlardı ve artık yaşam ile sanat arasında bir boşluk olmadığını anlamalıydı diyorlardı.³⁰ Halkçıydılar. Aynı sırada, benzer düşüncelerle Rus Konstrüktivistleri de yeni bir manifesto ortaya koyuyorlar ve sanatçı ne düşünürse ortaya koymalıdır ve hepsi gerçeğin ta kendisidir diyorlardı. Onlara göre, olması gerektiği gibi yaşamın içine giren sanat, devrimlerin de öncüsü olacaktı.³¹ Teknik bakımdan da

²⁸ Klee, resmin bir noktadan başlamasından, derin yapısal sorunlara kadar her şeyi açıklar, Klee'nin 1924 yılında çağdaş resim sanatına dair temel düşüncelerini anlattığı konferans notları için bkz; Paul Klee, *Modern Sanat Üzerine*, Çev. Kaan Çaydamlı, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 9-54.

²⁹ Akademinin özgürlüğe engel olduğu düşüncesi halen yaygındır. Bu okullara ilk çarpıcı örnek, Paris'te kurulan Ecole de Beaux Arts adlı okuldu. Bkz: *Sanatta Devrim*, 79.

³⁰ *Sanatta Devrim*, 69.

³¹ *Sanatta Devrim*, 71-75.

bu anlayışa sahip olanlar, tıpkı bazı kübistler gibi resmin bir görsel imaj değil, aynı zamanda somut bir nesne olduğunu söylemişlerdir.³²

Kısa bir süre sonra akademinin özgürlüğe engel olduğu düşüncesi iyice yayılmış ve başta Paris olmak üzere birçok Avrupa kentinde sanat atölyeleri yeniden revaçta olmaya başlamıştır. Genç sanatçılar, resmi okullarda değil, Lhote, Léger, Gromaire gibi usta sanatçıların özel atölyelerinde eğitim alıyorlardı.³³ Akademi dışındaki bu atölye-okulların en ünlülerinden biri kuşkusuz Gropius tarafından kurulan Bauhaus'tur. Resim, heykel ve mimari gibi üç ana dalda eğitim veren Bauhaus'ta hemen hemen her el sanatına dair çalışma da vardı ve Rönesans dönemindeki gibi burada da usta-çırak ilişkisine benzer bir yapı mevcuttu. Tüm okul, adeta atölyeler içindi.³⁴ Buradaki sanatçılar, ister öğretmen olsun, ister öğrenci, atölye ve şantiyelerde el birliği ve uyum içinde çalışıyorlardı. Aynı zamanda, yerel şartları ve olanakları da göz önünde bulunduran bir esnekliğe sahip olan Bauhaus, eğitimde adeta bir çığır açmıştır.³⁵ Ancak İkinci Dünya Savaşı ile birlikte yarıda kalan Bauhaus eğitimi, çeşitli iftirlara, Hitler ve yandaşlarının hışmına uğramıştı. 1950'lerden sonra yeniden güçlkle toparlanabilmişti. Türklerin, benzer yapıya sahip olan Köy Enstitüleri ise başarılarına rağmen kısa sürede tamamen kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, tüm dünyada, başta sanatçılar olmak üzere tüm barışçıl insanları kamçılarmış ve daha özgür bir dünya için daha cesur kılmıştır denebilir. Bu arada kapitalizm güçlenmekte, halk ile burjuva arasında da yeniden uçurumlar oluşmaktadır. Birinci Dünya Savaşından önce İtalya'daki Fütüristlerin ve Dadaistlerin öne sürdüğüne göre tüm sorunlar, bu eski kafalı seçkincilerin bencilliklerinden kaynaklanmaktadır. İtalyada öncülerini görülen ve güce karşı duran bu anlayışın yayılmasıyla tüm dünyada sanatçılar, daha çok ortadaydı ve halktan her kesimle birlikteydi. Tiyatrocular, yazarlar ve benzer düşünceye sahip birçok meslekten insanlar bazı konularda artık yan yanaydı.

³² Bu düşünce, resmin yaşamın bir parçası hatta ta kendisi olduğunu söyleyen tüm çağdaş sanatçılarınki ile örtüşmekteydi. Hatta Braque gibi, resme elle dokunmak gerektiğini ileri sürenler bile vardı. Bkz; *Sanatta Devrim*, 74.

³³ *Sanatta Devrim*, 79.

³⁴ Bir devlet kurumu olmasına karşın Bauhaus, eğitim ilkeleri açısından son derece esnek bir yapıya sahipti. *Sanatta Devrim*, 79-83.

³⁵ *Sanatta Devrim*, 85. Türklerin 1940'larda uygulamaya geçirdiği Köy Enstitülerinin de benzer bir yapıda olduğu söylenir.

Sanat, daha çok halka inmeye başlamış ve yeni düşünsel çatışmalara öncülük etmişti.³⁶

Buraya kadar ana hatlarıyla anlatılmaya çalışıldığı gibi, Sanatın tüm dünyayı ve insanlığı nasıl dönüştürüp geliştirdiği görülmektedir. Diğer yandan bazı sanatçılar, tarihe sadece resimleriyle değil, belki de sanatla buluşamayanlara da etki etmek düşüncesiyle yazılarıyla da not düşmüşlerdir. Cezanne'dan, Klee'ye, van Gogh'tan Le Bousier'e kadar birçok sanatçı tabloları gibi sanat tarihi arşivine yazılarını da eklemişlerdi. Türkler açısından da bu biraz böyledir.

Türklerin, İlk Çağdan önce Asya'daki sanatsal örnekleri hariç, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde resimden bahsedilemeyeceği bilinmektedir. Gerilemeye panik içinde çare bulma arayışları arasında başlayan batılılaşma hareketleri ile batıdan etkilenen sanat anlayışı ve buna dair ilk ürünler, 19. Yüzyıl sonunda küçük bir elit çevre içinde görülmeye başlamıştır. Türklerin gerçek anlamda resimsanatıyla tanışması için Cumhuriyetin ilanına kadar beklemesi gerekecekti.

I.2. Türklerde Çağdaş Resim Sanatı

Tüm sorunlarına rağmen Avrupa, Ortaçağ karanlığını aşmayı başarmış Rönesans, Reform ve Sanayi Devriminin ardından, teknik gelişmelere, soyut kültür unsurlarını da ekleyerek önlere geçmiştir. Ancak Osmanlılar için aynı şeyler söylenemez. Ortaçağdan 17. Yüzyıla kadar, askeri ve siyasal bakımdan çekinilen bir başat güç olan Osmanlılar'da yükselişin sonuçları, sanata, çok güzel bazı mimari yapıtlar dışında neredeyse hiç yansımamıştır.

İlginçtir ki, Türkler açısından çağdaş resim sanatının nerede başladığı hakkında Asya Türklerine işaret eden kanıtlar bulunmuştur. Bu nedenle Türkler açısından sonradan meydana geldiği düşünülen sanatsal yoksunluğun, İslâmiyete

³⁶Sanatta Devrim, 85-92.

geçişle birlikte anılması tesadüf değildir.³⁷Nitekim dinin sanata engel olup olmadığı yönündeki tartışmalar hiç bitmeyecektir.³⁸

Eski Yunan Felsefesindeki doğa tasviri, İslam açısından söz konusu değildir. Her şey Allah'a bağlıdır ve diğerleri taklittir.³⁹

Berk'in aktardığına göre, S.Eyüboğlu ve Mazhar İpşiroğlu, Doğu Resim sanatında tasvir ve şahsiyet, sorunun başlangıç noktası olduğunu iddia ederler;

“Örneğin İslamiyet açısından tapınmanın aracıya ihtiyacı yoktur ve islam, dünya gerçeğini dini manalarla yükseltmeye gerek duymamıştır. Camiye suretin girmemiş olmasının nedeni İslâm düşüncesinde Tanrının suret ile bağdaştırılamamasından ileri gelmektedir. İslamda sanatçı, yapıtını, dünyayı anımsatan her şeyden arındırmalıdır. Bu ise yazı ve hendesi nakış ile mümkündü. Göz ardı edilen şey şuydu ki, suret ressamlığı, mabedde yer bulamadı diye ortadan kalkmıyordu. Ancak din dışı kalma endişesi ile sanatçı gerçeği işlemekten geri kalıyor ve düşünceyi işletemeyerek, geleneksel çizgi oyunlarından öteye geçemiyordu. Şarkta sanatın gelenekten ibaret olmasının nedeni aslında buydu. Bu nedenlerle yazıda, musikide, minyatürde ya da mimaride yüzyıllar boyunca dini güdülerle tekrarlanan renk ve makamlar hemen ayırd edilir. Ancak sanatçının kişisel katkısı ve imzası görülemez. Batının çağdaş sanat anlayışı ile bu yapıtlara bakıldığında bir şahsi imza görülemediği için

³⁷ Orta Asya'daki Türklerin inanışları resme engel değildi. At, kuş, pars, kurt ya da ejder olsun çeşitli realist hayvan figürleri ya da ikonik masalsı figürler, resimlerde ya da üç boyutlu maskelerde kullanılıyordu. bkz; Emel Esin, “Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografi Motifler”, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004, 11-310.; Zaten aynı unsurlar, binlerce yıllık Altay Masallarında da çok canlı bir tasvir içinde görülür. Bkz; Timur Davletov, *Şaman Masalları*, İstanbul: Asi Yayınları, 2018, 17-122.

³⁸Asyalı Türk seçkinleri resmeden, inancının İslam olup olmadığı tartışmalı olan, yetenekli, efsanevi, arada kalmış tarihi kişilikler de bu tartışmaların içinde anılır olmuştur. *Siyah Kalem* adıyla bilinen ve 13. Yüzyılda yaşadığı düşünülen gizemli bir Türk Sanatçısının tasvirleri, *Erlik* gibi Şaman Türk Unsurları ve hayvan figürlerini çokça içeriyordu. Bu, onun ya müslüman olmadığını ya da İslâma dair günahlara aldırış etmediğini gösterir. *Siyah Kalem* hakkında bkz; Emel Esin, “Cinlere Ayna Tutan Nakkaş; Mehmed Siyah Kalem”, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2019, 9-128. *Siyah Kalem*'in resim ve minyatür benzeri egzotik yapıtlarının görselleri ve sayfa numaraları için, kitabın en arkasında ayrıca dizin olarak verilmiştir.

³⁹ İlhan Arsel, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları; Din Adamları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019, 141-162.; Sonradan İslam düşüncesini savunan L.Massignon'a göre, temsili olduğu sürece dinde soyut tasvir ve figür yasak değildir. Ancak o da realist tasvirin yasak olduğunu kabul etmemektedir. *Din ve Sanat*, Ankara: Varlık Yayınları, 1965, 5-22.

değerini kaybeder. Çünkü asıl sanat değeri, sanatçının yapıtındaki kişisel damgasıdır.”⁴⁰

Nurullah Berk, bu sanat anlayışının XX. Yüzyıl başında çağdaş Türk resminin temellerini atan sanatçılarımızın hareket noktası olamayacağını açıkça belirtmektedir. Selçuklular ve Osmanlılar, kendi dönemlerinde mimari alanda önemli bazı anıtlar bırakmışlardır. Örneğin Selçukluların kervansarayları ve ahşap kapıları, zarif birer sanat yapıtlarıdır. Ancak resim sanatının varlığı için aynı şeyler söylenemez. Bu da, inançların yaşama etkisinin başka bir göstergesi sayılabilir. Ancak aşağıda görüleceği gibi Osmanlı eliti, birçok nedenlerle son yüzyılda resime duyarsız kalamamıştır. Bunda batılılaşma çabalarının etkisi oldukça önemli bir etmendir.

Diğer yandan zaten Türklerin çok daha eski dönemlerinde çarpıcı örnekler söz konusudur. Nitekim J.Styrogovski ve H.Glück'e göre Asya'daki göçebe Türkler, büyük mimari yapıtlara sahip değillerdi ancak sanattan iyi anlıyorlardı. Türklerin dünyaya armağan ettiği halı, müthiş bir icattı ve üzerindeki motifler sanattı. Halı, çadır ya da duvar resimlerinden anlaşıldığına göre resim yapmayı iyi biliyorlardı ve üstelik buluntular, resimlerdeki renk uyumu ve sembolist yapı nedeniyle sanatta bir geçmişe sahip olduklarını gösteriyordu.⁴¹

Ortaçağdan çok önce, Asya'daki Türklerin özellikle resim ve heykel gibi plastik sanatlardaki seviyesi bunu destekler niteliktedir. Moğolistan'da bir kurganda bulunan ve arkeologlar tarafından Göktürkler'den kalma olduğu tespit edilen yaklaşık 1400 yaşındaki duvar resimleri ile seramik heykellerin, hem yapısal, hem de sır ve boya tekniği bakımından çok yüksek nitelikte olduğu söylenmektedir.⁴²

Türkler, özellikle Osmanlılar Döneminde yüzyıllar boyunca plastik sanatlardan uzak kalmış, Çağdaş Sanat ancak Cumhuriyet sayesinde ilk defa halka ulaşmıştır. Bugünkü uygar dünyada tüm sorunlarına karşın önemli bir yeri bulunan Türkler, bugün, eski yaşam kültürlerinden bilim ve sanata dek tüm olumlu yanlarını, Atatürk ve onun öngördüğü Cumhuriyetle

⁴⁰ Nurullah Berk, Kaya Özsezgin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1983, 14.

⁴¹ *Eski Türk Sanatı ve Avrupaya Etkisi*, Yay. Haz. Cemal Köprülü, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1974, 1-163.; Ayrıca bkz; Halil Edhem, *Elvahi Nakşiye Koleksiyonu*, Çev. Gültekin Elibal, İstanbul; Milliyet Yayınları, 1970, 24-25.; Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Türk Kilimi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 17 (1942), 11-13.

⁴² Bkz; *Atlas Dergisi*, 238, (2013),

farkettiğibilmektedirler.And'a göre aslındaAnadolu'daki Türkler, yüzyıllarca taşıdığı bazı geleneklerin yanı sıra Asya'dan Anadolu'ya getirdiği uygarlık köklerini de taşımaktadır. İşte içinde sevgi barındıran bu eski kökleri yeniden yaşama döndüren ve binlerce yıl sonra adeta yeniden yeşerten Atatürk olmuştur.⁴³

Kuşkusuz Cumhuriyetin ilanından önce, Osmanlılar döneminde de Resim Sanatından örnekler vardır. Ancak bunlar, Sanat Tarihi araştırmalarında görüleceği gibi son derece dar, elit bir çevrede mevcuttur ve plastik sanatlar halka yayılmış değildir. Osmanlılar döneminde Anadolu'daki tebaanın, sanat şöyle dursun, yurttan ve dünyadaki gelişmelerden haberdar olma olanakları, Osmanlı seçkinleri ile kıyaslanamayacak derecede kısıtlıdır. Bu nedenle böyle bir inanış ve anlayış ortamında resimden bahsetmek de mümkün olmayacaktır.

Özetle, saray çevresinde görülen küçük örneklerle rağmen halk, çağdaş resim sanatı ile gerçek anlamıyla ancak Cumhuriyet döneminde tanışmıştır. Aşağıda görüleceği gibi bunda Halkevlerinin zannedilenden çok daha yüksek bir rolü olacaktır. Çağdaş Türk Resminin ustalarından Hikmet Onat'ın yaşadığı bir olay, plastik sanatlara ilgi duyanların, özellikle resim ve heykel alanında nelerle karşılaştıklarını, nasıl bir ortamda yetiştiklerini göstermesi bakımından tipik bir örnektir;

“Ben ve Ruhi (Arel), Heybeliada'daki Bahriye mektebinde iken resim yapma, ressam olma isteğimiz benliğimizi kaplamıştı. Tuhaftır, İstanbul'da bir Sanayi-i Nefise Mektebi olduğunun farkında değildik. Bir gün Ruhi duymuş. Hemen askerlikten vazgeçerek, gidip park içindeki mektebe yazıldık 1905'te. Bir de baktık ki bizden önce gelen hevesli gençler varmış; Nazmi Ziya, Sami Bayar, Sami Yetik ve daha başkaları. Az sonra Çallı İbrahim de bize katıldı. İbrahim, doğduğu Çal kazasından İstanbul'a gelince iş aramış, sonunda Adliye'de bir kâtiplik bulmuştu. Hocalarımız Salvatore Valery, Warnia Zarzecki idiler. Warnia değil ama Valery iyi hocaydı, ondan çok faydalandık. Sanayi-i Nefise Mektebinin bizim okuduğumuz yıllardaki durumuna gelince, o devirde resim çalışmanın çok zor bir iş olduğunu belirtmem gerek. Ne erkek, ne kadın çıplak model yoktu, en çirkin erkek modeller bile soyunmak istemezlerdi. Çevre, resim ve heykel öğreten mektebimizi ahlâksızlık, dinsizlikle suçluyordu. Anlattılar ki biz yazılmadan önce birkaç yobaz mektebi

⁴³ Metin And, *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019, 13.

basmış, heykelleri kırmış, antik kopyaların bellerine peştamal bağlamışlar. Böyle bir ortamda resim ve heykel yapmanın zorluğunu anlarsınız. Modellerimiz birtakım sarıklı, sakallı, pos bıyıklı hamallardı. Sadece portre ve büst yapabiliyorduk. Bir gün geldi ki hamal resmi yapmaktan bıktık, giyimli de olsa bir kadın model bulmaya karar verdik. Çingene mahallesinden getirttiğimiz bir kıza oyun oynar poz verdiğimizden sonra henüz çalışmaya başlamıştık ki müdür Osman Hamdi Bey bizi çağırttı. “Siz deli misiniz çocuklar, nerede sanıyorsunuz kendinizi?” diye bağırdı. Burası Türkiye, böyle şeyleri kaldırmaz. Hemen kovunuz o çingeneyi. Yakında inşallah Avrupa’ya gideceksiniz. Orada bol bol kadın, çıplak kadın resmi yaparsınız!”⁴⁴

Görüldüğü gibi Hikmet Onat’a göre de resim sanatının Türkiye’de uygulama alanı bulması için oldukça zorlu yollardan geçilmiştir. Tüm bu sorunların birinci nedeni, Osmanlı İmparatorluğunun sanayileşme hamlesini başaramamış olmasıdır. Buna ek olarak içe kapanık bir siyasal anlayış, halkı tebaa olarak gören bir mutlak monarşi, padişahın çevresinde toplanan hiyerarşiye sahip devlet örgütlenmesi ve tüm yargısal-yönetimsel gücü yukarıdan aşağıya kendi inisiyatifi ile istediği ölçüde sınırlayan kişisel bir iktidar söz konusudur. Yargının dinsel bir boyutu da vardır ancak bu dinsel güç, dış politika, askeriye gibi padişahın tekelinde olan konulardan çok, halk üzerindedir ve bu durum uzun yüzyıllar boyunca değişmemiştir. Tüm bunlar nedeniyle halk, kültürü derinden etkileyen, gündelik yaşamın her detayına giren bağınaz düşünceleri yüzyıllar boyu taşımıştır. Osman Hamdi Bey’in öngörüsü haklı çıkar. Birçok Türk Ressamı, bu baskıdan kurtulmak için Avrupaya kaçarlardı. Aralarında Mihri Müşfik gibi cesur kadınlar da vardır.

Bazı görüşlere göre bunun sorumluları aydınlar ve din adamlarıdır. Devlet, dini öncelediği için din alanında yetkili kılınan kimselerin sözleri ve eylemleri, yaşamın tüm alanlarında birincil derecede etkin bir güç haline gelmiştir. Öyle ki resim günahtır. Müzik başta olmak üzere mutluluk veren hemen her eylem ve sanat yapıtı kötücül olarak tanımlanmış ve yasaklanmıştır.⁴⁵

Tüm bunlara bağlı eksikliklerin sonucu olarak çağdaş sanat da, son iki yüz yıl boyunca öykünülen Batıya göre çok daha geç dönemlerde ürün vermeye

⁴⁴Berk, Özsezgin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, 18-19.

⁴⁵Bu konuda bkz; Arsel, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları; Din Adamları*, 141-162.

başlayacaktır. Dolayısıyla, Türkler açısından kültür-sanat yaşamındaki gelişmelerin, bu koşullarda çağdaş dünya ile yarışacak boyutlara gelmesinin oldukça uzun zamanlar alması kaçınılmaz görünmektedir.⁴⁶Batı tekniğindeki Çağdaş Türk Resmi üzerine araştırma yapan biri ancak yaklaşık yüz yıllık bir geçmişle karşılaşacaktır çünkü Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyit, Zekai Paşa, İbrahim ve Tefik Paşalar ile Osman Hamdi ilk örneklerdir.⁴⁷

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde ilk ciddi resim örneği sarayda görülmüştür. İleri görüşlü bir Sultan olan II. Mehmet, daha 15. Yüzyılda Bellini'ye portresini yaptırmıştır. Şüphesiz bu, oldukça uç bir örnektir. Uzun zaman sonra başka Osmanlı padişahlarının ve yöneticilerinin resme ilgi duymaya başladıkları ve kendi resimlerini yaptırdıkları da görülecektir. Sultan II. Mahmut'un tablosunu yaptırıp astırması ise saray çevresinde gerçek bir ilgi yaratırken Sultan Abdülaziz'in resme ilgisi olduğu ve şehzadeligi sırasında yabancı ustalardan ders aldığı bilinmektedir.⁴⁸ Bu durum, yönetim kademesinde, siyasal desenler ya da arma modelleri tasarlanması yönünde bir ilgiye de neden olmuştur. Gitgide hakkında daha çok şey duyulan resim, böylece ilk defa askeri okullarda desen dersleri şeklinde gösterilmeye başlanmıştır.

Önce Mühendishane-i Berri Hümayûn,(1795) ardından da Harbiye(1834), Tıbbiye(1841) ve Mekteb-i Sultani gibi yüksek okullarda başlayan desen dersleri deaslında teknik ihtiyaçları desteklemek amacına yöneliktir.Yani tüm bu okullar, doğrudan sanata yönelik kurumlar değillerdir. Ya askeri, ya da teknik reformların bir parçası, imparatorluk yöneticilerinin gerilemeye çare bulma eylemlerinin birer ürünüydüler.⁴⁹

⁴⁶ Halil Bey(Edhem) bile bunu kabul etmektedir. Ona göre ilk sergi Abdulhamid dönemiden hemen önce 1874'te açılmıştı. Bkz; Halil Edhem, *Elvahı Nakşıye Koleksiyonu*, s.47. Aslında Güzel Sanatlar Okulunun (Sanayi-i Nefise Mektebi) açılmasına kadar resim yapmak bile oldukça zordur ve Epikman'ın da belirttiği gibi Türk Resminde atölye ve sergi açma işinde kişisel girişimlerin de büyük payı olmuştur. Bkz; Refik Epikman, "Resim Sergilerinin Gelişini II", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1948, 28.

⁴⁷*Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, 13.

⁴⁸ Merve Köksal, "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Kurumlarında Resim Dersleri Ve Sanayi-i Nefise Mektebi Örneği", VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul: 12-13 Aralık (2019), 1055,

⁴⁹II. Mahmut'un adımları, Osmanlı İmparatorluğunun önemli ilklerindendi. Ancak Berkes'e göre, eğitim kurumları oluşturulurken etraflıca düşünülmemiştir. Osmanlılarda önemli kurumlar ve reformlar, II. Mahmut ile görülmeye başlasa da, işte bu nedenle bu dönemin ülkeyi kurtarma çabaları ve reformları, başarılarından çok başlangıçlar olması nedeniyle anılmalıdır. Yani Berkes'e göre bu reformlar, kimi geçici olarak çözülecek olan, kimi de derinleşerek birçok çelişkileri ortaya çıkaracak olan sorunların başlangıcıdır; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, 203-207.

Buna rağmen denebilir ki, Hikmet Onat ve arkadaşları gibi öncü sanatçıların resimle bu tür askeri okullarda tanışmış olmaları muhtemeldir.⁵⁰ Öte yandan Osmanlı elitinin resme ilgi duyması Batılılaşma çabaları ile ilintilidir ve sarayın Batı'daki saraylara benzemesi amacını da taşımaktadır.

İlk defa resim sanatı eğitimi için gerçek anlamda resim dersi veren kurum, Sanayi-i Nefise Mektebidir. Mehmed Raif Paşa'nın başında bulunduğu Ticaret Nezaretine bağlı olarak 1882'de kurulan ve 1883'te resmen faaliyete başlayan, Ahmed Vefik ve Midhad Paşaların desteğini aldığı düşünülen okulun müdürlüğüne Osman Hamdi Bey getirilmiştir.⁵¹ Kurumun ilk kadrosunda Mimarlık derslerine Alexandre Vallaury, Yağlıboya Resim derslerine Salvatore Valeri, Karakalem desen derslerine Warnia Zarzecki, Heykel derslerine Yervant Osgan Efendi, Tarih ve Sanat Tarihi derslerine Aristoklis Efendi, Matematik dersine Kolağası Hasan Fuat Bey, Anatomi dersine Yusuf Rami Efendi, Gravür dersine Mösyö Napier tayin edilmiştir.⁵²

Görüldüğü gibi kadronun çoğunluğu yabancılardan oluşmaktadır. Okula, 17-25 yaşları arasında herhangi bir idadiden mezun olan gençler, yetenek sınavı ile alınmaktadır ve 1 yıl hazırlık okumak koşulu vardır. Gravür'de 4, Heykel ve Mimari'de 5, Resim alanında ise eğitimin 6 yıl olduğu göz önünde bulundurulunca, okulun Resim konusunda ciddi bir kurum olduğu veya resim sanatının batıdaki önemi nedeniyle önem verilmiş olduğu düşünülebilir.⁵³ Okula ilgi gün geçtikçe çoğalmakta, Türk öğrencilerin sayısı artmaktadır. 20 öğrenci ile başlayan sanat eğitimi, 1895'te 195 kişiye ulaşmıştır. Resim dersi veren kadrolarınnerdeyse tamamı yabancılardır. Zaten profesyonel anlamda ilk resimlerin yabancılar tarafından ortaya konması gibi, ilk resim dersleri için de ya dışarıdan bu iş için yabancılar çağırılmış, ya da dersler, elçilikler çalışanları ile

⁵⁰Bu asker kökenli sanatçılara "Asker Ressamlar" denir. Bkz; Nüzhet İslimyeli, *Asker Ressamlar ve Ekoller*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1965.; Askerlerin birçok alanda olduğu gibi sanatta da öncül gruplar içinde yer almaları tesadüf değildir ve donanımlı askerlerin sosyal etkinlikleri, 19. Yüzyıldan sonra da devam edecektir. Bkz; Ahmet Köksal, "Türk Resminin Çağdaşlaşma Sürecinde Asker Ressamlarımızın Etkinliği", İstanbul: Milliyet Sanat, 1 Ekim 1981, 32-35.

⁵¹ Köksal, "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Kurumlarında Resim Dersleri", 1058.

⁵² Seza Sinanlar, "Pera'da Resim Üretim Ortamı, 1844-1916", *İTÜ b Dergisi*, Cilt 5, 1, (2008), 38-39. Sinanlar'ın, Stambol, Le Turquie gibi Fransızca gazetelerden edindiği izlenime göre Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışı yabancılar arasında sevinç ile karşılanmıştı.

⁵³Sinanlar, "Pera'da Resim Üretim Ortamı", 1844-1916", 38-39.

ticaret veya seyahat için ülkeyi ziyaret eden Avrupalı sanatçılarca yürütölmüşlerdir.⁵⁴

Gerçekten de, Osmanlı reformlarına paralel olarak kurulan okullarda, Batıdan alınan bazı yöntemler, sanat alanına da yansımış, hatta bazı asker ressamilar özgün yapıtlar yapmaya çalışmışlardır. Resime bir sanat olark değerk vermeye başlayanlar olmakla birlikte, bu ilk yıllarda bir sanat akımından ya da yaygın bir sanat merakından söz etmek mümkün değildir. İşte ilk defa sanat alanında Sanayi-i Nefise Mektebi ile birlikte görölen sivilleşme, asker kuşağı olumsuz yönde çok etkilememiş, malzeme kullanımı gibi bazı yöntemlerin, örneğın pentür (boyaresim) kültürünündaha geniş bir çevreye yayılmasına neden olmuştur.⁵⁵

Sanayi-i Nefise Mektebi⁵⁶ tecrübesine kadarresim eğitimi verecek kurumsal bir yapı söz konusu değildir. Osmanlı reformlarının bir parçası olan bu teknik ve askeri okullar bu yüzden batılılaşma çabaları içinde değerkendirilebilir. Zaten birçok önlü asker ressam, bu nedenlerle Sanayi-i Nefise Mektebine geçerek oradan mezun olacaktır.⁵⁷ Sanayi-i Nefise Mektebinin açılması ile batıdan birçok sanatçı geldiğı görölür. Bilindiğı gibi Batıdan uzman desteğı almak gibi çarelere her alanda rastlanmaktadır. Ancak sanatçıların çağırılması düşüncesi, 19. Yüzyılda Sanayi-i Nefise Mektebinin yarattığı hava ile artmıştır denebilir.

1845'te askeri konuları ve denizleri resmeden realist akımın önlü Rus sanatçısı Ayvazovski, Sultan Abdölaziz tarafından İstanbul'a davet edilmiştir.⁵⁸ Daha sonra Abdölhamid döneminde gelen ve yıllarca kalan Zonaro

⁵⁴Köksal, "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Kurumlarında Resim Dersleri Ve Sanayi-i Nefise Mektebi Örneğı", 1055.

⁵⁵Kaya Özsezgin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998, 13.; Pentür tekniğı, Avrupa'da yaygındı. Yüzyılların birikimi nedeniyle birçok sanat akımı Avrupa'da çoktan yerleşmişti. Örneğın sanatçı, bir resme başlarken kalem gibi bir araçla çerçeve oluşturmaya ihtiyaç duymuyor, doğrudan doğruya fırçasına ya da spatölüne aldığı boya ile resmi tamamlıyordu. Çağdaş Resim Sanatının öncülerinden Klee de aynı görüştedir, Klee'ye göre kuşkusuz *Çizgi* de resmin bir parçası sayılır fakat renk ve ton değerkleri gibi bir alan kaplamaz. *Çizgi*, özgöl resim yapısının en sınırlı etmenidir. Bkz; Paul Klee, *Modern Sanat Üzerine*, İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2013, 9.

⁵⁶1927 yılından sonra Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, son olarak da bugünkü adıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Faköltesi. Bkz: Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında 41 No'lu Kanun Hükmünde Kararname, *Resmi Gazete*, Sayı 17760, 20 Temmuz 1982, Salı

⁵⁷Hikmet Onat bunlardan biridir.

⁵⁸ Özsezgin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, 13.

diğer bir ünlü örnektir.⁵⁹ Diğer yandan çağırılmadıkları halde oryantalist meraklar ile gelmiş sanatçılar da vardır. Böylece, yerli ve yabancı sanatçılar arasında yeni diyaloglar kurulmakta, yabancı sanatçılar çeşitli sergiler açmaktadır. Osmanlı eliti zaten bunu teşvik etmekteydi ve bundan memnuniyet duymuştur.⁶⁰ İstanbul sanat yaşamında hareketlilik artmaktadır.

1908'de Meşrutiyet ile birlikte biraz daha serbest hareket olanağı bulan sanatçılar, çeşitli gruplar kuracaklardır.⁶¹ Bu gruplardan ilki, Osmanlı Ressamlar Cemiyetidir. Aralarında Şevket Dağ, Ruhi Arel, Sami Yetik, İbrahim Çallı gibi usta sanatçıların bulunduğu, 1919 yılına kadar oldukça aktif olan grup, 1914'te aynı adla bir de mecmua çıkarmışlardır. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başladığı için yurda dönen birçok Türk Ressam, daha sonra 14 kuşağı olarak anılacak ve Çağdaş Türk Resminin başlangıcında çok önemli bir yer kaplayacaktır.⁶² Gerek Cemiyet, gerekse 14 kuşağı (Çallı Kuşağı) sanatçıları İstanbul'daki yabancı sanatçılarla birlikte çeşitli sergiler organize etmeye başlamışlardır.

İstanbul'daki ilk ciddi sergiler, Galatasaray dersliklerindeki sergilerdir.⁶³ Sultan Abdülmecid'in desteğini alan Osmanlı Ressamlar Cemiyetide sergilerinin çoğunu burada gerçekleştirecektir. İstanbul'da çok sayıda ferah sergi mekanı yokken ciddi bir tercih olarak öne çıkan *Galatasaray Sergilerinin* asıl önemi şudur ki, bu sergiler, yıllar boyu 1914 kuşağının sanatla içiçe kalmalarını sağlayarak bu kuşağın aktif olmasında yarar sağlamıştır.⁶⁴

Çağdaş Türk Resminin oluşması için ilk küçük adımların, XX. Yüzyılın başında atıldığı görülmektedir. Bunun ana nedenleri, 1908 Meşrutiyetinin

⁵⁹ Fausto Zonaro, gerçekçi yapıtlarıyla ünlü İtalyan ressam. Sultan II. Abdülhamid döneminde Saray başressamı olmuş, 20 yıldan fazla İstanbul'da kalmıştı., Mahmut Şevket Paşa Portresi, Kabak Taşıyan Genç Kız ve Dömeke Harbi gibi birçok ünlü resmini İstanbul'da yapmıştır. Ayvazovski'nin ünlü birkaç yapıtı, bugün Sakıp Sabancı Müzesi koleksiyonundadır.

⁶⁰ Özsegin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi* 14.

⁶¹ II. Abdülhamid dönemi birçok okul ve kurumun oluşturulması gibi çabalara rağmen gerçekten de sanatsal faaliyetler açısından Osmanlı Türkiye'sinin en kısır dönemlerinden sayılır. Lewis'e göre, *Sultan, imparatorluk sistemini ve kendi mevkiini güçlendirmeye fayda sağlayacağına inandığı reformlara ve yeniliklere göz kırpmıyordu ancak aslında hürriyetçi fikirlere şiddetle karşıydı.*, Bernard, Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, 176.

⁶² Özsegin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, 22-26.

⁶³ Casa Garibaldi'deki ilk serginin ardından geniş ve aydınlık salonuyla Galatasaray Lisesi salonu tercih edilmiş ve Galatasaray, yıllarca sergilerin gözde tercihi olmuştu. Bkz; Seza Sinanlar, "1916-56 yılları arasında İstanbul'un Gözde Kültür Mekânı: Galatasaray Lisesi", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, 3, (2018), 1762.

⁶⁴ Özsegin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, 14.

ardından gelen nispi özgürlük, Osmanlı elitinin desteği ve yabancı sanatçıların İstanbul'a gelmeye başlamaları olarak görülebilir.⁶⁵ Diğer yandan oldukça hızlanan uluslararası ilişkilere artık kapalı kalınamayacağı gerçeği de ortadadır. Türkiye, Cumhuriyete doğru giderken küçük bir zemin oluşmuştur. Ancak bunların halen dar birelit çevrenin faaliyetleri olmanın çok ötesine geçmediğini vurgulamak gerekir.

Bu dönemin sanat anlayışına hakim olan konular, manzara, doğa ve temel figürlerdir. Doğa, ölü-doğadır ve bu manzara(peysaj) anlayışı on yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. Asker Ressamlardan itibaren, Ressamlar Cemiyetinin resimlerinde de, 14'ler kuşağının resimlerinde de bu tema hakimdir.⁶⁶ Figür temalı yapıtlar ise otoportre veya yakın çevrenin portreleridir.⁶⁷ Sergiler ise sanatın İstanbul'daki yayılımında çok önemli bir ilk basamaktır.⁶⁸

İşte bu ortamda Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ne var ki Özsegin'in ifadesiyle cumhuriyet yönetiminin karşısında bulduğu, harap bir vatan, tüm kurumları yeni bir dünya görüşüyle oluşturulması gereken yoksul bir ülkedir.⁶⁹ Yeni rejimi ile kurulan bu yeni devlet durağan olmamalıdır, hızla sanayileşmelidir.

1929 Dünya Ekonomik Buhranının etkilerini hisseden ve o tarihe kadar Gümrük gelirlerinden de yoksun kalan Türkiye, liberalizmin sorunlara çare olamayacağı anlaşılnca zorunlu olarak devletçiliğe geçmiş ve ekonomik hamleler peş peşe gelmiştir. Unutulmamalıdır ki, daha önce Aşar vergisini kaldırarak köylü rahatlatılmaya çalışılmış, 1930-34 yılları arası sert kuraklık temel tarım üretimini sarsmıştır.⁷⁰ Devletçiliğe geçişin en somut göstergelerinden biri ise, 1933'teki Birinci Sanayi Planı olmuştur.⁷¹

⁶⁵ Özsegin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, 14.

⁶⁶ İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Namık İsmail, Nazmi Ziya Güran gibi ressamlar I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte 1914'te ülkelerine dönmek zorunda kalmışlardı. Türk Sanatında "1914 Kuşağı" ya da "Çallı Kuşağı" diye adlandırılan grupta İzlenimcilik hakimdi. Ünlü üyeleri arasında İbrahim Çallı, Ruhi Arel, Feyhaman Duran, Hikmet Onat, Hüseyin Avni Lifij, Nazmi Ziya Güran, Namık İsmail, Sami Yetik, Ali Sami Boyar ve Hasan Vecih Bereketoğlu sayılabilir.

⁶⁷ Özsegin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, 21.

⁶⁸ Epikman, "Resim Sergilerinin Gelişimi II", 27-29.

⁶⁹ Özsegin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, 23.

⁷⁰ İhsan Çiçek, "Torntwite Metoduna Göre Türkiye'de Kuraklık Döneminin Yayılışı ve Süresi", Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi, (1995), 77-102, http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/tucaum4_4.pdf

⁷¹ Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı - 1933*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972. 5-208.

Atatürk'ün şu sözleri ise üretim sorunlarını kanaatkârlıkla değil, çalışarak giderme yolunu tercih etme zorunluluğuna cumhuriyet kurulmadan önce işaret ettiğini göstermektedir;

“Bence halk devri, iktisat devri, mefhumu ile ifade olunur. Öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz mamur olsun, milletimiz müreffeh olsun ve zengin olsun. Bu noktada bir felsefeyi size hatırlatayım; “El kanaat-ü kenzi la yüfna” Kanaati, kenzi la yüfna farzetmek, farkı fazilet bilmek felsefesine de iktisat devri hitam versin. Efendiler, bu felsefeyi, mutlaka yanlış tefsir etmek yüzünden bu millete, bu memlekete çok büyük fenalık edilmiştir.”⁷²

Sosyal alandaki devrimler de *Devletçilik İlkesi* ile birlikte öne çıkmaya başlamıştır. Çok uluslu bir imparatorluktan sonra ulusal bir devlet olmayı zorunlu kılan yeni rejim, sosyolojik birçok devrimi de zorunlu kılmıştır. Harf devrimi, Millet Mektepleri ve okuma-yazma seferberliği, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumunun kurulması, Devletçilik ve Halkçılık anlayışının sonuçlarıdır. Bu durum, 1931 CHF Programında yer alan ilkeler ile de ifade edilmiştir. Demek ki, Cumhuriyetin genel kültür politikası da 1930'lerden itibaren halkçılık politikasının içinde şekillenmiş, bu politika kültür-sanat yaşamında da bütün açıklığı ile belirmiştir.⁷³ Çağdaş batı resmine ait ilgili ciddi örnekler, 19. yüzyılın sonunda görülmeye başlasa da, hem nitelik hem de nicelik olarak olgunlaşmış çağdaş yapıtların ortaya çıkmaya başlaması Türkiye'de ancak Cumhuriyetin ilanı ile olur. Bu alandaki güçlü örnekler, 1930'lerden itibaren de gittikçe çoğalacaktır. Özellikle devletçilik ve halkçılık ilkesinin öne çıkmasıyla başlayan çok sayıdaki örnekte hem özel sanat gruplarının girişimleri, hem Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, hem de Halkevlerinin çabaları önemli rol oynayacaktır. Zaten buna dair etkinlikler de ancak böyle kurumlarla ortaya çıkacaktır. Halkevlerinde, başından sona kadar Çağdaş Sanata ait bilgiler, kitaplar, çeviriler, konferanslarla, usta sanatçıların anlatımlarıyla, kurslarla ve tabii ki sergi ve etkinlikler yoluyla aktarılmaya çalışılmıştır. Türkiye'de buna dair somut örneklerle bazı sergilerde gittikçe daha sık rastlanacaktır.⁷⁴ Çünkü tespit edildiği gibi, Türklerde çağdaş batı sanatının deneyimi olmadığı gibi, klasik ya da modern anlamına gelebilecek bir ekol de oluşmamıştır.⁷⁵

⁷² Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969, 98.

⁷³ Özsegin, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, 24.

⁷⁴ “80 Senelik Resimlerimiz Sergi Halinde Toplanıyor”, *Tan*, 19 Ağustos 1936.

⁷⁵ Nurullah Berk, *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1973, 102.

Sanat alanında Sanayi-i Nefise mektebi tecrübesinin temelinde bulunduğu ve 1914 kuşağı, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti kuşağının ortaya koyduğu verim ile daha sonraları d grubu ve Müstakillerinkatkıları en önemli katkılardandır.⁷⁶

Cumhuriyet, devraldığı bu küçük mirası somut ve soyut ciddi gayretlerle desteklemiş,büyütmüş ve yetişmiş sanatçıların desteği ile halka yaymaya gayret etmiştir. Daha Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupadaki çağdaşları gibi bir özl ekol etrafında toplanmaya çalışan ve saysız faaliyetlerde bulunan kurulan Güzel Sanatlar Birliği, bunun göstergelerinden biridir. Halkevleri ise bunun en açık örneğidir. Halkevleri kurulmadan hemen öncesinde bazı sanatçılar devlet desteği ile bazıları ise kendi isteği ile Avrupa'ya resim eğitimi almaya gitmiştir. Nurullah Berk'ten Cemal Tollu'ya, Zeki Faik İzer'den Bedri Rahmi ve Hamit Görele'ye kadar Türk Resminin öncüsü olan birçok sanatçının ustalık eğitimlerini, adeta dünyanın en ünlü okullarından olan ve Çağdaş Resim Sanatının en önemli kurucu ve kuramcılarından biri olarak gösterilen André Lhote'nin atölyesinde görmeleri tesadüf değildir.⁷⁷ Atatürk'ün kültür sanat alanındaki yüksek öngörüsü ve onun şekillendirdiği Cumhuriyet sayesinde bu ressamlar,dünya çapında ressamlar olmuşlardır.

Halkevlerinin kurulmasıyla yaratılan atmosfer ve sanat konusundaki yeni heyecan, yeni ihtiyaçlar doğurmaktadır. Atatürk'ün düşündüğü ilk profesyonel galeri, 1937'de açılmış ve Türk Sanatına ait binlerce yapıtı içeren koleksiyonlara ev sahipliği yaparak büyük bir boşluğu doldurmuştur.⁷⁸

Hemteorik, hem de pratiğe sahip olması için tasarlanan proje, 1932'de hayata geçirilmiştir. Hatta eldeki olanaklara ve halkın durumuna bakılırsa halka yayılması amaçlanan kültür-sanat faaliyetleri için tarihler erken bile sayılabilir. Halkevleri,halkın önce kendine yetmesi, kendini gerçekleştirebilmesi ve kendini her anlamda geçindirebilmesi içindir. İnsanın kendini tanıması ve gerçekleştirmesi için de sosyalleşme süreçlerine ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Ancak bu noktadan sonra Türk İnkılâbını içselleştirerek yükselmesi ve çağdaş dünyada yerini alabilmesine olanak bulunabilir. Halkevleri şubelerinin diğerleri gibi Güzel Sanatlar Şubesi de bunun gibi uzun vadeli amaçlar için oluşturulmuştur.

Kısacası Türkler açısından çağdaş resim sanatı, Cumhuriyetin İlanı ile gerçek anlamda ülkeye yerleşebilmiş, Halkevleri sayesinde halka ulaşabilmiştir.⁷⁹

⁷⁶ Halkevlerinde her kademede görev yapan ve yurdu gezen ressamlar arasında da yer alan usta sanatçı Refik Epikman çoğunlukla bağımsız olmasına rağmen Müstakiller arasında gösterilir ve Paris'te Albert Laurens Atölyesinde ders almıştır. Birliğin Çağdaş Türk Sanatındaki yeri için bkz; Kıymet Giray, *Müstakil Ressamlar ve Heyektraşlar Birliği*, İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları, 1997, 16-284.

⁷⁷ Kaya Özsegin, “André Lhote ve Biz”, Lhote, *Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler*, 8.

⁷⁸ Afet İnan, “Resim Galerisi”, *Belleten*, Cilt 2, 5-6, (1938), 251-252.

⁷⁹ Arif Kaptan, “Cumhuriyet Devrinde Resim” *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 123, (1946), 25-27.

İKİNCİ BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURULUŞU

II.1. Halkçılık ve Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı

Arapça *Halk* sözcüğü, kökü itibari ile yaratmak demektir. Bu ifade, çoğunlukla “yaratılanlar” anlamında kullanılmakla birlikte genel olarak bir bölgede yaşayan insanları ifade eder. Bazı tanımlara göre aynı soy veya kültürden gelme şartı da karşımıza çıkmaktadır. Ancak en genel ifade ile Halk, bir ülkede yaşayan ahali, yani yurttaşlar (kamu) demektir.⁸⁰ Ulus kavramına en yakın tanım olmakla birlikte bu son tanım aslında etnik köken, dil, din veya kültürel bakımdan bir birlikteliğe vurgu yapmaz yani diğer bir ifade ile bir ülkedeki nitelenmemiş insan yığınlarına atıfta bulunur. Halbuki Ulus, sınırları belli bir ülkede yaşayan ve geçmişten gelen ortak kültürel bağları ve birliktelikleri olan yurttaşlardır.

1789 Fransız Devriminin ardından yeni bir yurttaş tipi doğmuş, zamanla bu, ulus-devleti de içine alan çağdaş milliyetçilik kavramının doğmasında temel etmenlerden biri olmuştur. Milliyetçilik duygusunun iki yüz yıllık geçmişine rağmen çağdaş halkçılık kavramı oldukça yeni sayılır.⁸¹ Türkiye’de, 1877 Meclisinde bile Halka yönelik yaklaşımlar vardır ancak 1908 Meşrutiyeti de dahil olmak üzere bunların hepsi vatanın kurtarılmasına yönelik bir araç olarak görülmüştür ve içselleştirilmiş ilkelere dayanmaz. Namık Kemal ve Tevfik Fikret gençliği etkilemiş ve ulusal duyguların aşılmasında önemli katkılar sağlamışlardır ancak bunlar da edebiyatın dışına taşmamıştı ve yeterli değildi.⁸² Balkan Savaşlarının ardından çıkan *Halka Doğru*⁸³ dergisinde Ziya Gökalp halka gitmek şarttır demiştir. Ona göre halka iki nedenle gidilir. Birincisi, halktan *harsi terbiye*(kültür) almak, ikincisi ona medeniyet götürmek.⁸⁴ Dergide önceki yıllara oranla halkçılık düşüncesine dair daha ciddi yaklaşımlar sergilense de bunların

⁸⁰ Atatürk Ansiklopedisi, Halkçılık İlkesi. 06/10/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halkcilik-ilkesi/?pdf=3627> adresinden erişilmiştir.

⁸¹ Yücel Özkaya, “Atatürk ve Halkçılık”, *“Atatürkçü Düşünce El Kitabı”*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, 55.

⁸² Birçok edebiyatçı ve sosyologa göre hiçbir felsefi derinliğe ulaşamamıştı. Modern anlamda bunu içselleştiren Gökalp olmuştu.

⁸³ 1913 ve 1914 yıllarında İstanbul’da Celal Sahir Bey’in 52 sayı çıkardığı Türkçü dergi. Dergide Halkçılık bakımından en önemli yazıları kaleme alan Ziya Gökalp idi. Bkz; M.Orhan Bayrak, *Türkiyede Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü, (1831-1993)*, İstanbul: Küll Yayınları, 1994, 53.

⁸⁴ Ziya Gökalp, *Hayatı, Şahsiyeti, Seçme Şiirleri ve Fikir Yazıları*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1968, 53.

içeriği daha çok diğer milletlere karşı halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan milliyetçilik düşüncesine odaklanmıştır ve Ziya Gökalp dışındaki yazarların çağdaş Halkçılık anlayışına yaklaştıkları söylenemez. Bu bakımdan Gökalp, keninden öncekilerin hepsinin önündedir. Tarihte bazı özel amaçlara yönelik halk isyanları ya da girişimler olmuş ancak Türkiye'de derinlikli bir halkçı anlayış, Atatürk'e değin yerleşmemiştir.

Atatürk, henüz subay iken dünyayı tanımak için yabancı kaynakları, dünya tarihini okumuş, Milli Mücadeleye girişmeden evvel Halkçılık ilkesini zihininde oluşturmuştur. Daha 1919'da şöyle demektedir,

"Siyasi cidallerin çoğu basittir. Fakat içtimai mesai her vakit için müsmirdir. bizim münevverlerimiz buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya gelip uğraşmazlar? Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar? Memleketi gezmeli, milleti tanımalı, eksiği nedir görüp göstermeli. Milleti sevmek böyle olur. Yoksa lafla muhabbet fayda vermez."

Bu tespitten de anlaşıldığı üzere çok daha önceleri, demek ki daha genç bir subayken bile kurtuluşun halkla ilgilenmekten, onu yükseltmekten geçtiğini düşünmekte ve Anadolu'daki halktan bahsetmektedir.⁸⁵ Bu önlemlerin ardından adeta halk için halka dönmüştür. Ona uzaktan değil, yakından temas etmek gerektiği düşünülmektedir. Atatürk'e göre gençlik çağlarından beri Türklerin en önemli eksikleri arasında başta gelen şey, bilgisizliktir. Yani ülkenin en önemli sorunlarının başında halkın fiziki yoksunluklarından çok bilgi yoksunluğu, yani eğitim eksikliği gelmektedir. Ona göre Türkiye'de derin bir bilgisizlik vardır, eğitim sistemi sadece teknik değil, sistem açısından da sorunludur, Türk Çocuğu, eğitimden mahrum kalmış ailelerinin etkisindedir. Cumhuriyetin ilandan sonra da en çok ilgi gösterdiği konular, eğitim, bilim, kültür-sanat konularıdır. Tevhidi Tedrisat Kanunu gibi önlemlerden ilk ve orta dereceli okullara, üniversitelere ve reformlara kadar birçok eylem bu düşüncenin sonuçlarıdır.⁸⁶ Milli Mücadelenin en zor günlerinde bile halkçılık düşüncesine bağlıdır. 13 Eylül 1920'de Meclise sunduğu programda ise açıkça Halkçılık ilkesini ortaya koymaktaydı.⁸⁷ 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu da zaten Hakimiyet-i Milliyyeye, yani Halk egemenliğine dayanmaktadır. Atatürk, *"Hakimiyet, kayıtsız şartsız milletindir.*

⁸⁵ Cavid Orhan Tütengil, *Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 1998, 18.

⁸⁶ Yahya Akyüz, "Eğitim Kurumlarımızın Oluşmasında Atatürk'ün Rolü", *"Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu Bildirileri"*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988, 203-208.

⁸⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt III, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966, 449-450.

İdare usulü, halkın mukadderetini bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır.” derken de cumhuriyet idaresi ile *halk* arasındaki ayrılmaz bağı vurgulamıştır.⁸⁸

1924 Anayasasında da aynı vurgu yapılır. 1924'de Atatürk, Halk egemenliğinin karşısında hiçbir gücün duramayacağını ve onun bir alternatifi olmadığını açıkça belirtmiştir. Cumhuriyet, CHP'nin temel amacı ve ruhudur. Hem parti, hem rejim, hem de diğer tüm kurumlar ve eylemler halk içindir. Atatürk, bunu Cumhuriyet kurulduktan sonra da ifade etmiş ve *Halk Egemenliğine* açıkça vurgu yapmıştır;

*“Bugünkü hükümetimiz, teşkilât-ı devletimiz doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir teşkilât-ı devlet ve hükümettir ki, onun ismi Cumhuriyettir. Artık hükümet ile millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Hükümet millettir ve millet hükümettir. Artık Hükümet ve hükmet mensupları, kendilerinin millettan gayri olmadıklarını ve milletin effendi olduğunu tamamen anlamışlardır...”*⁸⁹

Cumhuriyetin ilanından önce ve sonra ortaya koyduğu gibi, Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında da Atatürk'te halkçılık anlayışı hâkimdir. Çünkü önce 1927 Programında, sonra da CHF'nin 1931 Programının İkinci Kısımında açıklanan ve *Atatürk İlkeleri* olarak bilinen altı ilke,⁹⁰ parti programın esasını teşkil edecek ve artık iktidar, politikalarını bu ilkeler etrafında uygulamaya çalışacaktır. 1931 Programı oldukça dikkat çekicidir. Burada *Halkçılık* tarif edilmiş ve “*tüm yurttaşlar halktan ve halkçıdır*” denmiştir. Diğer yandan “*kabiliyet ve meslekleri bakımından insanlar şu veya bu gruptan olarak tarif edilse de yurttaşlar arasında bir sınıf ayrımı ve imtiyaz söz konusu olamaz.*”⁹¹ Bu konuda çok sayıda örnek verilebilir. Atatürk'ün düşünce yapısındaki temel özelliklerin başında, yabancı devlet adamları ve aydınlarının da kabul ettiği gibi *Ulusal Egemenlik* gelir.⁹²

Recep Peker ise 1934 Kongresinde bununla örtüşür şekilde, “*Bizim Halkçılığımız bir klişeden ibaret değil, çok ehemmiyet verdiğimiz bir noktadır. Türkiye'de sınıf yoktur. Sınıf kavgası yoktur. Mıntaka taassubu, derebeylik, ağalık, aile cemaat imtiyazı fikirleri yoktur.*” diyecektir.⁹³

⁸⁸ Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, 28.

⁸⁹ Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, 39.

⁹⁰ 1931 CHF Programı, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, 9-15.

⁹¹ 1931 CHF Programı, 13.

⁹² Gustavo Duboc Leon, “Simon Bolivar'ın Ülkesinden Atatürk'ün Ülkesine”, “*Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu Bildirileri*”, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988, 37.

⁹³ Aydemir, Tek Adam, Cilt III, 451.

Anlaşıldığı üzere 1931'den sonra Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşının başından beri ısrarla koruduğu Halkçılık anlayışı, önce parti programında iyice detaylandırılacak sonra da halka yayılmaya çalışılacaktır. Tek Parti İktidarının uygulamalarında da örneklerine rastlanacağı gibi Halkçılık ilkesinin, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Devletçilik ilkesi ile bir bütünlük göstermesi ise tesadüf değildir. Bozkurt'a göre de Halkçılık olamadan Milliyetçilik olmaz, yani bunlar birbirinin doğal sonucudur.⁹⁴

Özetlenmeye çalışıldığı gibi, Atatürk, Türkiye'nin sanayi ve tarımda kendine yeten bağımsız bir ülke olması için temel gereksinimlere odaklanmış fakat onun hükümetleri döneminde sosyal politikalar da ihmal edilmemiştir. Kuşkusuz iktidarın ülkede eksik bulduğu noktalar olacaktır. Atatürk'ün Yurt Gezileri sonunda edindiği izlenimler bunu gösterir. Böylece 1931 yılından sonra da Devletçilik ilkesi ile birlikte Halkçılık İlkesi daha çok öne çıkacaktır. 1933'te yürürlüğe konan *Birinci Sanayi Planı*, nasıl ki sanayide kalkınma için planlamanın ve devletçiliğin gereği olarak ortaya çıkmışsa,⁹⁵ Halkevleri de açıkça Atatürk'ün *Halkçılık* ilkesinin bir sonucu olarak uygulanmıştır.⁹⁶

II.2. Halkevlerinin Kuruluşuna Neden Olan Diğer Unsurlar

Türkiye Cumhuriyetinin ilanından sonraki ilk yıllar, oldukça zor ve durgun yıllardır. Bu nedenle Atatürk, ekonomik sorunları aşabilmek için sanayi ve tarımı öncelemiş, ancak ilk yıllarda gericiliğin ve iç ayaklanmaların tehdidine karşı savaşmak zorunda kalmıştır. Bu savaşın köklü ve uzun vadeli çözümü için ise Türk İnkılâbının halka yayılması gerekmektedir.

İmparatorluktan cumhuriyete, her açıdan yıkık bir ülke ve borçtan başka bir miras kalmamıştır. Büyük ekonomik sorunların dışında sosyal, siyasal ve kültürel sorunlar vardır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası deneyimi ve anti laik siyasal görüşlerin güçlenme çabası ve dinin siyasal yaşama alet edilmesi,⁹⁷ bunlarla bağlantılı olarak 1925 Şeyh Sait Ayaklanması gibi gerici isyanlar, Atatürk'e suikast girişimleri, Menemen İsyanı ve Asteğmen Kubilay'ın gericiler tarafından katletilmesi, Serbest Fırka deneyimi, eğitim öğretim alanında

⁹⁴ Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali, I-II*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, 228.

⁹⁵ Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972, 19-25.

⁹⁶ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu: Halkevleri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000, 50-71.

⁹⁷ Bkz; Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt III, İstanbul: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1973, 889-898.

Darülfünun sorunu, sosyal ve siyasal alanlarda Türk Ocakları kaynaklı sorunlar, 1929 Dünya Ekonomik Buhranının ciddi yansımaları, birkaç yıl süren kuraklık, iki savaş arasının dünyasında ortaya çıkan silahlanma yarışı ve ırkçı diktator rejimlerin tehditleri gibi iç ve dış sorunlar, hiçbir ülkenin kolay kolay baş edemeyeceği ciddi sorunlardır. Halkevlerinin kurulmasına kadar giden süreçte önemli noktalar teşkil eden bu sorunlara kısaca değinmek gerekecektir.⁹⁸

Ülkedeki bu ortamda Atatürk'ün ciddi bir muhalefet istediği bilinmektedir. Buna yanıt olabilmesi için de eski arkadaşlarından, o sırada Büyükelçi olan Ali Fethi Bey'e Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdurmuştur. Ancak gelişmeler beklendiği gibi olmamış, halk her şikayetini ona aktarmaya, umudunu ona bağlamaya çalışır duruma gelmiş, Serbest Cumhuriyet Fırkası kısa zamanda her yerde ilgi görmeye başlamıştır. Halbuki yeni parti, ortaya bir şey koyacak zaman bulamamış, geçmişsiz bir partidir ve daha birkaç gün önce Atatürk tarafından kurdurulmuştur.⁹⁹ O tarihte halkın okuma yazma oranı ve olayları değerlendirmedeki bilgi eksikliği düşünüldüğünde partinin programını bile okumadıkları, partinin kendilerine neler vaadettiğini bilmedikleri rahatlıkla düşünülebilir. Yetkin'e göre halk, tüm dünyayı saran ekonomik buhrandan dolayı hükümetten rahatsızdır ve önüne çıkan bu yeni partiye adeta sarılmıştır.¹⁰⁰ Hilmi Uran da benzer görüştedir.¹⁰¹ Atatürk'ün partiyi kurdurduğu Fethi Bey ve diğer parti yetkilileri çıkırından çıkan ilgi ve galeyandan cidden rahatsız olmuşlar ve Atatürk'e bu durumu aktarmışlardır.¹⁰² Buna rağmen Atatürk, partiyi desteklemeye devam edeceğinibelli etmiştir. Ayrıca halkın durumunu ve bu yeni partiyi bahane ederek suistimal edeceklerin de ortaya çıktıkları görülecektir. Böylece acı ve zorlu olaylarla kısa ömürlü bir demokrasi denemesi olarak kalan Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi yaşanmış ve Fethi Bey ve arkadaşları partiyi Kasım 1930'da feshetmişlerdir.¹⁰³ Atatürk, bu sırada halkın durumunu

⁹⁸ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020, 193-221.

⁹⁹ Aydemir, *Tek Adam*, Cilt III, 387-401.

¹⁰⁰ Çetin Yetkin, *Türk Halk Hareketleri ve Devrimler*, İstanbul: May Yayınları, İkinci Cilt, 1974, 296-299.

¹⁰¹ CHP'de Parti Müfetişliği, Genel Sekreterlik, Milletvekilliği ve Bakanlık yapmış olan Hilmi Uran'a göre halk, memurlardan ve CHP'nin taşradaki mutemetlerinden şikayetçiydi ve bazı konularda şikayetçi olmakta haklıydı. Bu şikayetleri gidermek için İsmet İnönü, encümen gibi bazı denetim mekanizmaları kurdurmuş ancak bu da zamanla yok olmuş ve parti, bir süre sonra uyuşukluğuna geri dönmüştü. Bkz; Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007, 199-202.

¹⁰² Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul: 1982,

¹⁰³ Zaman zaman Atatürk'ün sınırsız gücü olduğunu iddia edenlerin, Atatürk'ün Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimlerine izin vermesinden

görmeye, nabzını bizzat tutmaya karar vermiş ve yurd gezisine çıkmış bulunmaktadır. Serbest Fırka Olaylarının izleri, bazıları için yanlış ümitler doğuran havası tam olarak geçmemiş, yankılarıadeta Aralık 1930'da İzmir'in Menemen İlçesinde ortaya çıkmıştır. Derviş Mehmed adlı gericilerin isyanını bastırmak isteyen Asteğmen Kubilay'ın gericiler tarafından katledilmesi, Atatürk'ü çok üzmüştür. Katillerin ve olaya karışan isyancıların çoğu yakalanmış ve cezalandırılmıştır. Diğer yandan ülkede ekonomik ve siyasal alanlarda eleştiriler vardır.¹⁰⁴

Sosyal, siyasal ve kültürel iç koşullara bağlı sorunların tespitinde, Atatürk'ün Yurt Gezileri ve bu gezilerde edindiği bilgi ve izlenimlerin önemli rolü vardır. Türkiye'de 1930'ların başından itibaren görülen değişimin nedenlerinden biri de işte Atatürk'ün bu Yurt Gezileri sonrasında aldığı kararlardır denebilir.¹⁰⁵

Yurt gezilerinin ardından Atatürk, *“Bir cumhuriyeti ve rejimi koruma kanunu neşredilmelidir. Bu kanunda, bizzat Cumhuriyet aleyhinde olduğu gibi onun temellerini teşkil eden inkılâp kanunları aleyhinde fiilen harekete teşvik veyahut bu bapta söz ve yazı ile telkin, ağır ceza müeyyidelerine bağlanmalıdır.”* demiştir.

Bunun ipuçları halkın arasında halen yaşamakta olan ve Türk İnkılabının müspet gayesini idrak edemeyen zihniyetler tarafından ortaya konmaktadır. Bunlara engel olmak için halkın ilerlemesi ve çağdaş bir noktaya yükseltmesi gerekmektedir. Bunukabul etmeyen zihniyete engel olunacaktır;

bahsetmemeleri ve çelişkili tespitlerde bulunmaları düşündürücüdür. Çünkü Atatürk'ün gelişmelerden çekindiği, partiyi kapattığı iddiaları doğru değildir. Birincisi, Atatürk, sorunların üzerine giden cesur bir yapıya sahiptir. İkincisi, çok partili ve demokratik yaşamı içtenlikle isteyen, partiyi kurdurarak son ana kadar desteklemiş olan kendisidir. Kuşkusuz Atatürk, SCF yöneticilerini kendisine bağlı insanlardı ama o parti siyaseti konusunda her açıdan özgür olmalarını istiyordu ve bu konuda teminat da vermişti. Atatürk, yaşamının hiçbir anında kişisel bir dava gütmemiş olduğundan, olsa olsa Laik Cumhuriyete zarar verecek bir ortam doğmasından endişe duymuş olabilir. Nitekim, SCF'ye duyulan beklenmedik ilgiye karşı İzmir'de SCF mitigine engel olmak isteyenler Atatürk'ten emir almamışlardır. Aksine Atatürk bunu öğrendikten sonra devreye girerek onlara izin verilmesini sağlamıştır. Yani aslında gelişmeler karşısında endişe duyan gruplardan bir kısmı, olayların Cumhuriyet'e ve CHP'ye zarar vereceğini düşünen Fethi Bey ve arkadaşlarıdır. Atatürk'ün devam etmeleri yönündeki desteğine rağmen kendi istekleri ile partiyi feshetmişlerdir. Yetkin de bu görüştedir.

¹⁰⁴ Aydemir, *Tek Adam*, Cilt III, 401-402.

¹⁰⁵ Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1975, 13-361. Atatürk'ün siyasal ve kültürel tespitlerinden başka nedenler de vardı ve bunlar çoğunlukla ekonomikti. Ülkede sermaye ve yetişmiş insan olmayışı devletçiliği zorunlu kılıyordu.

“Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mâna ve eşkaliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline îsal etmektir, inkılâbatımızın umdei asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemiyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir. Şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihniyetlerde mevcut hurafeler kamilen tardolunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat nurlarını infaz etmek imkânsızdır.”¹⁰⁶

Atatürk'ün yurt gezilerinin önemi şudur ki, nice acı tecrübeler ülkenin bazılarınca halen geri götürülmek istendiğine dair örneklerle doludur. Ayrıca bu geziler, ekonomik bunalımın zirvede olduğu bir yılda yapılmıştır. Atatürk Anadolu köylerine İnkılâbın yayılamadığını düşünmektedir. Aydın gezisinde veya İstanbul gezisinde aşağıda görüleceği gibi Türk Ocaklarının durumundan da rahatsızdır.

Yurt gezilerinin ardından daha sert kararlar alınacak, bazı kurumlar kapatılacak, bazıları reforma tabi tutulacak, bazı yeni kurumlar oluşturulacak, devletçilik ağırlık kazanacaktır. Bu kararlardan biri de Türk Ocaklarının kapatılarak CHP'ye devredilmesidir.

1912 yılında kurulan Türk Ocakları, Balkan Savaşlarının ardından, yurt savunmasına dair duyguları yükseltmiş, çeşitli etkinlikler ile Ulusçuluğa psikolojik destekler sağlamıştı. Ancak zamanla Ocakların tutumu değişecekti. Söz konusu değişim, farklı kesimlerin çoğunun üzerinde benzer şekilde düşündüğü bir değişimdir ve böylece Türk Ocakları eleştirilerin odağı olmuştur. Dönemin şahitlerinden Kemal Turan, Halkevlerinin 15. Yıldönümüne ilişkin yazısında, Türk Ocaklarının yaptığı görevleri ve faydalarını sıraladıktan sonra neden kapatıldığını şöyle özetlemektedir;

“...Birinci Dünya Harbinin kaybından sonraki acı mütareke günlerinde Türk Ocağını da suçlu ve sorumlu görenler oldu. Ancak Milli Mücadelebaşlayınca genç ocaklılar buna katılmakta tereddüt etmediler. Kurtuluştan sonra ise Anadolu içinde yer yer Türk Ocakları kuruldu. Ocakların bu seferki rolü, artık sınırları çizilmiş ve azlıklar meselesini çözmüş, memleketinyaralarını sarmak olacaktı. Fakat Birinci Dünya

¹⁰⁶Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, 353.

Harbi içinde geliştirdiği sınır dışına doğru meyil ve heyecanlardan kendini kurtaramayan Türk Ocağı zihniyeti yerini başka müesseselere terk etmek zorunda kaldı ve teşekkül kendi kendini lağvetti. Ciddi bir hazırlıktan sonra 1932 yılında Halkevleri kuruldu.

Türk Ocakları tarihi vazifesini yapmış milli bir müessesedir. Onun çatıları altında çalışmış insanların yurt severlikleri, fazilet ve hizmet duyguları söz götürmez, ancak sınır dışı hatıralar ve meyillerle bunlara dayanarak beslenmek istenen darlığa mütemayil milliyetçilik havası, Yeni Türkiye'nin şartlarına uymuyordu. Misak-ı Milli sınırları içinde toplanan ve kendini bulan Türk milliyetçiliği ülküsü; artık yurdun bayındırlığı ve yurttaşın milletçe ileriliği ve refahı idi. Sadece bir kültür organı olarak doğan Türk Ocakları, Balkan hezimetini sonunda Birinci Dünya Harbi içinde ve Milli Mücadele yıllarında tamamen siyasi bir hüviyet almıştı. Ancak memleket yabancı istiladan kurtulup politika yalnız bir parti işi olunca Ocakların bu hüviyetinin muhafazası güçleşmişti. Böylece kültür işini dün ile bugün ve yarın ile tamamen politika dışında tutacak bir teşekküle ihtiyaç vardı. İşte Halkevleri bu ihtiyaçtan doğmuştu.”¹⁰⁷

Bu düşüncelere göre Cumhuriyetin hem iç, hem de dış politikasında artık Türk Ocaklarına ihtiyacı yoktur ve bu kurum yurda artık yarar değil, zarar vermeye başlamıştır. Örneğin, Türk Ocaklarının bazı üyeleri, özellikle son dönemde ırkçı ve turancı düşüncelerini ortaya koymuş ve bunların ülke dışına taşan hedefleri dillendirdiği görülmeğe başlanmıştır.¹⁰⁸ Dolayısıyla iktidar, Turancı düşüncelerin Rusya'yı kışkırtacağına inanmakta ve ilişkilerin bozulmasını istememektedir.

Başka bir görüşe göre iktidarın bu yönde ciddi bir endişesi yoktur çünkü aslında Türk Ocakları, iddiaların aksine Kemalist rejime karşı gelmemiş, ciddi düzeyde pantürkist söylemlerde bulunmamıştır. Aslında Ocak Yönetimi, CHP'nin idari açıdan yurdun her yanına yayılması için gereken hakimiyet alanı ile halk

¹⁰⁷Kemal Turan, "Halkevlerinin 15. Yıldönümü", Ün (Isparta Halkevi Dergisi), 154-156, (1947), 2080-2081. CHP Isparta Milletvekili olan Kemal Turan'ın, Ün'de birçok yazısına rastlanabilir. Çünkü o, Isparta Halkevinin Yayın Organı olan Ün adlı dergide her fırsatta yazıyor ve yurttaşları aydınlatarak onlara yararlı olmaya çalışıyordu. Isparta örneği ve Ün Dergisi, İstanbul ve Ankara dışındaki bazı Halkevlerinin yayıncılık alanındaki çalışmalarına, etkili bir örnek olarak gösterilebilir.

¹⁰⁸ Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri, 86-87.

arasında engel teşkil edecek üçüncü bir noktada durmakta ve kendisini Ankaranın kararlarını halkı götürerek onu yükseltecek yegane merkez olarak görmektedir.¹⁰⁹

Atatürk ise Hakimiyeti Milliye'de çıkan bir demecinde, Türk Ocaklarının CHP'nin bir kültür şubesi olarak görmek ve bunların yapacakları görevleri şöyle açıklamaktadır;

*"Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın hars şubesidir. Fırka millete mürebbilik yapacak; ilim, iktisat, siyaset, güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvalık edecektir. Ocaklar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programlarını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, mefkurelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Yasanızın üçüncü maddesinde bu cihet sarahaten ifa edilmiştir. Bu yol üzerinde milleti hemahenk olarak beraber yürütmekten ibarettir."*¹¹⁰

Atatürk'ün bu düşüncelerle benzer olarak Türk Ocaklarının bu görevini Yurt gezileri sırasında da tekrarladığı görülmektedir. Türk Ocakları şubelerine de uğramış, oralarda konuşmalar yapmıştır. Örneğin 1930'da İstanbul Türk Ocağını, Şubat 1931'de Aydın Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir.¹¹¹ İstanbul Türk Ocağını ziyaretinde, Ocaklardan beklentilerini yinelemiş ve şunları söylemiştir;

Siz milliyetçi zümre, halk ile konuştuğunuz vakit yüksek sesle söylemeyi unutmayınız. Yüksek ses, imanın ifadesi olduğu vakit, tesir yapmaktan hâli kalmaz. Yolunda çalıştığımız büyük mefkureyi halkın kalbinde bir fikir halinden bir his haline geçirmelisiniz. Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak bilhassa sizin vazifenizdir. Bir takım kelimeler vardır ki, sık sık telâffuz edildiği halde, hattâ münevverlerimiz arasında, onu tamamiyle anlayan çok değildir. Halkçılığımızın ne olduğunu, esasların neden ibaret bulunduğunu halkçıların halka karşı ne gibivazifeler deruhte etmek mecburiyetinde kalacaklarını madde madde izah etmek lâzımdır.

¹⁰⁹Georjon'a göre Türk Ocakları merkezinde ırkçı ve pantürkist düşünceler içinde bulunan çok sayıda yönetici vardı ancak Kemalist dönemde ciddi düzeyde pantürkist bir kıskırtıcılık yaptıkları söylenemezdi. Bu düşüncede olanlar da açık ve ciddi bir sorun teşkil etmemiştir. Ona göre Ocaklar, 1927 Kongresinde aldıkları kararla, ilgi alanlarını Türkiye'nin içi olarak belirlemişlerdi, Francois Georjon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.60-72.

¹¹⁰Hakimiyet-i Milliye, 26 Mart 1923.

¹¹¹Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, 60.

Cumhuriyeti, onun icabatını yüksek sesle anlatınız. Cumhuriyet prensiplerini sevdiniz. Bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz.

Ayrılmadan evvel bir defa daha tekrar ediyorum: Sizin gibi bir takım ihtisas şubelerine mensup güzide münevverlerimizi karşımda görmekten ziyadesiyle memnunum. Size kalbimde bu hisle, memnuniyetle veda ediyorum.¹¹²

Bazı görüşlere göre, Türk Ocaklarının I. Dünya Savaşından sonraki aşırılıklarına bakılırsa, çok daha önce kapatılması gerektiği sonucuna bile varılabilir. Özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra Türk Ocaklarının kapatılması yönündepek tartışma yoktur. Bu düşünce zamanla ortaya çıkmış ve konu ne zaman kapatılacağı olmuş olmalıdır. Önemli olan şudur ki, Atatürk kararını vermiştir. Bu kararı şöyle açıklayacaktır;

“Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara erebilmek için maddî ve mânevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzımgelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrâk etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır.

Teessüs tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve miliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve îmanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebk etmiş olan Türk ocaklarının, aynı esasları siyasî ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün mânasiyle yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm.

Bu kararım ise, millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir.”¹¹³

Atatürk'ün, 1923'teki demeci ile 1930 ve 1931'deki demecleri aynı yöndedir ve bunlar arasında hiçbir çelişki yoktur. Her fırsatta, Ocakların görevlerini nasıl ifa edeceklerini ısrarla vurgulamakta ancak sonuç alınamadığını görmektedir. Demek ki yıllar geçtikçe ve özellikle Yurt gezilerinde ülkenin

¹¹²Hakimiyeti Milliye, 20 Kanunuevvel 1930.

¹¹³Hakimiyeti Milliye, 25 Mart 1931.

durumunu gördükçe, Ocaklardan beklentilerinin gerçekleşmeyeceğine dair bir düşünce oluşmuştur.

Buna rağmen Atatürk, demeçlerinde, Türk Ocaklarından ve emeklerindenövgüyle söz etmektedir. Bu şekilde bakıldığında Atatürk'ün, Ocakların ömrünü belki de geçmişteki bazı emeklerinin anısına uzattığı bile düşünülebilir. Dikkatlice incelendiğinde, önceleri Ocakların halkçılığı yayması gerektiğini söylemekte ve beklemektedir. Artık bunun olmayacağı anlaşıp Ocakların kapatılması söz konusu olduğunda Atatürk, bu konudaki yorumlarında yukarıdaki sözlerinde olduğu gibi onun halkçılığından çok milliyetçi ve cumhuriyetçi yanını vurgulamakta vebunu kuvvetlerin birleşmesi olarak nitelemektedir. Sonuç olarak Atatürk, ifadelerindeki nezaketini korumuş, bununla birlikte her konuya olduğu gibiOcakların durumuna da gerçekçi yaklaşmış, düşündüğünü söylemiştir.Görüldüğü gibi Atatürk, son anlarına kadar Ocakları desteklemiştir. Tüm bu nedenlerle Halkevlerinin tam anlamıyla Türk Ocaklarının yerine kurulduğu söylenemez. Halkevleri, yeni ve farklı bir kurumdur. Atatürk'ün kararını vermesi ve Ocakların kapatılması arasında geçen sürenin kısa olması ve bu dönemde Türk Tarih ve Dil Kurumlarının kurulması da bunu gösterir. Diğer yandan Türk Ocaklarının 1930'da açılan Ankara'daki merkez binasının, bir milyon liranın üzerinde bir maliyete ve görkeme sahipti ve son birkaç yılındaki değişim göstergelerine kadar Ocaklara nakit yardımlar yapılmıştır. ¹¹⁴Yani Atatürk,bazı iddialarda söylendiği gibi Ocaklar hakkında adil olmayan bir düşünceye sahip olsa idi, Ocak Yönetiminin tüm bunları gerçekleştirmesi kuşkusuz çok zor olurdu ve çok daha önceki tarihlerde kapatılırdı.

Demek ki Ocaklar, Atatürk'ün beklediği görevi fiili olarak da sürdüremez durumdadır. Bu görev, halka ulaşma ve Türk İnkılabını, Cumhuriyetin gereklerini yayma görevidir. Bunları yapamayacağına karar verildiği anda da Türk Ocakları, işte bu gerçekçi nedenlerle lağvedilmiştir.

Ülke gündeminde Türk İnkılâbına yaklaşımları açısından sorun teşkil eden diğer bir konu da Darülfünun'un durumudur. Bu yüzden Darülfünun'dan aşağıdaki nedenlerle kısaca bahsetmek gerekecektir.

Darülfünun, 19. Yüzyılın başında kurulmuş, ilk defa 1863'te halka açık toplantılar şeklinde ders vermeye başlamış, daha sonraları üç defa eğitime aravererek tekrar açılmıştır. Yani Osmanlılar döneminde bile çeşitli nedenlerle

¹¹⁴ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*, 50.

verim alınamayan kurum, 31 Temmuz 1933'te son defa ve kesin olarak kapatılacaktır.¹¹⁵

Darülfünun'un kapatılmasının nedenleri aslında oldukça açıktır. Atatürk ve konuyla ilgilenen iktidar yetkililerinin bu yöndeki düşünceleri birden bire ortaya çıkmamıştır. Birincisi, 19. yüzyıl boyunca gösterdiği istikrarsız yapısı, ikincisi ve daha önemlisi, Cumhuriyetin ilanından sonra yıllar boyu yapılan gözlemler, eldeki veriler ve uzmanların raporları sonucu ortaya çıkmış düşüncelerdir.¹¹⁶ Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti, yeni bir devlettir ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni rejimin anlaşılması ve yayılması gerekmektedir.

Türkiye, ilk on yıl içinde eğitim konusunda büyük ilerlemeler kaydetmeğe başlamıştır. Harf İnkılâbı ile okuma-yazma oranı hızla yükseltilmiş,¹¹⁷ Tevhidi Tedrisat(Eğitimde Birlik) Kanunu ile okullarda homojen bir yapı kurulmuş, kız çocukları da bu okullarda okumaya başlamıştır. Millet Mektepleri yaygınlaştırılmakta, okuma-yazma seferberliği ile okuma-yazma oranı artmaktadır.¹¹⁸ Anlaşılan, iktidara göre bunlar bile yetersizdir ve çalışmalara devam edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle temel eğitim gibi, yüksek öğretim de iktidarın ilgi konusudur ve Darülfünun, Atatürk'ün en çok dikkat ettiği kurumlardan biridir.

Zaten yurttaki bilincin yükseltilmesi, bunun için de eğitim-öğretim, kültür-sanat işlerine ağırlık verilmesi gerektiği düşüncesi, hükümetçe daha güçlü şekilde vurgulanmaya başlanacaktır ve bu düşünceler zamanla Parti Programına da yansımış durumdadır. 1931 Cumhuriyet Halk Fırkası Programı'nda bu durum açıkça gözlemlenebilir. Programda “Milli Talim ve Terbiye” konusunu içeren Beşinci Kısım, 7 maddeye ayrılmıştı ve 2. Maddede “Mektepler Hakkındaki Başlıca Fikirlerimiz” başlığı altında şöyle denmekteydi; “*Darülfünun ıslah ve tensik edilerek lazım olan dereceye yükseltilecektir.*”¹¹⁹

¹¹⁵Bu konudaki en kapsamlı inceleme için bkz; Necdet Öklem, *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1973, 1-72.

¹¹⁶ Malche Raporu, en ünlülerindendir.

¹¹⁷ Bu konuda bkz; *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1991, 61-147.

¹¹⁸1928'de 1 milyon olan okuma yazma bilen sayısı, iki buçuk kat artarak yaklaşık 2,5 milyon olmuştu. Bkz; Uygur Kocabaşoğlu, “Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin Gözlemler”, *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, 114.

¹¹⁹*CHF Programı 1931*, 30-31.

Bu tespitin ardından çalışmalar başlamış ancak hemen karar verilmemiştir. Yani parti programında da kapatmadan önce ıslahtan bahsedilmektedir. Atatürk, Darülfünunu ziyaret etmiş,¹²⁰ araştırmalar yaptırmış, uzmanlardan rapor istemiştir. Bunun için çağırılan Profesör Malche bir rapor hazırlamış ve hükümete sunmuştur.

Raporda da aslında ıslahtan bahsedilmektedir. Rapor, üç kısım olarak ele alınmış, birinci kısımda Darülfünun halihazırının tetkik ve tahlili(durum tespiti), ikinci kısımda icap eden ıslahat (gereken düzeltmeler), üçüncü kısımda da mesai teşkilat ve tanzimi yani yeni çalışma şekli ortaya konmuştur. Albert Malche raporunda, Darülfünunun ihtiyaçlarını sıraladıktan sonra Netice bölümünde Darülfünunun fiziki koşullarından çok zihniyetinden bahsetmekte ve Darülfünunun öncelikle “Bilimsel Düşünce” yapısını yaratması gerektiğini, bu olmadan yarar sağlamasının mümkün olmadığını belirtmektedir.¹²¹

Atatürk, Darülfünun raporunu dikkatle incelemiş, üzerine kendi el yazısıyla notlar almış, bazı noktaları dikte etmiştir.¹²² Bütün araştırma ve incelemelerden sonra Darülfünunun ıslahı yerine tamamen değiştirilmesi ve yeni bir üniversite kurulmasına karar verilmiştir. Nitekim konu hakkında görüş belirtenlerin ortak düşüncesi şudur ki; Darülfünun, bir üniversiteye değil, eski tip bir medreseye benzemektedir ve oradaki çalışmalardan yüksek bir bilimsel üretim çıkmadığı gibi, Türk İnkılâbına ve Cumhuriyet rejimimin gereklerine yeterince sahiplenecek düşünceye de yaklaşmamışlardır.¹²³ Bu nedenlerden ötürü Darülfünun tepki çekmeye başlamıştır. Ayrıca teknik raporlardan algılanan sonuçlara göre ıslahı mümkün görünmemektedir. Yarım ve geçici tedbirlerin çare olamayacağı açıktır.¹²⁴ Diğer temel sorun da şudur ki, Darülfünun, Cumhuriyete ve Türk İnkılâbına son derece kayıtsız kalmaktadır.¹²⁵ Onun yerine yeni, çağdaş bir üniversiteye dönüştürülecektir. Darülfünun yerine kurulacak üniversite bünyesinde yeni altı enstitü kurulmasına da karar verilmiştir. Bunlardan biri de *Türk İnkılâbı*

¹²⁰Hakimiyeti Milliye, 20 Kanunuevvel 1930.

¹²¹ Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul: T.C Maarif Vekilliği, Devlet Basımevi, 1939, 58.

¹²²Utkan Kocatürk, “Atatürk’ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları”, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Cilt 1, 1,(1984), 3-96.

¹²³Maarif Vekili Reşit Galip’in bu konudaki beyanı için bkz; Öklem, *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu*, 49-54.

¹²⁴Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri I*,374.

¹²⁵Örneğin Falih Rıfkı bir yazısında bunu açıkça ifade etmektedir. Bkz; Falih Rıfkı “Darülfünun”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1932.

*Enstitüsü'dür. Bu Enstitü, Sosyal Bilimler alanında çalışacak, aynı zamanda Atatürk'ün ve hükümetin hedefleri ile uyuyacaktır. Bu hedef, yurttaşların hem yakın tarihini öğrenmesi, hem de rejimi içselleştirmesidir.*Enstitü¹²⁶ hakkında ilk açıklamayı Reşit Galip yapmış ve enstitünün esasını şöyle özetlemiştir; “*Türk İnkılabı Enstitüsü, siyasi, hukuki, adli, içtimai, iktisadi, mali alanlarda ve genel olarak milli kültür alanlarında Türk İnkılabını doğuran sebepleri, Türk İnkılabının ana unsurlarını, prensiplerini, İnkılabdan doğan Türk Geleceğini, her safhasında inceleyecektir...*”¹²⁷

İşte tüm bu nedenlerle Darülfünun'un 31 Temmuz 1933'te resmen lağvedilmesine karar verilmiş, yerine İstanbul Üniversitesi ve bünyesindeki yeni enstitüler kurulmuştur.¹²⁸

Görüldüğü gibi, birçok sosyal ve ekonomik sorununaşılmasızaman almış, bazı gelişmeler ancak ülkedeki huzur sağlandıktan sonra mümkün olabilmektedir. Buna göre, Türkiye 'nin temel hedefleri, artık sosyal ve ekonomik alanlardadır. Atatürk, bunu vurgularcasına, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmenin son yılların sonucu olduğunu, 1927 ve 1931 kurultaylarında önemli güvenlik sorunlarının aşılmasının ardından gerçekleştiğini, 1935 yılındaki CHP Dördüncü Büyük Kurultayında da önemli bir dönüm noktasında olduklarına işaret etmiştir.¹²⁹

II.3. Halkevlerinin Açılışı

Cumhuriyetin, nasıl yıkık ve harap bir ülke devraldığı bilinmektedir. Cumhuriyetin ilanından 1932 yılına gelinceye dek yaşanan sayısız sorunların, ana hatlarıyla nasıl aşıldığına kısaca değinildikten sonra artık sosyal ve ekonomik alanlara daha çok eğilmek gerekeceği açıktır. Atatürk bunun farkındadır ve gerek yurt gezilerinde gerekse meclis konuşmalarında yapılması gerekenleri anlatmaktadır. Partililerden de bunu istemektedir. Daha asıkı bir ulusal birliktelik ve halkla daha çok içiçe olmak gerekmektedir. Partililer, aydınlar ve halk arasında daha sıkı bir ilişki

¹²⁶Daha sonra 1942'de Ankara'da kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'de benzer amaçlara sahiptir. İsmet İnönü bu amaçları net bir şekilde ifade etmiştir; “...Yüksek Öğretim kurumlarında 'İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi' adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi ve mevzular etrafında ilmi incelemeler yapmak ve yaymak üzere bir de 'İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü' kurulması kararlaştırılmıştır...”Bkz; Necdet Aysal, “Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Tarihçesi ve Gelişim Süreci”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 243, (2004), 33-34.; 1933'te Darülfünun reform sürecinde açılan enstitü hakkındaise bkz; Mustafa Oral, “Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü(1933)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 27-28, (2001), 321-333.

¹²⁷ Öklem, *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu*, 55-56.

¹²⁸Cumhuriyet, 31 Temmuz 1933.

¹²⁹Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri I*,380-381.

olmalıdır.¹³⁰ Yapılanlar yeterli görülemez ve Cumhuriyet halkın gerçek anlamda dostudur ve bunun için bir organizasyona ihtiyaç vardır.¹³¹

Halkevleri, Atatürk'ün isteği, Başvekil Şükrü Kaya'nın emri ve Dr. Reşit Galip ile C.H.F. Katibi Umumisi Recep Peker'in organizasyonu ile büyük bir kalabalık arasında 19 Şubat 1932'de açıldı.¹³² Milli Eğitim Bakanlığına getirilecek olan Dr. Reşit Galip Halkevlerini kurmayı üstlenmiş ve onun çağrısıyla dönemin önde gelen aydınları Ankara Türk Ocağı binasında yapılan toplantıya katılmıştı. Toplantıya çağrılanlar arasında Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Hasan Cemil Çambel, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev, Vildan Aşir Savaşır gibi aydınlar vardı. Toplantıda, Reşit Galip, Halkevlerinin kuruluş hazırlıklarına başlanacağını açıklamış ve bu konuda tartışılmıştır. Kurulan komisyon, Halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiş ve sonunda Halkevlerinin kurulması kesinlik kazanmıştır. 1932 yılı başında hazırlıklar tamamlanmış, son durum Recep Peker tarafından duyurulmuş ve Halkevleri 19 Şubat 1932 günü Ankara merkez olmak üzere 14 ilde aynı anda açılmıştır.¹³³ Tüm yurttaki heyecan yaratan açılış ile ilgili olarak basında da çokça haber, fotoğraf ve yazı yer almıştır.¹³⁴ Yunus Nadi'ye göre Halkevleri Gazi'nin en büyük eserlerinden biriydi ve açılıştaki ilgiye bakılırsa Türk Halkı orada toplanarak kendini adeta bir köşkte hissedecekti.¹³⁵ Halkevlerinin açılışındaki ilk konuşmayı Dahiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya yapmıştır;

“Atatürk inkılabının Türk ve Türkçü olması ana vasıflarındandır. İnkılabımız Türk milletinin cihan tarihiyle başlayan medeni ve sosyal yaşama ve yaşayış safhalarından alınmış ve onun istidad ve ihtiyacına uygun olarak tesbit edemiş reel kaidelerdir İnkılab bu itibarla tamamiyle aslidir. Diğer memleketlerde tatbik edildiği görülen muvazi ve mumasil hareketler tarih sırasıyla hep bizimkinden sonradır. Aynı hareketlerin tatbikat ve fiiliyat sahasında muhtelif memleketlerde görülen ileri ve geri ayrılıklar, milli seciyelerin, muhitlerin tesirlerine ve çalışma tarzlarına atfolunmak lazımdır. Tarih sırasıyla önde olan inkılabımızın eser ve derece itibarıyla en öne geçmesi için çalışmamızı tanzim etmek ve temposunu behemehal memleketin ihtiyacına

¹³⁰ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 75-79.

¹³¹ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 91-94.

¹³² *Hakimiyeti Milliye*, 20 Şubat 1932.

¹³³ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 23, (1999), 268. Ayrıca bkz; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronojisi (1918-1938)*, Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2000, 531.; Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 95.

¹³⁴ *Hakimiyeti Milliye*, 20 Şubat 1932.; *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1932.

¹³⁵ Yunus Nadi, “Halkevleri Açılırken”, *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1932.

uydurmak mecburiyetindeyiz. Milletimizin seciyesi ve tabii muhitimiz böyle çalışmalara muzaaf cevablar ve semereler verecek kabiliyettedir. Türk olan inkilabımız zaruri ve tabii olarak Türkcüdür de. Türk ve Türkcü vasıflarını esaslı bir şiar olarak bünyesinde taşıyan ve yaşatan bu inkilabın milliciliği inhisar ve infirat ifade etmez. Turk milliciliğinin hedefi, medeni kültürün ve insanlığın müşterek ve yüksek duygularının müsbet yollarda inkişaf ve intişarını esas ittihaz etmektir. Bu gayeye ermek için halka dayanmayı da en sağlam ve kısa bir yol bilir. Atatürk'ün memleketi ve milleti esir olmak yani mahvolmak tehlikesinden kurtardıktan sonra bir daha böyle bir badireye düşmemesi için bulduğu en emin vasıta, Cumhuriyet Halk Partisi kurumu olmuş ve ona tutacağı ve tutunacağı yolu kendi eliyle planlaştırdığı dinamik, progresist programı ile göstermiştir. Türk milletini layık olduğu yüksek mevkide tutmayı ve Turk milletini beşeriyet içerisinde mümtaz bir camia yapmayı istihdaf eden bu ana yol, halk kütlesinin her bakımdan yükselmesini kendine temel saymıştır. Partinin vazifesi evvela bu temeli yapmak ve bu sağlam temel üzerine yüksek ideallerini kurmaktır. Hükümetin her sahadaki faaliyeti buna matuftur. Zaten devlet kurmaktan da gaye budur. Bir taraftan devlet ve hükümet bu asli vazifesini yaparken diğer taraftan Partinin de bu kalkınmayı bizzat halkın halk için ve halk eliyle yapmasını temin ettirmesi büyük Önder tarafından Partiye verilmiş asli bir ödevdir. Parti ve partililer her yerde bunu konuşmalarıyla, görüşmeleriyle, musahabeve konferanslarıyla yapmaktadırlar. Fakat eğer Atatürk kendilerine ve bütün millete Halkevleri gibi toplayıcı, birleştirici ve tanıştırıcı bir muesseseyi kurarak çalışmalarına emniyet etmeseydi bugünkü şartlar içerisinde fertlerin tesirleri çok mahdud kalır, ve gayeye vusul müddeti çok uzamış olurdu. Halkevlerinin kültürel, sosyal ve ekonomik bakımlardan az zamanda yaptıkları tenvir, irşat hizmetlerini anlamak için bu kitabdaki yazılar ve rakamlar sağlamca şahittir. Halkevleri vatandaşların medeni, bedii irfan ve zevk ihtiyaçlarını tatmin edecek bir müessesedir. Her yurddaş orada bildiğini öğretir ve bilediğini öğrenir. Her Türk münevveri bilgisini istidadından ziyade bu milletin onu yetiştirmek için sarfettiği emeğe borçludur. Hiçbir makam, hiçbir memuriyet, hiçbir eser bu borcu tam olarak ödeyemez. Her münevver Türk için, mevki ve hayatını temin eden ve millete borclu olduğu bilgisini en asil ve durust tesviye caresi, hatta vatanseverlik ve insanlığın da icabı, bildiğini, hiçbir suretle

bilmemekten mesul olmayan yurttaşlarına öğretmektir. Halkevleri, kendileri ve onlar için açılmıştır.”¹³⁶

Recep Peker ise Halkevlerinin açılış nutkunda, “*Arkadaşlar, biz Halkevlerinin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını müsavî şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün vatandaşları toplamağa ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükseltmeğe çalışıyoruz.*” demiştir.¹³⁷ İktidar üyelerinin benzer sözleri dikkat çekicidir. O tarihlerde gerçekten de Peker’in kastettiği gibi yurttaşların “millî birliğe” sahip olmadığı görülmüştür ve bunun için çalışılmaktadır. Bu çalışmalar, eğitim ile, sosyal faaliyetler ile, kültür-sanat faaliyetleri ile olacaktır. Recep Bey bunu işaret edecek şekilde, “*Cumhuriyet Halk Fırkasının Halkevleri ile takip ettiği gaye; milleti, şuurlu, birbirini anlıyan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır.*” demektedir.¹³⁸

İsmet İnönü ise Halkevleri neden açıldı? sorusuna şöyle yanıt vermektedir;

*“Halkevlerinde millî ve ictimai hayatın temelleri terbiye suretinde, tedris suretinde, konuşma suretinde mutemadiyen kurulmalıdır, bunu iltizam ediyoruz. Cumhuriyet Halk Partisinin, halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası bu vasıta ile ilmi ve fennî, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektir.”*¹³⁹

II.4. Halkevlerinin Yapısı

Cumhuriyet, halk içindir. Halk egemenliği için kurulmuştur. Millî Mücadele de zaten Kuvayi Milliye'ye dayanıyordu, yani bizzat halktan oluşan Ulusal Kuvvetler üzerine oturtulmuştu. Bu ilke, aslında Cumhuriyet kurulmadan önce temelleri atılmış olan Halk Fırkasının yapısında da mevcuttu. Daha Eylül 1923'te gerçekleşen ikinci Meclisteki parti toplantısında kabul edilen nizamnamede de belirtildiği gibi parti açıkça, *Millî Hakimiyetin, halk tarafından icraasına rehberlik etmesi* içindi.¹⁴⁰

İşte Halkevleride CHP'nin ilkelerini ve amaçlarını içerir. Her şeyden önce Cumhuriyetin ve devrimlerinin halka ulaştırılmasını ve içselleştirilmesini amaçlar. Bunun için de halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Atatürk'ün

¹³⁶Halkevleri 1935; 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, Ankara: CHP Halkevleri Yayınları, 1935, 6.

¹³⁷Ülkü Halkevleri Mecmuası, Cilt I, 1, (1933), 6.

¹³⁸Ülkü Halkevleri Mecmuası, Cilt I, 1, (1933), 7.

¹³⁹Halkevleri 1935; 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, 2.

¹⁴⁰BCA 490-1-0-0/63-242-6, (00.00.0000)

kurduğu diğer tüm kurumlarla birlikte düşünüldüğünde Halkevlerinin yapısı daha rahat anlaşılır. Daha önce görüldüğü gibi bu anlayışa engel olan kurumlar ya kapatılmış ya da dönüştürülmüştür. Harf Devrimi, Millet Mektepleri, Yüksek akademik düzeyde dil ve tarih çalışmaları yapacak olan Dil ve Tarih Kurumları, üniversiteler, Tiyatro ve Müzeler gibi birçok kurum, Türkiye'yi geliştirmeye yönelik merkezi kurumlardır. Ancak yukarıda da özetlenmeğe çalışıldığı gibi halkın durumu acı deneyimlerle görülmüştür ve daha ciddi önlemler alınması gerekmiştir. Demek ki Halkevleri, sadece devrimleri yaymak için kullanılan bir aracı değildir. Aynı zamanda bilgisizlik ve eğitimsizlik sorununun çözümüne katkı sunacak, bunun için tüm halka ulaşacak yaygın bir eğitim kurumudur. Bunun için bir organizasyon şeması oluşturulmuş, temel amaç ve idealleri gösteren bir talimatname yayınlanmıştır.¹⁴¹ Umumi İdare Heyeti tarafından hazırlanan bu ilk talimatnamenin içeriği, Halkevlerinin kuruluş amaç ve esaslarını göstermesi bakımından son derece önemli bir kaynaktır. On beş sayfalık talimatname kitapçığı, boyutları nedeniyle her detayı uzun uzun saymamış, ancak halkın anlayabileceği ve coşkulu bir dille hedefler özetlenmiştir. İlk olarak ana fikir verilmektedir. Talimatnamenin başlangıcında şu ifade yer almaktadır;

“Fırkamız, rehberliğiyle kurtardığı vatani siyasi, içtimai ve iktisadi derin ve sağlam temeller üzerinde yükseltmek karar ve azmindedir. Bu vadede milli mücadele günlerinden bugüne kadar memleket düşman istilasından, siyasi, fikri, içtimai ve iktisadi inkişafına mani zincirlerden kurtulmuş, inkılap esasları dediğimiz milli yükselme imkan ve vasıtalarına kavuşmuş, ümran ve medeniyet yolunda zamanın ve umumi şeraitin müsaadesine nisbetle tabii derecenin fevkinde yol almıştır. Bütün bu muvaffakiyetler son derece ehemmiyetli olmakla beraber bugün vasıl olduğumuz merhale, üzerinde bulunduğumuz yolun henüz başlangıcı demektir.”¹⁴²

Buna göre, “Milli Mücadele ile vatan önce düşman istilasından kurtarılmış, Cumhuriyetle birlikte sosyal, siyasal ve ekonomik olarak yükselmesine engel olan zincirlerden kurtulmuş, daha sonra da Türk İnkılâbının esasları ile yükselme şansına ulaşmıştır. Ancak tüm başarılar başlangıçsayılmalıdır” Türk Ulusu, medeniyet saflarında en yüksek yere layıktır ve Cumhuriyet Halk Fırkası Türk Ulusunu hak ettiği

¹⁴¹C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

¹⁴²C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1.

o mertebeye yeniden çıkaracaktır. Nitekim son iki üç yüz yıllık siyasal ve sosyal gerilik, başka ulusların bu sürede aldığı yol gözümüzün önündedir” denmektedir.¹⁴³

Talimatnamenin girişinde dünyadaki gelişmelerin yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Ekonomik olanakları Türkiye’den çok daha fazla olan ülkelerde bile halk kültür teşkilatlarına verilen önem kısa örneklerle aktarılmaktadır. Macaristan’da Macar Milli Kültür Cemiyeti, Amele Jimnazyumları, Kültür dernekleri ve daha yüzlerce yurtlar bulunduğu, Çekoslovakya’nın Mazarik Halk Terbiye Müessesesinin dört yüze yakın kültür evinden bahsedilmektedir. Ayrıca İtalya, Almanya ve İngiltere gibi daha güçlü ülkelere de örnekler vardır. Faşist İtalya’da bile ülkenin tamamına yayılmış Dopolavaro adlı 1586 şubeli bir kurumdan söz edilmekte, bunların çeşitli konularda piyesler hazırlayan 1000 kadar amatör temsil grupları bulunduğu ifade edilmektedir. Almanya’daki benzer kurumların sayısı tespit edilememekle beraber Almanların Halk kültür evlerinin sadece Nürnberg’teki mektebinde 60 kadrolu, 110 geçici olmak üzere toplam 170 öğretmen bulunması gerçekten de çarpıcıdır. İngiltere için verilen örnek ise İngiliz Halk Terbiye Cemiyetinin radyodaki derslerine 2,7 milyon daimi katılımcının olduğudur.¹⁴⁴ Halkevlerinin gerekliliğini vurgulamak için tüm bu örnekler verildikten sonra gerçekçi bir ifadeyle Türkiye’nin söz konusu ülkelere çalışmaya daha çok ihtiyaç duyduğu vurgulanmakta, Menemen Olayı ve benzeri sorunların çok uzak olmadığı, bu gibi sorunları derhal aşmak zorunluluğu açıklanmaktadır.¹⁴⁵

Falih Rıfki’ya göre Halkevleri, özensizce kurulmuş akademi ya da mektep taslakları değildi. Son derece bilinçli örgütlenmelerdir. Halkevlerinde halk bir araya gelecek, bilim, sanat, kültür, yaşam birbirine karışacaktı. Halkevleri, birleştiren birlik yuvalarıydı. Halkevleri aynı zamanda da birer organizasyon merkeziydi ve halkın böyle organize olması çok değerliydi. Ona göre Cumhuriyetin iki temel direği, organize olmuş bir gençlik ve terbiye olmuş bir halktı.¹⁴⁶

Halkevleri kurulurken talimatnamede görüldüğü gibi dünyadaki benzerleri incelenmiş ancak ülkenin iç koşullarına uygun olarak yapılandırılmaya çalışılmıştır. 1931 parti programında da yer aldığı gibi Halkevleri, Atatürk’ün Halkçılık ilkesinin sonucudur. Halkevleri kuruluş talimatnamesinde de bu, açıkça belirtilmiştir;

¹⁴³C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1.

¹⁴⁴C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 2.

¹⁴⁵C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 2.

¹⁴⁶ Falih Rıfki, “Halkevi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 21 Şubat 1932.

*“Partinin program temelleri, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılıktır. Programımız bu ilkelerin hâkimiyeti ve ebedileşmesi için yüksek vasıflı vatandaşlar yetiştirilmesini, ulusal seviyenin Türk Tarihinin kaynaklık ettiği derecelere çıkarılmasını, güzel sanatlarda yükselmeyi, Türk Kültürünün ve bilimsel hareket kabiliyetinin güçlendirilmesini en önemli araçlar olarak tespit ve işaret etmektedir.”*¹⁴⁷

Halkevleri bir araçtır. Eğitim bakımından ve örgütlenme bakımından çok önemli bir araç. Recep Peker'in 1933'te vurguladığı gibi Halkevleri, halkın teşkilatlanması içindir. Atatürk'ün, 1924 Anayasası dolayısıyla belirttiği gibi, artık halk hükümet, hükümet de halk demektir. Bu temel, Kuvayi Milliye'den alınmıştır. Kurtuluş Savaşında kenetlenen halk, yeni hedefler için de örgütlenmelidir.¹⁴⁸ Boşa geçirilecek zaman yoktur ve halkın bir an önce yükselmesi için bazı organizasyonlara ihtiyaç vardır. Fakat bunlar, yönetimdeki kimselerin tepeden emirleri ile değil, halkın arasına girip onların ihtiyaçlarını anlamak şeklinde olacaktır. Gerçekten de Halkevleri ile devlet halkın yanına gitmeyi birçok somut ya da kültürel ihtiyacını karşılamak için gerekli olan hizmeti de ayağına götürmeyi amaçlamıştır. Çeçen'e göre her anlamda halk için oluşturulan Halkevleri, gerçek anlamda iç ve dış sömürüye karşı durabilmek için çalışmayı öngören, yetenekleri ve ilgi alanlarına göre kendine yetebilen insanları yaratmayı amaçlayan, sosyal ve de halkçı örgütlenmedir.¹⁴⁹ Atatürk, gerçekten de daha önce hükümet şeklini tarif ederken, onun demokrat, kapitalist ya da sosyalist olmadığını, hükümet şeklinin halkçı olduğunu söylemiştir.¹⁵⁰ *Bağımsızlık, yani hakimiyet yalnızca bir araya gelmek ve her konuda birlikte mesai vermekle olur* der.¹⁵¹ Halkevlerinin örgütsel yapısına da uygun bir örnektir.

Halkevlerinin kurulmasının ilk ve en önemli nedeni, Türk İnkılâbının halka yayılmasıdır. Böylelikle halkın kendisinin efendisi olması içindir. Ancak bu, halkın her alanda yükseltilmesi ile mümkün olabilir ve Atatürk, bu düşüncüyü, Halkevlerinin merkezi yayın organı olan Ülkü Mecmuasının ilk sayısı için 23 Ocak 1933'te gönderdiği mesajda, *“Ülküden öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim”*

¹⁴⁷C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 3.

¹⁴⁸ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 75-76.

¹⁴⁹ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 76-81.

¹⁵⁰ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 50.

¹⁵¹ Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, 30.

şeklinde özetlemiştir.¹⁵² Demek ki ilk amaç açıkça ülküyü yaymaktır. O ülke, yeni Türkiye Cumhuriyeti ve onun öngördüğü Türk İnkılâbıdır.

¹⁵² Atatürk'ün mesajı, bu ilk sayının ilk sayfasına fotoğrafı ile birlikte işlenmişti. Bkz; *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt I, 1, (1933).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKEVLERİ GÜZEL SANATLAR ŞUBESİ VE RESİM FAALİYETLERİ

Halkevleri Şubeleri, Halkevlerinin açıldığı gün Recep Peker'in gazetelerde¹⁵³ ve radyolarda yayınlanan konuşmasında olduğu gibi, Halkevleri Talimatnamesinin Umumi Esaslar başlığını taşıyan birinci bölümünde de yer almış, Halkevlerinin dokuz şubesi olacağından bahsedilmiş ve bunlar bu bölümde maddeler halinde sıralanmıştır;¹⁵⁴

- 1.Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi
- 2.Güzel Sanatlar Şubesi
- 3.Temsil Şubesi
- 4.İçtimai Yardım Şubesi
- 5.Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- 6.Spor Şubesi
- 7.Kütüphane ve Neşriyat Şubesi
- 8.Köycüler Şubesi
- 9.Müze ve Sergi Şubesi

Bu şubeler, “Halkevleri Şubeleri” başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise görev ve amaçları ile birlikte açıklanmaktadır.¹⁵⁵ Talimatnamede yazıldığı gibi Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi birinci, Güzel Sanatlar Şubesi ikinci sıradadır. Bu durum, tamamında olmasa bile bazı şubeler arasında önemine göre bir sıralama yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Örneğin Atatürk, Cumhuriyetin Onuncu Yılı Nutkunda şöyle demektedir.;

“...Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkişaf ettirmek millî ülkümüzdür.”¹⁵⁶

1934'te T.B.M.M'nin dördüncü dönem, dördüncü toplanma yılı açılışında da Türk Diline ve Tarihine vurgu yapmaktadır;

¹⁵³ Halkevlerinin açılışındaRecep Peker'in nutku için bkz; *Hakimiyeti Milliye*, 20 Şubat 1932. 1.

¹⁵⁴ C.H.F. *Halkeveleri Talimatnamesi*, 4.

¹⁵⁵ C.H.F. *Halkeveleri Talimatnamesi*, 6-15.

¹⁵⁶ *Hakimiyeti Milliye*, 31 Ekim 1933.

*"Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temeller üstüne kurmak; öz Türk diline, değeri olan genişlik vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz."*¹⁵⁷

Öyleyse Atatürk'ün ve iktidarın söylemleri kültür sanat konularına verilen öneme vurgu yapmaktadır. Aşağıda detayları ile görüleceği gibi CHP'nin kararları, uygulamaları ve Halkevlerinin faaliyetleri ilk üç şubenin daha çok önemsendiği düşüncesi ağırlık kazanabilir. Bunlardan biri de Güzel Sanatlar Şubesidir

III.1. Güzel Sanatlar Şubesi

Halkevlerinin Güzel Sanatlar Şubesi, diğer şubeler gibi faaliyetlerini Halkevlerinin ortak temel amaçları için gerçekleştirmek üzere oluşturulmuştur. Bu yüzden Halkevlerinin sanat faaliyetlerinden bahsedilirken gerek iktidar üyelerinin sözlerinde, CHP Genel Sekreterliğinin yazışmalarında, Halkevleri Başkanlıklarının yazılarında hatta bu konuda haber yapan gazete ve dergilerde şubenin adı ya hiç kullanılmamış ya da çok ender olarak kullanılmıştır. Örneğin bir sergi açıldığında, *"Manisa Halkevinin Açtığı Resim Sergisi"*, ya da bir konser verileceğinde, *"Adana Halkevinin Kurduğu Koro Bu Akşam Bir Bayram Konseri Verecektir"* denilmektedir. Bunun ana nedeni, CHP Yönetiminin tamamen Halkevlerinin ana hedeflerine ve toplam faydasına odaklanmış olmasıdır. Diğer bir deyişle Halkevlerinin kuruluş amaçları konusundaki içtenlik, yöneticilerin büyük resme bakmasına yol açmış, zaman zaman bazı detayların atlanmasına neden olmuştur. Bu çalışmada da, gerek bu başlığın altında, gerekse diğer yerlerde şubenin adına vurgu yapılmaya çalışılmış ancak doğrudan doğruya şube hakkında detaylı yazı ya da kaynak oldukça kısıtlıdır. Güzel Sanatlar Şubesinin faaliyetleri hakkında araştırma yapılırken bu durum göz önünde bulundurulmuş ve farklı anahtar sözcüklerle de arama yapılması gerekmiştir. Bu durum, ayrı bir çaba ve özen de gerektirmiştir. Arşiv ya da diğer kaynaklar olsun, örneğin kimi yerde Güzel Sanatlar başlığı hiç kullanılmamış ya da yalnızca Ar denmiştir. Bazen de Güzel Sanatlar Şubesi yerine *Güzel Sanatlar Kolu* ya da *Ar Kolu* dendiği olmuştur. Bu nedenlerle şubenin adından çokça bahsetmek ve doğrudan şubeye atfedilmiş kaynak bulmak oldukça güçleşmiştir.

Bu açıklamanın ardından ilk olarak şunu belirtmek gerekir ki, CHP, Halkevlerini oluştururken, nedenleri ve örnekleriyle ifade edilmeye çalışılacağı üzere

¹⁵⁷Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1961, 377.

Güzel Sanatlar Şubesini, resim ya da heykelden çok *Müzik* üzerine yapılandırmıştır. Diğer yandan Güzel Sanatlar(Ar) Şubesi, Halkevlerinin şubeleri arasında en çok faaliyet gösterenler arasında da olmayabilir. Ancak CHP'nin *Müzik* dolayısıyla en çok önem verdiği şubelerden biridir. Talimatnameler ve raporlarda bu şube için *musiki*, *resim*, *heykel*, *mimari* ve *tezyini* sanatlardan bahsedilir ve Halkevlerinin kurulduğu 1932 tarihinde yayınlanan ilk talimatnamede, Güzel Sanatlar Şubesinin görevleri şu şekilde açıklanmıştır;

- 1) *Güzel Sanatlar Şubesi* *musiki*, *resim*, *heykeltraşlık*, *mimarlık* gibi *sahalarla tezyini* sanatlar *vesairede* *sanatkar* veya *amatör* unsurları bir araya toplar. *Genç istidatları himaye ile inkişaflarına çalışır.*
- 2) *Şube*, *Halkevlerinin* *umumi müsamere programlarının* *musiki* kısmını *ihzar* ve *tatbik* eder; *halk için umumi musiki akşamları tertip* eyler.
- 3) *Halkevleri* *musiki mesai* ve *müsamerelerinde* *beynelmilel modern musiki* ile *milli türkülerimiz* esas tutulacak ve *beynelmilel musikiteknik* ve *aletleri* kullanılacaktır. *Yani musikide gayemiz, modern ve beynelmilel musikiyi esas tutmak ve bunu tatbik ve temin etmektir. Halkın musiki zevkini artırmak ve yükseltmek için radio gramafon gibi vasıtalarından da istifade edilmelidir.*
- 4) *Şube*, *mümkün olan yerlerde* *açacağı kurslarla* *güzel sanatlar müntesiplerini* *çoğaltmaya* ve *mihitte bedii duyuş ve anlayış seviyesini yükseltmeye* çalışır.
- 5) *Bütün halkın* *milli marşları* ve *şarkıları öğrenmesine* *yardım etmek* ve *bunların* *milli tezahür günleriyle* *halkevleri umumi müsamerelerinde* *milletçe*, *bir ağızdan söylenmelerini* *temine çalışmak*, *güzel sanatlar şubesi musiki kısmının* *en başta gelen vazifelerindendir.*
- 6) *Şube*, *halk arasında*, *bilhassa köylerde* ve *aşiretlerde* *söylenen* *milli türkülerin* *notaları* ve *sözleriyle* *milli oyunlar tarz ve ahengini tespit* eder.

Halkevleri şubelerinin muhtemelen kendi içerisinde de bir önem sıralaması bulunmaktadır ve bu sıralama Atatürk'ün direktifleriyle ve onu çok iyi tanıyan iktidar yetkililerinin öngörüsüyle yapılmış olmalıdır. Örneğin Güzel Sanatlar Şubesinde bu, görülmektedir. Reşit Galip'in bunu anımsatan sözleri şöyledir; "*Milli Benliği terkip eden, milli ruhu şekillendiren ve kudretlendiren kültür unsurları içinde(diğerlerinin değeri istihfaf edilmeksizin) Dil, Edebiyat ve Tarih şüphesiz ilk sıraya girer.*"¹⁵⁸

¹⁵⁸1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları, 1935, 15.

Bunun nedeni, yukarıda belirtildiği gibi iktidarın, öncelikle ulusal bilinci yükseltme ve Türk İnkılabını yaymaya yönelik çalışmaları amaçlamasıdır. Tarih ve Dil Bilgisinin ulusal duyguları uyandırmada kapladığı yer bilinmektedir ve Mustafa Kemal Atatürk'ün kurdurduğu Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının bu düşüncüyü desteklediği söylenebilir. Dil, Edebiyat ve Tarih şubesinin kültür alanındaki çalışmaları ile Temsil Şubesinin halk oyunları ve piyesler aracılığı ile canlandırmağa çalıştığı ulusal duygulara hitap etme çabası da bu noktada örtüşmektedir.

Güzel Sanatlar Şubesi içindeki kollara bakarken Müziğe verilen önemden de bunu görmek mümkündür. Müzik, Ulusal duyuşu ve insan duygularını harekete geçirmekte oldukça yüksek ve hızlı bir etkiye sahiptir. Tarih, Dil ve Edebiyata vurgu yapılmasında gözlemlenen amaçlara benzer olarak buradaki vurgunun nedeni de budur denebilir. Yani şubeler arasında niteliksiz bir ayırım yapılmamıştır. Nitekim her şubenin çeşitli yararları olacağına inanılmaktadır ve yanlış anlamaların önüne geçmek için buna dikkat edilmiş, Reşit Galip bu dikkatin altını çizmek için şöyle demiştir;

“Önümüzde kapısı şimdi açılmakta olan mesai sahası engindir. Davamız millet olarak medeniyet yolunda bir zamanlar kaybettiğimiz mesafeyi en kısa zamanda kazanmak ve medeniyet safında layık olduğumuz mertebeye yani en ileriye varmaktır. Halkevlerinin gayesi bu maksada bağlanacak enerjilerive hizmet emellerini teşkilatlandırmaktır. Bu şubelerin yalnız isimlerini saymak; ihtisas istidad ve temayülleri ne olursa olsun, bütün münevverlerin Halkevlerinde kendi emellerine uygun bir iş meydanı bulabileceklerini göstermeye yeter.”¹⁵⁹

Zaten Halkevleri çatısı altındaki tüm şubeler ve çalışmalar, temel olarak, başından beri Atatürk'ün Halkçılık ilkesine dayanır ve Türk Ulusuna yöneliktir. Türk Ulusunun yükselmesi, Türk İnkılâbının gereği olan bilincin ve donanımın sağlanması için tasarlanmıştır. Bu bakımdan *Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi* ile hedeflenenler rahatlıkla anlaşılabilir. Örneğin bu şube, Talimatnamenin III. Bölümündeki “Halkevi Şubeleri” başlığı altında dört madde olarak tanımlanmış ve birinci maddede, Türk İnkılâbının hedefleri ile örtüşecek şekilde;

“Dil, edebiyat ve tarih şubesi muhitin umumi bilgisini yükseltmeğe yarayacak mevzularda müsahebeler ve konferanslar tertip eder. Bu müsahebelerde Cumhuriyet

¹⁵⁹ 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, 7.

ve inkılâp prensiplerinin kökleşmesine; memleket sevgisinin, vatandaşlık vazifeleri duygusunun yükselmesine çalışır”denmiştir.¹⁶⁰

Demek ki, ulusal duyguları uyandırmak ve ortak bir ulusal bilinç inşa etmek için devletin çeşitli eylemleri ile ortaya konan çalışmaların bir örneği Halkevleri Şubeleri ile ortaya konmaya çalışılacaktır. İşte Güzel Sanatlar şubesi(bir ara Ar Şubesi de denmişti.) de bu amaçların etrafında kurulmuştur. Başbakan İsmet İnönü, bu şubeden,yukarıda ifade edilenlere benzer beklentileri olduğunu şöyle ifade etmiştir;

*"Halkevi, vatanda güzel sanatlara muhabbeti ve güzel sanatlardan vatandaşların terbiyesi için, vatandaşın azminin kuvvetlendirilmesi için nasıl istifade edileceğini telkin eden bir toplantı yeri olmalıdır... Bütün halkevlerini, güzel sanatları sevmeleri ve sevdirep yaymaları için bir heyecanduyumağa teşvik ediyorum."*¹⁶¹

Şubelerin her biri belli amaçlara uygun olarak ve önceden düşünülmüş tasarlanmış ve oluşturulmuştur. Bunların kuruluş aşamasında ortaya konan hedef ve tanımları ile faaliyetleri arasında bir tutarlılık olmasına ve hedeflere ulaşılmasına CHP Genel merkezi yetkilidir. Halkevlerinin bir kuruluş kanunu yoktur ve bu yasal boşluğu, CHP Genel Merkezi dolduracaktır.¹⁶² CHP'nin, aşağıdaki söz ve eylemlerinden de anlaşılacağı gibi ekonomik olanakların ve sosyo-kültürel ortamın izin verdiği ölçüde çaba gösterdiği, son derece kararlı olduğu görülecektir. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi Halkevleri Şubeleri arasındakini vurgu farklarını andırır şekilde Güzel Sanatlar Şubesi içinde de bir önem sıralaması olduğu düşünülebilir. Bundan dolayı şunu da vurgulamak gerekir; Atatürk'ün, Güzel Sanatlar Şubesi içinde en çok önem verdiği sanat dalı resim değil, müziktir. Bunun birçok nedeni vardır. En önemli nedeni, müziğin kültürel duyuda ve insanın duygularını ortaya çıkarmada en hızlı ve etkili sanat olmasıdır.¹⁶³ Her şeyden önce Müzik dinlemek için süje olmak gerekmez. Her seviyeden insan, kulaklarıyla müziğin ritmini duyar ve kendi anlayışına göre hissederek onu kendi kültürel seviyesince değerlendirir. Türk halkının o tarihlerde müzikle olan ilişkisi oldukça kısıtlı ve ancak kendi yerel unsurlarından ibaretti. Demek ki Atatürk, Türk İnkılâbının sosyal ve kültürel hedeflerine en çok ve en çabuk yarar sağlayacak olan sanat unsurlarının başında müzik olduğunu

¹⁶⁰C.H.F. Halkeveleri Talimatnamesi, 6.

¹⁶¹103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?,36.

¹⁶² Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri, 116.

¹⁶³ Atatürk'ün Müzik konusundaki görüş ve eylemleri ile Türkiye Cumhuriyetinde çağdaş çok sesli müzik kurumlarının tarihi hakkında geniş bilgi için bkz; Cumhuriyetin İnşa Sürecinde Atatürk ve Müzik, Ed. Temuçin F. Ertan, D. Çağla Tağmat, Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2012.

düşünmekte ve müziği incelemektedir. Nitekim C.H.F 1931 Programının Güzel Sanatlar ile ilgili maddesinde de müzik önceliğe sahiptir ve açıkça, “*Güzel Sanatlara, bilhassa musikiye inkılâbımızın yüksek tecellisi ile mütenasip bir surette ehemmiyet vereceğiz.*” denmektedir.¹⁶⁴

Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisinin dördüncü dönem, dördüncü toplanma yılı açılışında yaptığı konuşmada ise, “*Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır. Ancak bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir.*”¹⁶⁵ derken Türk hem ilerlemede, hem de sanatta yine müziğin güçlü etkisini açıkça vurgulamaktadır.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin, çağdaş uluslar arasında hakettiği yeri almasını istiyor, ulusal bilincin uyanmasında ve halkın kültürel kalkınmasında önemli olduğuna inandığı sanatta ve özellikle de müzikte ilerlemesini hedefliyordu.¹⁶⁶ Bunun için evrensel çok sesli müziğin hem dinleyiş zevkine, hem icrasına sahip olmak da gerekiyordu. Osman Zeki Bey’e, Mızıka’yı Hümayun yerine Riyaset-i Cumhur Orkestrasını ve Musiki Muallim Mektebini bu nedenle kurdurmuştur.¹⁶⁷

Türkiye’de iktidarın, Batı Müziği konusundaki araştırma ve çalışmaları, kimi zaman Atatürk’ün ve iktidar yetkililerinin, sadece yabancı müzik kaynaklarını önemseydiği şeklinde yorumlanmıştır.¹⁶⁸ Ancak bu durum, hem yurttaşların ulusal kaynaklarla tanıştırılıp bilinçlenmesine katkı sağlama, hem de evrensel kaynaklarla beslenerek zenginleşme isteği şeklinde yorumlanmalıdır. Zaten Ulusal ve Evrensel olan, çokça zannedildiği gibi biri diğerinden bağımsız değildir. Nitekim Atatürk’ün Türkiye’ye çok ilgili olduğu, annesinden ve yerel çevresinden öğrenerek sevdiği Rumeli Türkülerini dinleyip söylediği bilinmektedir.¹⁶⁹ Birçok yerde örnekleri verildiği gibi Müziğe yapılan bu vurgunun nedeni Atatürk’ün ve İktidar yetkililerinin, Türk İnkılâbının duyuş ve düşünüş yolu ile hızla halka yayılmasını öncelemiş olmalarıdır.

¹⁶⁴ CHF Programı 1931, 31.

¹⁶⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, 378.

¹⁶⁶ Turan Erol, “Atatürk ve Güzel Sanatlarda Çağdaşlaşma”, *Atatürk’ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988, 217.

¹⁶⁷ Cevad Memduh Altar, *Sanatın Işığında 78 Yıl; Atatürk’ün Önderliğinde Türkiye’nin Çağdaş Sanat Mücadelesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019, 5-6.

¹⁶⁸ Türk Ocaklarının bazı üyeleri, dilden giyim-kuşama, sanattan tarihe kadar birçok alanda Kemalist Yönetimin Avrupa’ya öykündüğü, insanları geleneklerinden uzaklaştırdığı gibi söylemlerde bulunuyorlardı. Bkz; Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 86-88.

¹⁶⁹ Prof.Dr.Yasemin Oğuz’un sempozyum bildirisine bakınız; *Cumhuriyetin İnşa Sürecinde Atatürk ve Müzik*, 8.

Müziğin duyguları harekete geçirmedeki hızlı etkisi bilinmektedir ve resim, heykel gibi plastik sanatlarda bu hızı yakalamak teknik olarak mümkün değildir. Evrensel olana açık bir tutum izlenmesi de iktidarın müzikten beklediği amaçları destekler.

Bilindiği gibi kültür etkileşimleri son derece doğal gerçeklerdir ve dünya ülkeleri de Sanayi Devriminin ardından eskiye göre çok daha yakın bir ilişki içerisindeyler. Evrensel ile ilgisi olmayan hiçbir unsurun sonsuza dek ulusal olamayacağı ise açıktır. Hem Türkler, çok sesli müzik konusunda oldukça tecrübesizdirler. Arseven'in de belirttiği gibi Türkiye'de bugünün çok değerli ustaları bile, müzikte Batının geçtiği aşamalardan geçmemiş, beş yüz yıllık bir gecikmeyle kendilerini yirminci yüzyılın akımları içerisinde bulmuşlardı. Ayrıca büyük besteci ustalardan ve örneklerinden yoksunlardı. Bu durum Türkiye'de sanatçının yönünü bulmasında büyük zorluklarla karşı karşıya olduğunu gösteriyordu. Ayrıca Türk beste okullarının hangi temele dayanması gerektiği gibi bir soruna da çare bulmak gerekiyordu. Batı mı taklit edilecek, yoksa tek sesli divan müziğinde ısrar mı edilecekti? Yoksa 19. Yüzyılın ulusal bestecileri gibi halk müziğine mi dayanılacaktı? Veysel Arseven'e göre Türkiye, Atatürk'ün gösterdiği yolu seçmiştir.¹⁷⁰ Türk Müsikisi köklerini koruyacak ama Batı Musikisinin tekniği ile yükselerek evrensel musiki içinde yer alacaktı. Tam olarak Arseven'in işaret ettiği gibi Türkiyenin beklemeye zamanı yoktu ve bir karar vermesi gerekiyordu. Nitekim Atatürk, Mart 1930'daki bir demecinde; *"Montesquieu'nün 'bir milletin musikicilikteki meyline ehemmiyet verilmezse, o millet ilerletmek mümkün olmaz' sözünü okudum, tasdik ederim. Bunun için musikiciliğe pek çok itina göstermekte olduğumu görüyorsunuz."* dedikten sonra Şark müziği ile Türk musikisinin farklı olduğunu vurgulayarak gerçek Türk Musikisinin Anadolu halkında görüldüğünü belirtmiştir. *"Bu musikinin ıslah yoluyla ilerlemesi mümkün müdür?"* sorusuna karşılık olarak ise Garp Musikiciliği bugüne gelinceye kadar dört yüz sene geçtiğini vurgulamış ve, *"Bizim o kadar zaman beklemeye vaktimiz yoktur. Bunun için garp musikiciliğini almakta olduğumuzu görüyorsunuz."* demiştir.¹⁷¹ Bu sözleriyle Atatürk, birçok uzmanın bu konudaki görüşlerini doğrularcasına bir tespitte bulunmaktadır. Nitekim, evrensel müzikle,

¹⁷⁰Batının tekniği ve tecrübesinden yararlanılacak, özde ise Türk Halk kaynaklarına dayanılacaktı. F.Cemal Erkin, A.Adnan Saygun, C.Memduh Altar gibi dünya çapındaki sanatçılar ve çok sayıdaki ünlü besteleri bunlara örnektir. Bkz; Veysel Arseven, "Ulvi Cemal Erkin", *Veysel Arseven(Vasili Öküzçü1919-1917), Biyografisi, Makaleleri ve Müzik Eserleri*, Ankara: Türksöy Yayınları, 2004, 183-185.

¹⁷¹Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, III, 89.

ulusal kaynakları ihmal etmeden ilgilenilmesi her ülkenin uyguladığı bir yöntemdir ve hatta bunun gerekli olduğu belirtilmektedir.¹⁷²

İşte Atatürk, bu gerçekçi nedenlerle çok sesli batı müziğine önem vermiştir. Zaten gerek Almanya ve Avusturya’da, gerekse Bulgaristan’da batı müzik yelpazesinden örneklere şahit olmuş, Sofya ataşeliği sırasında Tosca Operası’nı dinlemiş ve çok beğenmişti. Bu tecrübeleri de ona belki ulusal olana katkı sağlayarak evrenselde yerini almak gerektiğini düşündürmüştür.¹⁷³

Demek ki Türklerin Atatürk önderliğindeki Cumhuriyet kadroları, bir yandan çok sesli Batı Müziğinin Türkiye’de icra edilmesi ve dinlenmesini istemiş, diğer yandan da ulusal kültür kaynaklarını ihmal etmemişlerdir. Aksine, gerek Anadolu’da bulunup derlenen sayısız türkü, gerekse kaybolmaya yüz tutmuş birçok halkoyunları Atatürk ve onun kurduğu Cumhuriyet sayesinde, onun kadroları ve sanatçıları tarafından ortaya çıkarılarak yaşatılmıştır. Örneğin Karagöz, Meddah gibi geleneksel kültür unsurları yahut Yunus Emre ve Nasreddin Hoca gibi tarihi figürler hakkındaki ilk yazılar ve temsiller Cumhuriyet döneminde ortaya konmuştur. Adnan Saygun’un “Yunus Emre” adlı bestesi, Ulvi Cemal Erkin tarafından bestelenen “Köçekçe” adlı yapıtlar, batı tekniğinde çağdaş enstrümanlarla icra edilebilen, özgün formlara sahip ve tamamen Türk ezgilerine dayanan eşsiz örneklerdir.

Türk Kültür unsurlarının ne kadar önemsendiğini gösteren diğer bir örnek de Halkevlerine devam eden yurttaşların faaliyetleridir. Halkevlerinin kurslarında ve etkinliklerinde insanların yerel kültür unsurları konusunda oldukça heyecanlı ve içten davrandıkları, hem amatör, hem profesyonel kişilerle yan yana ve işbirliği içinde olma fırsatı yakaladıkları görülmektedir.¹⁷⁴ İlk Talimatnamedeki “Güzel Sanatlar Şubesi” başlığı altında da açıkça, “Halkevleri, müzik çalışmaları ve etkinliklerinde *beynelmilel musiki ve milli türkülerimiz esas tutulacaktır.*” denmektedir.¹⁷⁵ Kaldı ki Halkevlerinde sahnelenen *Çobanadlı* piyes gibi birçok temsil, oldukça ulusal gösterilerden yalnızca biridir.¹⁷⁶

¹⁷² M.Ragıp Kösemihal, “Beynelmilel Musiki Kültürü”, *Ar*, 6, (1938), 5.

¹⁷³ *Cumhuriyetin İnşa Sürecinde Atatürk ve Müzik*, 8.

¹⁷⁴ Örneğin sadece Halkevlerinin 1932-1935 yılları arasındaki faaliyetlerini içeren raporlarda bile Halkevleri şubelerindeki müzik çalışmaları, halk şairlerinin türkü dinletileri, her kesimden yurttaşların yöresel kıyafetlerle sergilediği halkoyunları ve faaliyetleri fotoğrafları ile birlikte görülmektedir; Bkz; *1932-1935 103 Halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?*, 2-135.

¹⁷⁵ *Halkevleri Talimatnamesi*, 6.

¹⁷⁶ Halkevlerinin açıldığı gün Hakimiye-ti Milliye’de çıkan yazıda piyesin içeriği hakkında detaylı bilgi verilmektedir.; *Hakimiyeti Milliye*, 20 Şubat 1932.

Zaten gerek Halkevlerinin açılışında, gerekse belli aralıklarla Halkevleri çalışmalarını kitaplaştıran Halkevleri öğreneğinde yer alan sözleri incelendiğinde, iktidar yetkililerinin ne denli ulusçu oldukları gözlemlenebilir.¹⁷⁷Örneğin Folklor alanındaki ilk ciddi araştırmalara Halkevlerinin verdiği katkı bilinmektedir.¹⁷⁸Demek ki batılı kültür-sanat unsurlarının özensizce yurda sokulduğu iddiaları doğru değildir. Zaten Cumhuriyet döneminde tiyatronun icrası ve gelişimi devletin kontrolüne alınmış, Türklere ait yapıtlarla halka yayılmıştır.Buraya kadar verilen örneklerde de görüldüğü gibi gerek profesyonel kurumlar, gerekse Halkevleri örneğinde, hem müzik, hem de temsil sanatları ve plastik sanatlar konusunda Atatürk'ün ve Tek Parti iktidarının, son derece tutarlı bir yaklaşım içinde oldukları söylenebilir. Örneğin ilk defa profesyonel bir konservatuar kurulması için Carl Ebert, Paul Hindemith gibi uzmanlar, Atatürk tarafından Türkiye'ye davet edilmiş, çok sesli müziğin kurulup yerleşmesinde öncü olmuşlardı. Hatta Eduard Zuckmayer, Türkiye'de yaklaşık otuz yıl kalacak ve müzik öğretmeni yetiştiren eğitim sisteminin temellerini atacaktır.¹⁷⁹ Aynı yaklaşım, tiyatrodaki, daha geniş ifadeyle temsil alanında da görülecektir.¹⁸⁰ Örneğin Halkevlerinin açıldığı gün Ankara Halkevinde ortaya konan temsiller oldukça ulusal içerikler taşıyor.¹⁸¹

Gerek müzik, gerekse tiyatro ve temsillerin, Batı Tiyatrosunun teknik ve yöntemleri ile ortaya konmasına çok önceden başlanmıştı ve faaliyet gösteren kumpanyalar, Osmanlılar döneminde zaten mevcuttu. Ancak bunlar Türklere ait değildi ve Darülbeyti'de dahi çeşitli sorunlar bulunuyordu. Ekonomik ve teknik sorunların yanı sıra, insan kaynağı son derece kıt ve yeterli sanatçı da mevcut değildi.

¹⁷⁷Gerek iktidar yetkililerinin söylemleri, gerekse Atatürk'ün isteği ile yazılıp sahnelenen birçok piyes, Türk Tarihine ve Türk Kültür Unsurlarına vurgu yapmaktadır.

¹⁷⁸ Remzi Oğuz Arık, *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ankara: CHP Halkevleri Yayınları, 1947, 111-123.

¹⁷⁹Paul Hindemith'in önerisi ile Türk Milli Eğitim Bakanlığı tarafından davet edilen ünlü Alman besteci ve Müzik öğretmeni, Ankara Devlet Konservatuarının kurucusu ve Türkiye'de çok sesli müziğin kuramsal mimarlarından Prof. Eduard Zuckmayer (1890-1972). Hindemith, kendi isteği ile kısa süre sonra Türkiye'den ayrılınca onun yerini almış ve büyük bir özveri ile Türkiye'de çalışmalarına devam etmişti. Otuz yıldan fazla Türkiye'de kalmış ve Ankara'da ölmüştü. Ölmeden önceki son röportajlarından birini, 1966'da, sonraları Veysel Arseven adını alan mesai arkadaşı, müzik tarihi uzmanı ve besteci Vasili Öküzçü'ye vermişti. Bkz; "Eduard Zuckmayer ile Konuşma", *Veysel Arseven(Vasili Öküzçü), Biyografisi, Makaleleri ve Müzik Eserleri(1919-1977)*, 128-136.

¹⁸⁰Atatürk'ün 1934'teki direktifiyle Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir Musiki ve Temsil Akademisi kurulması bunu gösterir. Bkz; Özdemir Nutku, *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*,İstanbul: Kaynak Yayınları, 2018, 43. Bununla birlikte Resim Sanatı konusunda da görüleceği gibi ilk defa ressam, Anadolu gezilerine çıkarak halkla iç içe olacak ve kasabalarda, köylerde resimler yapacaklardır.

¹⁸¹Akın, Çoban, Mete, Attila, Ergenekon adlı piyesler ile Özsoy ve Taşbebek Operaları.

Örneğin Cemil Paşa, 1914'te bir konservatuar kurulması için ünlü Fransız Tiyatro sanatçısı ve yönetmen Andre Antoine'ı getirtmiş, en çok, iyi Türkçe konuşan bir kadın bulmak gibi sorunlarla uğraşmıştı.¹⁸² Fritz Köhne, daha Antoine göreve başlamadan Almanya'da bir tiyatro dergisinde yayınlanan yazısında, "tiyatroya alışkın Paris'te bile sayısız sorunla uğraşmak zorunda kalan usta yönetmen Antoine'ın Türkiye gibi bakir ve gelenekçi bir toplum içinde ne yapacağı merak edilmektedir" diyordu.¹⁸³ Hem Darülbeyti örneğini çağdaşları ile yarışacak alt yapıya sahip olmaları yönünde geliştirerek ulusal tiyatroların kurulmasını sağlayan, hem de ilk defa kadın sanatçıları destekleyen Atatürk olmuştur. Halkevlerinde gösterilen ve Çağdaş Türk Tiyatrosuna öncülük eden, tamamen ulusal kadrolarla ortaya konanpiyesler ve tiyatro yapıtları bunun kanıtlarından bazılarıdır.¹⁸⁴

Her sanat dalının kendine özgü felsefesi, soruları ve sorunları olmakla birlikte benzer yaklaşımlar resim alanında görülecektir. Tek Parti İktidarı, Halkevleri ile Resim Sanatı konusunda Türkiye'de neleri başarmıştır? Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi, Resim Sanatı konusundaneler yapılmıştır?

III.1.1. Yayınlar

Halkevlerinin ilk talimatnamesinde Güzel Sanatlar Şubesine yönelik olarak yayıncılık faaliyetlerinden bahsedilmese de, gerek Ankara Halkevi Başkanlığının, gerekse farklı illerdeki Halkevlerinin olanakları ölçüsünde kitap ya da broşür bastırdığı bilinmektedir. Güzel Sanatlar Şubesine gelince, şubenin *Ar* adlı bir dergi çıkardığı ya da çıkarttığı ve bu dergiyi desteklediği anlaşılmaktadır. Dergiyi çıkartan, Güzel Sanatlar Akademisi mezunu usta ressamlardan, sanatçı Turgut Zaim'dir. Zaim'in, CHP Yönetiminin isteği ile *Yurdu Gezen Ressamlar* arasına katıldığı, Halkevlerinin idealleri için çalıştığı, 1934 ve 1935'te Ankara Halkevindeki İnkılâp sergilerine katıldığı belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁸⁵Yazışmalarda Ulusal Türk Sanatı hakkında

¹⁸² Özdemir Nutku, *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*, 39-48.Tiyatronun Türkiye'ye girişi, 1930'lara değil, 19. Yüzyıl sonuna kadar gider. Bununla birlikte, Cumhuriyetten önceki dönemde İstanbul'da sergilenen müzikaller, kumpanyalar ve tiyatrolar, Türk Halkının değil, yabancıların egemenliğindedir. Yani ilk defa ancak Cumhuriyet sayesinde ulusal bir Türk Tiyatrosundan söz edilebilir.

¹⁸³ Özdemir Nutku, "*Darülbeyti'den Şehir Tiyatrosuna*", İstanbul:Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, 21-22.

¹⁸⁴Halkevlerinin açılışında ortaya konan ve uzun süre ilgi gösterilen Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı "Akın" ve Behçet Kemal Çağlar'ın yazdığı "Çoban" adlı oyunlar, bunun İstanbul dışındaki örneklerindendir. Bu yapıtlar, 1932 de Hakimiyeti Milliye Matbaası tarafından yayınlamıştır.

¹⁸⁵Arşiv kaynaklarına göre Halkevi Başkanlığının *Ar* adlı dergiyi tavsiye ettiği, dergiyi satın aldığı ve bunun için Turgut Zaim'e ödeme yaptığı anlaşılmaktadır. Dergi, Zaim yönetmenliğinde bir sanatçı grubunun adına çıkartılmaktadır. Turgut Zaim ve sanat faaliyetleri hakkında bkz; Hatice Biçinciler, "Ulusal Resim Sanatmm Ustası Turgut Zaim" Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.

kitap yazmış olan usta ressam ve Güzel Sanatlar Akademisi mezunu resim öğretmeni Turgut Zaim ile ressam Nureddin Ergezer ile muhatap olunduğu görülmektedir. Derginin 1937-1939 yılları arasında çıktığı ve beş yıllık bir aranın ardında yeniden yayın hayatına başlaması istendiği anlaşılmaktadır. CHP Genel Sekreterliğinin Halkevleri bürolarına gönderdiği yazıda, “ilk yıllarda çok faydalı olduğu anlaşılan derginin Aralık ayından itibaren yeniden çıkmaya başladığı ve Halkevlerine dağıtımının yapılması gerektiği” söylenmektedir.¹⁸⁶ Halkevleri, bu dergiden yararlanmak ve genç yurttaşların okumasını sağlamak amacıyla. Yazının gereği olarak Halkevleri şubelerine Ar dergisi nüshaları gönderilmiştir.

Bunun dışında Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerdeki Halkevleri, çalışmalarının birkaç yıllık raporlarını, sergi, konferans gibi etkinliklerin katalogunu ya da bibliyografyasını kitap şeklinde bastırmaktadır. Örneğin Ankara Halkevinin, çok azı sanat alanında olmakla birlikte farklı şubeleri içinalanında uzman bilim insanları sanatçılar ya da eğitimciler tarafından hazırlanan yayınlar çıkartmaktadır.¹⁸⁷ Halkevleri Başkanlığı ise kuruluşundan bir yıl sonra 1933'te *Ülkü*¹⁸⁸ dergisini yayın hayatına sokacaktır. Bundan sonra farklı illerdeki Halkevleri de dergiler çıkarmaya başlayacaklardır. Bu dergilerden, Genel Sekreterliğin bir yazısında bahsedilmektedir. Bunlar; Adana, Afyon, Amasya, Antalya, Artvin Bafra, Balıkesir, Burdur, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Eminönü (aylık ve iki aylık olmak üzere iki dergi çıkarıyordu), Eskişehir, Giresun, Isparta, İzmir, Kars, Kayseri, Konya, Manisa, Mersin, Merzifon, Milas, Muğla, Niğde, Niksar, Trabzon, Samsun, Sinop, Sivas, Yozgat, Zonguldak Halkevleridir.¹⁸⁹

<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1137/352347.pdf?isAllowed=&sequence=1>

¹⁸⁶ BCA,490-1-0-0/1300-319-1, (13.06.1945)

¹⁸⁷ Ankara Halkevinin yayınladığı bazı kitap ve kataloglar için bkz; BCA,490-1-0-0/822-251-1, (00.00.1937); BCA,490-1-0-0/822-251-1/822-252-2, (00.00.1946)

¹⁸⁸ *Ülkü*, Halkevi Başkanlığının Ulusal dergisi, Halkevleri dergilerinin öncülü ve çok önemli bir işleve sahip merkezi yayın organı. Bkz; Recep (Peker), “Ülkü Niçin Çıkıyor?”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt I, 1, (1933), 1-2.; *İslam Ansiklopedisi*, *Ülkü* mad. s.293-294.; Hakkı Uyar, “Resmî İdeoloji ya da Alternatif Resmî İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi”, *Toplum ve Bilim*, s. 74, İstanbul 1997; Mustafa Oral, *Chp'nin Ülküsü: Chp'nin Siyaseti Açısından Halkevleri Merkez Yayını Ülkü Dergisi*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Yayınları, 2006, ;Şakiroğlu'na göre *Ülkü*'de öylesine önemli yerli ve yabancı bilim insanı ve sanatçının makaleleri yayınlanıyordu ki bu yazılar halen bilimsel yayınlarda atıf olarak kullanılabilir. Mahmut H. Şakiroğlu, “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı”, *Kebikeç* 3, 1996, 131-142.

¹⁸⁹ BCA 490-1-0-0/4-19-30, (22.12.1938). Bunlar, 1935'te CHP Genel Sekreterliğinin yazısındaki ekte bildirilenlerdir. Bu konuda ciddi bir bibliyografya ihtiyacı ortadadır ve en detaylı bilgi Mahmut H. Şakiroğlu tarafından verilmiştir. Bkz; Şakiroğlu, “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı”, 131-142.

Bunlar ilk üç yıl içinde Halkevlerinin çıkardığı dergilerdir. Ancak bunların sayıları zamanla artacak, birçok dergi yayın hayatına başlayacaktır. Araştırmalara göre; Halkevlerinin kapatıldığı 1951'e kadar, aralarında resmi kayıtlarda adları görülmeyenlerin de olduğu ve bugün ancak çeşitli kütüphanelerde dağınık halde olan 70'e yakın Halkevi dergisi yayın hayatında bulunmuştur. Bunlar;¹⁹⁰Adana Halkevinin *Akgünler*, *Çukurova*, *Görüşler*, Adapazarı Halkevinin *Sakarya*, Afyon Halkevinin *Taşpınar*, Akşehir Halkevinin *Sultandağ*, Antakya Halkevinin *Hatay*, Antalya Halkevinin *Çağlayan*, *Türk Akdeniz*, Artvin Halkevinin *Çoruh*, Bafra Halkevinin *Altınyaprak*, Bakırköy Halkevinin *Halk*, Balıkesir Halkevinin *Kaynak*, Beşiktaş Halkevinin *Barbaros*, Bilecik Halkevinin *Devrimin Sesi*, Bolu Halkevinin *Abant*, Duygular, Burdur Halkevinin *Burdur*, *Ülker*, Bursa Halkevinin *Uludağ*, Çanakkale Halkevinin *Anafarta*, Çorum Halkevinin *Çorumlu*, Denizli Halkevinin *İnanç*, Diyarbakır Halkevinin *Karacadağ*, Edirne Halkevinin *Altıok*, Edremit Halkevinin *Ege*, Elazığ Halkevinin *Altan*, Eminönü Halkevinin *İstanbul*, *Halk Bilgisi Haberleri*, *Yeni Türk*, Erzurum Halkevinin *Atayolu*, *Yayla*, Fatih Halkevinin *Halk için*, Gaziantep Halkevinin *Başpınar*, Giresun Halkevinin *Aksu*, Isparta Halkevinin *Ün*, İstanbul (İstanbul ilçelerindeki Halkevlerinin çıkardığı dergiler; *Bakırköy*, *Beşiktaş*, *Eminönü*, *Fatih*, İzmir Halkevinin *Fikirler*, Kars Halkevinin *Doğuş*, Kastamonu Halkevinin *İlğas*, Kırklareli Halkevinin *Batıyolu*, Kırşehir Halkevinin *Kılıçözü*, Konya Halkevinin *Konya*, Malatya Halkevinin *Derme*, Manisa Halkevinin *Bozkurt*, *Gediz*, Mersin Halkevinin *İçel*, Merzifon Halkevinin *Taşan*, Milas Halkevinin *Yeni Milas*, Mudanya Halkevinin *Dağarcık*, Muğla Halkevinin *Muğla*, Niğde Halkevinin *Akpınar*, Ordu Halkevinin *Yeşil Ordu*, Samsun Halkevinin *19 Mayıs*, Sinop Halkevinin *Dranas*, Sivas Halkevinin *IV Eylül*, Tekirdağ Halkevinin *Küçük Menderes*, Tokat Halkevinin *Yeni Tokat*, Trabzon Halkevinin *İnan*, Urla Halkevinin *Ocak*, Yozgat Halkevinin *Notlar*, Zonguldak Halkevinin *Karaelmas*.

Kesin olan şudur ki, Halkevlerinin çıkardığı dergiler, öncelikle Yurt Bilgisi ve sevgisini yaymaya çalışıyor, yöre halkının, bulundukları yörenin dilini, kültürünü, coğrafyasını, tarım, hayvancılık gibi geçim kaynaklarını öğrenerek bilinçlenmesine yönelik yayınlar yapıyorlardı. Gerçekçi ihtiyaçların tespitinden doğan bu öncelik, Halkevleri ile ilgili raporlarda ve kitapçıklarda görülebilir.¹⁹¹Ancak bu süreli yayınlarda resim sanatına ne kadar yer ayrıldığını tam olarak tespit etmek mümkün

¹⁹⁰ Şakiroğlu, "Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı", 133.

¹⁹¹ Örneğin Halkevlerinin üçüncü yılı için çıkarılan Halkevleri kitabında *Türkiyeyi tanımak* başlığı altında bu vurgu net bir şekilde yapılmıştır. Bkz; 1932-1935 103 Halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?, 2-3.

olmamakla birlikte bunların, Halkevlerinin en azından ana amaçlarına yönelik birer işleve sahip oldukları düşünülebilir ve Resim, Heykel gibi Plastik Sanatlar alanlarına yönelik yazıların diğer konulara oranlara ne denli az olduğu tahmin edilebilir. Kaldı ki Halkevlerinin hangilerinde Güzel Sanatlar Şubesi olduğu bile tam olarak tespit edilememiş durumdadır.

Diğer yandan bu yayın organlarının, dönemin ekonomik yoksunlukları içinde çıkartılmaya çalışılmış olan ve kimi zaman yayın hayatına devam edemeyen ya da belirli tarihler arasında devam edebilen dergiler olduğu göz önünde bulundurulduğunda bunun sosyoekonomik durum karşısında ne zorlu bir iş olduğu ortaya çıkar.¹⁹²

Halkevleri, bu süreli yayınlarının dışında, kitap da basmış, bazı kitapların ya da dergi ve broşürlerin Halkevine bağışını ya da satın alınarak Halkevine kazandırılmasını da sağlamaya çalışmıştır. CHP Genel Sekreterliği, zaman zaman Halkevlerinde kütüphane bulundurulmasını istemekte, kitap ya da benzeri basılı kaynaklardan uygun gördüklerini tavsiye ediyor ya da satın almalarını salık önermektedir.¹⁹³

Kuşkusuz en kapsamlı ve en uzun yayın hayatına sahip süreli yayın, Halkevlerinin merkezi yayın organı olan *Ülkü*'dür. *Ülkü* dergisi de zaman zaman ad değiştirmiş, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi* adlarıyla üç seri halinde neredeyse Halkevlerinin yaşamı boyunca çıkmıştır.¹⁹⁴ Ayrıca Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesinin Resim alanındaki faaliyetleri hakkında en fazla bilgiyi o dönemde başta *Ülkü*'den elde edebilmek mümkün olmaktadır. Gerçekte de *Ülkü* dergisinde yayınlanan haberler, gerçekleştirilecek olan faaliyetten ziyade, gerçekleştirilmiş olanı aktaran haberlerdir. Çünkü bir Halkevinin çalışmaları hakkındaki tüm bilgiler, Halkevlerinin, CHP Genel Sekreterliğine, Halkevleri Başkanlığına ve bağlı bulundukları bölge müfettişliklerine verdikleri raporlar ile sağlanmakta ve bunlar bu kuruluşlara farklı zamanlarda ulaşabilmektedir. Yani bu raporlarda var olacak bir eksiklik, ya da ulaşımda yaşanabilecek bir aksama, konudan haberdar olunmasına engel olabilmektedir. Tüm bu nedenlerle CHP Genel

¹⁹²Halkevleri dergilerinin adları, tasarımları ve yayın tarihleri hakkında bkz;Şakiroğlu, “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı” s.133-142.

¹⁹³ BCA 490-1-0-0/6-28-16, (18.01.1946).Anlaşılan kitap konusu, iktidarın en çok önem verdiği konulardandı. Örneğin Nafi Atıf Kansu, Ankara Halkevine gönderdiği bir yazıda basılan ve basılacak kitapların listesini ve onar nüshasını istiyordu.CHP Genel Sekreterliğinin Halkevlerine gönderdiği yazıların önemli bir kısmının kitap içerikli olması dikkat çekicidir. Bir diğeri de okuma-yazma hakkındadır. Bu durum, Cumhuriyet ilan edildiğinde halkın eğitim seviyesini de gösterir.

¹⁹⁴ Şakiroğlu, “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı” 141-142.

Sekreterliği bunu teşvik etmiş, 1938'de Halkevlerinde çıkan dergi ve yapıtların, 1939'da da Halkevlerindeki tüm çalışmaların Ülkü'ye bildirilmesini istemiştir. Bunu teyit eder şekilde, CHP Genel Sekreterliğinden, 11 Haziran 1938 tarihinde Halkevi Başkanlıklarına gönderilen yazıda şöyle denmektedir;¹⁹⁵

“Halkevleri dergisi olarak intişar eden Ülkü dergisinin her sayısında ve ayrı bir kısımda Halkevleri tarafından çıkarılan mecmualar ihtimamla tetkik edilerek, üzerlerinde yapılan samimi temkit ve mülahazalar neşredilmektedir..Halbuki Halkevlerimizin birçoğu çıkardıkları mecmualar dışında da muhtelif mevzularda neşriyat yapmaktadırlar. Bunların muntazaman ve devamlı surette gönderilmedikleri ve aynı zamanda muayyen vakitlerde neşredilmedikleri için takibine imkân görülemediği ve hatta vücutlarına bile muttali olunamadığı Ülkü Direktörlüğünden bildirilmektedir. Halkevlerinin yetişkin ve feyyaz sinelerinden doğan ve her birinin fikir ve kültür sahasında ayrı ve müstesna birer deyimi bulunan bu gibi neşriyatın şimdiye kadar çıkmış olanlarından kitap, broşür, mecmua vesairenin bir defaya mahsus olmak üzere toptan ve bundan sonra çıkacak dergi ve eserlerin de muntazaman Ülkü'ye gönderilmesi hususuna ehemmiyetle alaka gösterilmesini rica eder saygı ve sevgilerimi sunarım.”

Bir diğer örnek de şöyledir ki, Halkevleri çalışmalarının yer aldığı 1942 tarihli Halkevleri Öğreneğinde, bu aksaklıklardan bahseden bir özeleştiride bulunulmakta ve bunlara engel olmak için yeni bir sisteme geçildiği söylenmektedir. Buna göre Halkevlerinin raporlama yöntemleri kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.¹⁹⁶

III.1.2. Kurslar

HalkevleriGüzel Sanatlar Şubesi ile hedeflenen ideallere ulaşmak o günkü koşullar içerisinde ciddi anlamda fiziksel, sosyal ve ekonomik çaba gerektirmekteydi. Bunun için öncelik, birçok alanda olduğu gibi doğal olarak resimde de eğitim olmuştur ve ilk eylem, resim, heykel gibi alanlarda kurslar açmaktır. İlk Talimatname hazırlanırken bu durum göz önünde bulundurulmuş, 4. maddede; “*Şube, mümkün olan yerlerdeaçaacağı kurslarla güzel sanatlarmüntesiplerini çoğaltmaya ve muhitte güzel duyuş ve anlayış seviyesini yükseltmeye çalışır.*”denmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁵BCA 490-1-0-0/4-17-17, (11.06.1938).

¹⁹⁶Halkevleri ve Halkodaları, 1932-1942, 24.

¹⁹⁷Halkevleri Talimatnamesi, 7.

Bu hedefler doğrultusunda Halkevlerinin birçok alanda kurslar açtığı raporlarda ve talimatnamelerde belirtilmektedir.¹⁹⁸ Bunlara göre Halkevlerinde çok sayıda kurs açıldığı kesin olmakla birlikte söz konusu kursların hangilerinin resim sanatı alanında açılan kurslar olduğu tam olarak belli değildir. Belirtmek gerekir ki Halkevleri kurslarının çok büyük bir çoğunluğu, Türkçe ve Okuma-yazma kurslarından oluşmaktaydı.

Ancak bazı belgeler, iktidarın, aşağıda görüleceği gibi resim alanında da kurs açılması için kararlı olduğunu göstermektedir. CHP Genel Sekreterliği, hem Halkevlerinin açıldığı zaman yayınladığı talimatnamede, hem de sonraki yıllarda açıkladığı talimat ve genelgelerde bu konuyu ısrarla vurgulamıştır.

1932 yılındaki ilk talimatname ve 1935 yılındaki çalışma raporunun ardından, 1939 yılında daha kapsamlı bir talimatname yayınlanmıştır. Bu bakımdan genelge şeklinde ilan edilen ve “Halkevlerinde Açılacak Resim Kursları Hakkında” adını taşıyan talimatname, oldukça önemli bir belgedir.¹⁹⁹ Açılacak kursların esasları ve kurslardan neler beklendiği burada detayları ile belirtilmiştir. 16 Kasım 1939 tarihli genelge, aynen aşağıdaki gibidir;

-Yurdun muhtelif köşelerinde bulunan istidadlı gençlere rehberlik etmek, türlü sebeplerle kendisini ifade edemeyip sanata uzak kalmış kabiliyetleri bulup onlara inkişaf ortamları hazırlamak ve muhitlerinde sanat sevgisini artırmak maksadıyla Halkevlerinde resim kursları açılacaktır.

-Kurs açmak için bir Halkevine gönderilen her sanatkâr, gittiği yerde mahalli hususiyetleri gösterir iki kompozison ve beş adet etüd hazırlamak mecburiyetindedir. Bu kompozisyonların büyük dili bir metreden aşağı olmayacaktır. Sanatkârların kendilerinden istenen bu eserleri en geç 15 Nisan 1947 tarihine kadar partiye göndermeleri lazımdır.

-Kursların müddeti, öğretmenin işe başladığı tarihten itibaren iki aydır.

Her yıl, kurs açılması uygun görülen Halkevlerine gönderilen ressamalara, yol paralarından başka, ayda 300 er lira ve bu talimatnamenin 3. maddesinde tespit edildiği üzere eserlerini teslim ettikleri zaman da 600 lira verilecektir.

-Kursların açıldığı Halkevlerinde, kurs için atelye olmaya elverişli bir yer hazırlanacak ve kursun devam ettiği müddet zarfında öğretmen ressamın Halkevinde

¹⁹⁸ BCA, 490-1-0-0/2022-4-6-1 (05.11.1944-21.09.1946)

¹⁹⁹ BCA, 490-1-0-0/4-21-32, (16.11.1939)

yatması temin edilecektir. (Daimi atelye olmaya müsait yeri olmayan Halkevlerinde kurs için muvakkat bir yer hazırlanmalıdır.)

-Kurs açılan Halkevlerinde Güzel Sanatlar Şubesi komiteleri kursun hazırlanmasında, kurs için gerekli malzeme ve vasıtaların temininde, kursa muhitteki genç istidadları ve heveslileri toplamakta vazifelidirler. Bunun için Halkevi başkanı ile görüşerek aşağıdakileri yaparlar:

-Güzel Sanatlar Şubesi üyelerinden resimle ilgili olanlara kurs hakkında vaktinden evvel gerekli malumatı vermek.

-Muhitte bulunanve Halkevi üyesi olmayan bütün meraklılarına a fıkрасında olduğu gibi kursun açılacağını duyurmak.

-Halkevi Başkanı ile birlikte (5 inci) maddede yazıldığı üzere atelye yerini hazırlamak.

-Atelye için lüzumlu olan masa, sehpa gibi eşyayı temin etmek.

-Yardıma muhtç olan istadlı gençlere lüzumlu çalışma malzemesini temin etmek.

-Öğretmen ressamın, kursun devamı müddetince, lüzumlu gördüğü şeylerin yapılmasını sağlamak. (paraya müteallik işler için Halkevi Başkanı ile birlikte karar vermek lazımdır.)

-Her Halkevine merkezden 500 liralık resim malzemesi gönderilecektir.

-Öğretmen ressam, gideceği yerin Halkevine telgrafla orada bulunacağı günün tarihini bildirecektir.

-Ressamın Halkevine geldiği günün ertesi gün, Halkevi Reisinin reisliğinde Güzel Sanatlar Komitesi azaları bir toplantı yapmak üzere evvelden haberdar edilmiş olacaktır. Bu toplantıda komite reisi altıncı maddedeki hazırlıklarına ait izahlarda bulunacak ve vaziyet berberce gözden geçirilecektir. Bu toplantıdan en geçbirgün sonra, kurs açılmış bulunacaktır.

-Kursa devam etmek için müracaat edenlere mahsus bir kayıt defteri açılacak, bu defter komite reisi tarafından muhafaza edilecektir. Kursun başlamasından sonra da müracaat edenlerin istekleri yerine getirilecektir.

-Kursun çalışma programını hazırlamakta, öğretmen ressam, tamamiyle serbest olacaktır. Bu programda, ressamın kurs müddetince, o Halkevinde vereceği konferansların da yer alması şarttır. Öğretmen ressamın hazırlayacağı programın aslı Halkevi dosyasında saklanmak üzere bir örneği Genel Sekreterliğe gönderilecektir. Program örenği ile birlikte konfernas metinlerinin de gönderilmesi lazımdır.

-Bir Halkevinde faaliyette bulunan ressam, lüzum gördüğü takdirde, GüzelSanatlar kolu azalarından birini kendine yardımcı seçer. Öğretmene ressamın muhitten ayrılmasını müteakip, muavin ondan aldığı direktifle mesaiye devam edebilir.

-Bir Halkevinde faaliyette bulunan ressam, kursun bitiminden sonra oradaki mesaisinin seyri hakkında Genel Sekreterliğe bir rapor verecektir.

-Kurs gezisine iştirak edecek sanatkarların, Halkevindeki faaliyetlerinin verimi, her sene Ankara Halkevinde açılan Halkevleri Amatörleri Resim Sergisi'nde kontrol edilecektir.

Bu genelgeden de anlaşılacağı üzere parti merkezi, konu üzerinde detaylı bir şekilde durmaktadır. Bu 13 maddelik genelgeden anlaşılanlar şu şekilde açıklanabilir;

CHP, Halkevlerinin resim sanatı alanındaki faaliyetlerini artırması gerektiğini düşünmektedir ve halkın sanat alanındaki eksikliğinin farkındadır.

-Bunun için yetenekli, meraklı ve olanakları kısıtlı gençler önceliklidir

-Bu. konuda yapılması beklenenler net bir şekilde anlatılmış ve teşvik edici bir dil kullanılmıştır.

-İktidar, sanatın, yurdun en ücra köşelerindeki yurttaşlara da sevdirilerek yayılabileceğini düşünmektedir.

-Her Halkevine resim dersleri için gerekli malzeme ve eşyayı sağlamaları için aylık 500 lira gönderilecektir. O günün koşullarına, devletin olanaklarına ve Halkevlerinin yaygınlığına bakılınca bu oldukça önemli bir miktardır.

-Bu kursların ardından amatörlerin yapıtları arasından beğenilen yapıtlar Ankara'da sergilenecektir ki, bu da hem meraklı yurttaşları teşvik etmek, hem de yeni sanatçılar ortaya çıkarmak amacına yöneliktir.

Belirtmek gerekir ki resim sanatı için kurs demek, geniş bir fiziki ortam ve atölye demektir. Bu farkındalık genelgede de vurgulanmıştır. O tarihlerde bir dergide temel sanat malzemeleri hakkında yazılar çıkması, çok ilginçtir. Hatta yabancıların malzeme ve tekniklerinden bahsedilir.²⁰⁰Günümüzde bir resim kursu açılması için gerekli malzeme ve atölye eşyalarının neler olabileceği bilinmektedir. Ancak o günün koşulları içinde bunların nelerden oluştuğunu görmek şaşırtıcı olabilir. Bir Halkevi atölyesi için istenenler listesi aşağıdaki gibidir;²⁰¹

²⁰⁰ Turgut Zaim, "Japon Istampası", Ar, 7, (1937), 7-8.

²⁰¹ BCA 490-1-0-0/2022-46-1, (05.11.1944-21-09-1946).

Desen;

Füzen

Engr kağıdı (ölçülü çizim için)

Ambalaj kağıdı (kroki için)

Pentür;

Yağlıboya

Kalın karton ya da mukavva

Yağlıboya için yassı kıl fırça

Pastel ve guaj (talebeden temin edilmesi istenir)

Konferans;

Atölye öğretmenleri ya da tanınmış sanatkarları konferans vermek üzere davet etmek için tahsisat

Sergiler;

Hususi ve Umumi sergiler açılması için tahsisat.

Söz konusu Halkevinde bulunan atölye eşyası ise aşağıdaki gibidir;

20 Resim sehpaı

1 model masası

20 planş (resim çizim tahtası)

1 kadın başı

1 erkek başı

1 çocuk başı

1 kadın torsu

1 erkek torsu

1 bütün kadın heykeli

1 bütün erkek heykeli

10 ornöman (süsleme motifi)

10 heykel sehpaı

1 çamur sandığı

6 kaide

Klasik resim ve heykel eserlerin reproduksiyonları

1 küçük mazlemeler için dolap

Kumaş, elbise, manken ve natürmort vb eşyalar için dolap

Görüldüğü gibi çağdaş resim sanatı için gerekenler bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında denebilir ki, 1940 lı yıllarda bir Halkevi resim atölyesinde, resim için çağdaş resim sanatında kullanılan hemen hemen her malzeme vardır.²⁰²

Halkevlerinin hızla yurda yayılmasına ve yukarıdaki talimatnameye bakarak Anadolu’da Halkevinin olduğu çoğu yerde kurslar açıldığı düşünülebilir. Zaten çoğu Halkevinde talimatnamenin gereği derhal yerine getirilmeye çalışılmış, hemen her Halkevi yerel bazda kurs ve sergi açmaya çalışmış ve bu sergilerde derece alan yapıtlar Ankara’ya gönderilmişlerdir. Bu durum, zaten geleneksel hale gelecek olan, ilki 1940 yılından başlamak üzere, ard arda Ankara Halkevinde toplanan Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri ile kanıtlanmış olmaktadır. Çünkü bu bilgiler, sergilerin ardından yayınlanan kataloglarda, yapıtın adından aldığı ödüle, katılımcı ressamların adlarından, bu amatörlerin hangi Halkevinden katıldığına kadar açıklanmıştır.

Örneğin 1940 yılındaki serginin kataloğu, “*CHP Birinci Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi*” başlığı ile yayınlanmıştır.²⁰³ Bu sergiye Ankara, Aydın, Bergama, Beşiktaş, Beyoğlu, Bolu, Bursa, Denizli, Eskişehir, Fatih, Gaziantep, İzmit, Kayseri, Malatya, Manisa, Muğla, Nazilli Sümer, Ödemiş, Rize, Şehremini, Tekirdağ, Turgutlu, Üsküdar, Van, Burdur, Çankırı, Karşıyaka, Eminönü, Eyüp, Kadıköy, Keşan, Konya, Lice, Niğde, Ordu, Samsun, Şişli ve Tarsus Halkevlerindeki sergilerden seçilen resimlerin gönderildiği görülmektedir. Bu duruma göre 1940 yılındaki sergiye resim gönderen 38 farklı Halkevinde resim kursu ve sergisi açıldığı, Ankara ve İstanbul dışındaki en az 32 Halkevinden katılım sağlandığını gösterir.

Diğer bazı önemli örnekler ise şunlardır;

1944’te Elazığ’da da bir resim kursu açıldığını ve Nurettin Ergüven adlı ressamın bu kursu başarıyla yönettiği, hatta CHP Genel Merkezinin daha sonra başka kurslar açılması yönündeki talimatından habersiz olarak kendiliğinden Sivas Halkevine de müracaat ettiği anlaşılmaktadır.²⁰⁴ Resim kursu demek aynı zamanda atölye demektir. Sergi açılabilmesi için ise mutlaka kurs gereklidir.

Nafi Atuf Kansu, beş farklı ilde (Adana, Bolu, Sivas, Trabzon, Samsun) resim kursu açılmasını istediğini bildirmiş ve ressamlara ileilmek üzere birer yazı göndermiştir. Buna göre CHP Genel Sekreterliği, örneğin İstanbul’da Sabiha Bozcalı’ya, Manisa Halkevi aracılığı ile ressam İbrahim Gökçen’e, usta ressamlar ve

²⁰² BCA 490-1-0-0/2022-46-1, (05.11.1944-21-09-1946). Bu örnekte istenenler karşılanmıştır. Bu örnek ortalama büyüklükteki Sivas Halkevidir. Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerdeki durum en az bu kadar iyi olmalıdır.

²⁰³ BCA, 490-1-0-0/977-788-1, (00.00.1944)

²⁰⁴ BCA, 490-1-0-0/2022-4-6-1, (05.11.1944-21.09.1946)

Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyeleri Zeki Faik İzer, Ayetullah Sümer, Ragıp Gökçer gibi sanatçılara bu kursları açması ve ders vermesi için teklifte bulunmuştur.²⁰⁵ Gerekli yazışmaların ardından bu sanatçılar gideceği yerler belirlenmiş, Ayetullah Sümer Adana'ya, İbrahim Gökçen Bolu'ya, Ragıp Gökçer Sivas'a, Sabiha Bozcalı Trabzon'a ve Zeki Faik İzer Samsun'a gönderilmişlerdir.²⁰⁶ Ayrıca Zeki Kocamemi'den, Sami Yetik'e, Malik Aksel'den Bedri Rahmi'ye kadar birçok usta sanatçı Yurdu Gezen Ressamlar kapsamında kurslar açmış, Halkevlerine ve yurttaşlara yol gösterici birer örnek olmuşlardır. Yeterli görülmeyen yerlerde iktidar, deneyimli sanatçılardan da destek alma yoluna gitmiştir. Örneğin 1944'te Konya'da Zeki Kocamemi'nin kurs açtığı bilinmektedir. Daha birçok bilinmeyen örnek olması ve sonraki yıllarda uygulanan Ressamların Yurt Gezisi projesi kapsamındaki benzer şekilde önemli sanatçılardan Halkevleri için kurslar açılmasının istenmiş olması muhtemeldir. Bunların dışında ise adları bilinmeyen resim öğretmenleri bu görevi üstlenmişlerdir. Halkevlerinin yaşamı boyunca ne kadar kurs açıldığını tespit etmek oldukça zordur. Bunun nedenlerinden biri kurslar konusunda tam olarak bir istatistik tutulmamış, bu nedenle ünlü sanatçıların açtıkları dışındaki birçok kurs arşivde ya da katalog, kitap yayınlarında yer almamışlardır.

Zaten CHP Genel Merkezi ile Halkevleri arasındaki yazışmalarda görüleceği üzere gerekli konu açık ve kısa bir dille ifade edilmiş, ana konu dışındaki konulara girilmemiştir. Bir diğer neden, Halkevlerinin kuruluş amaçlarıyla ve yapılarıyla da doğrudan bağlantılı olarak, Halkevlerinin eylemlerinde hızlı ve pratik kurumlar olmalarıdır. Ülkenin kaybedecek vakti yoktur ve İktidar çalışmalarından mümkün olan en kısa sürede verim almayı sabırsızlıkla beklemektedir. Önemli olan bir an evvel sonuca gitmektir. İşte bu nedenle kurslar gibi faaliyetler sergiler ya da yayınlar gibi somut verilere konu olamamışlardır. Bu yüzden burada da kursların yeri ve sayısından çok işlevinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bilinmesi gereken şudur ki, Halkevlerinin kentlerdeki ya da Ankarada toplanan geleneksel sergilerdeki yapıtların tamamına yakını, Halkevleri güzel Sanatlar Şubesi Resim kurslarındaki eğitimin ürünleridir.

Kursların sayısını ve niteliğini tespit etmek oldukça güçtür. Halkevlerinin sanat faaliyetlerinin sonuçlarından anlaşılan şudur ki, kurslar da ilk yıllardan itibaren çok önem verilen bir noktadır. Yurttaşların resim yapabilmesi için önce bu konuda ders almaları gerektiği ortadadır. Bu nedenle Halkevlerinin sayısı ve niteliğindeki artış ile

²⁰⁵ BCA, 490-1-0-0/2022-4-6-1, (05.11.1944-21.09.1946) Halkevleri Resim kursları hakkındaki tüm bilgiler 187 sayfalık bu arşiv klasöründe toplanmıştır. Bu nedenle farklı tarihlerde açılan resim kursları hakkındaki bu bilgiler burada parça parça bulunan yazışmalardan elde edilmiştir.

²⁰⁶ BCA, 490-1-0-0/2022-4-6-1, (05.11.1944-21.09.1946)

orantılı olarak kurslar ve sergilerin sayısı da artmıştır. Denilebilir ki resim sergisi açılan hemen her Halkevinde en az bir resim kursu yapılmıştır.

III.1.2. Sergiler

Tüm sanat dalları gibi resim sanatı da kendine özgü teorilerle pratiklere sahiptir ve kademeli, titiz bir öğrenim sürecine gereksinim duymaktadır. Ancak resim, diğer dallardan farklı olarak, bir öğreticiye, gerekli malzemeye, uygulama alanına, inceleme ve araştırma için seyahatlere, uygun fiziki koşullara, hatta okuma gibi çok yönlü çabalara gereksinim duyduğu için Resim Sanatının gelişim süreci için oldukça uzun zamana ve emeğe ihtiyaç vardır.

Bu nedenle Halkevlerinin ilk yıllardaki çoğu sergisi, ya deneyimli sanatçılar tarafından veya öğretmenlerin öncülüğünde açılmıştır. Resim alanı net bir biçimde Güzel Sanatlar Şubesi başlığı altında tarif edilse de, bazı faaliyetlerin Halkevlerinde kim ya da hangi şube tarafından yapıldığından çoğu kez bahsedilmemiştir. Keza daha çok faaliyetin kendisi önemsenmektedir. Bazı Halkevleri ise bu şube hiç olmadan da etkinlik düzenlemiş olabilir. Örneğin sergileri açmakla sorumlu olan ve resim kusları düzenleyen şube Güzel Sanatlar olduğu halde Müze ve Sergi Şubesi de bazen bu konuda yardımcı olmaktadır. Ancak hangilerinin hangi şube tarafından yapıldığı net değildir. Güzel Sanatlar Şubesinin düzenlediği sergiler kaynaklarda açıkça belirtilmese de şube, Ankara Halkevinde ve büyük kentlerde şubesi olan Hallevlerinde ön plana çıkacaktır.

Sergiler konusu CHP Genel Sekreterliğinin oldukça önem verdiği bir konudur. Halkevleri sergileri ile sanatı halka yaymaya çalışacaktır. Her Halkevinden, önce kendi bünyelerinde resim sergileri açmalarını istemiş²⁰⁷ ve buradan seçtikleri yapıtları Ankara Halkevine göndererek her yıl düzenlenecek büyük sergiye katılmalarını sağlamaya çalışmıştır. Bu arada Ankara Halkevi hem öğretmen öğrenci ya da Halkevlerine devam eden yurttaşların, hem usta sanatçıların kişisel ya da karma sergilerine, hem de yabancı sanatçıların sergilerine de ev sahipliği yapmış, aşağıda görüleceği gibi giderek bunların sayıları artmıştır. Hangi serginin hangi şube tarafından açıldığını tek tek göstermek yerine, Halkevlerinde açılan ve resim sanatının halka yayılmasında en çok katkısı olan sergiler ön planda olacaktır. Bunlar İnkılap sergileri, Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri ile gelenekselleşen diğer sergilerdir.

²⁰⁷Arşiv bilgilerinde de yer aldığı gibi CHP'nin 1939 yılındaki genelge ile bunu sağladığı görülmüştür.

Bunlardan başka ünlü ressamların ya da grupların Halkevlerinde açtığı sergiler de gösterilmeye açılmıştır.

III.2.1. 1932-1939 Yılları Arasındaki Sergiler

Halkevlerininmerkezi ve birçok konudaki lokomotifiAnkara Halkevidir.Bunların en çok öne çıkanları ise *İnkılâp Sergileri*dir. Halkevlerinin resim faaliyetlerinin ve sanatçılar ile yurttaşların emeğinin birer ürünü olan sergiler, Halkevlerinin 19 yıllık kısa yaşamı boyunca sanat faaliyetlerinin odak noktasıdır denebilir. Halkevine devam eden yurttaşlar için düzenlediği amatör sergiler, en fazla sayıya sahip olanlardır.Kuşkusuz Halkevlerinde açılan sergilerin en önemlileri, çalışmanın da merkezinde olan bu sergilerdir. Bunların dışında,tanınmamış yurttaşlar ile, tanınmış usta sanatçıların kişisel sergileri, sanat gruplarının sergileri ve yabancı ressamların sergileri gibi profesyonel sergiler de önemli özendirici faaliyetlerdir.

Ankara Halkevinde ilk birkaç yılda açılan bu sergilerin ardından Halkevleri, hem içerik, hem de sayı bakımından yayılmaya başlayacaktır.

1923 yılında başlayan ve İstanbul'dan sonra Ankara'da da sürekli hale gelen *Güzel Sanatlar Birliği* Sergilerinin Halkevlerinde açtığı sergiler de devamlılığı nedeniyle ele alınmaya çalışılmıştır. Halkevlerinde açılan tüm resim sergilerinin sayısını tespit etmek çok zor hatta Halkevlerinin yapısı nedeniye neredeyse olanaksızdır. Gösterilen sergiler, Halkevlerinin merkezi yayın organı olan *Ülkü* ile bazı gazetelerde haberi verilen sergilerle Devlet Arşiverine kaydedilen sergilerdir.

Halkevlerinin açıldığı ilk yıllarda yoğun bir sanat faaliyetinden söz etmek zordur. Çünkü her yeni kurum Halkevlerinin de öncelikli olarak kurumsal bakımdan bir düzene girmesi gerekmektedir. Ayrıca ilk yıllarda yurttaşların en temel ihtiyaçları ile ilgilenmek gibi bir işlevi vardır. Örneğin okuma yazma öğretmek, bilenleri bu ulusal çabanın içerisine sokmak. Bu nedenle Halkevlerinin kurulduğu 1932 yılından 1939 yılına kadar açılan sergilerin sayısı daha sonraki yıllarda açılan sergilerden daha azdır.Ancak Halkevlerinin sayısının da yıldan yıla arttığı göz önünde bulundurulunca ilk yıllarda açılan sergilerin eldeki olanaklara oranla nitelik olarak oldukça şaşırtıcı düzeyde olduğu söylenebilir. Diğer yandan unutulmamalıdır ki Ankara Halkevi, tüm halkevlerinin merkezi konumundadır veçağdaşlaşmanın adeta lokomotoifi olmuş, bu

nedenle sanat konusunda da öncü Halkevi olmuştur.²⁰⁸Sergi faaliyetleri, Halkevlerinin özellikle ilk yıllarında, küçük şehirler, kasaba ve köylerden daha çok Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerde görülmektedir. Adeta dönemin sivil toplum örgütleri olan özel resim grupları ya da dernekleri de çalışmalarını daha çok İstanbul'da gerçekleştirmektedir. Zaten Halkevleri kurulmadan önce sanatta en ön sırada yer alan İstanbul'un ileriki yıllarda da, sahip olduğu 17 Halkevi ve 26 Halkodası ile İstanbul'un, nüfusu nedeniyle de ön sıralarda geldiği görülecektir.²⁰⁹

Halkevlerinin açılışı ile öne çıkan ilk sergiler, 1933, 1934, 1935 ve 1936'da açılan *İnkılâp Sergileri*dir.²¹⁰ Bunlar Halkevlerinin ilk ciddi sergileridir ve profesyonel sanatçılardan çok öğretmen ve öğrencilerin yapıtlarından oluşmaktadır. *İnkılâp Sergileri* düşüncesini ilk kez ortaya atan Reşid Galip'tir ve ilk *İnkılâp Sergisi* Ekim 1933'te Cumhuriyetin onuncu yılında gerçekleştirilmiştir.²¹¹ 1936'dan itibaren ise Güzel Sanatlar Şubesi sergileri düzenlenecek ve sürekli hale getirilmeye çalışılacaktır.

Elibal'ın aktardığına göre 1933 ve 1934'teki ilk *İnkılâp* sergileri, ilklerin heyecanını ve bazı genç sanatçılar için de bir sınav niteliğini taşımaktadır. Nafi Atuf Kansu, tüm yurda davetiye göndermiştir.²¹² *İnkılâp* sergilerinde devlet tarafından 3175 liralık tablo satın alınmıştır.²¹³

Resim öğretmeni Cevat Bey de İstanbul manzaralarından oluşan ilk kişisel sergisini Halkevinde açmıştır.²¹⁴

Aynı yıl Şeref adlı başka bir genç bir öğretmen, Ankara Halkevinde, Ankara konulu bir sergi açmıştır ve Aka Gündüz'ün aktardığına göre Şeref öğretmen, Cumhuriyet ve *İnkılâp* sevgisini anlatmaya kararlı, şerefli bir ressamdır ve buna fırçasının renkleriyle Ankara'dan başlamıştır.²¹⁵ Zaten sadece Halkevleri faaliyetleri

²⁰⁸ Bkz; Döndü Sena Göndürü, *Türk Modernleşmesinde Öncü Bir Kurum; Ankara Halkevi (1932-1951)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk *İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, 2022, 69-315.

²⁰⁹ Nursal Kumaş, “İstanbul Halkevleri Güzel Sanatlar Ve Temsil Şubelerinin Faaliyetleri (1939-1951)”, *Belgi Dergisi, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve *İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi* Yayını*, 21, (2021), 180.

²¹⁰ Halkevi faaliyetlerinin ilk üç yıllık çalışmalarını bildiren ilk kitapçığın Güzel Sanatlar Şubesi başlığı altında sadece ilk *İnkılâp* sergisinin fotoğrafı yer almaktadır; *103 Halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?*, 43.

²¹¹ Refik Epikman, “Türkiye’de Resim ve Heykel Sergileri”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 86, (1940), 144.

²¹² Elibal, *Atatürk ve Resim-Heykel*, 64-65.

²¹³ Elibal, *Atatürk ve Resim-Heykel*, 64-65.

²¹⁴ *Hakimiyeti Milliye*, 16 Nisan 1932.

²¹⁵ Aka Gündüz, “Şeref’in Şerefli Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1932.

açısından değil, Cumhuriyetin ilk yıllarında neredeyse bütün sanat faaliyetleri İstanbul'da olmakla birlikte iktidar bunu Anadolu'ya yaymak istemektedir.²¹⁶

Halkevleri, giderek daha çok kesimden insana ulaşmaya başlamıştır. Türkiye'de Halkevlerinin açılışından sonraki ilk birkaç yıldan itibaren ünlü olmayanların kişisel sergiler açmaya cesaret ettiğini, yurttaşların sanatla ilgilenme oranının giderek arttığını vurgulamak gerekir

. Bu girişimler CHP tarafından memnuniyetle desteklenmekte, diğer yandan örnek tekil etmesi açısından Halkevlerinde uluslararası sergilere de ev sahipliği yapılmaktadır. Örneğin Halkevlerinin açılışından iki ay sonra Macar Ressamlar Budnay ve Peren'in resim sergisi, Ankara Halkevinde Maarif Vekili Mahmut Esat Bey tarafından açılmıştır.²¹⁷

İnkılâp Sergisi, o yıl Cumhuriyetin onuncu yılı kutlandığı için de önemli bir sergidir. Gazetelerde genel olarak Cumhuriyetin Onuncu Yılı kutlamaları nedeniyle yürütülen sanat faaliyetlerinden bahsedilmiş ve bunlar desteklenmiştir. Ancak bazı gazete ve dergilerde bekleneni veremeyen resim sergileri ile karşılaşıldığına dair eleştiriler de olmuştur.²¹⁸

23 Mart 1933'te İstanbul Halkevinde Hoca Ali Rıza'nın yapıtları sergilenmişti. Sergiden önce Nazmi Ziya(Güran), sanatçı ve resimleri hakkında bilgilendirici bir konferans da vermişti.²¹⁹

²¹⁶ Bu nedenle devlet, özellikle Ankara'yı teşvik etmiş ve bu yöntem, Ankara'daki sergi sayısını yıllar içinde artırmıştır. 12 Eylül 1926 tarihli Bakanlar Kurulu kararına göre Ankara'da açılacak sergilerin resmi sergiler olacağı ve bu sergilerde sanatçılara ödül olarak madalya verilip, ileride müze oluşturmak üzere eser satın alınacağı belirtilmektedir ki bu kararın, sergi açma konusunda sanatçıların Ankara'ya verdiği önemi artırdığı söylenebilir.

²¹⁷ "Halkevinde Macar Resim Sergisi", *Hakimiyeti Milliye*, 30 Nisan 1932.

²¹⁸ *Milliyet* gazetesinde övgü içeren sözlerin yanında Ankara Halkevindeki serginin zayıf olduğu söyleniyordu. *Milliyet*, 9 Teşrinisani 1933,; Burhan Asaf ise *Kadro* dergisinde sergiye ağır eleştiriler getiriyordu. Burhan Asaf, "Sanat Salamurası Karşısında", *Kadro*, 17, (1933), 46-49. Kuşkusuz her alanda olduğu gibi sanat alanında da daha iyisini bekleyenlerin bu eleştirilerinin iyi niyetli olduğu düşünülmelidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türklerin koşulları ortadadır. Bilinmektedir ki o günkü koşullarda sanatçı ve sanat yapıtı bulmak şöyle dursun resim hakkında en basit bir düşüncesi olan insan bulmak bile neredeyse imkânsızdır. Bu eleştirilerin sanattan anlayan bir suje tarafından yapıldığı kabul edilirse dönemin koşulları için eleştiriler bu nedenle ağır bulunabilir. Ancak Natürmort, manzara gibi tekrar eden konulara yönelik eleştiriler anlaşılan, Halkevlerinin ilk amacının sanatçı yetiştirmek olmadığı bilinmekle birlikte, resim aracılığı ile sergide yapıtları gösterilen öğretmen ya da öğrencilerin sosyal konulara eğilmesi beklendiğini de gösterir. Aşağıda 1934 yılındaki İkinci İnkılâp sergisine daha hoş görülmesi yaklaşıldığı görülecektir. Diğer yandan bu eleştiriler, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyetin ilk on yılında bile demokrasi konusunda ne seviyede olduğunu da gösterir. Bu, yüzyılların sorunlarının ardından ilk on yıl için oldukça yüksek bir seviyedir. Eleştiriye açık tutum, aynı zamanda iktidarın, insanların eleştirilerine iyi niyetle baktığının bir kanıtı da sayılabilir.

²¹⁹ "Halkevinde Sergi ve Konferans", *Cumhuriyet* 24 Mart 1933.

Hem Cumhuriyetin ilanı, hem de 9 yıl sonra Halkevlerinin kurulması ve yurt çapında bir ağ gibi yayılması sonucunda sanat faaliyetlerinin ve resim sergilerinin büyük oranda arttığı görülmektedir. Bunun sanat yapıtına, özel kesimden olmasa bile devlet eliyle bir talep yarattığı da görülecektir. Halkevlerinin salonlarının daha uzun süreler için sergi ve etkinliklerle dolu olması, doğrudan ya da dolaylı olarak özel sanat gruplarının faaliyetlerini de tetiklemiştir. Örneğin Güzel Sanatlar Birliğinin, Ankara Halkevinde hemen her yıl, d Grubu, Müstakil Ressamlar ve Heyeltraşlar Birliği gibi grupların ise zaman zaman Ankara ve İstanbul'da artan oranda sergiler düzenledikleri gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Özellikle d grubu, ülkede değişen bu atmosfere uygun olarak faaliyetlerini sıklaştıracaktır. Grup, örneğin sadece 1935 ve 1936 yıllarında çok sayıda sergi açmıştır. İstanbul'dan sonra, düzenli olarak Ankara'da sergi açmaya başlayacak olan Güzel Sanatlar Birliği'nin sergileri Halkevlerinin en görkemli sergilerindendir. Hakimiyeti Milliye gazetesindeki habere göre Ankara'daki ilk sergi, 1 Mayıs 1933'te Ankara Halkevinde 150'ye yakın resimle açılan sergidir.²²⁰ Başbakan İsmet İnönü, Recep Peker, Reşit Galip ve Kazım Bey'in de aralarında bulunduğu protokolün katılımı ile açılan sergi basında geniş yankı uyandırmıştır.²²¹ Gazetede, resimler, enine boyuna incelenmekte ve eleştirilmektedir. En çok beğenilen yapıtlar, Hikmet Bey'in *Başbuğ* adlı Atatürk tablosu, Namık İsmail'in '*Kırmızı Senfoni*'si ve Vecih Bey'in *Harman* adlı tablolarıdır. Halkevi Başkanlığının küçük kitapçıklar halinde yayınladığı raporlarından birinde 1933 yılında iki sergi açıldığı söylenmektedir. Biri, ilk yıl açılan *Macar Resamları Sergisi* olmalıdır. Kesin olarak bilinen şudur ki; diğeri de Birinci İnkılâp Sergisidir.²²²

Ankara Halkevinde Malik Aksel ve öğrencileri 100 civarında resimle bir sergi açmışlardır.²²³

Halkevlerinin ilk yıllarında sanat faaliyetlerine ayrılan bütçeler ve oranları da dikkat çekmektedir. Örneğin Ankara Halkevinin 1933 Nisan ayı bütçesi içinde sanat faaliyetleri için tahsis edilen para önemli orandadır. Hesap listesine göre memur ve müstahdem maaşları, en yüksek tutarı oluşturmaktadır. Spor ve Köycülük şubelerinden sonra şubeler arasında ise en çok para Temsil ve Güzel Sanatlar Şubesi

²²⁰Hakimiyeti Milliye, 2 Mayıs 1933.

²²¹Cumhuriyet, 4 Mayıs 1933.;Hakimiyeti Milliye, 2 Mayıs 1933.

²²²Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934.

²²³“Ankara Halkevinde Açılan Resim Sergisinden Birkaç Levha”, Hakimiyeti Milliye, 15 Mayıs 1934.

için ayrılmıştır ve yaklaşık 8.300 lirayı bulmaktadır. Yaklaşık 60 bin liralık toplam tahsisat içinde %15 e yaklaşan bu tutar, bu özeni gösterir niteliktedir.²²⁴

Demek ki iktidar bunun için ekonomik olanaklarını zorlamıştır. Unutulmamalıdır ki 1929 Dünya Ekonomik Buhranının ardından tüm dünyayı etkileyen sorunlar Türkiye'yi de derinden etkilemiş, bunun üzerine 1930 yıllarında başlayıp 1934 yılına kadar süren kuraklık eklenmiştir. Kaldı ki Atatürk önderliğindeki Türklerin genç Cumhuriyeti, Osmanlı Borçlarını da düzenli olarak ödeyecektir. Daha sonraki yıllarda sanata verilen destek konusunda başka önemli örneklere de rastlanmaktadır.

7 Kasım 1934'teki İkinci İnkılâp sergisi açılmış, sergidebir tablo, Maarif Vekâleti tarafından 1300 Liraya alınmıştır.²²⁵ Bu sergi, İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde²²⁶ açılmış ve hem deneyimli, hem de genç sanatçıların yapıtları sergilenmiştir. Gazetede ki habere göre Ali Avni Bey'in *Ziraat* adlı üçlemesi, Bedri Rahmi'nin eski Türk Minyatürleri etkisindeki *Köylü Kadınları*, Hamid Necdet Bey'in *Başkumandanlık Muharebesi*, Nurullah Cemal'in *İstikbal İçin* ve Zühtü Bey'in *Mete*, adlı resimleri en çok dikkat çekenlerdir.²²⁷ Akşam Gazetesindeki bu değerlendirmeden başka, Hakimiyeti Milliye Gazetesinde Burhan Asaf(Belge) bir değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirme, olumlu ve olumsuz eleştiriler de içermektedir. Akşam gazetesinin anonim haberinde olduğu gibi burada da en çok Ali Avni'nin resimlerinin ön plana çıktığı söylenmektedir. Bundan farklı olarak, Hamid Nejdin'in kağıt arabalarını da beğeni almış ancak kompozisyonun daha yalın bir anlatıma ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Hasan Fahreddin'in *Harf İnkılâbı* adlı yapıtında ise yine daha önce karşılaşılan tekrarlar düştüğü belirtilmekte ve bununla ilgili olarak Belge şöyle demektedir;

“Anlayamıyorum niçin, harf inkılabını anlatmak için ortaya, mesela ya bir kara tahta üzerine yahut bu bahsi geçen resimde olduğu gibi bir tarla kıyısındaki toprağın üzerine bir takım harfleri işaret etmeğe lüzum olsun?”

²²⁴BCA, 490-1-0-0/740-23-1, (01.05.1933)

²²⁵Arkitekt, 11, (1934), 330.

²²⁶ Bugün Atatürk Bulvarı üzerinde, Devlet Opera ve Balesi Binası ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi arasında bulunan Kız Olgunlaşma Enstitüsü. Atatürk Devrimleri, çağdaşlaşma hareketinin içerisinde kadınlara gerçekten özel bir yer vermiştir. 1928'de açılan ve ilk yıllarından itibaren, bazıları Halkevleri çalışmaları ile birlikte olmak üzere çok sayıda etkinlik ve sergiye imza atan İsmet Paşa Kız Enstitüsü, kadınlara yönelik sosyal ve kültürel devrimleri temsil eden öncülerdendir. Bu konuda bkz; Ayten Sezer Arıg, “Ankara’da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, CTAD*, Yıl 7, 14, (2011) 3-15.

²²⁷ “İkinci İnkılâp Resim Sergisi”, *Akşam*, 8 Teşrinisani, 1934.

Gazinin halkı okuturken çekilmiş bir resmi vardır kiharf inkılabın dair bütün ilhamlarını, ressamlarımız o fotoğraftan alıyorlar. Sanki dava, o fotoğrafı birkaç şekilde taklit etmekten ibaretmiş gibi...”²²⁸

Bazı gazetelerde nadiren görülen bu gibi İnkılap Sergisi eleştirilerinin ağır olduğu rahatlıkla düşünülebilir.Çünkü, İnkılâp Sergilerinin ilk ve tek amacının sanatsal gelişim olduğu söylenemez. Yurttaşları her anlamda aydınlatmak ve Cumhuriyet ideolojisini yaymak, Talimatnamede ve iktidar üyelerinin açık söylemlerinde görüldüğü gibi Halkevinin başlıca amaçlarındandır.*Harf İnkılabı, okuyan köylüler, Atatürk'ün Devrimleri, savaş manzaraları, silah taşıyan kağnılar* gibi konu bakımından sembolizm içeren yapıtlarla sıkça karşılaşılması doğaldır. Yaratıcılık ve tekniğe gelince, bu gibi yüksek beklentiler de anlaşılabilir. Bununla birlikte teknik anlamdaki yüksek beklentiler için erken olduğu unutulmamalıdır. Halkevleri tüm faaliyetlerinin yanında bu eleştiri ve düşünsel çabalarla da gelişecek ve yayılacaktır. Zamanla Cumhuriyet Bayramı gibi Ulusal bayramların yıl dönümü sergileri, *Yurt Gezileri Sergileri, Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri* gibi gelenekselleştirilmeye çalışılan birçok sergi de görülecektir.

Söz konusu yılları göz önünde bulundurunca şunu da eklemek gerekir ki, Halkevlerinin kuruluşunun daha ilk yıllarında devlet tarafından sanata üst düzeyde destek olunmaya başlandığı görülür ve ülkenin koşulları düşünüldüğünde bu oldukça ciddi ve erken bir örnektir denebilir. Öyle ki iktidar, Ankara'nın merkezinde Halkevi binasının tam karşısında bir sergi binası yaptırmayı planlamış ve bunun için mimarlar arasında yarışma düzenlemiştir. İktidarın sanat konusundaki ciddiyetine dair son derece önemli bir örnek olan bu eylemin sonucunda, yarışmayı kazanan mimar tarafından yapılan bina, bugün halen Devlet Opera ve Bale sahnesi olarak kullanılmaktadır.²²⁹

1935 yılının bilinen ilk sergisi resim değil, bir heykel sergisidir. Güzel Sanatlar Şubesinin öncülüğünde Bayan Etha Richter'in 7 Ocak'taki sergi açılışında, sanatçının

²²⁸ Burhan Asaf, “İnkılâp Resim Sergisi”, *Hakimiyeti Milliye*, 12 İkinci Teşrin 1934.

²²⁹ “Sergi Binası Müsabakası”, *Arkitekt*, 5, (1933), 131-153.; Yunus Nadi, “Yeni Milli Bir Eser; Ankara'da Sergi Binası”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1933. Bugün halen kullanılan ve sayısız kültür-sanat faaliyetine ev sahipliği yaparak hem sanata, hem de Cumhuriyetin o günkü hedeflerine gerçek anlamda karşılık veren Ankara'daki ünlü Opera Binası, Mimar Şevki (Balmumcu),'nin yarışmayı kazanan projesidir ve Ulusal Mimarlık akımının örneklerinden sayılır.

eşi Bitki Anatomisi uzmanı, Ziraat Yüksek Enstitüsü Profesörlerinden Richter tarafından, insan, doğa ve sanat konulu bir de seminer verilmiştir.²³⁰

Macar Sergisinde olduğu gibi daha sonra Halkevlerinde birçok yabancı ülkeden ressamalar ağırlanacak, Türk Ressamlar da yurt dışında daha çok sergiye katılacaklardır.

Halkevlerinde yabancı sanatçıların açtığı sergilerden biri de, *Ülkü*'nün bildirdiğine göre, 1935 yılının başında Rus Sanatçıların yapıtlarından oluşan sergidir ve bu yapıtlar, Ankara Halkevinde sergilenmiştir.²³¹

Sovyet Sanatkârları Resim Sergisi, Halkevlerinin ilk yıllarında açılan az sayıdaki yabancı sergilere de biridir. Profesyonel sanatçıların, çok da alışık olunmayan bir tarzda çeşitli resimlerini sergilediği ilk sergidir. Bu sergideki yapıtların bazıları realist akımın etkisindeki portreler, bazıları, bilinen akımlar dışında Türkiyede pek bilinmeyen futurist ve yapısalcı denebilecek bir şekildedir. Sergide hem resim, hem de heykel sanatından örnekler vardır. Fütürizm ile ilişkilendirilen tabloların tema içeriği, sanattan anlasın anlamasın herkes tarafından anlaşılabilir kadar nettir. Sergiye dair *Ülkü* dergisinde paylaşılmış bazı görseller, resimlerin son derece modern olduğu ve sanayileşmeye atıfta bulunduğu görülür. Köy Enstitülerinin her aşamasında büyük emeği bulunan ve aynı zamanda bir resim öğretmeni olan İsmail Hakkı Tonguç, *Ülkü* dergisinde serginin içeriği hakkında bir de yazı kaleme almıştır.²³²

²³⁰ “Bayan Etha Rihter'in Abak Sergisi”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 23, (1935), 362-264.

²³¹ İsmail Hakkı Tonguç, “Sovyet Sanatkârları Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 24, (1935), 444-446.

²³² 1917 Devriminden sonra Rus Sanatı, aslında resimden çok mimaride gelişim göstermişti. Bazı ressamalar yeni iktidarın ardından yurdu terketmiş, bazıları ise sosyal gerçekçilik akımı ile devrim propagandası yapıyorlardı. Ancak belirtmek gerekir ki; Türkiye'de 1950'lerde yoğunlaşan ve bir komünizm tehlikesi olduğu yönünde yayılan propagandalar tamamen asılsızdır. Çünkü Rus Sanatı, 18. Yüzyıla kadar Bizans Ortaçağının bir parçasıdır ve her yere dini motifler hakimdir. Çar Petro'dan itibaren de artık her şey gibi sanat da, Çağdaş Batı Sanatının bir parçasıdır ve batıdan ayrı düşünülemez. Rusya'da devrimden sonra da sanatta etkisini sürdüren Kübizm ve Fütürizm bile tamamen Batı Avrupalı akımlardır. Ruslar, Türk Kurtuluş Savaşı dönemindeki yakınlıktan dolayı küçük bir umut beslemiş olabilirler, ancak bu ilişkinin içeriği de ortadadır ve Yerasimos bunu açıkça ortaya koymuştur. Ruslar, zaten Türkiyenin kendi yollarını çizdiğini ve amaçlarının komünistleşmek olmadığını anlamışlardır. Buna dair bir çok kanıt gösterilebilir. Kölelik kaldırılmış, bir işçi proleter sınıfı için uygun zemin, zaten Bolşevik Devriminden önce bile doğmuştur. Rus Edebiyatının yapıtları bile tüm seyri gösterir. Ruslar, 1917'den itibaren her konuda olduğu gibi sanatta da Proleter bir yapıya ulaşmak istediklerini açıkça söylüyorlardı. Halbuki Türklerin tavırlarına bakılınca görülür ki, Türkiye'de Tek Parti iktidarının tüm söylemleri tamamen ulusal ve özgündür. Rus Sanatının tarihsel sürecini anlatan Begrer'e göre zaten 1930'dan itibaren hükümet tarafından kurulan sözde Sanat Birliği, akademik bir baskı altına alınan sanatçının özgünlüğünü yitirmesine neden olduğu gibi, halkın, sanatı ulaşmaz ve kendine yabancı bir şey gibi görmesine de engel olamamıştı. Öyle bir noktaya gelmişti ki

Edirne Halkevi, Mayıs 1935'te bir sergi açmıştır. 50'ye yakın resmin yer aldığı bu sergi boyutları itibariyle ne kadar küçük de olsa ve Edirne'de gerçekleşen bu sanatsal etkinliğin önemi vurgulanmaktadır.²³³

1935'te ilk defa bir genç ressam, Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentler dışındaki bir Halkevinde, Balıkesir'de bir sergi açmıştır. Anadolu'daki Halkevlerinden birinde açılan ilk kişisel sergi bu olmalıdır. Cumhuriyet Gazetesinin haberine göre, İlbay ve Parti İl Başkanı sergiyi açmış, 150'ye yakın tablonun bulunduğu sergi kentte yoğun ilgi görmüştür.²³⁴

Halkevleri her önemli günü bir sanat faaliyeti ile birlikte karşılamayı yaygınlaştırmaktadır. Ankara Halkevinde 31 Ağustos 1935'te Zafer sergisi açılmış ve bir de tören yapılmıştır. Cumhuriyet Gazetesine göre Halkevinde şiir, konferans ve piyano konserinden başka, akşam da Genel Kurmay tarafından hazırlanan bir Zafer Filmi gösterilmiş, İnkılâp Tarihine dair kitaplar ile Genel Kurmayın hazırladığı haritalar da ziyaretçilere gösterilmektedir. Sergide İbrahim Çallı'dan, Sami Boyar'a, Namık İsmail'den Mihri (Müşfik) ve Ali Avni'ye kadar çok sayıda önemli sanatçının yapıtları sergilenmiştir.²³⁵ Ayrıca Selahaddin Bey'in Milli Mücadele kompozisyonları da sergide yer almıştır. Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin sanat yapıtları, Halkevlerinin kuruluşundan 3 yıl sonra, ancak 1935'ten itibaren düzenli olarak sergilenmeye başlayacak ve geleneksel bir hal alacaktır. Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin ilk sergisi, Zafer Bayramı kutlamalarına ayrılmıştı ve ilk defa halkın önüne çıkacaktı. Sergi, habere göre yoğun bir ilgi görmüş, üç günlük ziyaret süresinde yaklaşık 20 bin kişi sergiyi ziyaret etmişti ve bubugüne dek bir sanat etkinliğine gösterilen en büyük ilgiydi. Resimler, ulusal duygulara hitap etmekteydi ve aynı zamanda da yüksek nitelikteydi. Habere göre sergi, 13 yıl önceki bu büyük zaferin bütün kudretini taşımaktadır. *Atatürk, 30 Ağustos Sabahı, Taarruz, Yaralı Asker,*

Deutscher'in ifadesiyle Stalin ile artık halka gitme ve uygarlaşma yolculuğu sürdürülemezdi. Bkz; John Berger, *Sanat ve Devrim*, Çev. Bige Berker, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007, 35-60.

Demek ki kültürel ya da ideolojik bir Rus düşüncesinin Türkiye'ye sokulması mümkün değildir. Zaten ne Türkiye bunu istemiştir, ne de Rusların buna yeteneği vardır. Halkevleri ile Türklerin yaptığı şey ise hem kapitalist, hem de komünist yayılcılığa izin vermeyecek kadar korunaklıdır. Türkiye'de hemen her ülkeden sanatçı etkinlikte bulunmuş, Cumhuriyet ile Türkler, bilgiye olan ihtiyaçlarını hızla ve onurlu biçimde gidermeye yönelmişlerdir. Hemen her konuda, sanatçı ve bilim insanlarından son derece gerçekçi bir biçimde faydalanılmıştır. Türk Devriminde amaç, halkın somut dünya ile bir bağ kurarak uyanması ve sağa sola savrulmadan aydınlanmaya ulaşmasıdır. Atatürk sayesinde Türkler, bunu tüm sorunlara ve yoksunluklara rağmen dünyada özgün olarak başaran tek ülke olma özelliğine sahiptir.

²³³ Mimar Sedat Çetintaş, "Edirne Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1935.

²³⁴ "Balıkesir'de Bir Resim Sergisi Açıldı.", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1935.

²³⁵ "Ankara'da Zafer Sergisi ve Müsamere", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1935.

Atatürke Saygı gibi adlar taşıyan yüze yakın resim, küçük salona ince bir zevkle konmuştur. Gazetede sergiden birkaç fotoğraf da konmuştur. Bu görsellerde sergi salonundan bir panorama dışında, Mahmud Cüda'nın *Giderlerken* adlı tablosu ile İbrahim Çallı'nın *Yasak* adlı tablosu yer almaktadır.²³⁶

General Halil'in yapıtları da Eylül'ün ilk günlerinde Ankara Halkevinde sergilenmiştir. Belirtmek gerekir ki; General Halil'in 1935'ten, 1939'daki ölümüne kadar dört yıl üst üste Ankara Halkevinde kişisel sergi açması, hem sanata ve sanatçıya, hem de ona gösterilen vefaya bir örnek olarak gösterilebilir. Bu sergiler, hem devletin üst kademelerince ziyaret edilmiş, hem de tüm sergilerinde kendisine maddi destekte bulunulmuştur. Örneğin 1938'deki sergide 1035 lira değerindeki on bir tablosu satın alınmıştır.²³⁷ Bu, o tarihlerde tecrübeli bir üst düzey memur maaşının yaklaşık olarak 5 katı kadardır.²³⁸

Elif Naci gibi sanatçıların da yer aldığı Birliğin 1935'de Ankara'daki sergisi hakkında ise bir Başvekalet genelgesi, “*Güzel Sanatlar Birliği'nin Ankara'da Açtığı Resim Sergisinin Gezilmesi Hakkında Tamim*” başlığını taşımaktadır. Genelge, *Vekilliklere, müstakil makamlara, Bakanlıklara, Merkez Bankası, İş Bankası, Ziraat Bankası, Sümerbank, Emlak ve Eytam Bankası, Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüklerine* gönderilmiştir ve serginin gezilerek *artistlerimizin şevklendirilmesi*, sanata destek olunması açıkça istenmektedir.²³⁹ Genelgeden anlaşıldığına göre Güzel Sanatlar Birliği düzenli olarak Ankara'da sergi açacaktır. Yine benzer bir genelge ile bu sergilere de destek olunması istenmiştir. Birlik, çoğu Ankara Halkevinde olmak üzere ilerleyen yıllarda çok sayıda sergi açmıştır.

30 Eylül 1935'te Üçüncü İnkılap Resim Sergisi yine İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde açılmıştır. Yaşar Nabi(Nayır), Ulus gazetesinin *Düşünüşler* adlı köşesindeki değerlendirmesinde özetle; bu sergi kuşkusuz çok değerli bir sergidir. Ancak artık savaş tasvirleri ve sabanlardan başka konuları, örneğin inkılabımızın getirdiği büyük gelişmeleri, sanayi ve sosyal doku gibi konuları ele alan yapıtlar da

²³⁶ “Ar Plastik Sergisi Bir Başarı Örneği Oldu”, *Ulus*, 3 Eylül 1935.

²³⁷ General Halil'in 1935'ten, 1939'daki ölümüne kadar dört yıl üst üste Ankara Halkevinde kişisel sergi açması, hem sanata ve sanatçıya, hem de ona gösterilen vefaya bir örnek olarak gösterilebilir. Bu sergiler, hem devletin üst kademelerince ziyaret edilmiş, hem de tüm sergilerinde kendisine maddi destekte bulunulmuştur. Örneğin 1938'deki sergide 1035 lira değerindeki on bir tablosu satın alınmıştır. Bkz: BCA30.10.00/173-195-5, (30.06.1938)

²³⁸ Tük verileri ve o dönem maaşlarının ortalamasına göre hesaplanmış yaklaşık bir tahmindir.

²³⁹ BCA 310-10-0-0/173-194-2, (03.06.1935)

bekliyoruz demektir.²⁴⁰ Sergi öğrencilerin ve genç sanatçıların yapıtlarından oluşmaktadır. Buna rağmen anlaşılan artık beklenti yükselmektedir. Beklentileri yükselten umutlar, umutları yükselten ise kuşkusuz yapılanlardır. Cumhuriyetin 12. yılında bile umutlar oldukça yüksektir. Buna örnek olarak yabancıların Türkiye'de sergi açmalarından sonra Türk Sanatçıların da artık yurt dışında sergiler açmasına devletin yardımcı olması gösterilebilir.²⁴¹

1936 yılının ilk gününde, Kadıköy Halkevinde genç ressamlar ortak bir sergi açmışlardır.²⁴² Çoğu sergide olduğu gibi tabloların çok yakın asıldığı görülmektedir. Bu görüntü, yeterli alaneksikliğin yanında biraz da o yılların modası gibidir adeta. İstanbul'daki en ünlü salonlarda bile benzer manzaralarla karşılaşıldığı gazetlerdeki fotoğraflarında görülmektedir. Bir kalorifer peteğinin hemen üzerine ya da duvardaki apliklerin arasına güçlkle asılmış gibi duran tablolar, sergilerde sıkça görülen manzaralardır.

1936 yılının Şubat ayında Halkevlerinin kuruluşunun dördüncü yıldönümü için açılan sergi, tamamen Halkevine devam eden amatör öğrencilerin yapıtlarından oluşmaktadır. Bu sergideki yapıtlarda 19 öğrencinin imzası vardır. Duru'ya göre sergide karşılaşılan resimler, yeni konular da içeren ancak ulusal unsurlar taşıyan ve bizim içimizdeki ruhu harekete geçiren samimi resimlerden oluşmakta, o atmosferi içtenlikle hissettirmektedir. Duru şöyle demektedir; “...en büyük eserler adsız ulusal eserler değil midir; Ankara Halkevi böyle çalışarak bütün halkevlerine örnek olmuyormu?” Bu sergi aynı zamanda 1940 yılında tüm yurtda başlayacak olan *Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri* serisinin öncülü olduğu için ayrı bir önem taşımaktadır. Ankara Halkevi Ar Şubesinin organize ettiği sergide, ziyaretçiler için hazırlanan prospektüste şöyle yazılmıştır; “Sergimiz, Halkevlerinin yüksek sanat davasının başarılması yolunda ilk hazırlık örneklerinden biridir.”²⁴³

Halkevlerinin yarattığı ortam, daha ilk yıllarında kuşkusuz sanatsal etkinliklerin yaygınlaşmasına neden olmuş, gerek özel girişim, gerekse kamu kurumlarında Halkevlerine bağlı olmayan yerlerde de sergiler açılmasını teşvik etmiştir ancak bazı sergilerin Halkevlerinin himayesinde olup olmadığı belli değildir. Her geçen gün gazetelerde daha çok sanat haberi çıkmakta, yazarlar bunlar daha

²⁴⁰ Yaşar Nabi, “Devrim Resim Sergisi”, *Ulus*, İlkTeşrin 1935.

²⁴¹ “Moskova'da Türk Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 İkinciKanun 1936.; “Resim Sergimiz Bükreş'te Açılıyor”, *Uus*, 17 Şubat 1936.

²⁴² “Kadıköy Halkevindeki Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 1 İkinciKanun 1936.

²⁴³ Kazım Nazmi Duru, “Halkevi Resim Sergisi” *Ulus*, 29 Şubat 1936.

detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu etkinlikleri bazen bir bakanlık, bazen de bir okul ya da Maarif Vekaleti ile Halkevleri birlikte organize etmişlerdir. Bu nedenle bunlardan da yer yer örnekler vermek gerekir. Örneğin ticaret lisesinin bir sergisi Münir Hayri Bey'in yazısında değerlendirilmiştir. Münir Hayri Bey, yazısında, öğrencilerin desen ve çizimlerinden oluşan sergiden duyduğu memnuniyeti dile getirmekte ve; “*bu yıl ki sergiyi görmediyseniz gelecek yıl ki sergiyi bekleyiniz...*” diyerek bir de müjde vermektedir.²⁴⁴

Edremit Halkevi, Temmuz ayı başında ilk defa bir resim sergisi açmıştır. Sergi, seyircilerin büyük bir heyecan ve takdiri ile karşılaşmıştır.²⁴⁵ Sergi haberinde serginin *Güzel Sanatlar Kolu* tarafından açıldığı da belirtilmektedir ki, Halkevlerinin etkinliklerinde bu şubenin adından bahsedilmesi nadiren rastlanan bir durumdur.

Halkevlerinin, sanat alanında, her geçen gün ümitleri artırdığı ve en azından özgünlük bakımından beklentileri yükselttiği görülmektedir. Örneğin Edremit Halkevinde açılan ilk sergi ile, Halkevlerin sergilerinde ilk defa nü resimleri ile karşılaşmaktadır. Bedri Rahmi, gördüğü Nü resimlerin yabancı bir sanatçının yapıtına bakılarak (reprodüksiyon) yapıldığını öğrenince çok üzüldüğünü, halbuki ilk öncedenli modelden yararlanılarak yapıldığını zannettiği için çok sevindiğini belirtmektedir.²⁴⁶

Anadolu'daki Halkevlerinin başarıları da yer yer gündeme gelmekte, çok detaylı olmasa da bir Halkevinin yaptıkları zaman zaman dergi ve gazetelerde özetlenmektedir. Elaziz(Elazığ) Halkevinin faaliyetleri hakkındaki bir haber bize bu konuda bazı ipuçlarını ve o dönemin heyecanlı atmosferini aktarır. Habere göre Elaziz(Elazığ) Halkevinin her etkinliğe uygun geniş bir binası vardır ve spordan sanat kadar birçok etkinlik yapılmış sergiler açılmış, temsil şubesi çeşitli inkılâp piyesleri sergilemiştir. Ayrıca Halkevinin dört bin kitaplık bir kütüphanesi olduğu ve beş binin üzerinde kişinin bu kütüphaneyi ziyaret ettiğinden bahsedilmektedir. Bıçkı dikiş kursları, okuma yazma kursunun başarıları ile bölgedeki bazı yer adlarının Türkçeleri ile değiştirilmesi haberde ele alınan diğer noktalar olmuştur.²⁴⁷

²⁴⁴ Münir Hayri, “Ticaret Lisesindeki Sergi Dolayısıyla”, *Ulus*, 29 Haziran 1936. Bu serginin hangi lisede yapıldığı ve kim tarafından organize edildiği haberdan anlaşılmamaktadır. Ancak anlaşılan çeşitli örneklerde belirtildiği gibi okul sergileri artmakta ve sergiler gelenekselleştirilmeye çalışılmaktadır.

²⁴⁵ “Edremit Halkevinde Resim Sergisi”, *Tan*, 4 Temmuz 1936.

²⁴⁶ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Anadolu'da Resim”, *Tan*, 6 Temmuz 1936.

²⁴⁷ “Elaziz Halkevinin Muvaffakiyetleri”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1936.

Dikkat çeken noktalardan biri de şudur ki; çeşitli nedenlerle yukarıda bahsedildiği gibi gerek basında, gerekse diğer ortamlarda Halkevlerinin genel başarılarından bahsedilemkte ve şubeler söz konusu olduğunda bölgenin yerel ihtiyaçlarından, okuma yazma kurslarından, musiki, spor ve temsil şubelerinden daha çok bahsedilmektedir. Devletin öncelikleri ve yurttaşların ihtiyaçları nedeniyle Halkevlerinin de öncelikleri olduğu ve bunların yerel ihtiyaçlar ile okuma yazma bilmeyen yurttaşlara bilinçlendirmek için gerekli eğitimleri sağlamak olduğu bilinmektedir.

Halkevleri, eş zamanlı olarak kültür-sanat faaliyetlerine de çok önem vermekte ve Halkevlerine devam eden yurttaşları sanat alanında da eğitmekte, onlara müzik, resim ve temsil alanlarında etkinlikler yaptırmaktadır. Daha önce bazı örneklerde rastlandığı gibi bazen de okul öğrencilerikendi binalarında ya da bulundakları ilin Halkevi binasında sergiler açmaktadır. Öğrencilere yönelik bu etkinliklerden biri de nadiren rastlanabilen bir etkinliktir. Kırşehir'de bir ortaokulun öğrencilerinin resim öğretmenleri öncülüğünde hazırladıkları sergi İstanbul'a götürülmüş, Eminönü Halkevinde İstanbullularla buluşmuştur. Sergide öğrencilerin eğitim öğretim yılında gördüğü tarih, coğrafya, fen bilgisi ve biyoloji derslerinin konularını içeren yazıları ve resimleri gösterilmiştir. Habere göre sergi ziyaretçileri, bizzat izahatta da bulunan öğretmenleri tarafından gezdirmiştir.²⁴⁸

Devletokullarındaki öğretmen ve öğrencilerin Halkevlerinde ya da Halkevlerinin desteği ile açtıkları sergilerden biri de Yozgat'ta karşımıza çıkmaktadır. Yozgat Lisesi Resim Öğretmeni B. Ahmed Uzel, kişisel sergisini Halkevinde açmıştır. Sergide Uzel'in 35 tablosu bulunmaktadır. Uzel'in bir resminde Atatürk, Cumhuriyeti, bir anne ve çocuklarına elindeki bir kitap şeklinde armağan ederken tasvir edilmektedir.²⁴⁹

Gerek doğrudan doğruya CHP Genel Sekreterliği eliyle, gerekse Başbakanlık ve Bakanlıklar aracılığı ile sanata destek olunmakta, sergiler açılmasına, sanat yapıtlarının satın alınarak sanatçıların teşvik edilmesine çalışılmakta ve bu konuya oldukça özen gösterilmektedir. Halkevleri etkinlikleriyle bir yandan İnkılâbın yayılmasına çalışılırken, salt sanat kaygısı güden etkinliklere de son derece önem verilmiştir. Diğer yandan da eski sanatçı ve askerlere de vefa gösterilmiştir. Bu, CHP'nin son derece duyarlı ve zor bir tutumu başarıyla yürüttüğünü gösterir. Örneğin

²⁴⁸ “Halkevinde Dün Açılan Sergi”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1936.

²⁴⁹ “Halkevindeki Resim Sergisi”, *Ulus*, 11 Eylül 1936.

1936'da Halkevlerine devam eden yurttaşların çalışmalarının da yer aldığı Dördüncü *İnkılâp Sergisi* daha açılmış, bu serginin gezilmesi ve desteklenmesi de, doğrudan doğruya Başbakanlık genelgesiyle istenmiştir. Başvekâlet Müsteşarı imzasıyla, bankalara ve belediyelere gönderilen genelgede; “*Genç ressamlarımızın güzel eserlerini teşhir etmek üzere Halkevi binasında İnkılâp Resim Sergisinin açıldığını saygılarımla bildirir, serginin ziyareti ile sanatkarlarımızın teşvik ve taltifine himmet taltif buyrulmasını rica ederim.*” denmektedir.²⁵⁰

Dördüncü İnkılâp Sergisi, 33 sanatçının 67 adet resmi ile açılmıştır. Münir Hayri (Egeli) Bey'e göre sergide az sayıda resim olmasına rağmen şahsiyetli resimler vardır. Ona göre bir manzara, kompozisyon ya da porte kime ait hemen bilinmektedir. Hamid Görele'den Şeref Akdik'e, Malik Aksel'den Refik Epikman'a, İbrahim Çallı'dan Bedri Rahmi'ye kadar birçok ünlü sanatçıya ait yapıt, sahiplerininkim olduğunu sanatı takip eden bir izleyiciye kolayca belli etmektedir. Peysaj ve portrelerin dışında İnkılâba dair önemli konular işlenmiştir. Akdik'in *Montrö Zaferi*, Görele'nin *Güneş-Dil Teorisi* ve *Müzik İnkılâbı*, Cevad Dereli'nin *Çanakkale*'si haberde yer verilen bazılarıdır.²⁵¹

1936'da ülkede sanat etkinliklerinin arttığı görülmektedir. Sanat konularının daha çok gündeme gelmesi, bu konuda daha çok yorum, tartışma ve eleştiri demektir. Cumhuriyet rejimini ve Halkevlerini destekleyen birçok aydın ve yazar, bazı detaylarda ayrışmakta ve tartışmaktadırlar. Ancak amaç ortaktır. Ulus Gazetesinde Burhan Asaf Belge, İkinci sergi dolayısıyla Ulus'ta ve Kadro'da getirdiği eleştirilerin bir benzerini Dördüncü İnkılâp sergisine de getirmekte ve özetle içeriğin daha derin olmasını arzuladığını belirtmektedir.²⁵² Buna karşılık olarak, bir hafta sonra aynı gazetede İhsan Cemal, sergideki yapıtların yeterince güçlü olmadığı konusunda kendisiyle hemfikir olmakla beraber, Belge'yi, tüm kabahati sanatçıya atma kolaycılığı ile eleştirmektedir. İhsan Cemal'in ifadesine göre *teknik konularda sanatçılara fazla yüklenmemek gerekir. Onlar teknik bakımdan zamanla gelişecektir. İnkılâp çocuğunun eseri, konusu ne olursa olsun zaten birer inkılâp eseridir. Kaldı ki edebiyat ve musikiye bakılınca görülür ki resmimiz onlar kadar hazin durumda değildir. Asıl sorun, resimlerin adeta siparişle yaptırıldığı hissini uyandırmasıdır. İnkılâp için yönlendirmeye gerek yoktur. Zaten sanat başlı başına ulusal olmak*

²⁵⁰ BCA 30-10-00/173-194-5, (10.11.1936)

²⁵¹ Münir Hayri Egeli, “Ankara’da Açılan Dördüncü İnkılâp Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 İkinci Teşrin 1936.

²⁵² Burhan Belge, “İnkılâp ve Sanat”, *Ulus*, 14 Son Teşrin 1936.

*durumunda değil midir? Yapmamız gereken büyük davaya bakmaktır. Halkı toptan yükseltmeli ve onun sanata alakasızlığının devamına engel olunmalıdır.*²⁵³

Bu tartışma, o yıllardaki düşünce ve ifade özgürlüğünün boyutlarını göstermesi bakımından çok ilginç bir örnektir. 1936'da böylesine derin tartışmaların olması ve CHP nin yarı resmi organı olarak gösterilen bir gazetede bile insanların birbirlerini ve partiyi cesurca eleştirebilmeleri dikkat çekicidir. Yaşar Nabi'ye göre ise edebiyat ve musikide resimden daha ileridedir. Ülkenin edebiyat ve musikide olduğu kadar tecrübesi olmadığı için resim çalışmalarına daha pozitif bakmak gerekmektedir. Türk resminde realizme doğru yöneliş artmaktadır ve bu, sevindirici bir gelişme olarak görülmelidir. Aslında CHP, birçok eksiğin farkındadır. Halkevlerinin kuruluş talimatnamesinde de açıkça söylendiği gibi öncelik halkı yükseltmektir. Onun büyük eksiklikleri tamamlanmadan derinlikli sanatçı ve sanat yapıtı ortaya konamayacağı bilinmektedir.

1936 yılı, görüldüğü gibi Halkevlerinin sanat faaliyetleri bakımından oldukça etkin geçmişti denebilir. Aanaadolu'daki Halkevlerinde de birçok etkinlik düzenlenmiş ve sadece resim alanında değil müzik alanında da birçok etkinlik yapılmıştır. Öyle ki, Ankara Halkevinde yıl boyunca tüm dallarda çalışan ya da kurslara katılan yurttaşların toplam sayısı 300 bini aşmaktadır.²⁵⁴ İlk yıl sonunda Halkevlerinde 915 konferans, 373 konser verilmiştir. 511 temsil yapılmış ve 150 bin yurttaş Halkevlerinde kitap okumuşlardır.3 yılın sonunda ise 2243 konferans, 776 konser verilmiş, 782 temsil gerçekleşmiştir. 642 bin yurttaş Halkevlerinde kitap okumuş, 194 bin yurttaş farklı konularda ders verilmiştir.²⁵⁵

1937 yılında sanat hakkındaki yazı ve yayınların arttığı görülecektir. Bu konuda en çok dikkat çeken yayın organı, o tarihler için oldukça nitelikli, derinlikli bir yapıya, içerik çeşitliliğine sahip olan *Ar* dergisidir.²⁵⁶

²⁵³ İhsan Cemal Karaburçak, “İnkilab Sergisi Münasebetiyle Burhan Belge'ye”, *Ulus*, 20 SonTeşrin 1936.

²⁵⁴ “Recep Peker'in Yeni Halkevlerini Açma Nutku”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 37, (1936), 1-5.

²⁵⁵ “Nafî Atuf Kansu'nun Söylevi”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 37, (1936), 7.

²⁵⁶ *Ar*, Türkiye'de 1937-1938 yılları boyunca çıkan sanat dergisi. Derginin ilk sayısında her ayın ilk haftası çıkan bir Güzel Sanatlar Dergisi olduğu bilgisi yer almaktadır. Dergi, M.Orhan Bayrak'a göre arkeoloji ile de ilgilenen bir görsel sanatlar dergisidir. İstanbul'daki “Genç Ressamlar” grubunun bir girişimidir ve 24 sayı çıkarmıştır. Bkz; M.Orhan Bayrak, *Türkiyede Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü(1831-1993)*, 8. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerindeki yazışmalardan derginin, Halkevi Başkanlığınca da önerilmiş olduğu ve bu yazışmalarda Turgut Zaim ve Nureddin Ergezer'in adının geçtiği görülmektedir. Bkz; BCA,490-1-0-0/1300-319-1, (13.06.1945). Ancak bu yazışmalar, onların sadece grup içerisinde derginin para ve dağıtım konular ile ilgilendiklerini kanıtlar. Çünkü derginin iç kapağında yazdığına göre, sahibi ve telif hakları sorumlusu İzzeddin Şadan Beril'dir ve o da

Dördüncü İnkılâp Sergisi, 1937'de yayın hayatına başlayan Ar Dergisinde de haber konusu olmuş ve gazetelerde sergiye dair bu tartışmalar dikkat çektiğinden bu konu orada da ele alınmıştır. Sergi haberi, Refik Epikman'ın *Ahmet Kutsi Tecer'in Portresi* görseliye paylaşılmıştır. Gazetelerde çoğunlukla İnkılâbı anlatan resimlerden bahsedilmekle birlikte, sergi için iki salon düzenlendiği ve salonlardan birinde serbest konulu resimler de bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁵⁷

Ocak 1937'de Zonguldak Halkevi, ilk defa büyük bir sergiye evsahipliği yapmış, Müstakil Ressamlar ve Heykaltraşlar Birliğinin sanatçılarını ağırlamıştır. Sergide Mahmud Cuda'nın bir de konferans vereceği duyurulmuştur.²⁵⁸ Aynı tarihlerde, Birliğin bazı resimleri de Atina'da sanatseverlerle buluşmaktadır.²⁵⁹ Anlaşılan birkaç yıldan beri Türk ressamların ve sanat gruplarının faaliyetleri artmaktadır.

Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi, İkinci Resim ve Heykel Sergisini, 1937 yılı Şubat ayı sonunda Halkevlerinin Beşinci Yıl Dönümü vesilesiyle gerçekleştirmiştir. Hamit Görele ve Nusret Suman'ın *Atatürk Büstü* oldukça şaşırtıcı ve heyecan verici yapıtların başında gelmektedir. Bir yoruma göre Nusret Suman'ın büstünde canlandırdığı Atatürk, tehlikeye kulak kesilmiş bir kaplan görüntüsündedir. Hamit Görele'nin büstü ise ilk defa görülen yepyeni bir tekniktir.²⁶⁰ Gerçekten de sergideki resim ve heykellerde, özellikle büst ve portrelerde daha ekspresyonist ve yeni bir hava vardır. Çizgiler daha dağınık, renkler daha doygun ancak canlıdır. Bunun nedenine gelince denebilir ki yapıtların, ya deneyimli ve ünlü sanatçıların ya da yeni bir geleceği kurmak üzere olan genç ancak Avrupa'da eğitim almış yetenekli sanatçılara ait olmasıdır oluşmasıdır. Örneğin Salih Urallı, portresini Paris'te yapmıştır. Hem Epikman'ın, hem Urallı'nın hem de Sami Karabatı'nın portreleri çağdaş batı resminde görülen güçlü ve büyük darbelerle yapılmış ekspresyonist portrelerden aşağı kalır yani yoktur. Avrupa'da bile o tarihlerde resim sanatındaki eski akımlardan halen izler vardır ve devrimlerin henüz birkaç on yıl önce tamamlandığı düşünülürse, bu sergideki sanatçıların başarılı birer sınav verdiği söylenebilir. Diğer yandan çoğu halen realist bir görüntü yakalamak arzusundadır. Birçok nedenlerle o dönemde Halkevinde izleyici ile buluşan resimlerin hangi çağdaş batı sanat akımına ait

muhtemelen grup adına seçilmiş olmalıdır. Ayrıca bkz; Mehmet Can Doğan, “Birikimi Özümseyen ve Yeni Bir Kuşağı Temsil Eden Bir Sanat Dergisi: Ar”, *Türk Dili*, 781, (2017), 37-44.

²⁵⁷ Ar, 1, (1937), 5-6.

²⁵⁸ “Zonguldak'ta Açılacak Sergi”, *Tan*, 23 Ocak 1937,

²⁵⁹ Atina'daki sergi haberine dönemin hemen hemen bütün gazete ve dergilerinde rastlanır.

²⁶⁰ Ar, 3, 1937, 7-12.

olduğunu vurgulamak oldukça güçtür ve basında da bu konuda kesin yargılarda bulunmaktan kaçınıldığı görülmektedir. Behçet Kemal Çağlar'a göre de sergi, Ankara Halkevi Ar Şubesinin yararlarını açıkça ortaya koymaktaydı. Ustalarla birlikte sergiye katılma şansı yakalayan gençler, her geçen gün daha çok umut vermekteydi.²⁶¹

Sanat Gruplarının her geçen gün daha aktif olduğu görülmektedir. 8 Mayıs 1937'de Müstakiller, bu defa da Balıkesir Halkevinde bir sergi açmışlardır.²⁶²

1937 Haziran'ında Ankara'da büyük bir sergi daha açıldı. Bu sergi oldukça özeldi. Güzel Sanatlar Birliği, 1923'ten beri her yıl Ankara'da sergi açmaktaydı ancak bu defa Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği ile D Grubu da ona katılıyordu. Büyük ve ses getiren bir sergi ortaya çıkmıştı.²⁶³ İlk defa bu kadar çok usta sanatçı ve sanat grubu bir araya geliyordu. Bunun bir anlamı da şudur ki Ankara Halkevi, sadece kağıt üzerinde değil, eylemleriyle de öncüdür ve her konuda olduğu gibi sanat alanında da ilklere imza atmaktadır. Hatta Halkevleri ile amaçlanan Türk İnkılabının birçok eyleminin de öncüsü Ankara Halkevidir.²⁶⁴ Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin 1933'te 27 üyesi bulunurken bu sayı, 1935'te 2 katını aşacaktır. Sadece nicelik olarak değil, nitelik olarak da Ankara Halkevinin faaliyetlerindeki artışa dair birçok örneklerle her alanda karşılaşılmaktadır.

Mersin Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin açtığı sergi, şehirde büyük bir ilgi uyandırmıştır. Mersinde açılan ikinci sergidir ve geçen yıldan bu yana Halkevinde resim kursu alan öğrenci sayısı 17 den 49'a çıkmıştır. Yörede resme olan merak o kadar artmıştır ki insanlar masa örtülerine yastıklarına desenler işlemeye başlamışlardır. Üstelik bu durum sadece gençlerde değil her yaştan insanda görülmektedir.²⁶⁵ Haberde, Mersinde'ki sanata ilginin yarattığı heyecan hissedilmektedir.

Mart 1937'de Bursa Halkevi ilk resim sergisini açmıştır. Bu sergi hakkında çok detaylı bilgi bulunmuyor. Ancak bu sergi, Ankara ve İstanbul dışında açılan ilk sergilerden biri olması nedeniyle önemlidir. Zaten Bursa, birçok sanatçı çıkaran bir kent olarak, Türklerin Çağdaş Resim Sanatında önemli bir yer teşkil edecektir.

Turgut Atalay, 1937'de Ankara dışında bir Halkevinde sergi açan az sayıdaki ressamdan biridir. Bu yayılmaya çalışılacaktır fakat devletin teşviği ile hem kişisel hem

²⁶¹ Behçet Kemal Çağlar, “Ankara Halkevinin İkinci Resim ve Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 Mart 1937.

²⁶² “Balıkesir'de Bir Resim Sergisi Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1937.

²⁶³ “Ankara'da Açılan Sergi”, *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1937.

²⁶⁴ Gündörü, “*Türk Modernleşmesinde Öncü Bir Kurum; Ankara Halkevi (1932-1951)*”, 69-315.

²⁶⁵ “Mersin'de Güzel Sanatlara Verilen Ehemmiyet”, *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1937.

de büyük sergilerin bir kısmı ile Halkevi sergilerinin çoğu, Halkçılık ilkesine ve Halkevlerinin amacına uygun olarak Anadolu'ya yayılmaya çalışılmıştır. Buna çalışılırken sergiler önce Ankara'da gerçekleşmeye başlayacak, Ankara'daki sergilerin neredeyse tamamının ev sahibi ise Ankara Halkevi olacaktır.

Genreral Halil'in Ankara Halkevindeki ikinci sergisi, 60'tan fazla yapıtını bir araya getiriyordu. Eyüboğlu'na göre General Halil'in realist yapıtları, İstanbul'un tarihini gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemliydi.²⁶⁶

Tekirdağ'da bir resim öğretmeni olarak görev yapan Esad Subaşı, çalışmalarını Halkevinde sergileme şansı yakalamış birçok öğretmenden biri olarak 14 Eylül 1937'de Halkevinde bir sergi açmıştır.²⁶⁷ Çalışkan bir öğretmen olarak adını Halkevleri ile duyurmuş, Güzel Sanatlar Akademisinin Avrupa yarışmasında ikinci olmuş, dikkat çekici bir ressamdır. Subaşı, küçük bir kasabada doğan yurttaşların Halkevlerinin desteği ve kendi emekleriyle yaşamlarını anlamlandıran hayalleriyle buluşmasının sayısız örneklerinden biridir. Aynı günlerde Usta Ressam Nazmi Ziya yaşamını yitirmiş, Ülkü Dergisinde Sanat haberleri ve makaleleri kaleme alan Nahid Sırrı, hem onun ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmiş, hem de Tekirdağ'daki genç öğretmen Esad Subaşının sergisiyle adeta teselli bulmaya çalıştığını belirtmiştir.²⁶⁸

Halkevlerinin kuruluş yılı olan 1932 yılının düzenleme çalışmaları ile geçtiği göz önünde bulundurulduğunda, 1938'e kadar aslında yalnızca 5 yıllık bir çalışma dönemi ile karşılaşılır. 5 yıllık kısa sürede bile Halkevlerinde yüzlerce bilimsel konferans ve binlerce kültür-sanat etkinliği gerçekleştirilmiştir.²⁶⁹ Ankara Halkevi her geçen gün çalışmalarını sıklaştıracaktır. En etkin diğer Halkevleri İstanbuldakiler ve anlaşılan Eminönü Halkevi idi. 1938-1940 yılları arasında sadece Eminönü

²⁶⁶ Bedri Rahmi Eyüboğlu, "General Halil'in Ankara Halkevinde İkinci Resim Sergisi", *Ar*, 7, (1937), 5-6.

²⁶⁷ "Ressam Esad Subaşı'nın Halkevinde Açtığı Resim Sergisi", *Ar*, 8-9, (1937), 6.

²⁶⁸ Nahid Sırrı, "Bir Ressamımızın Ölümü, Bir Ressamımızın Sergisi" *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 56, (1937), 186.

²⁶⁹ *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 58, (1938), 472. Sadece 1938 yılında gerçekleşen bilimsel konferans sayısı 30'a yakındır. yerli bilim insanları tarafından verilen konferanslar bunlara dahil değildir. Etkinlik haberlerinin ve istatistiklerinin çeşitli nedenlerle Halkevlerinden Ülkünün merkezine istenen zamanda ulaştırılmadığı da unutulmamalıdır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, yerli ve yabancı bilim insanlarının Halkevleri bünyesinde ayda en az 4 konferans verdiği rahatlıkla söylenebilir.

Halkevinde 5 sergi açılmış, sonraki yıllarda da Eminönü, en etkin Halkevlerinden biri olmaya devam etmiştir.²⁷⁰

23 Şubat 1938'de, CHP Genel Sekreterliği, Halkevlerinin kuruluşunun Altıncı Yıl Dönümü dolayısıyla yayınladığı bildiride tüm Halkevlerine, çalışmalarına şevk vermesi dileğiyle Atatürk'ün takdir ve teşekkürlerini iletiyordu.²⁷¹

1938 yılının Şubat Ayı sonunda Ankara Halkevi Ar Şubesinin yıllık çalışmalarını devamlı hale getirmeye çalıştığı üçüncü sergisi birçok gazetelerde haber olmuştur. Cumhuriyet Gazetesi haberi Nusret Suman'ın bir yıl önceki sergide de büyük ilgi gören *Atatürk Büstü* ve Nureddin Ergüven'in *Portresinin* fotoğrafıyla paylaşmıştır. Sergide çalışmaları yer alan sanatçılar şunlardır; Hayri Engin, Malik Aksel, Kerim Bıçakçı, Nureddin Ergüven, Nurullah Berk, Refik Epikman, Sami Karabatı, Nusret Suman, Rıza Tangör, Rami Uluer, Refet Başokçu, Seyfi Toray, Sururi Taylan ve Turgut Zaim. Haberdeki yoruma göre *sanatçıların 130 eserinin ne denli özlü bir gayretin sonucu olduğu kısa bir tetkikle dahi anlaşılabilir.* ²⁷²Ar Dergisine göre sergi, hem 1940 yılından itibaren geleneksel hale getirilecek olan Halkevlerinin yıl dönümü sergilerinin öncüsü olması dolayısıyla, hem de devletin sanata verdiği önemini göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim açılışı Kültür Bakanı Cevad Dursun yapmış, Ankara Halkevi Ar Şubesi, bir ilke imza atarak sergiyi ziyaret edenlere birer resim malzemesi hediye etmiştir. Ayrıca bu sergi, daha önce Halkevlerinde resim eğitimi yöntemlerinden biri olarak rastlandığı gibi, hocayı talebesiyle buluşturan örnek bir sergidir.²⁷³Zaim'e göre Halkevlerinin altıncı yıl dönümündeki bu sergide önceki yıllara oranla sanatsal açıdan da ciddi ilerlem olduğu söylenebilir.²⁷⁴

Yıllarca Türkiyede yaşayan Bulgar ressam İvanof, Halkevinde sergi açmıştır, Turgut Zaim'in izlenimlerine göre çoğu natürmort ve peysaj olan resimlerinde Türk Ressamlarının da etkisi görülmektedir.²⁷⁵

²⁷⁰ Bu çalışmada da örneklerle görüleceği gibi, Ulus ve Cumhuriyet gazeteleri ile başta Ülkü olmak üzere sanat haberlerinin bulunduğu dergilerde Eminönü Halkevlerinin faaliyetleri ile sıkça karşılaşılır. Tüm sanatsal etkinlik alanlarında Eminönü Halkevi etkindir. Aynı zamanda en çok yayın yapan Hakevlerinden biridir. Eminönü Halkevi'ne 1938 ve 1945 yıllarında iki defa ek bina yapılmasının nedeni de budur. Bkz; BCA 490-1-0-0/1727-1020, (21.02.1938 – 24.05.1945).

²⁷¹ BCA 490-1-0-0/4-16-13, (23.02.1938).

²⁷² “Ankara Halkevinde Açılan Sergi”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1938.

²⁷³ “Ankara Halkevi Üçüncü Resim ve Heykel Sergisi”, *Ar*, 3, (1938), 12-13.

²⁷⁴ Turgut Zaim, “Halkevi Resim ve Heykel Sergisi”, *Ulus*, 3 Mart 1938.

²⁷⁵ Turgut Zaim, “Bulgar Ressamının Sergisi”, *Ulus*, 27 Mayıs 1938.

Temmuz 1938'de İnegöl Halkevi, ilk defa gerçek bir resim etkinliği gerçekleştirmektedir. Hüsnü, Selami ve Bedia gibi genç sanatçıların 130 yapıttan oluşan sergisini koordine eden, daha önce Tekirdağ Halkevive Güzel Sanatlar Akademisindeki faaliyetleri ile adından söz ettiren resim öğretmeni Esad Subaşı'dır.²⁷⁶

III.2.2.1939-1950 Yılları Arasındaki Sergiler

CHP Genel Sekreterliğinin 1939'da Valiliklere, tüm Halkevlerine ve Müfettişliklerine gönderdiği, “*Halkevlerinin Açacakları Resim Sergilerine Mahsus Talimatname*” oldukça önemli ve dikkat çekicidir.²⁷⁷ Bu tarihten sonra Halkevlerindeki sergiler bir devamlılık ve düzene sahip olması istenmiş, gerek illerdeki Halkevlerinde, gerekse Halkevi Başkanlığında geleneksel hale getirilen sergiler, sergi faaliyetlerinin baş aktörü olmuştur. 1938 yılının sonunda Güzel Sanatlar Şubesinin açtığı sergi sayısı toplam 135'tir.²⁷⁸ Demek ki bu sayının artırılması da istenmektedir.

Bu talimatnamede Halkevleri yöneticilerinden resim sergileri konusunda istenenler net bir şekilde belirtilmiştir. Genel Sekreter, Talimatnamede sergilerin daha geniş kapsamlı ve daha teşvik edici olmasını istediğini açıkça ifade etmiş ve talimatnamede şöyle denmiştir;

“...Gayemiz sanat kabiliyeti olan gençlere bu kabilitlerinin inkişafında yardımcı olmak ve aynı zamanda halkımızın doğuştan mevcut olan sanatseverliğini ve zevkini şuurlu ve aktif hale getirmektir. Bu sebeple resim sergisi Evinizin birinci planda ele alması lazım gelen faaliyet sahalarından biri olmalıdır. Partimizin Güzel Sanatlara karşı duyduğu alâka ile hemahenk olarak yürüyecek olan Halkevleri Resim Sergileri ve Halkevlerinin Güzel Sanatlar sahasında göstereceği faaliyet Türk İnkılâbının ilerki sanat varlığının bir zeminin de teşkil edebilir. Fakat bu faaliyet yalnız yapılmış tabloları toplayıp bir sergi halinde teşhirden ibaret kalmamalı, her Halkevi kendi muhitindeki resme istatdli gençleri bulup onlara çalışma imkanları temin etmeye gayret etmelidir. Bu gayret şu noktalarda hülâsa edilebilir;

-Her Halkevi, kendi muhitinde bulunan bir ressamın veya resim hocasının bu gibi gençleri haftanın muayyen bir gününde veya birkaç gününde çalıştırmasını temin etmeye bakmalı

²⁷⁶ “İnegöl'de Halkevinin Açtığı Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1938.

²⁷⁷ BCA 490-1-0-0/4-21-32, (16.11.1939)

²⁷⁸ *Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1938, 16.

-Halkevinin bulunduğu yerde resme ait sehpa, tuval, boya, fırça vs gibi malzeme bulunmuyorsa oraya getirtmeli, resim istidadı gömrdüğü gençlere hatta bunları meccanen temin ederek onların çalışmalarını mümkün kılmalı.

-Eve ait binanın bir yerini atölye haline getirmenin imkanlarını araştırmalı.

-Bu amatörler resim gezileri tertip ettirmeli. Ayrıca köy gezilerinde bu ressam arkadaşlardan istifade etmeli, onlara manzaralar, desenler, portreler çizdrimeli.

-Hülasa Ev, bu müsteit gençlere resim yapabilmeleri için düşüneceğı, bulacağı her nevi imkani bahşetmelidir.

Bu talimatname, birçok açıdan dikkate değerdir. Talimatnameden anlaşılan, Türk İnkılâbınınHalkevleri ile sanat alanında hedeflediğı noktaya ve istediğı düzeyde etkiye henüz ulaşılammıştır ve yapılanlar daha ileriye taşınmalıdır. Bu konuda kararlı olunmalıdır. Daha önce bilgiye ulaşmamış olan halkın az sayıdaki aydın ve yetişmiş insan eliyle yükseleceğine inanılmaktadır. Atatürk'ün Türk Ulusunun sanat alanındaki eskiköklerine ve yeteneğini işaret eden sözlerine içtenlikle katılmakta ve bunu tekrarlamaktadır. İkincisi; CHP, Halkevleri aracılığıyla sanat alanında amaçlarına ulaşmak amacıyla önceden hazırlık yapmıştır ve Evlerin resim yapmak için il ve ilçelerde ihtiyaç duyulan malzeme, eşya ve ortamı bilmektedir. Sanatçı olmasalarda yöneticileri bu konuda az çok bilgi sahibidir.

Sergiler açısından ise başka bir önemi şudur ki, bu genelgenin ardından Halkevlerinden hepsinden kendi şehirlerinde hazırlık yaparakher yıl birer sergi açmaları ve bunları Ankara'ya göndermeleri istenmektedir. Böylece, her yıl Ankara'da *Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi* düzenlenecek ve bu sergiler geleneksel bir hâl alacaktır.

CHP Yönetimi, halkın günlük ihtiyaçlarına yönelik olarak tasralanan Köycülük, Sosyal Yardım gibi şubeler hariç tutulursa, halkın uzun erimli yükselişini sağlamakta kararlıdır. Türk İnkılâbının gereksinim duyduğu ve Halkevleri ile yaratmağa çalıştığı yurttaş tipinin, dil ve tarih konusunda bilinçli; bilim, sanat ve sporda ise bilgili ve donanımlı bir yurttaş tipi olduğunu bilmektedir. Aşağıda görüleceğı gibi bu talimatnameden sonra Halkevlerinin sanat faaliyetlerde gözle görülür bir artış meydana gelecek ve Anadolu'daki Halkevleri ile daha çok iletişim kurulduğu da görülecektir.

1939 yılındaki genelgenin etkisini gösterir ilk çarpıcı örnek Ankara Halkevinden verilebilir. Bu yıl içinde Ankara Halkevinde tam beş resim sergisi açılmıştır. Bunlardan üç tanesi kişisel sergiler, diğer ikisi topluluğun katıldığı sergilerdir.²⁷⁹Kişisel sergiler, Mart ayında açılan Mersin Halkevi resim öğretmeni Ali Cemal Bey'in sergisi, Nisan ayında açılan Sava İvanof Resim Sergisi ve Temmuz ayında açılan General Halil'in sergisidir.²⁸⁰

Aslında 1937 ve 1938 yıllarının yaz aylarında açılan General Halil sergilerinin devamı niteliğinde olan bu sergi, 1938 yılı Temmuz ayında Ankara Halkevinde açılmıştır. Haberin devamında Refik Epikman, CHP Genel Sekreterliğinin ilkinin 1938 yazında Türk Ressamları arasında düzenlediği Yurt gezilerinin ikincisini düzenleyeceği müjdesini sevinçle vermektedir. İstanbul ve Ankaralı sanatçılardan seçilecek sanatçıların gidecekleri yerler de belirlenmiştir. Gezi sırasında her sanatçı 6 tablo hazırlayacak, bu resimler 29 Ekim'de Ankara Halkevinde açılacak büyük sergide teşhir edilecektir. Parti Merkezinin tespit ettiği jüri tarafından değerlendirilecek yapıtlardan derece alanlar ödüllendirilecektir. Gezi planına göre Ankara'daki sanatçılardan Refik Epikman Hatay'a, Seyfi Toray Diyarbakır'a, Malik Aksel Sivas'a, Turgut Zaim Kayseri'ye; İstanbul'daki sanatçılardan Sabiha Rüştü Zonguldak'a, Cevat Coşkun Sinop'a, Ali Karsan Bolu'ya, Ayetullah Sümer Afyon'a, Zeki Faik İzer Eskişehir'e, Abidin Dino ise Balıkesir'e gideceklerdir.²⁸¹

Devlet desteği ile 1938-1943 yılları arasında birçok ressam yurt gezilerine çıkanların arasından bazı ressamalar²⁸², 1939 yılı başında ilk yapıtlarını Ankara Halkevinde sergilemiş, bu ressamaların bazıları CHP Ödülü, bazıları ise Maarif Ödülü kazanmışlardır. Bu destek, eşine rastlanmamış bir yoğunlukta ve kararlılıkla 1940'lı yılların sonuna kadar sürecektir. Hiçbir birikimi olmayan genç bir Cumhuriyette halkın henüz yeterli eğitim düzeyine ve ekonomik gelire sahip olmadığı yıllarda devlet desteği adeta bir zorunluluktur. Bu destek, daha sonraki yıllarda, örneğin İkinci Dünya Savaşında bile sürecektir. Halkevlerinin açıldığı tarihten itibaren sanatsal etkinliklerin de devlet desteğine muhtaç olması daha önce de ifade edildiği üzere bu şekilde açıklanabilir.

²⁷⁹ *Ankara Halkevi 1939 Çalışmaları*, Ankara; Ankara Basım ve Ciltevi, 1939, 16.

²⁸⁰ *Ankara Halkevi 1939 Çalışmaları*, 16-18, Aslında Mersin Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi, sergiye öğretmen ve öğrencileri ile birlikte katılmışlardı. Ancak raporda bu sergi, öğretmenin sanatçı kişiliği dolayısıyla olsa gerek aynı zamanda bir kişisel sergi olarak ifade edilmişti.

²⁸¹ Refik Epikman, "Cumhuriyet Halk Partisinin Türk Ressamları Arasında Tertip Ettiği Yurt Gezisi", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 79, (1939), 72-74.

²⁸² İktidarın desteği ve teşviki ile yurt gezisine çıkan ressamalar ve sanatsal faaliyetleri hakkında bkz; Candaş Keskin, "Yurdu Gezen Ressamlar", *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, (2012), 141-151.

Halkevlerinin Kuruluşundan itibaren hızla gelişmesi beklenemez. Buna olanak da yoktur zaten. Bu nedenle ilk yıllarda Ankara Halkevindeki sergi sayısı İstanbul'daki kadar değildir. Anadolu'daki kentlerde de durum farksızdır. Bu ilk yıllarda en faal olan Halkevleri İstanbuldakiler olmuştur. İstanbul'da sayıları hızla artan Halkevlerinin, sergi faaliyetlerine ciddi emek harcadığı görülmektedir.²⁸³ Amatör sanatçıları teşvik amacı taşıyan sergilerin başında resim ve fotoğraf sergileri gelmektedir ve güzel sanatlar şubesine bağlı bir “resim ve fotoğraf kolu” bu sergileri düzenlemekle görevlendirilmiştir.²⁸⁴

1939 yılı büyük sergilerinden ilki, Ankara Halkevine devam eden yurttaşların, öğretmenleri öncülüğünde katıldıkları “Güzel Sanatlar Şubesi Resim ve Heykel Sergisi”dir. Yüzden fazla resim ve heykelin yer aldığı sergiyi 14 binden fazla kişi ziyaret etmiştir.²⁸⁵ 1939 yılı çalışma raporunda, sergideki yapıtların önceki yıllara göre çok daha olgun olduğu, sergileme yöntemlerinde de büyük bir titizlik gözlemlendiği kaydedilmektedir. Diğer sergi ise Ankara Halkevinin Belediyeler Bankası binasının altında açtığı ve daimi sergi yöntemi için düşündüğü bir organizasyonun sonucu olan sanat galerisindeki sergidir. Salondaki yapıtlar birkaç ayda bir değişmekte ancak sergileme aralıksız devam etmektedir. İlk defa 1938 yılında açılan galeriyi bir yıl içinde 114.350 kişi ziyaret etmiştir.²⁸⁶ 19 Şubat 1939'da şubenin açtığı bu sergi, önceki sergilerden farklıdır. Bunun en önemli nedeni Halkevlerinin gösterdiği azim ve içtenliktir. Boya, fırça ya da tuval gibi ressamın ihtiyaçları için bile Halkevleri olağanüstü gayret sarfetmektedir. Belki çok büyük iddialar yoktur ancak yaklaşık 150 adet resmin içtenliği bu sergide dikkat çekmektedir. Bu içten tabloları örnek vermek için 10 Mart'ta Ulusgazetesi, Refik Epikman ile Nureddin Ergüven'in *Manzara* 'sını ve Malik Akselin *Beslenme* 'sini paylaşmıştır.²⁸⁷

Kuruluşundan 1939 yılına kadar büyük sosyal ve ekonomik zorluklar karşısında olan ve başka öncelikleri de bulunan Halkevlerinin sanat alanında gittikçe daha çok sayıda ve daha nitelikli eylemlerde bulunduğu söylenebilir. Bunda devlet desteğinin yanı sıra Halkevi yöneticilerinin ve üyelerinin çabalarının da etkisi vardır. Örneğin Halkevlerinin açıldığı ilk yıllarda 1933 ve 1934 yıllarında Güzel Sanatlar Akademisine yurt dışından gelen sanatçı ve öğretim üyelerinden yararlanılmaya

²⁸³ Bu konuda bkz;Kumaş, “İstanbul Halkevleri Güzel Sanatlar Ve Temsil Şubelerinin Faaliyetleri (1939-1951)”.

²⁸⁴ “İstanbul Halkevleri Güzel Sanatlar Ve Temsil Şubelerinin Faaliyetleri (1939-1951)”,191.

²⁸⁵ *Ankara Halkevi 1939 Çalışmaları*, 17.

²⁸⁶ *Ankara Halkevi 1939 Çalışmaları*, 17.

²⁸⁷ “Halkevi Dördüncü Resim ve Heykel Sergisi”, *Ulus*, 10 Mart 1939.

çalışılmış,²⁸⁸ Halkevleri ölçeğinde ise yerli usta sanatçılardan yardım alınmıştır. Türlü arayışlar ve içtenlikli çabalar, sanat gibi zaman isteyen kültür alanlarında kuşkusuz ileriki yıllarda sonuç verecektir. Örneğin Dranas'ın CHP'nin Sanat Yönetmenliğine getirilmesi, Güzel Sanatlar Şubesinin (*Ar Komitesi*) başında Refik Epikman gibi adların bulunması, Halkevlerinin sanat faaliyetlerine yıllarca ciddi katkılar sağlayacaktır.

Mart ayındaki sergide ise Ali Cemal Bey'in yağlıboya bir Atatürk tablosu ile öğrencilerinin etütleri ve süslemeleri yer almaktadır. Sava İvanof'un sergisi, İstanbul manzaralarından oluşmakta ancak hoşluğuna rağmen derinlikten uzak olarak nitelenmektedir.

Temmuz 1939'da Edirne'de açılan sergi, 4 yıl aradan sonra Edirne'de açılan ilk sergidir. Edirne Halkevinin açılan ilk Halkevlerinden biri olduğunu ancak pek de fazla resim sergisi açmadığını gösterir. Edirne Erkek Öğrtmen Okulu Öğretmeni Sadık Durusal, Edirne Kale İçinde bir sergi açmış ve 48 tablosuyla bir boşluğu doldurmuştur.²⁸⁹

Bu arada İsmet İnönü, hem Halkevlerini denetlemekte, hem de sanat çalışmalarını takip etmektedir. CHP Genel Merkezinin belirlediği ve içlerinde Refik Epikman, Malik Aksel, Burhan Toprak, Suud Kemal Yetkin gibi deneyimli adlardan oluşan jüri, yurt gezisine çıkan ressamın yapıtlarından 43 tanesini ödüle layık gördüğünü açıklamıştır. Malatya'da çalışan Avni Çelebi'nin 5, Edirne'de çalışan Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun 6, Antalya'da çalışan Cemal Tollu'nun 6, Antep'te çalışan Fethi'nin 3, Bursa'da çalışan Hikmet Onat'ın 3, Trabzon'da çalışan Mahmud Cuda'nın 2, Konyada çalışan Saim'in 2, İzmir'de çalışan Sami Yetik'in 2 ve Rize'de çalışan Zeki Faik İzer'in 2 tablosu ödüle layık görülmüştür.²⁹⁰

Bu tarihte *Müstakillerin* İzmit'te açtığı sergi, bir tartışmayı gündeme taşımaktadır; “Resimde Müstehcenlik”. Mimar Sedat Bey, meşrutiyet devrinde bile yaşamını sürdürebilen bu kara taaassubdan duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Diğer yandan, Türk İslâm Eserleri Müzesi Müdürlüğünde bulunan usta ressam Elif Naci de kendini tutamamıştır ve; *Venüs'e peştemal giydirmek ile Hotantonun burununa*

²⁸⁸ BCA 30-18-1-2/40-77-14, (05.11.1933), Güzel Sanatlar Akademisinde 1927'den 1933'e kadar çalışmış olan Mimar Prof. M.Egly gibi, Güzel Sanatlar Profesörü Günther de 1932-1934 yılları arasında Türkiye'de görev yapmıştır.

²⁸⁹ “Edirne'de Bir Resim Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1939. Gazetede ki haberde 6-7 yıl aradan sonra bir sergi açıldığı söylenmektedir. Ancak haberi yapan gazeteci tarihini unutmuş olmalıdır. Çünkü Edirne Halkevindeki önceki sergi Mayıs 1935 te açılmıştı. Bkz; *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1935.

²⁹⁰ *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1939.

taktığı halka arasında fark yoktur demektedir. Bu resimlerden birini yapan Birlik Genel Sekreteri Ercümen Kemal, aklına müstehcenlik gelmediğini, bunun bir sanat meselesi olduğunu belirtmektedir. Nijad Sirel ise birçoğu için çatışma bahanesi olabilecek acı(!) haberi vermektedir; *Dağcılık Kulübünde sergilenen bu yapıtları sergilemeyi İzmit Halkevi de istedi*. Sirel, haklı olarak, resme ne niyetle baktığınız önem arz eder demektedir.²⁹¹ O günlerde bu gibi konuların tartışılması bile dikkat çekici bir seviyeye işaret eder. Özel Sanat Guruplarının İzmit Halkevi Başkanlığı tarafından desteklenmesi ise birçok açıdan önemli bir ipucudur. Belli ki müstehcenlikle suçlanan yapıtlar şikayet konusu olmuştur ve iki gün sonra İstanbul Adliyesinde bir tahkikat başlatıldığı görülmektedir. Adliyenin seçtiği komisyon ise son derece anlamlıdır. Komisyon, Resim Heykel Müzesi Müdürü Halil Dikmen, Atatürk'ün açtığı Güzel Sanatlar Akademisi profesörlerinden Zeki Faik İzer, Hadi Bara ve Feyhaman Duran'dan oluşmaktadır.²⁹²

Yaz sonunda General Halil'in sergisi çok ilgi gören bir sergi olmuş, bu sergide sanatçının yüzden fazla yapıtı gösterilmiştir.²⁹³ Sanatçının daha önce hiçbir yerde sergilenmemiş yapıtlarını da içeren sergide yer alan tablolarla izlenimcilik hakimdir. CHP, kendisine destek olmak amacıyla bir de tablo satın almıştır.²⁹⁴

1940 yılı ile birlikte Anadolu'daki Halkevlerinde arttığı görülebilen amatör sanat faaliyetleri ile ilgili tüm bilgiler maalesef mevcut değildir. Ancak bir gazette haberine göre ilk yıl, Anadolu'daki hemen her Halkevinde *Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi* açılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Olanağa sahip her Halkevinin bunu yapması istenmiş, açamayanlar ise desteklenmeye çalışılmıştır. Merkez ile Taşra Halkevleri arasında kuşkusuz bir hiyerarşi vardır ancak yazışmalarda görüldüğü gibi tavsiyeler, moral verme çabalarına sıkça rastlanmakta ve yürütülmeye çalışılan ilişki güvene dayanmaktadır. Bazı iller ile yapılan yazışmalara göre 1940 ile 1950 arasında Anadolu'daki Halkevlerinde yaklaşık binden fazla resim sergisi açıldığı tahmin

²⁹¹ “Müstehcen Resim Meselesi”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1939.

²⁹² “Bugün Adlyede Bir Ehli Vukuf Tehkikat Yapacak”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1939.

²⁹³ 1939'daki sergi ise onun Ankara Halkevindeki sergilerinin dördüncüsü ve yaşamındaki sergilerin sonuncusudur. Bkz; “General Halil'in Ankara Halkevi'nde Açtığı Dördüncü Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 79, (1939), ; Asker Ressamlar Ekolünün ilk kuşağı arasında yer alan Halil Paşa, aileden gelen olanaklarla Paris'te resim eğitimi almış, yurda döndükten sonra 1906'da öğretmen olarak girdiği Harbiye Mektebinde Paşa unvanı almıştı. Meşrutiyet'in ilanının ardından sonraki tasfiye döneminde unvanı albaylığa düşürülmüş, ondan sonra kendini tamamen resme vererek amatörlerle yardım bile etmişti. 1936'dan 1940'daki ölümüne dek Çağdaş Türk Resim Sanatı içinde kalmış, Ankara Halkevinde sergiler açmıştı. Bkz; Nüzhet İslimyeli, *Asker Ressamlar ve Ekoller*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1965, 47-48.

²⁹⁴ *Ankara Halkevi 1939 Çalışmaları*, 17.

edilebilir. Bunlar öngörülen değil, gerçekleştirilebilenlerdir. Unutulmamalıdır ki Anadolu'nun en uzak köşelerine bile ulaşmağa çalışan devlet, büyük zorluklarla karşı karşıyadır ve yüzyılların getirdiği yoksulluk ve bilinç düzeyindeki yoksunluk nedeniyle özellikle sosyal ve kültürel konularda her istediğini elde edebildiği söylenemez. Bu nedenledir ki, Anadolu şehirlerinin çoğunda Güzel Sanatlar Şubesi ya hiç yoktur, ya da birer addan ibaret olarak açılmıştır. Zorluklara karşın şube ve kurs açabilenlerin çoğu ise bunu düzenli olarak sürdürememiş, çeşitli gerekçelerle çoğu zaman sergi açamamışlardır.²⁹⁵

1940 Yılı, Halkevlerinin Sanat Faaliyetleri açısından oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Her geçen yıl, kuruluş yıl dönümleri daha çok faaliyetle kutlanmaktadır. Halkevleri yıl dönümleri aslında tüm eylemler için de daha etkin bir şekilde değerlendirilmek istenmektedir. Halkevlerinde Güzel Sanatlar, yıl dönümleri sayesinde daha çok gündeme gelme şansı bulmakta ve daha çok faaliyete sahne olmaktadır. 1940 yılındaki 8. Yıl Dönümü kutlamaları da bu bakımdan etkindir denebilir. Gazetelerin birinci sayfasında yer alan haber, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Refik Saydam'ın konuşması ile detaylandırılmış, Halkevlerinden çeşitli fotoğraflarla süslenmiştir. Saydam, 6 yeni Halkevi ve 141 Halkodası açtığını müjdelemekte, İnönü, bu konuya verilen önemi aktarmak için etkili sözler sarf etmektedir; *“Devlet memurlarının, vatandaki bütün entelektüel sınıfın, ilerlemek isteyen unsurların müşterek malı olan Halkevlerinin herhangi bir muvaffakiyetsizliğinden doğacak herhangi bir mesuliyet hepsinin, hepsinin boynundadır.”*²⁹⁶ İsmet İnönü ayrıca Halkevleri için çalışmanın sadece bir hamiyet meselesi değil, bir vatan ve rejim borcu olduğunu anımsatmakta, gücü yeten herkesten daha çok fedakârlık istemektedir.²⁹⁷ 1940'tan itibaren daha çok Halkevinde sergi ve etkinlik olması, bu ilk sergilerin de Şubat ayındaki yıl dönümlerinde yapılması beklenmektedir.²⁹⁸

Ankara Halkevinde, Cumhurbaşkanı İnönü'nün açtığı sergi, usta sanatçılara Ar Şubesinin kursiyerleri de eşlik etmektedir. Sergi, 122 resim ve heykeline ev sahipliği yapmaktadır. Sergi, Cafer Tanyeri, Eşref Üren, İhsan Cemal Karaburçak, Malik Aksel, Kerim Bıçakçı, Mahmud Akok, Mediha Delilbaşı, Mübeccel Ünyelioğlu, Müeccel Duygu, Nezihe, Nureddin Ergören, Nureddin Sevin, Nureddin Manyas,

²⁹⁵ Arşivde CHP Genel Sekreterliği ile Halkevleri arasındaki yazışmaların bulunduğu fonlardan parça parça elde edilebilen bilgilere göre yapılan bir tahmindir.

²⁹⁶ “Halkevlerinin Sekizinci Yıldönümü”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 85, (1940), 71-72.

²⁹⁷ *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1940.

²⁹⁸ CHP Genel Sekreterliğinin Kasım 1939'da yayınladığı genelge buna yöneliktir.

Nusret Karaca Pertev Boyar, Ragıp, Refet Başokçu, Refik Epikman, Rıza Beyazıd, Sadık Göktuna, Sami, Saib, Sami Karabatı, Selahaddin Teoman, Seyfeddin Toras, Sururi Taylan, Şerif Renkgörür, Turgut Zaim ve Turgut Cansever'in resimleri ile Cafer Tanyeri, Hakkı İzzet, İsmail Olcay, Mahmud Akok, Saib Tuna ve Zühtü Müridoğlu'nun heykellerinden oluşmaktadır.²⁹⁹ Dikkat çeken bir nokta da şudur ki Halkevleri etkinliklerinde gittikçe daha çok kadın görülmektedir.

Ankara Halkevi Ar Şubesinin. sergileri de usta sanatçıların öncülüğünde örnek ve geleneksel hale getirilmektedir ve Mart 1940'ta beşincisi gerçekleştirilmiştir. Sergiden, gazetede, büyük bir ilerleme olarak bahsedilmektedir. Gerçekten de dikkat çekici yapıtların yer aldığı sergide Refik Epikman'ın *Milli Şefin Tesellisi* adlı ün kazanacaktır. Nureddin Ergüven'in ekspresyonist *Portresi* oldukça doygun bir hava taşımaktadır. Zühtü Müridoğlu ise yine kendine özgü tekniği ile ve *Oturana Kadın* adlı yeni heykeliyle sergide yer almıştır.³⁰⁰ Yıl dönümleri sergileri ile Ar Şubesinin sergileri gibi sergiler geleneksel hale getirilme çalışıldığından aynı tarihlerde ya da birbirini takip eden günlerde yapılmaktadır. Şubenin bu beşinci sergisinde 27 ressam, 6 Heykeltraş, 110 yapıtıyla yer almaktadır.³⁰¹

İstanbul'da ise önce Kadıköy Halkevinde, birkaç gün sonra da Beşiktaş Halkevinde Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi açılmıştır. Bu sergide kız öğrenciler çoğunlukta, erkekler azınlıktadır. Çeşitli ortaokul ve lise öğrencilerinden katılan genç sanatçıların bu girişimi büyük beğeni ve destek toplamıştır.³⁰²

Görüldüğü üzere 1940'tan itibaren yurdun çeşitli yerlerindeki Halkevleri hem kendi bünyelerinde hem de Ankara'ya gönderecekleri yapıtlarla yıl dönümü sergileri yapacaklardır. Her yıl Şubat ayında Ankara Halkevi Ar Şubesinin bir yıllık çalışmaları ile birlikte büyük bir sergi açılacak, tüm yapıtlar 1940'tan itibaren düzenli olarak sergilenmeye başlayacaktır.

Refik Epikman, bu resim ve heykel sergilerin, Türkiye'de sanata olan sevginin uyanması konusunda en canlı ve önemli eylemler söylemektedir. Epikman, Türkiye'nin birkaç on yıllık Çağdaş Sanat Seüvenini değerlendirirken bu sergi faaliyetlerinin kalitesini yükseltmek amacıyla ciddi bir eleme yöntemi ve kabul şartları

²⁹⁹ "Halkevlerinin Yıldönümü", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1940.

³⁰⁰ "Ankara Halkevinin Beşinci Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 10 Mart 1940.

³⁰¹ Refik Epikman, "Ankara Halkevi Ar Şubesi Vinci Resim ve Heykel Sergisi" *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 85, (1940), 74.

³⁰² "Beşiktaş Halkevinde Açılan Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 7 Mart 1940.

düzenegi kurulması gerektiğini söylemektedir. Ona göre yine de 1939'daki genelge ile bir temel atılmıştır ve bu, sevindiricidir. Böylece bu konuda bir ilerleme sağlanacaktır.

1940 yılında başlayan sergiler dizisinin kataloğu, “*CHP Birinci Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi*” başlığı ile yayınlanmış, CHP, şair ve yazar Dranas'ın kalemi ve yorumu ile bu ilk genel sergiye ait bir de anı kitabı bastırmıştır.³⁰³ A ve B şeklinde iki gruba ayrılarak seçilen yapıtlar, kitapta Dranas'ın özgün diliyle değerlendirilmektedir. Mayıs 1940'ta Ankara Halkevinde açılan bu ilk “*Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi*”, yurdun 38 farklı Halkevinden katılımcı ile gerçekleştirilmiş gerçek bir amatör sergiydi. Sergi, amatör ruhunu ve tadını gerçekten taşıyordu ancak seviye yüksekti. Dranas'a göre sergideki fotoğraf ve resimler, yurttaşların Halkevlerinde öğrendiklerinin güzel bir kanıtıdır ve burada sergilenen yapıtlar gerçekten beklenenden yüksek niteliktedir.³⁰⁴ Sergide, yurdun çeşitli yerlerindeki 25 Halkevinden seçilen Resimler ile 35 Halkevinden seçilen Fotoğraflar vardır.³⁰⁵

Anlaşılan her Halkevi resim kursu ve resim sergisi açamamakta, bunlardan bazıları fotoğraf sergisi açmaya çalışmaktadır. Kuşkusuz maddi olanaklar çok önemlidir. Fakat bazı Halkevlerinin sadece fotoğraf sergisi açmasının, yöre halkının taassubları ile bağlantılı olduğunu düşündürmektedir. Örneğin Urfa(Siverek) Halkevinde resim sergisi açılmadığı belirtilmiş, amatör fotoğraf sergisi açılabilmişti. CHP Genel Sekreterliği, Urfa Halkevinin isteği ve fotoğrafçılığa gösterdiği ilgi nedeniyle yeni bir fotoğraf makinesi alması için para göndermişti.³⁰⁶

Rize, Urfa, Isparta³⁰⁷ gibi yerlerde ise ya birkaç yılda bir sergi açılmakta ya da yıllar boyunca sadece bir sergi açılmaktadır.

Şubat 1940'ta Rize Halkevinde amatör resim ve fotoğraf sergisi açılmış, katılımcılara teşvik için hediyeler verilmiştir.³⁰⁸

Yozgat Lisesi öğrencilerinin sergisi oldukça dikkat çekicidir. CHP Genel Sekreterliği, Maarif Vekaleti ve okullarla birlikte düzenlediği sergilere önem vermekte, Anadolu'daki yurttaşları teşvik etmek için çeşitli kurum ve unsurları işin

³⁰³Bkz; Ahmet Muhip Dranas, “*C.H.P Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri*”, Ankara, 1941.Çok sayıda devlet görevinde bulunan yazar ve şair Dranas, 1939'da CHP Genel Merkezinde Halkevleri Kültür ve Sanat Yönetmenliğine getirilmişti.

³⁰⁴Dranas, “*C.H.P Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri*”, 14.

³⁰⁵ “CHP Genel Sekreterliğinin Çok Güzel Bir Teşebbüsü; Halkevleri Resim ve Fotoğraf Sergisi”, *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1940.

³⁰⁶ BCA 490-1-0-0/977-786-2, (28.03.1942)

³⁰⁷ BCA 490-1-0-0/975-778-1, (04.01.1946)

³⁰⁸ BCA 490-1-0-0/976-785-2, (06.04.1940)

içine katmaya devam etmektedir. Ekim 1940'ta Halkevi Başkanlığı, farklı illerde kendi bünyesinde sergi açamayan yurttaşları, okullar ve Halkevleri aracılığı ile sosyal ve kültürel yaşama dahil etmek için olağanüstü çaba sarfetmektedir. Yozgat Lisesi öğrencilerinin çalışmaları için Ankara'da dev bir sergi açmıştır. 1800 parçadan oluşan çalışmalar, gerçekten de büyük bir koleksiyon oluşturmaktadır. Gazetede, haklı bir sevinçle ve duygu dolu sözlerle paylaşılan haberde Türk çocuğunun kabiliyeti ve hisleri, bilgi ile birleştiren Halkevi yetkilileri ve küçük ressamların öğretmenleri kutlanmaktadır.³⁰⁹ Vedat Nedim Tör, bu sergi için oldukça uzun ve edebi bir dille bir yazı kaleme almış, Öğretmen Cemal Bingöl'ün ekonomik zorluklara rağmen gösterdiği çabayı ve bu çaba sonunda gerçekleştirdiği serginin hikayesini anlatmıştır. Ankara halkının her zaman İstanbul'dan resim gelmesine alışkın olduğu için düştüğü şaşkınlığı da alaycı bir şekilde vurgulamış ve Türk Çocuğundaki cevhere işaret etmeye çalışmıştır.³¹⁰ Yozgat'taki sergi gibi Anadolu'daki birçok etkinlik, aynı zamanda başta *Halkçılık* olmak üzere birçok Atatürk İlkesinin açıkça yaşama geçmiş halidir.

Bu sırada CHP Yönetimi, Hakevleri için yeni bir Talimatname hazırlamış ve Nisan ayı sonunda yayınlamıştır.³¹¹ Bu teşkilatname, genel idari esaslara yöneliktir. Dikkat çeken yeni kararlar şunlardır; şubeler en az 25 üyeden oluşabilecektir. Bir şubenin üye sayısı 25'i aştığında 3 kişilik bir komite oluşturulması gerekmekte, 50 yi aştığında ise 5 kişilik bir komite oluşturulması gerekmektedir. Halkevleri her yurttaşadır, ancak bir yurttaşın Halkevleri Yöneticisi ya da Komite üyesi olabilmesi için CHP'ye kayıtlı olması şarttır. Şube Komitelerinin toplantıları en fazla 15 günde bir yapılmalı ve her komite aylık raporlar hazırlamalıdır. Bu Talimatname, 1939 Genelgesi ve Merkezi Yayın organı olan *Ülkü*'de yapılan bazı değişiklikler ile birlikte düşünülebilir. Bundan başka ilk defa Halkodları kurulmuş, CHP Yönetimi, Halkevleri hakkındaki yeni düzenlemeler ve çalışma esasları için 6 kitap bastırmıştır.³¹²

16 Kasım 1939'daki genelge ile 1940'dan itibaren sanat yaşamında hem Halkevleri, hem de özel alanda bir genişleme görüldüğünden bahsedilmiştir. d Grubunun usta sanatçıları, Beyoğlu Halkevinde bir sergi açmışlardır.³¹³ Tıpkı 1935 ve

³⁰⁹ “Yozgat Lisesi Birinci Devre Talebesinin Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 8 İlkTeşrin 1940.

³¹⁰ Vedat Nedim Tör, “Yozgat Resim Sergisinin Masalı”, *Ulus*, 22 I. Teşrin 1940.

³¹¹ Bu talimatname şudur, *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Zerbamat Matbaası, Ankara 1940.

³¹² A. Kutsi Tecer, “Kitaplar Arasında”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 6, 16 İlk Kanun, (1941), 19.

³¹³ d Grubu, Cumhuriyet döneminde kurulan ressam gruplarının dördüncüsü ve en önemlilerindendir. Grubun, Türkiye'nin Çağdaş Sanat yaşamındaki yeri için bkz; Abidin Müslüm Baysal, “D Grubu'nun Türk Resim Sanatında Özgünlük Açısından Önemi”, *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1, (2021), 29-46.

36 yıllarında olduğu gibi ünlü d Grubu, 1940 yılında da oldukça faaldir ve sadece bir yılda onlarca sergi açacaklardır. Bu, Halkevlerinin başka bir işlevini daha gösterir; CHP, Halkevlerinde, ekonomik ve fiziki şartları zorlayarak resim atölyesi sağlama yarışına girişmişlerdir. Artık Halkevi bünyesinde bulunmayan ressamlar, Halkevlerindedaha çok sergi açabilmektedirler. Sanatçılar, Türkiye'de sergi salonu bulmakta zorlanmaktadırlar ve Halkevleri, açık bir şekilde kişisel sanat girişimlerine ev sahibi olmaya başlamaktadır. Bu özel sanat grupları ile kurulan iletişim sayesinde büyükşehirlerde 1935'ten sonra olduğu gibi 1939'dan sonra da özellikle İstanbul'daki Halkevlerinin faaliyetleri de artmıştır. Sadece 1939-1940 yılları arasında İstanbul'daki Halkevlerinde 104 sergi açılmıştır.³¹⁴

Manisa Halkevi, ilginç bir örmektir ve oldukça faaldir. CHP Genel Sekreterliği ile yazışmalarından anlaşıldığına göre 1939'dan 1948'e kadar istikrarlı şekilde resim kursu ya da sergisi açmış ve her yıl Ankara'daki sergiye katılmıştır.³¹⁵

Halkevleri, zaman ve mekan buldukça her resim etkinliğine destek olmaktadır. Bu nedenle Halkevlerinde kişisel sergiler de görülmektedir. Ressam Salih adında bir genç ressamın Ankara Halkevindeki kişisel sergisi, İnkılâbın tarihi niteliğindedir. Sergiye, *Tarihten Çizgiler* adı konmuştur.³¹⁶

Şubat 1941'e gelindiğinde 4 yeni Halkevi ve 57 Halkodası açılmış, Türkiye genelinde dokuzuncu yılında 383 Halkevi ve ikinci yılında 198 Halkodası bulunmaktadır.³¹⁷ Ankara'da Halkevlerinin kuruluşunun 9. Yıl dönümünün kutlandığı bu sergi, aynı zamanda önceki yıl ilk defa Ankara'da toplanan yapıtlardan oluşan Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi'nin ikincisidir. Refik Saydam, burada bir konuşma yapmış, hem yeni Halkevlerinin ve Halkodalarının, hem de yeni serginin açılışını gerçekleştirmiştir.³¹⁸ Halkevleri yayılmakta, sayıları arttıkça etkinlikler de artmaktadır. Kuruluş yıl dönümüne dair haberler, hemen hemen tüm gazete ve dergilerde yer alacaktır.³¹⁹ Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergilerinin ikincisi,³²⁰ Ankara

³¹⁴Kumaş, "İstanbul Halkevleri Güzel Sanatlar Ve Temsil Şubelerinin Faaliyetleri (1939-1951)", 180-181.

³¹⁵ BCA 490-1-0-0/977-790-2, (06.09.1946)

³¹⁶ "Ankara Halkevinde Güzel Bir Sergi; Ressam Salih'in Tarihten Çizgileri Hakiki Müzedir", *Ulus*, 7 II. Teşrin 1940.

³¹⁷ "Halkevlerinin Dokuzuncu Yıldönümü", *Ulus*, 23 Şubat 1941.

³¹⁸ Refik Saydam "Halkevlerinin IX. Yıl Dönümü", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, Cilt XVII, 97, (1941), 1-2.

³¹⁹ "Halkevleri Bayramı", *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1941.; "Halkevlerinin Dokuzuncu Yıldönümü", *Ulus*, 23 Şubat 1941.; "Mutlu Bir Gün, Halkevlerinin 9.ncu Yılı Kutlanıyor", *Tan*, 23 Şubat 1941.

³²⁰ "Halkevleri İkinci Resim ve Fotoğraf Sergisi Bugün Açılıyor", *Ulus*, 23 Şubat 1941.

Halkevinde izleyici ile buluşurkenbasında dikkat çeken bir unsur da şudur ki, Halkevlerinin düzenli hale getirdiği etkinlikler arttıkça, ilgi de artmaktadır. Sergi ödüllüdür ve bir de jüri oluşturulmuştur. Sergi için seçilen jüri, yazarlar Vedat Nedim Tör ile Burhan Belge, Halkevleri Sanat Direktörü Ahmet Muhib Dranas, Ressam Arif Kaptan ile Turgut Zaim, Önceki Halkevleri Başkanı ve Giresun Mebusu Nafi Atuf Kansu, İçel Mebusu Ferid Celal Güvenden oluşmaktadır. Ayrıca fotoğrafların değerlendirilmesi için uzman fotoğrafçıların da jüriye alındığı görülmektedir. Jüride adı geçen Foto Cemal ve Foto Naim lakaplı bu iki kişinin deneyimli fotoğrafçılar oldukları için jüriye alınmış olmaları muhtemeldir. Jüri, 123 resim ve 156 fotoğraftan 200 'ünü derecelendirmiş ve ardından ödül alanlar tespit edilmiştir.³²¹

Hepsi Halkevlerinde açılmasa da, devletin özel destek verdiği sanat etkinliklerinden biri de gelenekselleştirilen Devlet Resim ve Heykel sergileridir. Atatürk'ün 1937'de kurdurduğu Devlet Resim ve Heykel Müzesinin temel faaliyetlerinden biri olarak düzenli şekilde açılmaktadır ve ilk ikisinde olduğu gibi üçüncüsü de Ankara Sergievinde açılmıştır.³²²

Güzel Sanatlar Birliğinin geleneksel sergilerinin 18.sini yine Ankara'da Maarif Vekili Hasan Ali Yücel Ankara'daki Sergievinde sergilenenecektir.³²³

Gaziantep Halkevinde ilk defa bir resim ve fotoğraf sergisi 1941'de açılmış, bunlardan derece alanlar, CHP Genel Sekreterliğine yollanmıştır.³²⁴

1941'de Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi,altıncı sergisini düzenlemişti. Refik Epikman, Nureddin Ergüven, Sururi Taylan, Şerif Renkgörür, Sabiha Bengütaş, Ali Rıza Bayand, Turgut Zaim, Eşref Üren, Saip Tuna gibi sanatçıların yanı sıra, Enver Sönmez, H.Berdi, İhsan Arat, Kerim Bıçakçı, Nurettin Sevin, İhsan Karaburçak, Pertev Boyar, Reft Başokçu, Sami Karabatı, Saduk Gültuna, Saim Lim, Süha Elöve gibi sanatçılar da iki ve üçer tablo ile sergiye katılmışlardı. Ankara Halkevi, *Milli*

³²¹ “Halkevleri Sergileri; Resim ve Fotoğraflar Arasında 200'ü Derece Kazandı ve Sahiplerine Muhtelif Mükâfatlar Verildi”, *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1941.

³²² Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Üçüncü Resim ve Heykel Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 5, 1 İlkAnun (1941), 12-15.; Eyüboğlunun bu sanatsal değerlendirmesinin dışında Malik Aksel'in bu üçüncü sergideki izlenimlerinden, notlarından ya da bazılarına göre bant kayıtlarından kaleme aldığı *Resim Sergisinde Otuz Gün* adlı ünlü yazı dizisi, *Ülkü Dergisinin* 1941 yılının ilk sayılarında peşpeşe yayınlanmıştı. Özetle, bir tür modernite eleştirisi olan yazıdan, doğrudan Halkevlerini ilgilendirmedigi için burada bahsedilemeyecektir.

³²³ “Ankarada Açılan Resim Sergisi”, *Ulus*, 3 Haziran 1941. Birliğin Ankara'da açtığı sergilerin bazıları Halkevinde açılmıştır. Güzel Sanatlar Birliği, aynı zamanda Halkevleri için çalışmış ya da Halkevlerinin yararına inanan sanatçılardan oluşan İstanbullu bir sanat grubu olduğundan Birlik, özellikle Ankara'da daima Halkevleri ile anılagelmiştir.

³²⁴ BCA 490-1-0-0/975-777-3, (16.03.1941)

Hakimiyet ve Çocuk Bayramını da Halkevinde kutlamış ve çocukları unutmamıştı. Ankaralı orta okul çocuklarının resimleri de bu sergide yerini almış ve sergi 23 Nisan'da açılmıştı.³²⁵ Çocuklar için düzenlenen sergiler de düzenli hale getirilmeye çalışılıyordu ve bu sergi, Orta Okulların üçüncü Sergisi idi. Haber gazetede çocukların resimlerinin görselleri ile uzun bir yazı ile paylaşılmıştı.³²⁶ Bu sergiler, Maarif vekaletinin kontrolünde, bazen bir okulda, bazen Halkevinde bazen de Sergievinde açılmaktadır. Ancak nerede açılırsa açılsın iktidarın çocuklara verdiği önemi göstermesi nedeniyle bu sergiler çok önemlidir.³²⁷

Örneğin Orta Okul Çocuklarının sergilerinden biri de, Temmuz 1941'de Eminönü Halkevinde gerçekleşmektedir. Ankara Halkevi hariç tutulursa, Eminönü Halkevinin bir ilke imza attığı söylenebilir; ki burada açılan sergi, Bergama Ortaokulu'nda öğrenim gören minik bir kız çocuğunun resimlerinde oluşan bir sergidir. Öğretmeni İsmet Toprak, onun bir yıl boyunca yaptığı resimleri derlemiş ve yapıyı seçkiyi Eminönü Halkevinde İstanbullularla buluşturmuştur.³²⁸

Ankara Halkevinde çocuklar için düzenlenmiş benzer bir sergi dikkat çekicidir. Sergi, Epikman'ın, dikkatli ve bir gazete için çok uzun sayılabilecek bir yazı kaleme almasına neden olmuştur. Ona göre, çeşitli olanaksızlıklara rağmen Öğretmen İlhami Demirel, çocuklara ilham kaynağı olmuş, yol göstermiş, onlara resmi sevdirmiştir. Üstelik sıradan kopyacılığa kaçmadan, saf çocuk ruhunu ortaya çıkararak. Onların, yapıtlarını doğada, gözlemleyerek özgürce yapmalarını sağlamış, hem pedagoji bakımından, hem de sanatsal açıdan çok büyük bir iş başarmıştır.³²⁹

Halkevlerinde olağanüstü bir çaba görülürken, Profesyonel sanatçılar bakımından da sanat yaşamı gittikçe gelişmektedir ancak sanat açısından halkın duyarlılığını yükseltmenin kolay olduğu söylenemez. Örneğin herhangi bir yılda sergi açan bir Halkevinin, diğer yıl açamadığı oldukça sık görülmektedir. Ancak çabalar devam edecektir. Örneğin 1941'de Kırklareli Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi olmadığı için³³⁰, Kırşehir Halkevi yeterli üyesi olmadığı gerekçesiyle sergi açamadığını

³²⁵ "Ankara Halkevinde Altıncı Resim Sergisi", *Ulus*, 24 Nisan 1941.

³²⁶ Ratip Tahir Burak, "Üçüncü Orta Okul Resim Sergisi", *Ulus*, 23 Nisan 1941.

³²⁷ Ratip Tahir Burak bu sergileri düzenli olarak takip ve ziyaret etmekte, *Ulus* gazetesinde düzenli olarak bu sergilerden bahsetmektedir. Ayrıca Refik Epikman, Nahid Sırrı, Saip Tuna, Nusret Karaca gibi birçok başka sanatçıların, yazarların ya da aydınların da bu sergilerden duydukları sevinci dile getirdikleri yazılar kaleme aldıkları bazı gazete ve dergilerde görülmektedir.

³²⁸ "Eminönü Halkevinde Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1941.

³²⁹ Refik Epikman, "Ankara Halkevleri Resim Galerisinde Açılan Talebe Resim Sergisi", *Ulus*, 8 Son Teşrin 1941.

³³⁰ BCA 490-1-0-0/976-781-3, (20.01.1941)

belirtmektedir.³³¹ Ekonomik nedenler dışında, eğitimli insan kaynağı eksikliği nedeniyle sergi açılmadığı halen rastlanan bir durumdur. Bazı Halkevleri, yukarıda Kırşehir örneğinde görüldüğü üzere kısa bir yazı ile durumu bildirmekte ve pes etmektedir. Ancak tüm zorluklara rağmen sergi açmaya çalışan Halkevleri de olmaktadır. İlginç bir örnektir ki, 1940 yılı Şubat ayında Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisine katılamayan Denizli Halkevi pes etmemiş, Nisan ayında sergi açmıştır. 1941 yılında ise sadece bir yurttaşın resimleri ile sergi açabilmiş, Parti Genel Sekreterliğine bu durumu bir yazı ile bildirerek bu kişiden bahsetmiş ve “*türlü mahrumiyetlere ragmen aşk ile çalışan bu gence*” destek olunmasını istemiştir. Çalışmalarını sürdüren Denizli Halkevi, 1942 yılında bir sergi daha açacaktır.³³² Görüldüğü gibi o yıllarda halkın tamamına ulaşmak kolay değildir ve bazı Halkevlerindeki sanat faaliyetleri halen yetersizdir. İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla devam etmektedir. Halk tedirgindir ve ekonomi adeta baştan düzenlenmektedir.³³³ Yine degenel olarak Halkevleri yöneticileri, onu yükseltme hedefinden vazgeçmeyecek, halka ulaşmaya çalışarak savaş yıllarında dahi tüm olnakasızlıklar ve eksikliklere rağmen ciddi çaba gösterecektir. Aslında partinin isteği doğrultusunda her yıl Şubat ayında olanak bulan tüm Halkevlerinde sergi açılmasına çalışılmaktadır. Bugüne kadarki ödül ve teşvikler artarak devam etmektedir. Örneğin CHP, 1941 Sonbaharında Ülkü'de yaptığı yeni bir duyuru ile Sanat Mükafatı verdiğini duyurmaktadır.³³⁴ Buna göre; roman, musiki, şiir, tiyatro, resim, heykel ve mimari eserlerine, her kol için 2.500 ve toplam 17.500 lira ödül verilecektir.

Edirne Halkevi bile 4-5 yılda bir sergi açabilmektedir. 1942 Şubatındaki sergi, Edirne Halkevinin üçüncü sergisidir. Burada sergilenen resimler, genellikle doğa ve insan konulu resimlerdir. Çok deneyimsiz resamlara ait bazı resimler de olmakla birlikte bazı amatörlerin oldukça iddialı ve çağdaş bir tekniğe sahip olan, deforme edilmiş insan figürlerinin yer aldığı çarpıcı tablolar da bu amatör sergide karşımıza çıkmaktadır.³³⁵ 1940'lı yılların başından itibaren silahlanma dünyada yeniden hızlanmıştır, İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Avrupalı ressamlar açısından

³³¹ BCA 490-1-0-0/976-782-1, (29.12.1945)

³³² BCA 490-1-0-0/975-774-4, (10.11.1942). Yazışmalardan anlaşıldığına göre 1942'de Denizli Halkevi de sergi açamamıştı. Ancak şartları zorlayarak 1940 ve 41 yıllarında sergi açmıştı. Bu iki yılda da resim gönderen ressam, aynı kişiydi.

³³³ Gazetelerde de ekonomik güçlüklerden bahsedilmektedir. 1942'deki bir habere göre, bütçeye 101 milyonluk bir yük bindiği söylenmekte, ayrıca 120 Milyon TL gibi olağanüstü bir kaynak daha ayrılacağı duyurulmaktadır. Bkz; *Cumhuriyet*, 3 Mart 1942.

³³⁴ “CHP Sanat Mükafatı”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 1, (1941), 19.

³³⁵ BCA 490-1-0-0/975-776-3, (23.03.1942)

Romantizm ve Klasizm etkileri her geçen gün daha da uzakta kalmakta, yeni akımlar ve gruplar oluşmaktadır. Hatta Çağdaş Türk Resmi, Realist ya da İzlenimci resimleri bile geride bırakmaya çalışmaktaydı. Kuşkusuz bu durum, usta sanatçılar bakımından daha çok geçerliydi. İşte bu nedenle bu yıllarda Edirne Halkvindeki bir sergide, bir amatörün bu gibi resimler ortaya koyması çok az görülen bir farklılıktır ve vurgulanması gereken bir örnektir.

1942 yılı ile onuncu yılı kutlanacak Halkevleri açısından etkin bir yıla girilmiştir.³³⁶ 18 Milyon Nüfusu olan Türkiye'de, on yılda 50 milyon yurttaş çeşitli nedenlerle Halkevlerinden yararlanmıştı. Geleneksel olarak her yıl dönümünde yeni Halkevleri açılmaktadır ve Genel Sekreter, bu konudaki istatistikleri halka radyodan anlatmaktadır. 1942'de açılacak olanlarla birlikte Halkevlerinin sayısı 386'ya, Halkodalarının sayısı 220'ye çıkmıştır.³³⁷ Güzel Sanatlar ve Temsil şubelerinin etkin olduğu kutlamalar ve çeşitli etkinlikler, Ankara ve İstanbul başta olmak üzere tüm Halkevlerinde olanaklar ölçüsünde gerçekleştirilmektedir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Ankara'daki kutlamalarda yer almış, tüm sergi ve etkinlikleri bizzat takip etmiştir.³³⁸ Yukarıdan aşağıya doğru devletin tüm üst yetkililerinin, sergi kutlama ve açılışlarına katılımları ve ziyaret oranlarının rağmen oldukça yüksek düzeydedir. Bu ilginin Halkevlerinin misyonuna verilen önemi gösterdiği söylenebilir.

Şubat 1942'de açılan bu yıldönümü sergisi, ilki 1939 Genelgesi ile hazırlıklarına başlanması istenen ve ilk defa 1940 yılında hayata geçirilen *Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi*dir. Üçüncüsü gerçekleşecek olan ödüllü serginin Resim Jürisi, Ankara Halkevi Başkanı ve Seyhan Mebusu Ferid Celal Güven, yazar Vedat Nedim Tör ile Mümtaz Faik Fenik, ressamlar Refik Epikman, Muhip Dranas, Arif Kaptan ile Turgut Zaim'den oluşmaktadır. Her iki dalda A ve B kategorilerine ayrılan yapıtlardan resim dalında ödül alanlar şunlardır;

A Sınıfı

1. Malatya Halkevinden Sait Göçer
2. Kayseri Halkevinden Yıldırım Güven
3. Tekirdağ Halkevinden Hakkı Karagidi
4. Nazilli Halkevinden Sudi Nalbantoğlu

³³⁶ “Halkevlerinin Onuncu Yıldönümü; Türk Birliğinin Kültür Kaynağı Olan Müesseselerde Bugün Büyük Törenler Yapılacak”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1942.

³³⁷ “Halkevlerinin On Yıllık Başarıları”, *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1942.

³³⁸ “Milli Şef Halkevleri Sergisine Şeref Verdi”, *Cumhuriyet*, 4 Mart 1942.; “Milli Şefin Tetkikleri”, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1942.

5. Kars Halkevinden Hasan Karan

B Sınıfı

1. Eyüp Halkevinden Kani Ermiş
2. Elazığ Halkevinden Baha Taylan
3. Diyarbakır Halkevinden Hayri Vuralkan
4. Konya Halkevinden Ziya Ceran
5. Konya Halkevinden Fuat Uzel

A ve B sınıflarında dereceye giren on resim ve on fotoğraf yapıtının sahiplerine toplam 1120 TL para ödülü dağıtılmıştır.³³⁹

Yurdu Gezen Ressamların 4. Yıl ürünleri de Ankara Halkevinde ortaya konmuştur. Bu sergide 40 ressamın 393 çalışması yer almıştır. Bu sergide yapıtları yer alan yurdu gezen ressamlar arasında da jüri oylaması yapılmış, ilk on sanatçı ödüle layık görülmüştür. Muğla'ya giden Selim Turan birinci, Kütahya'ya giden Hakkı Anlı ikinci, Van'a giden Kemal Zeren ise üçüncü olmuştur. Birinci 400, ikinci 350 ve üçüncü 300 Lira ödül kazanırken, ilk ona giren diğer yedi ressama da 150 şer lira para ödülü verilmiştir.³⁴⁰Bu serginin önemi şudur ki, yurdu gezen ressamlar, hem kendileri yurdun belki de bilmedikleri bir ilini gezip oradaki halkı tanımakta, hem de o yerleri Halkevinde toplanan resimleri ve o resimlerin duyguları ile halka aktarmaktadırlar.³⁴¹Nusret Suman, Yurt Gezilerinin kültürel hamle olarak değerini vurguladıktan sonra sanatçı için önemini de göstermek için sonuçlardan yola çıkmaktadır. Sergide karşılaştığı yapıtların, sanatçıların Anadolu'nun çeşitli yerlerine boşuna gitmediklerini ve bu gezilerin etüt yapmaya katkısını anlatmaya çalışmıştır.³⁴²Ödül alamasa da yurt gezilerinin yarattığı yeni sonuçları ve bu gezilerden çıkan resimlerin önemini diğer yapıtların görselleriyle yorumlayan Malik Aksel'e göre İstanbul dışına çıkarak alışmış şablonlardan kurtulmak bu organizasyona kadar kimsenin cesaret edemediği bir şeydi. Goya'dan Dührer'e kadar birçok büyük usta yerlerinde durmamış, dolaşmışlardı. Gerçek yaşama değil okuduklarına ve dergilere hapsolan mecmua ressamları da şu yurdu gezen ressamlarımızdan ilham almalıydılar. Zeki Faik İzer'in Eskişehir'i, Mamud Cuda'nın Trabzon'u, Bedri Rahmi'nin arda

³³⁹ “Üçüncü Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 12, 16 Mart (1942), 23.

³⁴⁰ “Yurt Resimlerinden Toplanan Sergi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 12, 16 Mart (1942), 23.

³⁴¹ “CHP Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 13, 1 Nisan (1942), 9-13.

³⁴² Nusret Suman, “Resim Sergisi Dolayısıyla”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 13, 1 Nisan (1942), 14.

boyları, Halil Dikmen'in Giresun'u bu cesaretin ve gerçek duyguların izlenimleri olmuştu.³⁴³

Eminönü Halkevi yine ilklere imza atmaktadır. 1942 yılının ilk sergilerinden biri Refia Erdel adlı bağımsız bir kadın sanatçının, Eminönü Halkevinde açılan sergisidir. 48 adet yağlıboya tablodan oluşan sergide yarı soyut resimlerde görülmektedir.³⁴⁴

1942 yılındaki coşkunluk, sergi açmakta zorlanan Halkevlerini en azından bazı yıllarda görüldüğü gibi motive etmiş olmalıdır. Ki Tokat(Zile) Halkevi, 1941'de sergi açamamış, biri Şubat 1940'ta, diğeri 20 Ocak 1942'de olmak üzere iki sergi gerçekleştirmiş, sergilerde seçilen yapıtları Ankara'ya göndermiştir.³⁴⁵

Türkiye'de, İkinci Dünya Savaşının yarattığı sorunlara rağmen 1942, Türkiye'de sanat açısından etkin bir yıldır. Bozgunculuğa, stokçuluğa ve moral bozucu faaliyetlere karşı mücadele ederken iktidarın, Ulusal amaçlardan taviz vermemesi zorlu bir eylemdir. 19 Mayıs Spor Bayramında Spor etkinlikleri devam etmekte, sergiler artarak sürmektedir.³⁴⁶ 19 Mayıs 1942'de Ankara Halkevinde bir Atatürk Sergisi açılmış ve Atatürk ve Kurtuluş Savaşı hakkında yazılan kitaplar ve dövizler burada sergilenmiştir.³⁴⁷ Sadece Halkevleri değil, başta Ankara ve İstanbul olmak üzere birçok kurum da sanata kapılarını açmaya devam etmektedir. Çeşitli yerlerdeki sergiler bunu gösterir düzeydedir.³⁴⁸ Diğer yandan CHP Radyo aracılığı ile Sanatı insanlara ulaştırma amacındadır. 1942 ile başlayan farklı bir uygulama ile 15 günde bir *Halkevleri Folklor ve Sanat Saati* adlı bir program yayınlanacaktır. İlk defa Ankara'da Adnan Saygun'un konuşması ile başlayan program, Halkevlerinin ve sanatın yayılması üzerinde ne kadar ciddiyetle durulduğunun farklı örneklerindendir.³⁴⁹ Halkevlerinde amatörler için kurslar devam ederken CHP Yönetimi ayrıca Güzel Sanatlar hakkında konferanslar düzenlemektedir. Bu konferanslar, Suut Kemal Yetkin'den, Bedri Rahmi Eyüboğlu'na, Leopold Levy'den, Arif Kaptan'a, Refik Epikman'dan, Sebahattin

³⁴³ M.A. "Memleket Resimleri", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 13, 1 Nisan (1942), 10-13.

³⁴⁴ "Genç Bir Sanatkârın Açtığı Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1942.

³⁴⁵ BCA 490-1-0-0/977-786-1, (28.03.1942)

³⁴⁶ Örneğin 1942 yılı gaztelerinin Mayıs sayılarında bu hava açıkça görülebilir.

³⁴⁷ "Atatürk Sergisi Dün Açıldı", *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1942.

³⁴⁸ "Yenilerin Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1942.; "Güzel Sanatlar Akademisinin Sergisi", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1942.; 1942 yılında, savaşa ilişkin haberler basında en çok yeri kaplamakta ancak ilginç bir şekilde sanat haberleri de artmaktadır. Hem Halkevlerindeki, hem de Basın Kurumu salonundaki ya da diğer kurumların galerilerindeki özel girişimler ve sergiler haberlere sıkça konu olmaktadır.

³⁴⁹ H.B. Yönteken, "Radyoda Folklor ve Sanat Saatleri", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 11, 1 Mart (1942), 25.

Eyüboğlu ve Celal Esat Arseven'e kadar çok sayıda uzman tarafından verilmektedir.³⁵⁰ Halkevlerine inanan donanımlı yurttaşlar, aydınlar ya da sanatçılar kendi hür iradeleriyle sanata ve sanatçıya moral ve destek olmakta, belki özel yaşamlarında da taşıdıkları bu düşünceye Halkevleri sayesinde çok daha büyük bir güç katabilmektedirler.³⁵¹

Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi ise, 1942 Mayıs ayında Şubenin 7. Sergisinde usta sanatçılarla amatör ressamı buluşturmuştur. Refik Epikman, Malik Aksel, Arif Kaptan, Nurettin Ergüven, Eşref Üren gibi sanatçıların da bulunduğu sergi, 32 ressam ve 103 tabloda oluşmaktadır. Sergi, Belediyeciler Bankasının salonunda açılmıştır.³⁵² Bedri Rahmi Eyüboğlu burada bir konferans vermiştir.

Görüldüğü gibi iktidar, halkevlerinin bir etkinlik için olanağı yoksa ya da yetersizse belediyenin, bir kurumun il-ilçe müdürlüğünün ya da banka gibi başka bir kamu kurumunun yerlerini Halkevinin emrine vermiştir. Çoğunlukla sorunları devlet çözsün de (ki yurttaşların buna olanağı yoktu) yurdun birçok yerinde Halkevlerinin olduğu yerlerde bazen de bir seferberlik görülmekte ve halktan destek alınmaktadır.³⁵³ 1942 yılında Türkiye'de her zamankinden daha fazla sergi açıldığı söylenebilir. Özellikle İstanbul ve Ankara başı çekmektedir.³⁵⁴

Haziran 1942'de, Beyoğlu Halkevinde, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cemal Tollu, Zeki Said, Sabri Berker, Bayan Refia, Nurullah Berk gibi usta sanatçıların modern desenlerinden ve portrelerinden oluşan sergi, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi üyelerinden, deneyimli sanatçı Leopold Levy'nin dikkatini çekmiş ve Levy, bu konuda bir de yazı kaleme almıştır.³⁵⁵

1942 yılının Haziran ayında Gelibolu(Çanakkale) Halkevi, geniş yelpazeye sahip bir sergi düzenlemiş ve Genel Sekreterliğe gönderilen rapora göre bölgedeki askeri ve mülki yetkililer sergiye büyük ilgi göstermiştir.³⁵⁶

³⁵⁰ “Güzel Sanatlar Konferansları”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 11, 1 Mart (1942), 32.

³⁵¹ Bunlardan biri de Bedri Rahmi Eyüboğlu'dur. Gözlemlediği genç sanatçılardan biri ileride ün salacak olan Zeki Kocamemi, diğeri ise kimsenin pek de dikkat etmediği kadın ressam Melahat Ekinci'dir. Eyüboğlu *Ülkü Dergisi*nde bunlara yer vermiştir. Bkz; Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Resim Sergisi Münasebetiyle”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 7, 1 II.Kanun (1942), 14.

³⁵² Eşref Üren, “Ankara Halkevi Yedinci Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 17, 1 Haziran (1942), 23.

³⁵³ Çeçen, *Atatürkün Kültür Kurumu; Halkevleri*.

³⁵⁴ “İstanbul Halkevlerinin Faaliyetleri”, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1942.

³⁵⁵ “Beyoğlu Halkevindeki Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1942.

³⁵⁶ BCA 490-1-0-0/975-774-3, (10.06.1942)

Eşref Üren Haziran 1942'de Ankarada açılan ve nispeten daha mütevazı olan iki sergiden bahsetmektedir. Biris, Ankaralı sanatçıların *Profesyonel Ressamlar* adlı grubunun sergisidir. Üren'e göre bu Ankaralı Sanatçılar tam da Halkevinin öngördüklerine uygun bir şekilde halkçı idiler ve halka inmeyip adeta halka çıkıyorlardı. Diğeri ise Yozgat Lisesi öğretmeni Cemal Bingöl'ün olağanüstü çabalarla açtığı serginin ikincisidir. İlki de çok ses getiren çocuklar bu defa Ankara Sergievinde Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in misafiri oldular ve her kesimden politkacı ve sanatçı oldukça etkilemişler, oldukça ilerlelem kaydetmişlerdi. Kaldı ki onlardan beklenen teknik ilerlemeden çok, kuşkusuz yaşama katılamaları ve çağdaş sanata ilgi duymalarıydı.³⁵⁷

1942 aynı zamanda Güzel Sanatlar Akademisinin 60. Yılıdır. Yıl dönümü Temmuz'da büyük ve görkemli bir sergi ile kutlanmıştır.³⁵⁸ Sergiye en üst düzeyde ziyaretler ve gösterilen ilgi, sanatın Türkiye'de 19 yılda katettiği yol hakkında da ipucu verir niteliktedir.³⁵⁹

Üsküdar Halkevi ise 26 Ağustos 1942'de, Büyük Taarruzun yıl dönümünde amatör kursiyerlerin yapıtlarından oluşan bir sergiyi izleyici ile buluşturmaktadır.³⁶⁰

İçel Halkevinin 1942'deki fotoğraf sergisine katılan olmamış, resim ve heykel sergisine ise üç kişi katılmıştır. İlginç olan, resim sergisinde bir resimin derece alarak Ankara'ya gönderilmesine karşın, Heykel alanında derece alan yapıtın sahibi, yapıtını Ankara'ya gönderilmesine izin vermeyerek hakkından feragat etmiştir. Bu durumu CHP Genel Sekreterliğine bildirmek zorunda kalan İçel Halkevi Başkanı Heykeli sahibine iade etmiştir.³⁶¹

Ortaokullar için düzenlenen sergilerden IV.sü Ankarada iki resim öğretmenin öğrencileri tarafından yapılan resimlerden oluşmaktadır. Sema Elöve kız çocuklarına, Vehbi Öte de erkek öğrencilere yaptırdıkları çalışmaları yurttaşlarla paylaşmışlardır. Üren'e göre bu sergi boya bile bulmanın güç olduğu şu devirde bu iki öğretmenin yaptıkları muazzam bir emek ve sevginin sonucudur.³⁶²

³⁵⁷ Eşref Üren, "İki Sergi", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 24, (1942), 9-11.

³⁵⁸ "Akademinin 60. Yıl Sergisi", *Tan*, 7 Temmuz 1942.

³⁵⁹ "Milli Şef Güzel Sanatlar Akademisini Ziyaret Ettiler", *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1942.; "Cumhurreisimiz Dün G.Sanatlar Akademisinin Sergisini Ziyaret Ettiler", *Tan*, 2 Ağustos 1942

³⁶⁰ "Üsküdar Halkevinin Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1942.

³⁶¹ BCA 490-1-0-0/975-778-2, (14.05.1946)

³⁶² Eşref Üren, "IV. Ortaokul Resim Sergisi", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 22, 16 Ağustos (1942), 9.

İzmit(Kocaeli) Halkevi etkin Halkevlerindendir. 1940,1941 ve 1943 yıllarında resim sergisi açtığı görülmektedir. 1943 yılındaki sergide Tefik Oktar adlı bir yurttaşın, şubesi tarafından seçilerek Ankara'ya gönderilen “Manzara” tablosu 40 lira ile ödüllendirilmiştir.³⁶³ Buna benzer örnekler oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Parti Merkezinin yetkililerinin, zaman zaman yerel atmosferi aktaran manzara, peysaj ve sokak resimleri ile yerel kültür unsurlarının tasvirlerini teşvik etmek ister gibidir.³⁶⁴ Aşağıda da görüleceği gibi,Afyon Halkevinde 1946 yılı sergisi için hazırlanan ve derece alan resimlerin,“Afyon Kalesi”, “Afyon Olucak Çeşmesi”, “Zeytin Toplama”, Afyon'da Bir Mahalle”gibi adlara sahip olması buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu durum, beğenilen bir yapıtın, bunların dışında bir temaya değindiği için göz ardı edildiğine dair katı bir tutum olduğunu göstermez. Unutulmamalıdır ki bu tutum, halkın yöresini tanınması, bilinçlenmesi ve uluslaşması isteğinin doğal bir refleksi olmaktan öteye geçen sanat dışı bir tutum asla içermemiştir.

1942 yılında Kars Halkevinde açılan amatör resim ve fotoğraf sergisinde bir yurttaş, 5.lik derecesi kazanmış ve Ankara'ya gönderilen resmi için kendisine teşvik amacıyla ödül olarak 50 Lira yollanmıştır.³⁶⁵

Kütahya Halkevinin 1939'dan itibaren faal olduğu görülmektedir. 1940 ve 1942 de resim sergisi açmış, 1942'de A sınıfından değerlendirmeye giren “Manzara” adlı bir yapıt, 50 Lira ile ödüllendirilmiştir.³⁶⁶

Tekirdağ Halkevinde Şubat 1942'de düzenlenen Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi'nde 41 yapıt bulunuyordu. Bunlar, Halkevinin değerlendirmesi sonucu derecelendirilmiş ve derece alan 5 resim, Ocak 1943'te Ankara'ya gönderilmiştir.³⁶⁷

Urfa Halkevi, katılımcı olmadığı gerekçesiyle sergi açamayacağını belirtmiş, yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla bazı yıllarda sadece fotoğraf sergisi açmıştır.³⁶⁸

Çorum Halkevinin 1942 yılında açtığı sergide bir ortaokul öğrencisinin resmi beğenilmiş ve Ankara'ya gönderilmiştir.³⁶⁹

Eminönü Halkevi, Ekim'de İngiliz Sanatçıları ağırlarken³⁷⁰, 30 Ekim 1942'de Başvekil Saraçoğlu, ödüllü IV. Resim ve Heykel Sergisi'ni açmaktadır. Açılışa

³⁶³ BCA 490-1-0-0/976-782-2, (07.02.1945)

³⁶⁴ Anıl Çeçen bu izlenimi destekler nitelikte, Halklevlerinin örgütsel başarısında yerel şartların göz önünde bulundurulmasının payından bahsetmektedir.;*Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 118.

³⁶⁵ BCA 490-1-0-0/976-781-1, (29.04.1942)

³⁶⁶ BCA 490-1-0-0/976-783-1, (05.08.1944)

³⁶⁷ BCA 490-1-0-0/976-785-8, (16.03.1943)

³⁶⁸ BCA 490-1-0-0/977-786-2, (28.03.1942)

³⁶⁹ BCA 490-1-0-0/975-775-3, (16.03.1943)

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel bir de konuşma yapmış, serginin tarihçesinden, sergideki yapıtlardan bahsetmiş ve ödül alan sanatçıları ilan etmiştir. Sergide Profesyonel Ressamlar Grubu, d Grubu, Müstakiller, Güzel Sanatlar Birliği gibi gruplar ile bağımsız sanatçıların toplam 341 tablosu bulunmaktadır. Birinciliği Zeki Faik İzer, İkinciliği Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Üçüncülüğü Eşref Üren kazanmıştır.³⁷¹

1943 yılında yurdun dört bir yanında 394 Halkevi ve 231 Halkodası bulunmaktadır. 143.000 üyesi bulunan Halkevlerine devam eden yurttaşların yaklaşık %10'unun kadın olması da dönemin koşulları için oldukça önemli bir veridir.³⁷²

Gerçekten de yıllar geçtikçe Anadoluda hem Halkevleri, hem de onun sanatsal etkinlikleri daha çok kişiye ulaşmış görünmektedir. 1943 yılının ilk sergilerinden biri Malatya Halkevinin sergisidir. Malatya Halkevi, Ocak 1943'te açtığı sergiden 3 amatörün resmini beğenmiş ve Şubat 1943'te Ankara'da düzenlenecek olan Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisine göndermiştir.³⁷³

Giresun Halkevi de ilk kez 1943 yılında bir resim sergisi açmıştır. Bu sergiden iki adet resim, Ankara Halkevine gönderilmiş ve bunlardan "Manzara" adlı tablo Ankara'da B sınıfı arasında derece alarak 100 lira ile ödüllendirilmiştir. Bu yapıtın ödüllendirildiğini CHP Genel Sekreterliğinden öğrenen Halkevi yetkilisinin mutluluğu, yazışmalardan bile anlaşılmaktadır.³⁷⁴

Manisa Halkevi, Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisine başından beri katılmaktadır ve 1943'te dereceye girenleri Ankara Halkevine göndermek için dördüncüsünü düzenlemiştir. Derece alanlar önceden bildirilmiş ve ödülleri Ankara Halkevi Başkanlığından Mart ayında Türkiye İş Bankası aracılığı ile gönderilmiştir.³⁷⁵ Bu uygulama 1940'tan itibaren geçerlidir ve Anadoludaki her hangi bir Halkevinde iki defa dereceye giren sanatçıların seçilen bazı tabloları satın alınmaktadır.

Bolu Halkevi, 1943 yılında düzenlediği sergide tüm çağrılara rağmen resim alanında bir çalışma yapamadığını ifade etmiş ve değerlendirmeye alınan 9 adet fotoğrafı Ankara'ya göndermiştir.³⁷⁶

³⁷⁰ "Eminönü Halkevinde Resim Sergisi", *Vatan*, 7 Ekim 1942; "İngiliz Resim Sergisi Açılıyor", *Cumhuriyet*, 10 BirinciTeşrin 1942.

³⁷¹ "IV. Resim ve Heykel Sergisini Dün Ankara Sergievinde Başvekilimiz Açtı", *Ulus*, 1 SonTeşrin 1942.

³⁷² *Ulus*, 21 Şubat 1943.

³⁷³ BCA 490-1-0-0/976-783-2, (16.03.1943)

³⁷⁴ BCA 490-1-0-0/975-777-4, (12.04.1943)

³⁷⁵ BCA 490-1-0-0/976-783-3, (06.10.1948)

³⁷⁶ BCA 490-1-0-0/974-773-3, (24.09.1943)

Bunların dışında Adana, Afyon, Antalya, Beşiktaş, Bursa, Çorum, Diyarbakır, Elaziz, Eminönü, Eyüp, Fatih, İzmit, Kadıköy, Konya, Kütahya, Manisa, Sivas, Şehremini, Tekirdağ, Zonguldak gibi 23 farklı Halkevindeki sergilerden seçilen yapıtlar Ankara'ya gönderilmişti.³⁷⁷ 5 Şubat'ta ise Ankara Halkevinin Amatörleri derecelerine göre belirlenmişti. Eşref Üren, Ankara Halkevinin amatörler sergisini konu edinen bir yazısında fotoğraftan bahsetmeyecek, fotoğrafın duyguları resim gibi yansıtamadığını belirtecekti. Ona göre fotoğrafın açık yenilgisi ortada iken sergilerde insanlara resim ile fotoğrafın maçı seyrettirmeye gerek yoktu. Diğer yandan birçokları zaten resim zevkini fotoğraftan alıyordu. Üren bu eleştirilerinin ardından ödül alan ya da almayan bazı amatör sanatçıların tekniğini ve serginin resim alanındaki yapıtlarını değerlendirmiştir.³⁷⁷

Tüm yurttaşları evlerine çağıran, onları tüm yoksunluklara karşı yalnız hissetmemeleri için sanat ile buluşturan Halkevleri Başkanlığı, Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisilerinin tüm yurttan derlenen yapıtlarını 23 Şubat 1943'te yine Ankara'da toplamıştı. Bu, Dördüncü Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisidir. 11. Yıl Dönümü münasebetiyle yine Ankara Halkevinde gerçekleşen sergide 98 fotoğraf, 71 fotoğraf bulunmaktadır.³⁷⁸ Para ödülü ile teşvik edilen yapıtlardan 10 fotoğraf ve 10 resim seçilmiştir. Bu onar fotoğraf ve resimlerin 5'i A, 5'i de B sınıfında değerlendirilmiştir.³⁷⁹ Bu serginin A sınıfında Türkiye birincisi Kadıköy Halkeviden Nejat Aziz Kansu, ikinciliği Ankara Halkeviden Hasan Kavruk, üçüncülüğü Bursa Halkeviden Tayla, dördüncülüğü Antalya Halkeviden Davut, beşinciliği ise Kütahya Halkeviden Çalışel kazanmıştır. B sınıfında ise birinci Giresun Halkevinde Zeren, ikinci Manisa Halkeviden Çelik, üçüncü Konya Halkeviden Muammer Dölen'dir.³⁸⁰

Bu sürekli sergiler, gittikçe daha düzenli bir yapıya ve daha çok katılımcıya sahip olmaktadır. Sadece temsil ve musiki alanında değil, resim dalında hem karma, hem de kişisel sergilerde gittikçe daha çok kadın imzası görülmektedir. 11. yılda görüldüğü kadarıyla Halkevlerinin birinci amacı profesyonel sanatçıları yetiştirmek olmasa bile birçok Halkevi, ünlü usta sanatçıların ardından yeni bir kuşak yaratılması için adeta ilk eğitim merkezi gibi çalışmaktadırlar. Şunu da vurgulamak gerekir ki, görüldüğü gibi Halkevlerinin yıl dönümleri her defasında vurgulanmakta, CHP, her

³⁷⁷ Eşref Üren, "Ankara Halkevinin Dördüncü Amatör Resim Sergisi", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 34, 16 Şubat (1943), 15-16.

³⁷⁸ "Halkevleri Dördüncü Resim ve Fotoğraf Sergisi", *Ulus*, 21 Şubat 1943.

³⁷⁹ BCA 490-1-0-0/976-785-8, (16.03.1943)

³⁸⁰ Eşref Üren, "Halkevleri IV. Resim ve Fotoğraf Sergisi", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 38, 16 Nisan (1943), 12-13.

önemli günü ya da haftayı sanat alanında bir coşkunluk yaratmak ve sanatı teşvik etmek amacıyla bir propaganda aracı olarak kullanmaktadır.

Mart 1943'te İngiliz sanatçıların Grafik ve Resim Sergisi Ankara Halkevinde açılmıştır. Son iki yüz yılın seçkin İngiliz Ressamlarından oluşan sergide 80 resim ve 140 kadar grafik ve gravür yapıtları gösterilmiştir.³⁸¹Buna karşılık İngiltere'nin başkenti Londra'da 1943 yılında iki Türk sergisi açılmıştır. Türkiye, İngiltere'deki Türkler için bir kaynaşma ve kültür kurumu, aynı zamanda da Türk Devrimlerini İngilizlere tanıtmaya gereği düşüncesiyle Londra'da 1942'de bir Halkevi açmıştı. 1950 yılında kapanan kadar Londra Halkevi, orada birçok sergi ve etkinlik yapmıştı. Bunlardan en çok ilgi ve beğeni toplayanı, Yozgat Ortaokulunun sergisi olmuştu.³⁸²Sergiye İngiltere'deki ilgi, beklenenin üzerinde olmuş ve sergi açılışını yapan İngiliz Yetkili, Yozgatlı çocukların öğretmeni Cemal Bingöl'e bir kutlama mektubu göndermiştir.³⁸³İngiliz gazeteci Harold Bowen'ın The Listenew'daki yazısının Türkçesi ile Vedat Nedim Tör ile Eşref Üren'in sergi hakkındaki birer yazısı gazetede yer almışlardır.³⁸⁴

19 Mayıs 1943'te Güzel Sanatlar Şubesinin 8. Sergisi de gerçekleşmiş ve burada amatör 27 ressamın 93 tablosu sergilenmiştir. Belediyeciler Bankasının salonunda gerçekleşen sergiyi açış nutkunda Ankara Halkevi Başkanı ve İçel Mebusu Ferid Celal Güven dönemin zorlu koşullarını da özetlercesine şöyle demektedir;

*“Hiçbir şahsi kaygıya düşmeden Halkevi Çatısı altında sırf bir sanat ve yurt sevgisiyle çalışan, inkılabın sanat safları içine yerleşmiş olan arkadaşlarımızın gayretlerinden doğan bu sergi küçük görülecek bir şey değildir. Vasıtaların azlığına, sıkıntılara rağmen yılgınlık gösterilmeden çalışılmış olduğunu görüyoruz. Gelecek yıllar ele geçecek imkanların ölçüsüne göre bundan daha kuvvetlisini ve daha ilerisini arkadaşlarımızın yapacağına eminiz ve onların sanat sevgilerinden bunları daima beklemekteyiz.”*³⁸⁵

F. Celal Güven'in sözlerinde, adeta ülkenin içinde bulunduğu durumu hissettiren düşünceler gizlidir. Zaten kısıtlı olanakları bulunan genç

³⁸¹“İngiliz Resim ve Grafik Sanatları Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 37, 1 Nisan (1943), 24.

³⁸² Hakan Yaşar, “Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 12, 45, (2010), 199-200.; “Londra Halkevinde Yozgat Ortaokulunun Resim Sergisi”, *Ulus*, 10 Temmuz 1943.

³⁸³ Mektubun Türkçe Çevirisi, *Ulus* gazetesinde yayınlanmıştı; “Bir Mektup” *Ulus*, 10 Temmuz 1943.

³⁸⁴ Harold Bowen “Türk Çocuklarının Sergisi”; Vedat Nedim Tör, “Çocuk Yaratarak Öğrenir”; Eşref Üren, “Yozgat'ın Çocuk Sanatkarlarını Nasıl Tanıdım?” *Ulus*, 10 Temmuz 1943.

³⁸⁵ “Ankara Halkevi Yıllık Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 20 Mayıs 1943.

Cumhuriyetin şartları, devam eden II. Dünya Savaşı dolayısıyla gittikçe güçleşmektedir. Türkiye'de 1941 ve 1942'de de savaşın etkisindedir kuşkusuz. Fakat bunun ekonomik sonuçları ve verileri 1943'te iyice açığa çıkmaktadır.³⁸⁶ Çok kaliteli tabloların yanında zayıf olanlar da vardır ancak Halkevlerindeki tecrübe kendini hissettirmektedir. Emekler boşa gitmemiştir. Hatta bir sanatçının *arayışlarına tepeden bakan ve daha ne kadar arayacaksınız? ortaya bi şeyler koyun da görelim* gibi sözler içeren bir yargıya sergi sırasında şahit olan Arif Kaptan, rahatsızlığını gazetede dile getirmekte ve bu sözlerle karşı *arayışımızın sonuçlarını, bulduklarımızı görmek istemiyorsanız bu eksiklik bize ait değildir* demek istediğini söylemektedir. Ona göre bu emekler eleştirilebilir ama görmezden gelinmemelidir.³⁸⁷

24 Temmuz 1943'te Lozan Bayramı dolayısıyla tüm yurttaki etkinlikler düzenlenmiş, Halkevleri ise en çok öne çıkan yerler olmuştur. Halkevlerinde sergiler, temsiller, filmler ve balolar gibi çeşitli etkinlikler ve kutlamalar yapılmaktadır. Ankara Halkevindeki etkinliklere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu da katılmışlardır.³⁸⁸

Güzel Sanatlar Akademisinde Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliğinin ilk Plastik Sergisini açması çok önemli bir sanat olayıdır. Kadıköy Halkevinde ise bir kadın sanatçı Minyatür ve Tezhip Sergisi açmıştır.³⁸⁹

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı etkinliklerinde de Halkevleri en öndedir. Diğer kurumlarla birlikte Halkevlerinin sanat alanında ortaya koydukları mucizeler, Cumhuriyetin 20. Yılında Ülkü Dergisinde değerlendirilmektedir.³⁹⁰ Türkiye'nin en önemli sanat etkinliklerinden olan Devlet Resim ve Heykel Sergisinin beşincisi, Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla 30 Ekim'de sergievinde Hasan Ali Yücel'in konuşması ile açılmıştır.³⁹¹

Kasım 1943'te Bursa Halkevinde hem Akademik, hem de d Grubunun üyesi olan Cemal Tollu gibi ünlü bir sanatçının sergisi açılmıştır. Açılışını valinin yaptığı

³⁸⁶ Türkiye, 1938 ve 1939 yılında büyümüş, savaş yıllarında ise % 35 oranında küçülmüştür. Buna rağmen savunma harcamaları artmıştır. 1943 ekonomik göstergeleri ile Türkiye'nin ekonomik tablosu bu yorumu destekler niteliktedir. Bkz; *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, İkinci Cilt, 18-28.

³⁸⁷ Arif Kaptan, "Halkevi Resim Sergisinde", *Ulus*, 7 Haziran 1943.

³⁸⁸ "Bütün Yurd Lozan Bayramını Yaşadı", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1943.

³⁸⁹ "Dün Açılan Resim Sergileri", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1943.

³⁹⁰ Malik Aksel, "20 Yıllık Sanat Hareketleri", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 51, 1 II. Teşrin (1943). 25-27.; Mahmut R. Gazimihal, "Musiki Hareketinin 20 Yıllık Geçmişi", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 51, 1 II. Teşrin (1943), 28-30.

³⁹¹ "V. Devlet Resim ve Heykel Sergisi Dün Maarif Vekilimizin Bir Nutku ile Sergievinde Açıldı", *Ulus*, 1 Son Teşrin 1943.

serginin önemi vurgulanmakta ve tüm Halkevlerinden de benzer sergiler beklendiği söylenmektedir.³⁹²

Üsküdar Halkevi, Aralık 1943'te bazı sanatseverlere ve sanatçılara nostaljik anlar yaşatmış, 20. Yüzyılın başında Çağdaş Resim Sanatını yurda sokan ustaların Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya koydukları yapıtlardan bir karma sergi ile kadirşinaslık örneği de göstermiştir.³⁹³

1944 yılının bilinen ilk sergilerinden biri 2 Ocak'ta Antalya Halkevinde açılan sergidir. Sergide kimlerin resimlerinin bulunduğu hakkında basında bir bilgi bulunmamakta ancak üç büyük sanatkarın sergisi olduğu ve Parti müfettişi ile kentin siyasal ve askeri yetkililerinin açılışa katılmalarından söz edilmektedir. Halkevinde bir de çok beğenilen bir temsilin iki gecedir üst üste tekrar sahne aldığı haberi yer almaktadır.³⁹⁴

19 Şubat 1944'te Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri serisinin beşincisi Ankara'da Belediyeler Bankasının Salonunda CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal tarafından açılmıştır. Geçen yıla oranla katılım düşüktür. Sadece 6 Halkevi resim göndermiştir. Bu nedenle 42 yapıtın yer aldığı sergide dereceye girenlerin çoğu Ankaralıdır. Birinci Kerem Keykan, ikinci Sevim Tonguç, üçüncü İlhan Danyal, dördüncü Numan Pura, Beşinci ise Zerrin Uslu olmuştur.³⁹⁵

1 Mart 1944'te İngiliz sanatçıların resim sergisi Eminönü Halkevinde Vali Lütfi Kırdar tarafından açılmıştır.³⁹⁶

Yurdu gezen ressamların sergisi, 1 Eylül 1944'de Şükrü Saraçoğlu tarafından açılmış, İsmet İnönü de sergiyi ziyaret etmiştir.³⁹⁷ Sergi, Aralık başında İstanbul'a gönderilmiş, orada da halka gösterilmiştir. Bu, daha önce de görüldüğü gibi CHP Genel Sekreterliğinin bazı başka sergiler için de zaman zaman uyguladığı bir yöntemdir. Sergideki yapıtların bir kısmı Kadıköy, diğer kısmı Eminönü Halkevinde sergilenmiştir.³⁹⁸ Sergide 50 sanatçının 675 resmi bulunmaktadır ve resimlerde görülen ilerleme oldukça belirgindir. Yetkin'e göre altıncı yılına giren bu yurt gezisi sergisi,

³⁹² “Bursa'da Cemal Tollu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1943.

³⁹³ Elif Naci, Sanat Bahisleri; “Üsküdar Halkevinde Açılan Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 20 Birinci Kanun 1943.

³⁹⁴ “Antalya Halkevinde Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 4 Ocak 1944.

³⁹⁵ Günler Boyunca; “CHP Halkevleri Beşinci Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 60, 16 Mart (1944), IV.

³⁹⁶ “Eminönü Halkevinde Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 1 Mart 1944.

³⁹⁷ “C.H.P Yurd Gezisi Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 76, 16 İkinci Teşrin (1944), 24.

³⁹⁸ Fikret Adil, “Yurd Gezisi Sergisi İstanbul'a Gelmiş”, *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1944.

izleyiciye önceki yıllarla bir kıyaslama şansı vermektedir ve sanat üstünlüğü tablolarında açıkça görülmektedir. Bedri Rahmi, Cemal Tollu, Arif Kaptan, İbrahim Çallı, Cevat Dereli, Turgut Zaim ve daha birçoklarının resimleri bu organizasyonun yararını gösterir. Ona göre CHP, bu yurt gezisi sergileri ile *hem sanata, hem de yurt güzelliklerinin şuurlaşarak, akılda kalıcı tasvirlerine de sahip olunmasına olanak sağlamıştır*.³⁹⁹Sevük ise sergideki yapıtları ve sanatçıları çok daha uzun ve detaylı eleştirilerle gazetede anlatmış, bu acı eleştirilerinin nedeninin şevk kırmak değil, yurt gezilerindeki sanat gayesinin değerli zorluklarının henüz bitmediğini vurgulamak, amacının ileride daha büyük minnetler duymak istediğini belirtmek olduğunu aktarmaktadır.⁴⁰⁰

Her yıl Ankara’da toplanan amatörlerin resim ve fotoğraflarından oluşan sergideki amatörlerin yapıtları, Ekim 1944’te Manisa ve Konya Halkevlerinde açılan sergilerde gösterilmişlerdir. Burada amaç, kültür-sanat etkinliklerinin, daha kısıtlı olanaklara sahip şehir ve kasabalarda yaşayan yurttaşlara da ulaşmasını sağlamaktır. Demek ki CHP, yurttaşların Halkevleri etkinliklerine daha çok katılmasını sağlamaya çalışmakta, resimlerin her yıl Ankarada toplanması gibi akılcı bir geleneği başlatmanın dışında farklı yollar da denemekte, İnkılâbın yayılması amacıyla organize edilen belli projelere ait sergi ve etkinliklerin, Anadalu’daki Halkevlerinde de gösterilmesini amaçlamaktadır.

Müstakillerin Plastik Sanatlar Sergisi, d Grubunun sergisi ve bazı özel sergiler dışında çok fazla resim etkinliğinin olmadığı 1944 Yılı, bağımsız sanatçılar ya da sanat gruplarının yanı sıra Halkevleri açısından en renksiz yıllardan biridir. Savaşın sonlarında, ilk yıl pek görülemeyen etkileri daha da belirginleşmekte, gazetelerin ilk sayfaları savaş haberleri ile dolmaktadır. İsmet İnönü, ordunun hazır olması için, savaş nedeniyle yurttaşların beslenmesi meselesi için yapılan zorlu çalışmalardan, stokçuluk ve vurgunculuk ile mücadeleden bahsetmektedir.⁴⁰¹

1945 yılında ciddi bir farklılık görünmektedir. Halkevlerinin sergilerinden ya da faaliyetlerinden daha küçük başlıklarla bahsedilmekte, 1944 yılına kadar manşetten duyurulan yıl dönümleri ile ilgili haberlere ya da açılış törenlerine 1945 yılı basının manşetlerinde artık rastlanamamaktadır. Bu durumun nedeni hakkında keskin yargılara varmak güçtür. Bu, daha çok dünya konjonktürü ile ilgili olmalıdır. Savaş sona ermek üzeredir ve dünyada yeni bir döneme girilecektir. Türkiye de bu yeni

³⁹⁹ Suut Kemal Yetkin, “Cumhuriyet Halk Partisi Yurt Gezisi Resim Sergisi”, *Ulus*, 5 Eylül 1944.

⁴⁰⁰ İsmail Habib Sevük, “Ressamlarımız ve Yurdumuz”, *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1944.

⁴⁰¹ “Cumhurreisimizin Nutku”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 77, 16 İkinciTeşrin (1944), 1-2.

dönemdeki yerini tayin etme çabası içindedir ve dış politikaya fazlasıyla yoğunlaşmış görünmektedir. Türkler, müttefiklerin isteği üzerine Japonya ile münasebetlerini kestiğini ilan etmekte ve bu haber gazetelerden sevinçle duyurulmaktadır.⁴⁰² Türkiye, içeride bir yandan siyasal ve ekonomik sorunlarla uğraşırken, bir yandan da tarım arazileri ve sıtma gibi ciddi sağlık sorunları ile ilgilenmek zorundadır.⁴⁰³

Halkevlerindeki etkinlikler dışında bağımsız sanat girişimleri, özellikle Güzel Sanatlar Akademisinde ve özel galerilerde devam etmektedir. Yurt dışında bulunmuş ve resim eğitimi almış bazı sanatçılar sergiler açmaya devam etmektedirler.⁴⁰⁴ Halkevleri ise 1945 yılının durgun ortamında geleneksel sergilerini sürdürmeye çalışmaktadır. 22 Mayıs 1945'te Halkevleri Altıncı Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi Ankara Halkevinde açılmıştır.⁴⁰⁵

Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin onuncu sergisinin açılışı da aynı günlere rastlar. Bu tür Halkevleri geleneksel sergilerinin ya da önemli gün etkinliklerinin aynı güne ya da yakın günlerde olması sık rastlanan bir durumdur. Burada da 19 Mayıs Spor Bayramı kutlamalarının hemen ardından bu iki önemli serginin açıldığı görülmektedir. Şubenin Onuncu sergisi yine Belediyeler Bankasının Halkevine sunduğu salonda yapılmıştır. Sergi dolayısıyla bir konuşma yapan F. Celal Güven, sanatçılara ve sergi için yıllardır yer tahsis eden Belediyeler Bankasına teşekkür ettikten sonra Halkevleri Başkanından daha geniş bir salon beklediklerini söyler. Başkan M. Şevket Esenal ise bunu yapacaklarını duyurur.⁴⁰⁶

Arşivlerde görüldüğü kadarıyla Anadolu'daki 22 Halkevi, geleneksel sergilerini gerçekleştirmişler ve seçtikleri yapıtları Ankara'ya göndermişlerdir. Türkiye'nin farklı yerlerindeki 22 Halkevinden gelen 120'den fazla yapıt burada sergilenmiş, fotoğraf ve resim alanında yapılan değerlendirmeler sonucunda ilk on arasına girenler ödüllendirilmiştir. Derecesine göre para ödülü verilen yapıtlar ve ressamların listesi, serginin ardından bir yazı ile Nafi Atıf Kansu tarafından tüm Halkevlerine duyurulmuştur. Resim alanında derece alan ressamlar, ressamların hangi

⁴⁰² *Ulus*, 5 Ocak 1945.

⁴⁰³ "Sıtma Kongresi", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1945.; Bu konuda yaşanan sorunlar o kadar ciddidir ki, *Ülkü* dergisinde bile bazı tıp profesörleri sıtma ve barsak hastalıkları gibi sağlık sorunları ile ilgili sık sık bilgilendirici yazılar yayınlanacaktır. Bununla ilgili *Ülkü* Dergisinin 1946 ve 1947 yılı sayılarına bakılabilir.

⁴⁰⁴ "Bayan Tektaş'ın Sergisi", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1945.; Fikret Adil, "Naci Kalmukoğlu Sergisi", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1945.; "Marie-Louis Sue'nun Sergisi", *Cumhuriyet*, 29 Mart 1945.; "Bayan Fahrünnisa Zeid'in Sergisi", *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1945.

⁴⁰⁵ "Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi Dün Açıldı", *Ulus*, 23 Mayıs 1945.

⁴⁰⁶ "Halkevinin Hazırladığı Onuncu Resim Sergisi Açıldı", *Ulus*, 26 Mayıs 1945.

Halkevinden katıldıkları, aldıkları ödüller ve yapıtlarının adları detaylı bir şekilde yazılmış ve bütün Halkevlerine örnek olsun diye gönderilmiştir. Derece alanların listesi şu şekildedir;⁴⁰⁷

Derece	Mükafat(Lira)	Halkevinin adı	Eser sahibinin adı	Eserin adı
1 inci	150	TurgutluNadide Karasu	Natürmort	
2 inci	125	Ankaraİrfan Vurandamar	Portre	
3 üncü	100	Eminönü Nedim Argun	Portre	
4 üncü	90	AfyonN.Anlar	Düğün	
5 inci	75	ManisaSevimTonguç	Peysaj	
6 ıncı	60Beyoğlu	Fethi Kayaalp	Anne ve Çocuk	
7 inci	50	AnkaraMukadder Taşkın	Portre	
8 inci	40	Manisa İbrahim Gökçen	Kırmızı Kız	
9 uncu	35Nazilli Sümer Suudi Nalbantoğlu	Manzara		
10 uncu	25	Nazilli Sümerİlhami Duyal	Sonbahar	

Ankara Halkevinde Mayıs ayında üç önemli sergi daha vardır. Bunlar, Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin küratörlüğünde açılan sergilerdir. İlki, dünya klasikleri arasına girmiş ünlü ressamların renkli reproduksiyonlarının gösterildiği bir sergidir. Yurt dışına çıkıp ünlü ressamların sergilerini görme imkanı olamayanlara bir görüş açısı kazandırmak amacıyla yapılan bu didaktik sergi için Refik Epikman bilgilendirici bir kitap hazırlamıştır.⁴⁰⁸Bu Türkiye'de bir ilktir.⁴⁰⁹Plastik Sanatlarda daha çok yapıt görmenin insana daha çok ve geniş bakış açıları kazandıracağı sanatçılar tarafından bilinmektedir. Epikman gibi sanat alanındaki Halkevleri yöneticileri bununla sanat eğitimine destek amacı da taşımaktadırlar.

Sergilerden biri Ramı Uluer'in 50 resim ve 5 heykelden oluşan kişisel sergisi, diğeri ise Ankara Halkevi Binasının karşısında kurulan ünlü sergievinde açılan suluboya sergisidir. Celal Esad Arseven'in yurt dışında yaptığı 15 kadar suluboya yapıtından oluşan serginin açılışını Hasan Ali Yücel yapmıştır.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ BCA 490-1-0-0/5-26-32, (12.07.1945). 1940'larda kıdemli bir memur maaşının ortalama 100 TL civarında olduğu göz önünde bulundurulunca ödüller hakkında bir değerlendirme yapılabilir.

⁴⁰⁸ Bkz; Refik Epikman, *XVII, XVIII, XIX. Yüzyıllarda Dünya Resim Sanatı*, Ankara: C.H.P. Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi Yayını, 1945, 3-20.

⁴⁰⁹ Refik Epikman, "Bekledğimiz Bir Sergi", *Ulus*, 13 Mayıs 1945.

⁴¹⁰ Fikret Adil, "Ankarada Üç Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1945.

1945'te İzmir (Kocaeli) Halkevi, sergi açılıp açılmayacağını sormakta,⁴¹¹ Siirt Halkevi ise açtığı sergide seçilen etüdün, Ankara'ya postalandığını sevinçle ifade etmektedir.⁴¹²

Anadolu'daki Halkevleri ile CHP Genel Sekreterliği arasındaki iletişim yorumlanacak olursa, savaş sonunun yeni koşullarına rağmen CHP Yönetiminin ciddiyetini koruduğu görülmektedir. Bazı Halkevlerinin coşkusu ve çalışma isteği azalırken, bazı Halkeverinin çabaları devam etmekte, her geçen yıl konuya daha da aşına oldukları görülmektedir.

Örneğin İzmir Halkevi, 1945'te büyük bir sergi açmıştır ve sergide Ege Bölgesinden 34 ressamın 230'u aşkın yapıtı sergilenmiştir. İzmir Halkevi Başkanlığının 9 Ağustos 1945'te Ankara'ya yazdığı telgrafta, hem halkın resimleri görmekten duyduğu zevkten ötürü, hem de sanatçıların gördükleri ilgi ve destekten ötürü çok memnun oldukları büyük bir kıvançla anlatılmaktadır. Devamla, *sergiye gösterilen ilginin kanıtı ise, 3.000'i aşan ziyaretçi sayısıdır* denmektedir. Bundan başka İzmir Halkevi Başkanlığı, ilgili yazıda özetle, *sanatçıların yapıtlarını ve halkı daha yakınlaştırmak için yeni bir yöntem keşfettik; Bu yeni yönteme göre her ziyaretçi beğendiği bir resmin numarasını yazmak zorundadır. Böylelikle, sergiyi ziyaret eden yurttaşlar hem fikirlerine müracaat edilmesi dolayısıyla gurur duymakta, hem de resimleri daha büyük bir dikkat ile incelemektedirler. Her ne kadar kimse tablo satın almadıysa da manevi olarak büyük bir takdir gördük ve moral bulduk...* denmektedir. Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla İzmir Halkevi, ertesi yıl için de ciddi bir çalışma ve aynı zamanda ev sahipliği yapma hazırlığındadır. Yazıya bir de rapor eklemiştir. Anlaşılan İzmir Halkevi, Ankara'nın gönderdiği *Yurdu Gezen Ressamların* serisinden bazı yapıtlar dışında büyük üstadların ya da yabancı sanatçıların resimlerinden oluşan bir sergi de açmak istemektedir. Bunun için hem Ankara Halkevi Başkanlığına, hem de Devlet Resim Heykel müzesi Müdürlüğüne başvurmuştur.⁴¹³ Merkezi konumda olan Ankara Halkevi, daha öncekiler dışında şimdilik resim gönderemeyeceğini, Devlet Resim Heykel Müzesi yetkilileri ise dGrubu Sanatçılarının koleksiyonundan bazılarını gönderebileceğini belirtmiştir. Anlaşılan bunların bir kısmını Karşıyaka Halkevi temin

⁴¹¹ BCA 490-1-0-0/976-782-2, (07.02.1945)

⁴¹² BCA 490-1-0-0/976-785-5, (14.05.1945)

⁴¹³ BCA 490-1-0-0/976-780-1, (02.07.1947)

etmiştir ve sergilemiştir.⁴¹⁴ İzmir Halkevindeki bu örnek, Ankara ve İstanbul gibi büyük kentler dışındaki en görkemli, en çarpıcı eylemlerdendir.

İstanbul'da Feruh Başağa'nın 60 yapıtlık sergisi, 19 Mayıs'tan Haziran ortasına kadar ziyarete açık kalmıştır. Beyoğlu Halekvinde ise genç bir akademi öğrencisinin sergisi vardır.⁴¹⁵ Meşrutiyet Döneminde karikatürleri ile dikkat çekmiş olan emektar sanatçı Sedad Nuri İleri'nin sergisi ise Sarıyer Halkevinde açılan ve ilgi çeken sergilerden biridir.⁴¹⁶

Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri örneği birçok açıdan önemlidir. İktidar, Halkevleri aracılığı ile Anadolu'daki insanlara uzanmaya çalışmaktadır, onlara Ankara ya da İstanbul gibi büyük kentlerden uzak olsalar da yalnız olmadıklarını hissettirmeye çalışmaktadır. Dahası, sanat faaliyetlerini gelenekselleştirilmeye çalışmakta ve ısrarla teşvik etmektedir. Bu yönde çarpıcı bir örnek ise sanat alanında yarışmalar düzenlenmesidir. Örneğin CHP, 1942-1947 arasında *Sanat Mükâfatı* adlı yarışmalar düzenleyecektir. İlki 1942'de edebi sanatlar alanında gerçekleştirilen yarışma, 1944'te düzenlenememiş ancak resim, heykel gibi plastik sanatlar, 1943-45-46 ve 47 yıllarında yarışma konusu olmuştur.⁴¹⁷

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından beri sanat alanında önemli çalışmalar yapan ve sergi açan Güzel Sanatlar Birliğinin 22. Sergisi, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in şu konuşmasıyla açılmıştır;

“Bizim nesil, birçok tabloları bir arada gösteren sergileri Ressamlar Birliğinin himmetiyle gördü. Sanat Eğitimindeki bu himmeti minnetle söylerim. Birliğin bu yıl kaybettiği üç değerli uzvunun, başta Şevket Dağ olmak üzere Sami Yetik ve Ahmet Doğruer'in hatırasını ben de saygıyla anarım.

⁴¹⁴ Fikret Adil yazısında, hem yurdu gezen ressamaların, hem de Fahrünnisa Zeid'in yapıtlarını İzmir de görmekten duyduğu mutluluğu dile getirmekte, İzmir Belediyesi'ne ve Halkevine teşekkür etmektedir. Bkz; Fikret Adil, “İzmir'de İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1945.

⁴¹⁵ Fikret Adil, “İstanbul'da Üç Sergi”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1945. Adil, yazısında, Beyoğlu'ndaki sergiyi pek beğenmese de 1945 yılının başındaki durgunluğun azaldığını görmekten memnun olduğunu söylemektedir. Anlaşılan, yılın ortasından itibaren, en azından büyük kentlerde sanat hareketliliği yeniden artmaya başlamıştır.

⁴¹⁶ Fikret Adil, “Sedad Nuri İleri Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1945.

⁴¹⁷ Hakan Uzun, “Türkiye'de Sanat Ve Sanatçıların Teşvik Ve Ödüllendirilmesi: ‘Cumhuriyet Halk Partisi Sanat Mükâfatı’ Yarışması”, *Türkiyat Mecmuası*, C 28/1, (2018), 216.; Şubat 1946'da Halkevlerinin Yıldönümünde yapılan törende Nafi Atuf Kansu'nun ilan ettiği yarışma sonuçlarına göre sadece mimari ve şiir alanında ödül alanlardan bahsedilmektedir. Ya Halkevlerinin geleneksel sergilerinin tarihleri gittikçe düzensizleşmekte, ya da her yıl Halkevlerinin kurulduğu Şubat ayı törenlerine yetiştirilememektedir. Yahut da gazetede söylendiği gibi Şubat'ta amatör sergi yarışmacıları değil, Parti Mükâfatı değerlendirilmektedir. Nitekim arşivde Şubatta bir sergi yapıldığı bilgisi bulunmakta ancak gazetelerde haber görülememektedir. Bkz; “Sanat Mükâfatı Kazanan Mimarlar” *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1946.

Cumhuriyet devrinden önce başlayan bu teşekkül, devrimizde kuvvetli gelişmelerle bize değerli hizmetler vermektedir. Bizim ödevimiz memleketimizde sanat uğrunda emeklerini harcayanlara hizmet etmektir.”⁴¹⁸

Yücel bu konuşmasındabirlik sanatçılarının emeğini unutmadıklarını vurgularken, devletlin ödevine ve sanata verdiği ve vermesi gereken öneme de vurgu yapmaktadır.

Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisinin altıncısı 22 Mayıs'ta, Güzel Sanatlar Şubesinin geleneksel onuncu sergisi 25 Mayıs'ta açılmıştır. Burada da birkaç önemli serginin aynı günlerde açıldığı görülmektedir. Sergide şube ressamlarının yaklaşık 1000 yapıt bulunmaktadır. Sergi açılışında CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal kısa bir konuşma yapmış ve şunları belirtmiştir;

*“Sanatkâr arkadaşlarımız, on yıldan beri hiç ara vermeden meydana getirdikleri bu sergilerle halkın sanat terbiyesine değerli hizmetlerde bulunmuşlardır. Güzel Sanatların sosyal ve inkılâp hayatımızda olduğu kadarher türlü gelişmemizde de önemli bir yeri olan güzel sanatın bize ne kadar gerekli birhareket olduğuna inanarak çalışan bu arkadaşlarımızın bu mutevazi, gösterişsiz hizmetlerinin gelecek günlerde daima iyi bir ille söyleneceğine şüphemiz yoktur...”*⁴¹⁹

Yukarıda görüldüğü gibi CHP yöneticilerinin 1939 yılından itibaren Halkevlerinin sanat alanındaki çalışmalarına bir yön vermeye ve bu alandaki yardımlarını devam ettirdiği gibi, kontrollerini ve ikazlarını da sıklaştırmagabaşladıkları görülecektir.⁴²⁰İktidarın Halkevlerine verdiği öneme, bu yıllardaki çalışmalarına ve daha özelde sanatı teşviki de içeren desteklerine bakılınca gerçekten de 1940-47 yılları arasında ciddi bir artış gözlemlenir. Bunda hem iç, hem de dış etkenler rol oynamaktadır. Dünya değişmektedir. İkinci Dünya Savaşı devam etmektedir ve Türkiye fiili olarak savaşa girmese de yakın tehditler nedeniyle, bütçe başta olmak üzere tüm devlet faaliyetlerini adeta baştan yapılandırmak zorunda kalmıştır. Savaşın sonlarına doğru Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik tabloya bakılıncaHalkevleri için yapılanların ne denli zor olduğu anlaşılır ve iktidarın tüm

⁴¹⁸ Günler Boyunca, “Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 90, 16 Haziran (1945), 19.

⁴¹⁹ “Halkevinin Hazırladığı Onuncu Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 26 Mayıs 1945.

⁴²⁰CHP Genel Sekreterliğinin Kasım 1939'da yayınladığı *Halkevlerinin Açacakları Resim Sergilerine Mahsus Talimatname* bunun başlıca kanıtıdır. bkz; BCA 490-1-0-0/4-21-32, (16.11.1939)

çabaları daha geniş bir bakış açısıyla ortaya konabilir.⁴²¹Tüm bu koşullara rağmen ilginçtir ki; 1940-yılından itibaren sanat alanında önceki yıllara oranla daha fazla hareketlilik olduğu görülmektedir. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Birincisi, Atatürk döneminde yapılan yatırımlar meyvesini vermeye başlamaktadır. İkincisi, değişen dünya daha çok izlenmekte ve yapılanlar yeterli görülmemektedir. Ancak şunu da anımsatmak gerekir ki; 1940'lardan itibaren, özellikle savaşın sonuna doğru yaklaşıldıkça İsmet İnönü iktidarının kültür-sanat politikalarında değişiklik olduğuna dair değerlendirme ve eleştiriler görülecektir.⁴²²

Haziran 1945'te Siirt Halkevinde Güzel Sanatlar Şubesinin hazırladığı amatörler sergisine vali de katılmış, oluşturulan jürinin kararıyla birinciliği, ortaokulda resim öğretmenliği yapan Reşat Türksoy'un *Devir ve Bahar* adlı resmi kazanmıştır.⁴²³

1945 Eylül ayı başında Ankara Halkevi, 1942'de birinciliği kazanan resim öğretmeni Hasan Kavruk'un kişisel sergisi için ev sahipliği yapmaktadır. Kavruk'un yıllar boyunca yaptığı çalışmalarından oluşan yüze yakın resim burada yaklaşık üç hafta boyunca sergilenecektir.⁴²⁴

Eminönü Halkevi ise amatörler sergisini 20 Aralık'ta açacağını duyurmaktadır.⁴²⁵ Görüldüğü gibi 1945 yılında Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri, Mayısta Ankara'daki büyük yarışmaya katılabilen 22 Halkevi dışındaki hemen her Halkevinde daha sonraki farklı tarihlerde açılmıştır.

Devletin çok önemsedığı Devlet Resim Heykel Sergilerinin yedincisi, milli Eğitim Bakanı Vekili ve İçişleri Bakanı Hilmi Uran tarafından 31 Ekim'de açılmıştır. Hemen her gruptan farklı sanatçıların 362 parçadan oluşan yapıtları Kasım sonuna kadar yaklaşık bir ay süre ile gösterilmiştir.⁴²⁶

⁴²¹Devletin genel bütçe harcamaları 1939'dan 1944'e değin hızla artarak üç katına çıkmıştı. Bu artış oranı başta savunma olmak üzere birçok alana aynen yansımış, Kara Kuvvetlerine ayrılan pay ise yaklaşık yedi kat artmıştır. Maliyede ve harcamaların yönünde baştan başa yaşanan değişim ve ekonomik krizin etkileri savaşın sonuna doğru zirveye çıkacaktır. Halkevleri sanat faaliyetlerinin 1943, 1944 ve 1945'te en düşük seviyede olması ancak bununla açıklanabilir. Buna dair tablolar için bkz; Tekeli-İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, İkinci Cilt., 20.

⁴²² Nurgün Koç, "İsmet İnönü Dönemi Güzel Sanatlar Politikaları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 6, (2012), 343-344.

⁴²³ "Siirt Halkevinde Resim Sergisi", *Ulus*, 9 Haziran 1945.

⁴²⁴ "Hasan Kavruk'un Sergisi", *Ulus*, 10 Eylül 1945.

⁴²⁵ *Akşam*, 15 Aralık 1945.

⁴²⁶ Cevad Memduh Altar, "VII. Devlet Resim Sergisi", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 100, 16 Kasım (1945), 22.

Aralık 1945'te İngiliz Çocukları, daha önce Yozgatlı çocukların Halkevlerinin öncülüğünde İngiltere'de açtıkları sergiye karşılık olarak İstanbul'da bir sergi açmışlardır.⁴²⁷

Sanat atölyesinin başında bulunan Şeref Akdik, Kadıköy Halkevi öğrencileri için önemli bir şanstır. 9 Aralık 1945'te faal bir Halkevi olan Kadıköy Halkevinin amatör kursiyerlerinin yapıtları sergilenmiştir.⁴²⁸

Bitlis ve Bilecik Halkevleri, CHP Genel Sekreterliğine, çok etkin geçecek olan 1946 sergisine hazırlanamadıklarını ve sergi açamayacaklarını habervermişlerdir. Yazışmalarda Bitlis Halkevi Başkanının oldukça mahcup olduğu görülmektedir.⁴²⁹

İkinci Dünya Savaşının psikolojik etkileri azalmakta, 1946'da resim sergileri yurdun birçok yerinde peş peşe açılmaktadır. Afyon, Aydın,⁴³⁰ Diyarbakır'da, yedinci Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi için Halkevlerine devam eden yurttaşların hazırladıkları yapıtlar, Ankara'ya postalanmıştır. Afyon Halkevinin jüri onayı alan yapıtlarının adları oldukça yereldir.⁴³¹ Konya'da Zeki Kocamemi gibi önemli bir sanatçı 1944'te kurs açmıştır ve Genel Sekreterlik bu kursun sonucu olan yapıtların sergilenip değerlendirilerek Ankara'ya gönderilmesini istemektedir. Ancak ilginç olan şudur ki kurstan sonraki iki yıl Konya Halkevi sergi açmamıştır. Halbuki Konya o yıllarda nüfusu yüksek bir kenttir ve anlaşılan 1941, 1942 ve 1943 yıllarında dereceye girenlerin de bulunduğu sergiler açmış faal bir Halkevine sahiptir.⁴³²

1946 yılının ilk sergilerinden biri Ankara'daki Bedri Rahmi sergisidir. Fikret Adil'in A.Kutsi Tecer ile birlikte gezdiği sergi Bursa konuludur fakat klişe Bursa manzaralı değildir tablolar. Serginin Ankara'da nerede olduğu ise belli değildir. Adil, İstanbullulardan önce Ankaralıları bu sanat ziyafetini gösterdiği için ilgililere teşekkür etmektedir.⁴³³

⁴²⁷ Fikret Adil, "İngiliz Çocukları Sergisi", *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1945.

⁴²⁸ Fikret Adil, "Kadıköy Halkevi Sergisi", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1945.

⁴²⁹ BCA 490-1-0-0/974-773-3, (03.01.1946)

⁴³⁰ BCA 490-1-0-0/974-772-2, (25.02.1946)

⁴³¹ BCA 490-1-0-0/974-770-1, (06.05.1946)

⁴³² BCA 490-1-0-0/976-782-3, (10.09.1946)

⁴³³ Fikret Adil, "Bedri Rahminin Ankara Sergisi", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1946. Sergi muhtemelen Halkevinde değildir. Çünkü Halkevinden açılan sergilerde Halkevi ibaresi kullanılmaktadır. Altar'ın 1946 yılı boyunca takip ettiği ve *Ülkü* Dergisinde duyurduğu sanat faaliyetleri arasında Ocak ve Şubat ayında bir Halkevi sergisi görülmemekte, ancak çok sayıda özel sergi düzenlendiğinden bahsedilmektedir.

1946'da Ankara Halkevinde üç büyük sergi daha açılmıştır.İlki Şubat 1946'da Halkevleri Yedinci Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisidir. Gazete ve dergilerde bu sergiden pek söz edilmemektedir. Sergiye 22 Halkevi, 104 resim göndermiştir. Arşivlere göre bu Halkevlerinin adları ve seçip Ankara'ya gönderdikleri resim adedi şöyledir; Adana Halkevi 6 adet, Sivas Halkevi 3 adet, Eminönü Halkevi 6 adet, Manisa Halkevi 7 adet, Turgutlu Halkevi 8 adet, Siirt Halkevi 2 adet, M.Kemalpaşa Halkevi 3 adet, Çankırı Halkevi 3 adet, Ordu Halkevi 5 adet, Samsun Halkevi 5 adet, AkhisarHalkevi 3 adet, Bursa Halkevi 10 adet, KadıköyHalkevi 6 adet, DiyarbakırHalkevi 3 adet, Eskişehir Halkevi 5 adet, Sarıkamış Halkevi 5 adet, Mersin Halkevi 5 adet, Karabük Halkevi 6 adet , Şehremini Halkevi 6 adet, AfyonHalkevi 3 adet, Ankara Halkevi 4adet.⁴³⁴

Burada derece alanların listesi ise aşağıdaki gibidir;⁴³⁵

1. Turgutlu Halkevinden Ali İhsan İra
2. Ankara Halkevinden Müfide Argüden
3. TurgutluHalkevinden Tahsin Derinsu
4. AnkaraHalkevinden Sevim Onursal
5. SivasHalkevinden İsmail
6. BursaHalkevinden Haris
7. SarıkamışHalkevinden
8. AfyonHalkevinden İdris
9. Eminönü Halkevinden Hüseyin
10. KarabükHalkevinden

İkincisi, 21 Mayıs 1946'da açılan Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin 11. Sergisidir. Refik Epikman, Eşref Üren, Malik Aksel, Arif Kaptan gibi usta sanatçıların yapıtlarını ağırlayan Ankara Halkevinin Güzel Sanatlar Şubesi, amatör ressamalara da ustalarla birlikte çalışma ve sergi açma fırsatı sağlamıştır. Burada 40 ressam tarafından 111 yapıt sergilenmiştir.Usta sanatçıların ve aydınların halkla birlikte olması, iktidarın istediği şeylerdendir ancak sergilerdeki tablolarla memleket resimleri diye sadece ağaçlar, tepeler değil, artık toplumsal yaşam ve insan görme arzusu da dillendirilmektedir.⁴³⁶Diğer sergi ise Ağustos 1946'da Ankara Halkevinde önemli özel

⁴³⁴ BCA 490-1-0-0/977-790-2, (06.09.1946)

⁴³⁵ BCA 490-1-0-0/977-790-2, (06.09.1946)

⁴³⁶ “Ankara Halkevi Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 114, 16 Haziran (1946), 17-18.

sanat gruplarının bir araya geldiği sergidir; Müstakil Ressamlar Birliği, d Grubu ve Türk Ressamlar Birliği.⁴³⁷

Bu arada Milli Şef İsmet İnönü ilkbaharda Yurd gezisine çıkmış ve seçim kararı alınmıştır. Tüm basında seçimden ve demokrasiden bahsedilmektedir. Buna rağmen 1946 yılı sanat bakımından etkin bir yıldır. Halkevlerinin resim faaliyetlerinde bir karmaşa görünse de Müzik etkinliklerinde artış vede canlılık vardır.⁴³⁸ Resim alanında ise daha çok bağımsız sanatçılar ve özel sanat grupları oldukça faaldir.

Kadıköy Halkevi amatörlerin Resim ve Heykel sergisini Ekim'de açmıştır.⁴³⁹

Ağustos 1946'da Ceyhan Orta Okulu öğrencilerinin resimlerinden oluşan bir sergi, Belediyler Bankası (İller Bankası)'nın Halkevinin hizmetine sunduğu galeride açılmıştır. Ancak serginin Halkevi organizasyonu olup olmadığı belli değildir.⁴⁴⁰

Eylül 1946'da açılan Arif Kaptan'ın kişisel sergisi de İller Bankası salonundadır.⁴⁴¹

1946'da İzmir Halkevi, büyük bir sergiye ev sahipliği yapmıştır. Bu sergide Zonguldak, Diyarbakır ve Antakya Halkevlerinden gelen 129 tablo sergilenecektir. Bunlar Yurt gezilerinde yapılmış resimlerdir.

Halkevlerinin, sanat alanına katkıları yurdun her yanına yayılmakta, Türkiye, Sanat faaliyetleri konusunda uluslararası alanda da yavaş yavaş görülmektedir. 1946'da Türk Sanatçılar, Unesco'nun Paris'te düzenlediği sergide 150 yapıt ile yer almışlardır.⁴⁴² Birleşmiş Milletler Bilim ve Sanat Kurulu'nun düzenlediği Uluslararası sergide yer alan Türk Ressamların tabloları, Paris'teki sanat çevrelerinden de çok sayıda beğeni almış, Fransa'da akademide sergilenmesi için bir akademi üyesinin istekte bulunduğu dile getirilmiştir. Sergi, daha sonra İstanbul'da Türk Sanatseverlerle de buluşturulmuştur.⁴⁴³

1933'te açılan Sergievi binası, 1946'da Tiyatro ve Opera Sahnesi olarak kullanılmak üzere bazı tadilatlardan geçirilecektir. Bu durum, Türkiye'de Snaat alanındaki gelişmelerin ve Batı Sanatının yurtda daha da yaygınlaşmasının bir

⁴³⁷ "M.D.T Resim Sergisi" *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 118, 16 Ağustos (1946), 21.

⁴³⁸ Cevad Memduh Altar bu müzik faaliyetlerini 1946 yılı boyunca *Ülkü Dergisi*nde kaleme almıştır.

⁴³⁹ "Kadıköy Halkevi Resim ve Heykel Sergisi", *Akşam*, 26 Ekim 1946.

⁴⁴⁰ "Öğrencilerin Resim Sergisi", *Ulus*, 20 Ağustos 1946.

⁴⁴¹ "Arif Kaptan'ın Sergisi" *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 121, 1Ekim (1946), 20.

⁴⁴² BCA 30-18-1-2/116-27-11, (14.04.1948).

⁴⁴³ Cevad Memduh Altar, "Paris'te Türk Resim Sergisi", *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 124, 16 Kasım (1946), 20.; *Ulus* gazetesindeki habere göre ise Profesör Grausset, serginin uzatılması için Fransız Dışişleri Bakanlığından izin istemişti. Bkz; *Ulus*, "Paris Sergisinde Türk Resimleri İlgi Çekti", *Ulus*, 24 Kasım 1946.

sonucudur ve bu alandaki yorumlarda da belirtildiği gibi temsiller için böyle bir sahneye ihtiyaç bulunmaktadır. Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi ressamlarının ve Temsil Şubesi tiyatrocularının kullandığı bina, Konservatuvar mezunu 63 sanatçının temsil için daimi olarak kullanacakları bir yere dönüştürülmektedir.⁴⁴⁴ Başka bir habere göre yeni binada tiyatro ve opera gibi sahne sanatları için uygun ses yalıtımı da yapılmış, balkonlu yeni salonlarla izleyici kapasitesi 850 kişiye ulaşmıştır.⁴⁴⁵

1946 yılı önemli bir yıldır. Halkevleri yönetimi ile Halkevlerinin bina ve salonlarının kullanım koşulları hakkında yeni kararlar alınmıştır.⁴⁴⁶ Hükümetin 1946'da iç politika gündemi yoğundur. Çok partili yaşama geçme kararı alınmış, CHP'den ayrılan bir grup, ona rakip olacak yeni bir parti kurmuşlardır.

Yine de önceki yıldan daha hareketli, resim sanatı faaliyetleri bakımından tıpkı etkin bir yıldır. Diğer yandan Temsil ve Müzik etkinliklerinde de büyük bir artış görülmektedir. Özellikle Batı Müziği ön plandadır. Savaşın sonlarından itibaren yerel kültür unsurlarının yanında Batı Sanatına dair unsurların da arttığı, sanatsal haberlerdeki dil ve içeriğin değişmeye başladığı görülmektedir. Ayrıca 1947 ile birlikte *Ülkü Dergisi* yeniden ayda bir yayınlanmaya başlamıştır.

1947 yılına gelindiğinde Halkevlerinin sayısı 463'e Halkodalarının ise 4170'e ulaşmıştır ve yurdun hemen her ilinde en az ya bir Halkevi ya da Halkodası bulunmaktadır.⁴⁴⁷ Tahsin Banguoğlu, yıldönümü konuşmasında Halkevlerinin katettiği yoldan bahsetmekte, her şubeye kısaca değinmekte ancak genellikle sosyal konulardan bahsetmektedir.⁴⁴⁸ Nihat Erim ise Halkevlerinin gençlere ulaşmakta daha başarılı olduğunu söylemekte ve aslında bunun umulan sonuç olduğundan bahsetmektedir.⁴⁴⁹

Yılın bilinen ilk sergisi, Devlet Resim ve Heykel Sergisidir. Sekizincisi 2 Ocak 1947'de Ankara Üniversitesi'nin salonunda açılmıştır. Eşref Üren'e göre çok sayıda yeni resmin yanında Zühtü Müridoğlu'nun heykelleri dikkat çekmektedir.⁴⁵⁰ Daha önce her yıl Cumhuriyet Bayramında açılan Devlet Resim Heykel Sergilerinin artık

⁴⁴⁴ Hikmet Münir, "Sergievi Binası Niçin Tiyatro Oluyor?" *Ulus*, 6 Ekim 1946. Hikmet Münir'in haberine göre binanın mimarı Şevki Balmumcu da aynı görüştedir.

⁴⁴⁵ Şevket Rado, "Eski Sergievi Mükemmel Bir Opera Binası Oluyor" *Akşam*, 1 Ekim 1946.

⁴⁴⁶ Bu konuda *Ülkü Dergisi*nin 1947 Yılı Ocak ve Şubat ayı sayılarına bakılabilir.

⁴⁴⁷ "Ankara Halkevinde C.H.P Genel Sekreteri H.Uran'ın Konuşması", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3, (1947), 1.

⁴⁴⁸ "Ankara Radyosunda Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu'nun Konuşması", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2, (1947), 3.

⁴⁴⁹ Prof. Nihat Erim, "Halkevlerimiz", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2, (1947), 4.

⁴⁵⁰ Eşref Üren, "Sekziinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1, (1947), 28-29.

Ocak ayında gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Refik Epikman, Zeki Kocamemi, Hamit Görele, Halil Dikmen, Bedri Rahmi gibi sanatçıların tablolarının yer aldığı sergide Hamit Görele'nin “Konser” adlı tablosu Milli Eğitim Bakanlığı tarafından satın alınmıştır.⁴⁵¹

Yılın ikinci sergisi ise Bursa'dadır. 3 Ocak 1947'de Bursa Halkevinde açılan sergiye kentte yoğun ilgi gösterilmiş, habere göre Bursa'nın tüm ileri gelenleri açılışa katılmıştır.⁴⁵²

Ankara Halkevi *Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisinin* sekizincisi Şubat 1947'de açılmış, sergiye 36 amatör katılmıştır. Resim dalında ilk iki sırada kadınlar vardır. Birinci Sabahat Ağaoğlu, ikinci ise Samiye Tibet adlı ressamlardır. Üçüncülüğü Mustafa Tömekçe, Dördüncülüğü Hayrullah Batmaz, Beşincilik derecesini ise Tahsin Türker almışlardır.⁴⁵³

Ankara Halkevinde 1947'de toplam 9 sergi açılmış ve gösterim süreleri toplam 4 ayı bulmuştur.⁴⁵⁴

Adana Halkevi oldukça faal Halkevlerinden biridir. Halkevi Başkanı İbrahim Tekeli, 3 Mart 1947'de uzman mimar ve sanatçıların da desteği ile yeni bir sanat galerisi açtıklarını Genel Sekreterliğe sevinçle bildirmektedir.⁴⁵⁵

Elazığ Halkevi halkoyunları ve bir de resim sergisi ile yıl dönümü kutlamalarına katılmıştır.⁴⁵⁶

Afyon Halkevi, Halkevlerinin yıldönümü kutlamak için bir resim sergisi açmıştır. Yağlıboya, suluboya resimler ile karikatürlerin bulunduğu sergi yoğun ilgi çekmiştir.⁴⁵⁷

Mayıs 1947'de Beyoğlu Halkevinde Cemal Nadir'in karikatürleri sergilenmektedir.⁴⁵⁸

Eylül 1947'de Güzel Sanatlar Birliğinin 24. Sergisi de 30 ressamın 144 tablosu ile yine Ankara Halkevinin ev sahipliğinde açılmıştır.⁴⁵⁹

⁴⁵¹ Hamit Görele, “Sekizinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Ulus*, 11 Şubat 1947.

⁴⁵² “Halkevlerinde-Halkodalarında”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3, (1947), 47.

⁴⁵³ Refik Epikman, “Ankara Halkevi Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3, (1947), 18-20.

⁴⁵⁴ “Halkevleride-Halkodalarında; Ankara Halkevinin 6 Aylık Çalışmaları”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, Sayı 7, (1947), s.45-46.

⁴⁵⁵ BCA 490-1-0-0/976-785-4, (14.05.1948).

⁴⁵⁶ “Halkevlerinde Halkodalarında”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 4, (1947), 47.

⁴⁵⁷ “Afyon'da Resim Sergisi”, *Akşam*, 5 Mart 1947.

⁴⁵⁸ “Bu Ayda Olup Bitenler”, *Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 4, (1947), 47.

Kasım 1947'de yurdun her tarafından toplanan örgüler Ankara Halkevine getirilmiş, günlük yaşama dair kültür unsurlarının örgüden yapılmış örnek parçaları Aralık sonuna kadar *Türk Örgü İşleri Sergisi* adıyla burada sergilenmiştir.⁴⁶⁰

CHP Genel Sekreterliği sanata farklı açılardan da katkı sunmaya çalışmakta, bu alanda faaliyet gösteren gürüşümlere destek olmakta ve bunları Halkevleri ile yakınlaştırmaya çalışmaktadır. Merkez Büro, 1937-38 yıllarında çıkan *Ar* dergisinden sonra Ankara'da çıkan *Özleyiş* adlı bir dergiye de destek olunmasını istemektedir.⁴⁶¹

Müstakiller, d Grubu, Güzel Sanatlar Birliği, Onlar Grubu, Türk Ressamlar Cemiyeti etkin gruplardandır. Bu grupların çeşitli kentlerde ayrı ayrı açtıkları sergilere de rastlanacaktır. Örneğin kurulduğundan beri oldukça faal olan, Halkevlerinde ya da devletin salonlarında çok sayıda sergi açmış bulunan d Grubu, 1947'de çeşitli sergiler ve etkinliklerle onbeşinci yıl dönümünü,⁴⁶² Güzel Sanatlar Birliği ise 24. *Ankara Sergisini* kutlayacaktır.⁴⁶³

On'lar Grubunun ikinci sergilerinde sanatseverler genç sanatçılarla karşılaşacaktır.⁴⁶⁴ İstanbul ve Ankara'da Halkevleri dışında çok sayıda sergi açılmakta, özel gruplar, bağımsız sanatçılar bu yıl oldukça aktif görünmektedir. Bu yıl, Naci Kalmukoğlu'ndan, Abidin Dino'ya, Bedri Rahmi'den Elif Naci'ye, Leopold Levy'den Zeki Kocamemi'ye kadar çok sayıda ünlü sanatçı kişisel ve karma sergiler açmışlardır. Bunların dışında 1947 yılından itibaren Türkiye'de Amerikalı, İngiliz ya da Fransız sanatçıların daha fazla sergi açtıkları görülecektir. Türk Sanatçılar da daha çok yurt dışında görülmektedir.⁴⁶⁵ Türkiye dünyaya daha açıktır. Dış Politika gündemi her zamankinden daha yoğundur. Paris Konsoloslukunda bir *Resimli Kitaplar*

⁴⁵⁹ “Güzel Sanatlar Birliği Ankara 24. Resim Sergisi”, *Ulus*, 9 Eylül 1947.

⁴⁶⁰ Halim Baki Kunter, “Türk Örgü İşleri Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2, (1947), 30-32.

⁴⁶¹ Derginin künyesinde *Özleyiş Bilim-Sanat-Ülkü Dergisi Ankara* yazmaktadır. BCA 490-1-0-0/1308-344-1, (17.12.1947).

⁴⁶² Eşref Üren, “D Grubu Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 12, (1947), 41-42.

⁴⁶³ Eşref Üren, “Güzel Sanatlar Birliği 24üncü Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 10, (1947), 34-35.

⁴⁶⁴ Bu genç sanatçılar, Bedri Rahmi Atölyesinin öğrencileridir. Rado'ya göre o günlerde bile sanatçılar sergi salonu yokluğundan şikayet etmektedir. Onlar Sergisi ile bu atölye adeta sergi salonu haline dönüşmüş, Zeki Kocamemi ve sonra da bazı Fransız ressamı burada sergi açmak için Bedri Rahmi'den izin istemişlerdir. Bkz; Şevket Rado, “*10lar Sergisi Bize 20 Genç Ressamı Tanıtıyor*”, *Akşam*, 3 Aralık 1947.

⁴⁶⁵ Türk ve yabancı sanatçılar arasındaki ilişki çok artmıştır. Bu gibi sergi haberlerinin yoğunluğu tüm basında açıkça görülebilir. Bunların sayısı o kadar artmıştı ki o nedenle burada bir örnek gösterilmemiştir.

*Sergisi*⁴⁶⁶ açıldıktan sonra Eminönü Halkevi, Editörler Derneği tarafından organize edilen bir *Çocuk Kitapları Sergisi* 'neev sahipliği yapmıştır.⁴⁶⁷ Halkevlerinden bağımsız olarak okullar ölçeğinde çocuk resimleri sergileri de açılmaktadır. Diğer yandan Halkevlerinin müzik, tiyatro çalışmaları yoğundur.⁴⁶⁸ Temsil Şubesi, Spor Şubesi ya da Sosyal Yardım şubelerinin çalışmaları devam etmekte, gazetelerde ve dergilerde bunlarla ilgili haberlere sıkça rastlanmaktadır. Ancak Halkevlerinin Resim faaliyetleri azalmıştır. 1946 ve özellikle 1947 yılında Halkevlerinin sanat etkinliklerinde ciddi bir azalmakta olduğu göze çarpmaktadır. Bazıları, bunun, Halkevlerinin CHP'nin malıymış gibi davranılmasından kaynaklandığını iddia etmektedir.⁴⁶⁹

Özetlemek gerekirse 1947 yılında Halkevlerinin resim sanatındaki faaliyetleri oldukça sınırlıdır ancak genel anlamda Türkler, Halkevlerinin kapsamadığı sosyal ve kültürel konularda 1948 yılına daha faal bir şekilde girmişlerdir.

1948 yılına gelindiğinde Türkiye'de⁴⁶⁹ Halkevi, 4261 Halkodası bulunmaktadır.⁴⁷⁰

Devlet Resim ve Heykel Sergileri çok sayıda grubu ve sanatçıyı bir araya getirmeye devam etmektedir. 1948 yılının ilk sergisi de 3 Ocak'ta açılan bu sergidir.⁴⁷¹ Sergide 118 ressam, 5 heykeltraşın 330 yapıtı bulunmaktadır. Sergi hakkında İbrahim Çallı ve Şeref Akdik yorumlarda bulunmuş ve genç sanatçıların yapıtlarından umut duyduklarını belirtmişlerdir.⁴⁷²

Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi tarafından Şubat ayında yedincisi açılan geleneksel Amatör Resim Sergilerinde yeni yeni ressamlarla karşılaşmaktadır. Ülkü Dergisinin sergi haberini kaleme alan, yaşamını sanata ve Halkevlerine adanmış olan Refik Epikman, suluboya ve karakalem portrelerden örnekler paylaşmıştır. Ülkü Dergisinde bu sergi dolayısıyla ile kısa bir durum değerlendirmesi yapar. Ona göre her geçen yıl küçük de olsa ilerleme görülmekte, original düşünce ürünleri aratarken, kopya sayılabilecek resimler azalmaktadır. Bu, sevindirici bir olaydır ve üstelik yedi

⁴⁶⁶ “Fransız Resimli Kitapları Sergisi”, *Akşam*, 18 Mayıs 1947.

⁴⁶⁷ Şevket Rado, “Eminönü Halkevinde Açılan Serginin Düşündürdükleri”, *Akşam*, 19 Kasım 1947.

⁴⁶⁸ A.Adnan Saygun'un Ülkü dergisinde bu konuda yaptığı değerlendirme de benzer yorumlar içerir. Bkz; A.Adnan Saygun, “Halkevlerinin Musiki Çalışmaları”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15, (1948), 9.

⁴⁶⁹ Muhalefette, hatta bazen CHP içinde buna benzer yorumlara rastlanmaktadır. Örneğin Akşam Gazetesinde Şevket Rado böyle söylemekte ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de aynı fikirde olduğunu eklemektedir. Şevket Rado, “Sözün Gelişi; Halkevleri”, *Akşam*, 19 Kasım 1947.

⁴⁷⁰ *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15, (1948), 5.

⁴⁷¹ Cemal Bingöl, “IX. Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 14, (1948), 33-35.

⁴⁷² Gazanfer Kunt, “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 4 Ocak 1948.

yıllık bir zaman, bir sanat dalında bir toplumun ilerlemesi için çok az bir süredir. Ancak yine de daha güçlü önlemler almak gerekmektedir. Adeta kendi başlarına yol almaya çalışan bu amatörler sahip çıkmak gerekir. Epikman, durumdan memnun değildir. Büyük kentlerdeki Halkevlerinde olanaklar oranında önemli çalışmalar, gelişmeler yaşanmıştır fakat Anadolu'nun küçük kentleri, kasabaları ve köyleri ile yeterince ilgilenilmemiştir. Eğer Halkevlerinin ilk yıllarında olduğu gibi resim kurslarına verilen önem sürseydi bu sorunlar büyük ölçüde aşılabılırdi. Bu nedenle sanata ilgili, yetenekli Anadolu çocuklarına pratik ve teorik eğitimler içeren kurslar verilmesi şarttır.⁴⁷³

Önceki yıl Ankara Üniversitesi DTCF salonunda açılan Okullar Arası Resim Sergisinin ikincisi, 8 Nisan 1948'de Ankara Halkevinde gerçekleşmiştir. Sergi yurdun farklı köşelerinden gelen 12-18 yaşları arasındaki öğrencilerin resimlerinden oluşmaktadır.⁴⁷⁴

Güzel Sanatlar Birliğinin gelenekselleşen sergilerinin 25. cisi de Ankara Halkevinde açılmıştır. Sergide Hikmet Onat, Vecih Bereketoğlu, Seyfi Toray ve Ayetullah Sümer, Zeki Kocamemi, Saip Tuna gibi sanatçıların yeni yapıtları dikkat çekmiştir. Bunların dışında Namık İsmail, Şevket Dağ gibi yakın geçmişte ölen sanatçıların bazı yapıtları da sergide gösterilmiştir.⁴⁷⁵

1948 yılında Ankara'daki Amatörler Sergisine resim seçip gönderen Halkevlerinin sergileri dışında bir Halkevi sergisine rastlanmıyor. Öyle ki tüm basında haberi olan 4 Halkevleri sergisi bulunabilmiştir.

Son iki yılda olduğu gibi yılın ilk sergisi 1949 yılında da Devlet Resim ve Heykel Sergisidir. Devlet Resim ve Heykel Sergilerinin onuncusu, 1949 yılının hemen başında, 2 Ocak 1949'ta Ankara Halkevinde gösterilmiş ve sergiye 128 ressam 32 tablosu ile, 7 heykeltıraş ise 17 heykeli ile katılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı bu sergide de beğendiği yapıtları satın almıştır. Sanatta ve sanatçılarda gözle görülür bir gelişme vardır. Ancak sergileme yöntemleri ve özensizlikten şikaye etmektedir. Çünkü

⁴⁷³ Refik Epikman, "Halkevleri Amatör Resim Sergileri", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15, (1948), 18-20.

⁴⁷⁴ Refik Epikman, "Okullararası II. Resim Sergisi", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 17, (1948), 32-34.

⁴⁷⁵ "Güzel Sanatlar Birliğinin 25. Yıl Dönümü Sergisi", *Ulus*, 25 Eylül 1948.

Epikman'a göre on yıl önceki sergiden fiziki şartlar bakımından pek de bir fark yoktur.⁴⁷⁶

İlk sergisini 1916'da Galatasaray Salonlarında açan Güzel Sanatlar Birliği, Cumhuriyetle birlikte her yıl Ankara'da sergi açmıştır. 27. Sergisini açan grup, Halkevleri ile daima içiçe olmuş, Halkevlerine destek olmuş, Halkevlerinden sanat desteği almışlardır.⁴⁷⁷

Son sergilerinden biri, Londra Halkevinde Mayıs'ta açılan resim sergisi, Ağustos 1949'ta Türk Kadınlarının ellerinden çıkmış nakış ve eliş sergileridir.⁴⁷⁸ Diğer Eylül 1949'da Giresun Halkevinde Görele Ortaokulunun öğrencileri tarafından yapılan resimlerinden oluşan bir sergidir.⁴⁷⁹ Daha önce belirtildiği gibi çeşitli zorluklar nedeniyle Anadolu'daki birçok Halkevinde kurslar ya hiç açılmamış, ya da bazı yerlerde kursların kısa sürelerle açılıp kapandığı da olmuştur. Bu gibi Halkevlerinde sergi sayısı da oldukça az olmalıdır. Bazı Halkevleri yurt gündeminden uzak kalmış ya da idealist bir şekilde çaba göstermeye devam etmiş olabilir. Örneğin 1949 yılına ait bir *Ülkü* dergisinde Zonguldak Halkevinin resim kurslarına yeniden başladığı haberi yer almaktadır. Bu, Halkevlerinde açılan en son kurs açılan yerlerden biri olabilir.⁴⁸⁰ Çünkü Şubat ayına dair Halkevleri Haberlerinin yayınladığı 1949 Yılı Mart sayısında Halkevlerinin On yedinci Yıl dönümünde Genel Sekreter Yardımcısı Cevat Dursunoğlunun konuşması haberi dışında bir haber yoktur ve haberlerde Ankara Halkevindeki bazı etkinliklerden söz edilmekte ancak hiçbir resim faaliyetinden bahsedilmemektedir.⁴⁸¹

1950 yılına gelindiğinde, Halkevlerinde bir sanat faaliyeti neredeyse kalmamıştır. Sadece *Ülkü* Dergisinde Eşref Üren'in Onbirinci Devlet Resim ve Heykel Sergisine dair yazısına rastlanmaktadır.⁴⁸² Güzel Sanatlar Birliğinin sergilerinin ise Ankara'da 26.sı düzenlenmektedir. Bunlar resim sanatı konusunda bu yılın en ciddi olanlarıdır. Bu tarihten sonra Halkevlerinde sergi açıldığına dair elimizde bir arşiv bilgisi bulunmuyor.

⁴⁷⁶ Refik Epikman, "X. Devlet Resim ve Heykel Sergisi", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, Sayı 25, (1949), 22-25.

⁴⁷⁷ Refik Epikman, Sergiler; "Güzel Sanatlar Birliğinin Resim Sergisi", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 34, (1949), 33-34.

⁴⁷⁸ "Londra Halkevinde Açılan Türk Nakış ve Elish Sergisi", *Ulus*, 19 Ağustos 1949.

⁴⁷⁹ "Halkevlerinde-Halkodalarında", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 34, (1949), 45.

⁴⁸⁰ "Halkevlerinde-Halkodalarında", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 34, (1949), 47.

⁴⁸¹ "Halkevlerinde-Halkodalarında", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 27, (1949), 44-45.

⁴⁸² Eşref Üren, "Onbirinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi", *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 41, (1950), 6-7.

Türkiye'de iktidar değişmiş ve Demokrat Parti seçimleri kazanarak yeni hükümeti kurmuştur. Bu hükümetin ilk icraatlarından biri Halkevlerini kapatmak olmuştur.

Buna neden ihtiyaç duyulduğu konusunda tartışmalar sürmektedir. DP iktidarına göre bunun temel gerekçesi, Halkevlerinin CHP nin bir kolu gibi çalışması ve onunla organik bir bağı olmasıdır.⁴⁸³ İlginç olan şudur ki, bunun bir CHP projesi olduğu açıktır. Kimse bunu inkar etmemiş, aksine hem CHP, hem de Halkevleri için çalışan yurttaşlar, Atatürk'ün kültür kurumu olan Halkevleri ile haklı bir kıvanç duymuşlardır. Çünkü Halkevleri Türk İnkılabının yayılmasını, Cumhuriyetin değerlerinin geniş halk kitlelerine ulaşmasını sağlayan önemli bir işlevi yerine getirmiş, birçok kişi okuma-yazmayı burada öğrenmiş, temel yurttaşlık bilgileri edinmiş, çocuklar ve kadınlar eğitim yaşamının içine gerçek anlamda ilk defa Halkevleri ile katılmış, birçok amatör ve profesyonel sanatçı Halkevlerinde yetişmiş, Halkevlerine sığınmıştır.⁴⁸⁴

Demokrat Partinin de bundan memnun olması beklenir. Ancak açıkça bundan rahatsız olmuş ve CHP'nin halka ulaşmasına engellemeye yönelik bir tavır sergilemiştir.⁴⁸⁵

Bugüne değin Halkevlerine yönelik farklı siyasal görüşlerden eleştiriler olmuştur ancak bazıları saldırı ve iftiraya varmaktadır ve bunların hiçbir sağlıklı dayanağı bulunmamaktadır.⁴⁸⁶ Bazılarına göre ise 1947'den itibaren Halkevleri kasten zayıflatılmıştır ve buna zemin hazırlayan etmenlerden biri de CHP'deki değişimdir.⁴⁸⁷

Halkevleri, 8 Ağustos 1951 tarihindeki 5830 sayılı *Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu*

⁴⁸³ Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", 261.

⁴⁸⁴ "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", 261.

⁴⁸⁵ Hamdullah Suphi Tanrıöver'in başını çektiği birçok Demokrat Parti üyesinin meclis konuşmaları kayıtlardadır. Halkevlerinin, partinin siyasal bir organı gibi kullanıldığına ilişkin iddialarda bulunmaktadır. 1947'den sonra bu iddialara karşı Halkevlerini güçlü bir şekilde savunan çok az sayıda kişi kaldığı görülmektedir. Buna dair Mecliste yapılan tartışmaların, Halkevlerinin Merkezi yayın organı olan *Ülkü Dergisi*ne taşınması ise oldukça ilginçtir. Bkz; *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3, (1949). 2-7.

⁴⁸⁶ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, 332-352

⁴⁸⁷ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki CHP'ye yönelik en geniş kapsamlı eleştiriler için bkz; Çetin Yetkin, *Karşıdevrim*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2003.

*partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair Kanun ile kapatılmış ve malları hazineye devredilmiştir.*⁴⁸⁸

⁴⁸⁸Resmi Gazete, Kanun No: 5830, 11 Ağustos 1951.

SONUÇ

Sanayi-i Nefise Mektebi mezunları ve 1914 kuşağı gibi Batı tekniği ile profesyonel eğitim almış ilk usta sanatçıların, Türkiye’de sanatın yayılması konusunda kuşkusuz çok önemli payları vardır. Ancak bunlar, “sanat ne içindir?” tartışmalarını da kapsayacak kadar felsefi ve akademik konuları da içinde barındıran bir metaforu yaratmış, ilgi alanlarına sanatın en girift yanlarını dahil etmiş ve çoğunlukla Avrupa'daki öncü ustalarına öykünmüş az sayıdaki donanımlı insanların etkinlikleridir. Nitekim, gerçekten de Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen ve bazı ekoller de oluşturan bu grupların özel sanat girişimleri toplumsal hedeflere yönelik olmaktan çok uzaktır.

İşte Halkevleri, ilk defa yurttaşları sanat ile tanıştırmış, sanatın halk için ve halka yönelik olmasını sağlamıştır. İlk defa halk, herhangi bir sosyal ve ekonomik ayrıma tabi tutulmadığı için istediği sanat dalı ile ilgilenmeye cearet edebilmiş, devlete ilk defa bu kadar yakın bir ilişki içine girmiştir. Bununla birlikte, Çağdaş Türk Resim Sanatına ait profesyonel örneklerin ancak Cumhuriyet ile sosyal yaşama dahil olduğu bilinmektedir. Bazı profesyonel çalışmalar hariç tutulursa Anadolu'daki hemen hemen bütün sanatsal faaliyetler de Atatürk'ün bir Cumhuriyet devrimi olan Halkevleri sayesinde halka ulaşabilmiştir.

Unutulmamalıdır ki, yeryüzünün en eski sanatı olan Resim Sanatının gelişim süreci için oldukça uzun zamanlara, sanat anlayışına, eğitim süreçlerine, mekana, malzemeye ve emeğe ihtiyaç vardır. Resim alanındaki faaliyetler, ilk yıllarda olanakların yetersizliği nedeniyle insanlara ulaşmakta zorlanırken, Halkevlerinin yayılmasıyla, sanat alanındaki çalışmaların, gerek yardım alınan diğer kamu kurumlarının çatısı altında ve gerekse özel sanat galerilerinde, hatta kiralanan bir mağazanın salonunda sergilendiği bile görülecek, faaliyetler Halkevi binalarının da dışına taşacaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, sanatsal faaliyetler söz konusu olduğunda CHP ve Halkevi yöneticileri, daima halkevinden bahsetmişler ancak şubelerin adları daha uzun açıklamalar gerektiğinde duyulmuştur. Kısacası, CHP ve Halkevleri Yöneticilerinin sözlerinde ya da her hangi bir haberde Güzel Sanatlar Şubesi adına sık rastlanmamıştır. Bunun nedeni muhtemelen Halkevlerinin bütünlüğüne ve onun uzun vadeli hedeflerine odaklanmış olmalarıdır. Diğer yandan şubeler arasında çoğu zaman bir iş bölümü ya da kesişen noktalar olmakta, Müzecilik şubesi resimle ya da Dil, Edebiyat Şubesi Temsillerin içerikleri ile ilgilenmişlerdir. Halkevlerinin her şubesi ve faaliyetleri ile Anadolu'da kısa zamanda büyük bir kültür rüzgarı estirilmiştir. Nice ressam, halk ozanı ya da müzisyen Halkevlerinde yetişmiş

ya da Halkevlerine katkı sunmuştur. Halkevleri de onları içine almış ve yurtaş ile buluşturmuştur. Refik Epikman, Bedri Rahmi gibi dünya çapında ustalar, Halkevlerinde yetişmedikleri halde o evlerde çalışmış, bazı duygu ve tatları ilk kez orada edindiklerini söylemişlerdir. Turgut Zaimler gibi ulusal resme adanan yaşamlar Halkevleri ile ölümsüzleşmiştir. Aşık Veyseller, A.Kutsi Tecerler Anadolu'yu içlerinde kendi istekleri ile sevmişlerdir kuşkusuz. Ancak Türk Halk Kültürünü onlar da Halkevleri sayesinde yurdun her yanına taşımışlar, Ülkü dergisinde anlamışlardır. Sanata ve bilime katkı sunulan diğer eylemlerden bir çalışmada bahsetmek ise olanaksızdır.

Ayrıca o tarihlerde, her bakımdan yoksul bir ülkede, Halkevlerinin kurulması şöyle dursun, iktidarın halkın soyut ve sosyal eksikliklerini doğru tespit etmesinin bile ciddi bir başarı ve öngörü gerektirdiği açıktır. Bunu tespit eden Atatürk'ün Halkçılık anlayışı ve sanatı tıpkı milli eğitim gibi yaşamsal temel konular içinde görmesi sayesinde Halkevleri düşünülmüş ve kurulmuştur. Halkevlerinin, halkın temel ihtiyaçlarına yönelik eylemlerinin yanı sıra, sanat alanındaki eylemleri de doğrudan halka yöneliktir ve halkın yükselmesi içindir. Kuşkusuz eksiklikler ve ulaşılamayan hedefler vardır. Ancak unutulmamalıdır ki, Halkevleri örneği ile Güzel Sanatlarda ulaşılmak istenen şey profesyonel sanat akımları yaratmak değil, halkın bilinçlenmesi ve yükselmesidir. Halkevlerinin yapısı, şubeleri, faaliyetleri ve içerikleri bunu göstermiştir.

Cumhuriyet döneminde birçok sanat grubu sahne almış, d Grubundan, Güzel Sanatlar Birliğine ve Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliğine kadar birçok ekol ve grup kurulmuştur. Nitekim sanatçılar, sanat yaşamında etkin ve etkili olmak için bir araya gelmeyi, ekonomik nedenlerle de daha yararlı bulmuşlar, sergiler açmışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sanat izleyicisi bulmak oldukça güç, bir tablo satmak neredeyse imkânsızdır. Zaten Türkiye'de bu tür profesyonel sanat faaliyetlerinin, o dönemin şartları içinde halkın ilgisini çekmesi beklenmemelidir. İşte bu özel girişimlerin dışında, Türkiye'de resim sanatı konusunda en kapsamlı ve ilk defa halkı hedefleyen faaliyetler, devlet eliyle yapılmak zorundadır ve Halkevleri ile bu başarılmıştır.

İktidarın sanata desteğini gören profesyonel sanatçılar dahi bunu sağlamak için çaba sarfetmişler, yer bulamadıklarında biraraya gelerek Halkevlerine sığınmışlar, Halkevlerinin binalarında ya da onun referans olduğu mekânlarda sergiler açabilmişlerdir. Bu sayede Türk Ressamı, birkaç on yıl sonra soyut resimler ortaya

koymuş ve dünya arenasına bağımsız çıkabilme tecrübe ve yeteneğine ulaşmıştır. Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi sayesinde ilk defa çocuklar, kadınlar, resimi ile tanışmış, birçok öğrenci, kendi olanakları ile gidemeyecekleri yurdun başka illerine giderek oralarda resimlerini sergilemiş, hatta Yozgat'ta bir okul öğrencileri İngiltere'de Halkevleri aracılığı ile sergi açmışlardır.

Anadolu'daki Halkevleri ile yurdun en ücra köşesindeki bir yurttaş ilk defa bir desen çizmiş ve sanatın verdiği duyguları tatmıştır. Usta ressamı da halk ile buluşmuş, yurt gezilerine çıkarak Anadolunun köylerini, dağlarını nehirlerini resmetmiş ve böylelikle yurt sevgisinin yayılmasına katkı sağlanmıştır. Atatürk'ün Milli Mücadelenin başından beri kararlılıkla taşıdığı Halkçılık anlayışı, zamanla CHP Programına da yansımış, 1930'lardan itibaren Devletçilik ve Halkçılık ilkesi öne çıkmıştır. Ekonomide zorunluluktan doğan Devletçilik ilkesi, Halkçılık uygulamalarına da yardımcı olmuştur.

Türklerde, Cumhuriyet örneği ile ilk defa devlet halkla buluşmuş, Halkevleri ile bunun yayılması büyük ölçüde sağlanmış ve bu yöndeki amaçlar Atatürk önderliğindeki Cumhuriyet kadroları tarafından büyük ölçüde başarılmıştır. Tüm dünya tarihini gerçek anlamda anlayan ve bilen Atatürk, olanaksızlıklara ve sayısız zorluğa rağmen, Türk insanının gelişimi için ihtiyaç duyulan eylemlerden hiç vazgeçmemiş ve tüm yaşamını halkına adanmış olduğu için Halkevlerini kurmuştur. Çalışmada ana hatlarıyla anlatılmaya çalışıldığı gibi, yüzyıllar sonunda birçok konuda geri kalmalarına rağmen Türkler, Cumhuriyet ile birlikte, sanatın halkın arasına girmesine ve sıradan insanlara hakettiği değeri göstermesine katkı sağlayan eylemlerde bulunmuştur. Sanatın, insanlığı nasıl dönüştürüp geliştirdiği, özgür düşünceye ne denli sağlam katkılar sağladığı tüm dünyada bilinmektedir. Bu nedenle Avrupa'nın öncülüğünü yaptığı Çağdaş Sanat düşüncesinin tarihi gelişimi bu çalışmanın başında özetlenmeye çalışılmıştır. Bu çağdaş sanat tarihi sürecine ve XX. yüzyılın halkçı sanat akımlarına bakıldığında görülür ki, Atatürk'ün büyük ön görüşü ile bazı konularda Türkler, yüzlerce yıllık farka rağmen tüm dünyadaki sanat öncülerine neredeyse yetişmişlerdir. Hatta sadece usta sanatçılar değil, Halkevleri sayesinde ilk defa sanat ile tanışan yurttaşlar da birçok sanat faaliyetini tüm dünyadaki öncülleriyle neredeyse eş zamanlı olarak gerçekleştirebilmişlerdir. Sanat aracılığı ile yurttaşlar, dünyayı, yurdunu ve kendi değerlerini farklı bir boyuttan görmeye başlamışlardır. Birçok usta sanatçının gelişimi gibi yurttaşların sanatsal alanlarda yaşadıkları ilkler ve kaydettikleri gelişimler de bu inanılması güç başarının sanat konusundaki merkezi Halkevleri

sayesinde gerçek olmuştur. Sanatçıların yurt gezilerine çıkması düşüncesi bile birçok bakımdan Halkevleri ile ortaya çıkan sanatçı-aydın ve halk buluşması düşüncesinin bir sonucudur. Bu başarının kısa vadede görülmeyen sonuçları oldukça önemlidir. Türkiye’de yurttaşlar ilk defa sanat ile tanışmış, zamanla da onun ne denli yaşamsal bir önemi olduğunu anlamışlar ve bunu çocuklarına aktarabilen nesilleri bu sayede yaratabilmişlerdir. Bu anlamda, halkın sanatile gerçek anlamda tanışması gibi ve sanatın öneminin ve sanata saygının halk içinde yerleşmeye başlaması da bu nedenle Halkevlerinin yarattığı nesillerin başarılarından biridir. Profesyonel sanatçıların işlevleri ve cesaretleri ise Halkevleri sayesinde daha da artmaya başlamış, sanat grupları çoğalmış, kişisel sanat felsefeleri ve yönelimler derinleşmiş, Anadolu’da ilk defa özel sanat galerileri görülmüştür. Batıda eğitim alan küçük bir grubu saymazsak gerçek anlamda Çağdaş Türk Ressamı denebilecek kişilerin çoğalmasında Halkevlerinin çok ciddi bir etkisi olduğu görülür. Kısacası her anlamda yurttaşlarını yükselten yaygın bir kültür kurumu olan Halkevleri, Atatürk’ün net ifadesiyle memlekette kısa zamanda kültür devrimi yaratmıştır. Üstelik Halkevlerinin, hazırlık ile geçen ilk birkaç yılı ile Halkevlerinin etkisizleştirildiği ve yalnızlığa mahkum edildiği süreler göz önünde bulundurulunca, gerçek anlamda etkin olduğu yılların toplamı 111-12 yıl olduğu söylenebilir. Bu denli kısa bir sürede Halkevleri aracılığı ile yapılanlar, gerçekten de eşine rastlanamayacak düzeyde başarılar sayılmalıdır.

Kuruluşundan itibaren Türkiye’de faaliyet alanları yayıldıkça, Halkevlerinin sanat ile arasındaki güçlü bağ, gittikçe görünmez olmuştur. Zaten geçmişten bugüne Halkevlerinin öneminin yeterince anlaşıldığı söylenemez. Daha önce de belirtilmeye çalışıldığı gibi bunun birçok nedeni vardır. Kısacası, resim sanatı alanında Halkevleri, çok önemli ve yüksek bir rol oynamış ancak bu rolü yeterince anlaşılamamıştır. Ancak Tarih, olanları kaydetmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV

Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı

BCA,490-1-0-0/1300-319-1/13.06.1945

BCA,490-1-0-0/822-251-1/00.00.1937

BCA,490-1-0-0/822-251-1/822-252-2/00.00.1946

BCA 490-1-0-0/4-19-30/22.12.1938

BCA 490-1-0-0/6-28-16/18.01.1946

BCA, 490-1-0-0/2022-4-6-1/05.11.1944-21.09.1946

BCA, 490-1-0-0/4-21-32/16.11.1939

BCA, 490-1-0-0/977-788-1/00.00.1944

BCA, 310-10-0-0/173-194-2/03.06.1935

BCA 30.10.00/173-195-5/30.06.1938

BCA 30-10-00/173-194-5/10.11.1936

BCA 490-1-0-0/4-17-17/11.06.1938

BCA, 490-1-0-0/740-23-1/01.05.1933

BCA 490-1-0-0/4-21-32/16.11.1939

BCA 30-18-1-2/40-77-14/05.11.1933

BCA 490-1-0-0/975-778-1/04.01.1946

BCA 490-1-0-0/976-785-2/06.04.1940

BCA 490-1-0-0/977-786-2/28.03.1042

BCA 490-1-0-0/977-790-2/06.09.1946

BCA 490-1-0-0/976-781-3/20.01.1941

BCA 490-1-0-0/976-782-1/29.12.1945

BCA 490-1-0-0/975-774-4/10.11.1942

BCA 490-1-0-0/975-776-3/23.03.1942

BCA 490-1-0-0/975-774-3/10.06.1942

BCA 490-1-0-0/975-778-2/14.05.1946

BCA 490-1-0-0/977-786-1/28.03.1942

BCA 490-1-0-0/976-782-2/07.02.1945

BCA 490-1-0-0/976-781-1/29.04.1942

BCA 490-1-0-0/976-783-1/05.08.1944

BCA 490-1-0-0/976-785-8/16.03.1943
BCA 490-1-0-0/977-786-2/28.03.1942
BCA 490-1-0-0/975-775-3/16.03.1943
BCA 490-1-0-0/976-783-2/16.03.1943
BCA 490-1-0-0/975-777-4/12.04.1943
BCA 490-1-0-0/974-773-3/24.09.1943
BCA 490-1-0-0/976-780-1/02.07.1947
BCA 490-1-0-0/4-21-32/16.11.1939
BCA 30-18-1-2/116-27-11/14.04.1948
BCA 490-1-0-0/974-773-3/03.01.1946
BCA 490-1-0-0/974-772-2/25.02.1946
BCA 490-1-0-0/974-770-1/06.05.1946
BCA 490-1-0-0/976-782-3/10.09.1946
BCA 490-1-0-0/5-27-37/06.12.1945
BCA 534/37390-149830-15/1948.08.02
BCA 490-1-0-0/4-18-1/01.07.1938
BCA 490-1-0-0/735-9-2/12.10.1949
BCA 490-1-0-0/977-790-2/06.09.1946
BCA 490-1-0-0/1727-1020/21.02.1938
BCA 490-1-0-0/1727-1020/24.05.1945

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Kitaplar

Altar, Cevad Memduh, *Sanatın Işığında 78 Yıl*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020.

Ankara Halkevinde Türk Örgü İşleri Sergisi, Ankara: Ulus Basımevi, 1947.

Ankara Halkevi 1939 Çalışmaları, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1939.

Arık, Remzi Oğuz, *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ankara: CHP Halkevleri Yayınları, 1947.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2013.

Arsel, İlhan, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları; Din Adamları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019.

Atatürk, Kemal, *Nutuk*, İstanbul: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1973.

Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1961.

Aydemir Şevket Süreyya, *Tek Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965.

İnkılâp ve Kadro, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1968.

Bayer, Z.Canar, *Cumhuriyet Basınında Sergiler Bibliyografyası*, İstanbul: İleri Yayınları, 2014.

Bayrak, M.Orhan, *Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü(1831-1993)*, İstanbul: Küll Yayınları, 1994.

Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları, Ankara: TBMM Basımevi, 2014.

Berger, John, *Portreler*, İstanbul: Metis Yayınevi, 2017.

Sanat ve Devrim, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007.

Berk, Nurullah, Özsezgin, Kaya, *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1983.

Berk, Nurullah - Gezer, Hüseyin, *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1973.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Bozkurt, Mahmut Esat, *Atatürk İhtilali*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.

CHP Asgari Çalışma Planına Göre Halkevlerinin Açacakları Resim Sergilerine Mahsus Talimatname, Ankara: Yıldız Matbaası, 1939.

CHP Halkevleri Talimatnamesi, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

CHP 1932-1935; 103 Halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?, Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları, 1935.

Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1938.

Contemporary Turkish Painting- Çağdaş Türk Resim Sanatı, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, 2015.

Çeçen, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu;Halkevleri*, Ankara: Cumhuriyet Kitapları, 1990.

Cumhuriyetin İnşa Sürecinde Atatürk ve Müzik Ed. Ertan, F.Temuçin, Tağmat, D. Çağla, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2012.

Din ve Sanat, Ed. Burhan Toprak, İstanbul: Varlık Yayınları, 1962.

Dranas, Ahmet Muhip, *Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri*, Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi Neşriyatı, 1941.

Edhem, Halil, *Elvah-ı Nakşîye Koleksiyonu*, Çev: Gültekin Elibal, Ankara:Milliyet:Yayınları, 1970.

Elibal, Gültekin, *Atatürk ve Resim-Heykel*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1973.

Epikman, Refik, *XVII, XVIII, XIX. Yüzyıllarda Dünya Resim Sanatı*, Ankara: CHP Ankara Halkevi Yayını, 1946.

Erzen, Jale Nejdet, *Çoğul Estetik*, İstanbul: Metis Yayınları, 2012

Esin, Emel, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*,İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2004.

Cinlere Ayna Tutan Nakkaş; Mehmed Siyahkalem, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2019

Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi Ed. Cemal Köprülü, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1974.

Georgeon, François, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020. :

Giray, Kıymet, *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*, İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları, 1997.

Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Gombrich, E.H, *Sanatın Öyküsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

İnan, Afet, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.

Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı-1933, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972

İpşiroğlu Mazhar, Nazan, *Sanatta Devrim*, İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2011.

Sanatçı Gözüyle Köpek, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

İslimyeli, Nüzhet, *Asker Ressamlar ve Ekoller*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1965.

Jaeschke, Gotthard, *Türkiye Kronolojisi, 1938-1945*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.

Karal, Enver Ziya, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1969.

Klee, Paul, *Modern Sanat Üzerine*, İstanbul: Altı Kırkbeş Yayınları, 2013.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi, 1918-1938*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

Lothe, André, *Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler*, Çev. Kaya Özsezgin, Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

Oral, Mustafa, *Chp'nin Ülküsü*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006.

Önder, Mehmet, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1975.

Öklem, Necdet, *Atatürk Döneminde Darülfunun Reformu*, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1973.

Özsezgin, Kaya, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998.

Nutku, Özdemir, *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*, Ankara: Kaynak Yayınları, 2018.

Darülbedayiden Şehir Tiyatrosuna, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.

Yetkin, Çetin, *Karşıdevrim*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2003.

Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, İstanbul: May Yayınları, 1974.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Makaleler, Bildiriler

Altar, Cevad Memduh, “VII. Devlet Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 100, 16 Kasım (1945), 22.

Altar, Cevad Memduh, “Paris'te Türk Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 124, 16 Kasım (1946), 20.

Adil, Fikret, “Ankarada Üç Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1945.

Adil, Fikret, “Bedri Rahminin Ankara Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1946.

Adil, Fikret, “Kadıköy Halkevi Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1945.

Adil, Fikret, “Naci Kalmukoğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1945.

Adil, Fikret, “İngiliz Çocukları Sergisi”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1945.

Adil, Fikret, “İstanbul'da Üç Sergi”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1945.

Adil, Fikret, “İzmir'de İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1945.

Adil, Fikret, “Sedad Nuri İleri Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1945.

Adil, Fikret, “Yurd Gezisi Sergisi İstanbul'a Gelmiş”, *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1944.

Aksel, Malik, “20 Yıllık Sanat Hareketleri”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 51, 1 II. Teşrin (1943). 25-27

Akyüz, Kenan, “Türk Ocakları”, *Belleten*, Cilt 50, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 196, (1986), 201-228.

Akyüz, Yahya, “Eğitim Kurumlarımızın Oluşmasında Atatürk'ün Rolü”, *“Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu Bildirileri”*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988, 203-208.

Arıç, Ayten Sezer, “Ankara’da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, CTAD*, Yıl 7, 14, (2011) 3-15.

Arıkan, Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 23, (1999), 261-281.

- Arseven, Veysel, “Ulvi Cemal Erkin”, *Veysel Arseven(Vasili Öküzçü1919-1917), Biyografisi, Makaleleri ve Müzik Eserleri*, Ankara: Türksoy Yayınları, 2004, 183-185.
- Asaf, Burhan, “İnkılâp Resim Sergisi”, *Hakimiyeti Milliye*, 12 İkinciTeşrin 1934.
- Aysal, Necdet, “Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Tarihçesi ve Gelişim Süreci”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 243, (2004), 33-34.
- Baysal, Abidin Müslüm, “D Grubu’nun Türk Resim Sanatında Özgünlük Açısından Önemi”, *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, 1, (2021), 29-46.
- Belge, Burhan, “İnkılâb ve Sanat”, *Ulus*, 14 SonTeşrin 1936.
- Berk, Nurullah, “Sanatta Kadın Vücudu”, *Ar*, 1, (1938), 5-6.
- Biçinciler, Hatice, “*Ulusal Resim Sanatmm Ustası Turgut Zaim*” Anadolu Sanat, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 2006.
<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1137/352347.pdf?isAllowed=&sequence=1>
- Bingöl, Cemal, “IX. Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 14, (1948), 33-35.
- Bowen, Harold, “Türk Çocuklarının Sergisi”, *Ulus*, 10 Temmuz 1943.
- Burak, Ratip Tahir, “Üçüncü Orta Okul Resim Sergisi”, *Ulus*, 23 Nisan 1941.
- Çağlar, Behçet Kemal, “Ankara Halkevinin İkinci Resim ve Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 Mart 1937.
- Çetintaş, Mimar Sedat , “Edirne Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1935.
- Doğan, Mehmet Can, “Birikimi Özümseyen ve Yeni Bir Kuşağı Temsil Eden Bir Sanat Dergisi: Ar”, *Türk Dili*, 781, (2017), 37-44.
- Duru, Kazım Nazmi, “Halkevi çResim Sergisi” *Ulus*, 29 Şubat 1936.
- Egeli, Münir Hayri, “Ankara’da Açılan Dördüncü İnkılap Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 İkinciTeşrin 1936.
- Epikman, Refik, “Ankara Halkevi Ar Şubesi Vinci Resim ve Heykel Sergisi” *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 85, (1940), 74.
- Epikman, Refik, “Ankara Halkevleri Resim Galerisinde Açılan Talebe Resim Sergisi”, *Ulus*, 8 SonTeşrin 1941.

- Epikman, Refik, “Ankara Halkevi Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 3, (1947), 18-20.
- Epikman, Refik, “Beklediğimiz Bir Sergi”, *Ulus*, 13 Mayıs 1945.
- Epikman, Refik, “Cumhuriyet Halk Partisinin Türk Ressamları Arasında Tertip Ettiği Yurt Gezisi”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 79, (1939), 72-74.
- Epikman, Refik, Sergiler; “Güzel Sanatlar Birliğinin Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 34, (1949), 33-34.
- Epikman, Refik, “Halkevleri Amatör Resim Sergileri”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 15, (1948), 18-20.
- Epikman, Refik, “Okullararası II. Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 17, (1948), 32-34.
- Epikman, Refik, “Resim Sergilerinin Gelişimi I”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 19, (1948), 21-24.
- Epikman, Refik, “X. Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, Sayı 25, (1949), 22-25.
- Erim, Nihat, “Halkevlerimiz”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2, (1947), 4.
- Eroğlu, Hamza, “Türkiye Cumhuriyetinin İlânı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 6, 16, (1989), 7-26.
- Erol, Turan, “Atatürk ve Güzel Sanatlarda Çağdaşlaşma”, *Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1988, 217-225.
- Erol, Turan, “Atatürk ve Güzel Sanatlarda Çağdaşlaşma”, *Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, (1988), 217.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi, “Anadolu'da Resim”, *Tan*, 6 Temmuz 1936.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi, “General Halil'in Ankara Halkevinde İkinci Resim Sergisi”, *Ar*, 7, (1937), 5-6.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi, “Üçüncü Resim ve Heykel Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 5, 1 İlk Kanun (1941), 12-15.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi, “Resim Sergisi Münasebetiyle”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 7, 1 II. Kanun (1942), 14.
- Falih Rıfki, “Darülfünun”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1932.

Falih Rıfki, “Halkevi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 21 Şubat 1932.

Gazimihal, Mahmut R, “Musiki Hareketinin 20 Yıllık Geçmişi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 51, 1 II.Teşrin (1943), 28-30.

Görel, Hamit, “Sekizinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Ulus*, 11 Şubat 1947.

Gündüz, Aka, “Şeref'in Şerefli Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1932.

İnan,Afet , “Resim Galerisi”, *Belleten*, Cilt 2, 5-6, (1938), 251-252.

Kansu, Şevket Aziz “Ar'ın Prehistorik Kaynakları Hakkında”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 59, (1938), 441-453.

Kaptan, Arif, “Cumhuriyet Devrinde Resim” *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 123, (1946), 25-27.

Kaptan, Arif, “Halkevi Resim Sergisinde”, *Ulus*, 7 Haziran 1943.

Karaburçak, İhsan Cemal, “İnkılab Sergisi Münasebetiyle Burhan Belge'ye”, *Ulus*, 20 SonTeşrin 1936.

Keskin, Candaş, “Yurdu Gezen Ressamlar”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, (2012), 141-151.

Kocabaşoğlu, Uygur, “Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değın Gözlemler”, *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1991, 113-124.

Kocatürk, Utkan, “Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Cilt I,1, (1984), 3-96.

Köksal, Ahmet, “Türk Resminin Çağdaşlaşma Sürecinde Asker Ressamlarımızın Etkinliği”, *Milliyet Sanat Dergisi*, (1 Ekim 1981), 32-35.

Köksal,Merve, “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Kurumlarında Resim Dersleri Ve Sanayi-i Nefise Mektebi Örneği”, VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul: 12-13 Aralık (2019), 1053-1061.

Kösemihal, M.Ragıp, “Beynelmillel Musiki Kültürü”, *Ar*, 6, (1938), 5-6.

Kumaş, Nursal, “İstanbul Halkevleri Güzel Sanatlar Ve Temsil Şubelerinin Faaliyetleri (1939-1951)”, *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 21,(2021/I), 177-209.

Kunt, Gazanfer, “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 4 Ocak 1948.

Kunter, Halim Baki, “Türk Örgü İşleri Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2, (1948), 30-32.

M.A. “Memleket Resimleri”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 13, 1 Nisan (1942), 10-13.

Münir Hayri, “Ticaret Lisesindeki Sergi Dolayısıyla”, *Ulus*, 29 Haziran 1936.

Münir, Hikmet, “Sergievi Binası Niçin Tiyatro Oluyor?” *Ulus*, 6 Ekim 1946.

Naci, Elif, Sanat Bahisleri; “Üsküdar Halkevinde Açılan Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 20 Birinci Kanun 1943.

Nabi, Yaşar, “Devrim Resim Sergisi”, *Ulus*, İlk Teşrin 1935.

Nadi, Yunus, “Halkevleri Açılırken”, *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1932.

Nadi, Yunus, “Yeni Milli Bir Eser; Ankara’da Sergi Binası”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1933.

Özkaya, Yücel, “Atatürk ve Halkçılık”, *“Atatürkçü Düşünce El Kitabı”*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, 55-63.

Pehlivanlı, Hamit, “İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığının İlk Yılında Halkevlerinde Lozan Antlaşması Yıldönümü Kutlamaları” *90. Yılında Lozan Ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt I, (2015), 1253-1277.

Pehlivanoğlu, Burcu; “Cumhuriyet İdeolojisi ve Yurt Gezileri”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Dergisi*, 6, (2006),

Peker, Recep, “Ülkü Niçin Çıkıyor?”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 1, 1, (1933), 1.

Rado, Şevket, “Eminönü Halkevinde Açılan Serginin Düşündürdükleri”, *Akşam*, 19 Kasım 1947.

Rado, Şevket, “Eski Sergievi Mükemmel Bir Opera Binası Oluyor” *Akşam*, 1 Ekim 1946.

Rado, Şevket, “10lar Sergisi Bize 20 Genç Ressamını Tanıtıyor”, *Akşam*, 3 Aralık 1947.

Saydam, Refik, “Halkevlerinin IX. Yıl Dönümü”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, Cilt XVII, 97, (1941), 1-2.

Rado, Şevket, “Sözün Gelişi; Halkevleri”, *Akşam*, 19 Kasım 1947.

Saygun, A. Adnan, “Halkevlerinin Musiki Çalışmaları”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 2, 15, (1948), 9.

Sevük, İsmail Habib, “Ressamlarımız ve Yurdumuz”, *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1944.

Sırrı, Nahid, “Bir Ressamımızın Ölümü, Bir Ressamımızın Sergisi” *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 56, (1937), 186.

Sinanlar, Seza, “Pera’da Resim Üretim Ortamı1844-1916”, *İTÜ b Dergisi*, Cilt 5, 1, (2008), 43-54.

Sinanlar, Seza, “1916-1956 Yılları Arasında İstanbulun Gözde Kültür Mekanı; Galatasaray Lisesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, 3, (2018), 1759-1778.

Suman, Nusret, “Resim Sergisi Dolayısıyla”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 13, 1 Nisan (1942), 14.

Şakiroğlu, Mahmut H., “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı” “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı”, *Kebikeç* 3, 1996, 131-142.

Tecer, A.Kutsi, “Kitaplar Arasında”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 6, 16 İlkAnun, (1941), 19.

Tonguç, İsmail Hakkı, “Sovyet Sanatkârları Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 24, (1935), 444-446.

Tör, Vedat Nedim, “Çocuk Yaratarak Öğrenir”, *Ulus*, 10 Temmuz 1943.

Tör, Vedat Nedim, “Yozgat Resim Sergisinin Masalı”, *Ulus*, 22 I.Teşrin 1940.

Turan, Kemal, “Halkevlerinin 15. Yıldönümü”, *Ün (Isparta Halkevi Dergisi)*, 154-156, (1947), 2080-2081.

Uzun, Hakan, “Türkiye’de Sanat Ve Sanatçıların Teşvik Ve Ödüllendirilmesi: ‘Cumhuriyet Halk Partisi Sanat Mükâfatı’ Yarışması”, *Türkiyat Mecmuası*, c.28/1, (2018), 213-239.

Üren, Eşref, “Ankara Halkevinin Dördüncü Amatör Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 34, 16 Şubat (1943), 15-16.

Üren, Eşref, “Ankara Halkevi Yedinci Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 17, 1 Haziran (1942), 23.

Üren, Eşref, “D Grubu Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 12, (1947), 41-42.

Üren, Eşref, “Güzel Sanatlar Birliği 24üncü Resim Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 10, (1947), 34-35.

Üren, Eşref, “Halkevleri IV. Resim ve Fotoğraf Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 38, 16 Nisan (1943), 12-13.

Üren, Eşref, “İki Sergi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 24, (1942), 9-11.

Üren, Eşref, “Onbirinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 41, (1950), 6-7.

Üren, Eşref, “Yozgat'ın Çocuk Sanatkârlarını Nasıl Tanıdım?”, *Ulus*, 10 Temmuz 1943.

Üren, Eşref, “IV. Ortaokul Resim Sergisi”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 22, 16 Ağustos (1942), 9.

Yaşar, Hakan, “Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 45, (2010), 177-215.

Yetkin, Suut Kemal, “Sanatkâr”, *Ar*, 2, (1937), 1-2.

Yetkin, Suut Kemal, “Cumhuriyet Halk Partisi Yurt Gezisi Resim Sergisi”, *Ulus*, 5 Eylül 1944.

Yönteken, H.B., “Radyoda Folklor ve Sanat Saatleri”, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, 11, 1 Mart (1942), 25.

Zaim, Turgut, “Bulgar Ressamının Sergisi”, *Ulus*, 27 Mayıs 1938.

Zaim, Turgut, “Halkevi Resim ve Heykel Sergisi”, *Ulus*, 3 Mart 1938.

Sürelî Yayınlar

Dergiler

Ar

Arkitekt

Atlas

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Yolu

Belleten

Belgi

b / İTÜ Dergisi

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi

Etnoğrafya

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi

Kebikeç

Milliyet Sanat

SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi

Türkiyat Mecmuası

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi

Ülkü

Ün

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Tan

Ulus

Tezler

Döndü Sena Göndürü, “*Türk Modernleşmesinde Öncü Bir Kurum; Ankara Halkevi (1932-1951*”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2022.

Hamdiye Algan, “*Halkevlerinde İnkılâp Temsilleri (1932-1951)*” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2011.

Çiğdem Doğan, “*Ankara Halkevi Sergileri*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Ekler:

Ek 1: Atatürk, Ankara Halkevinde

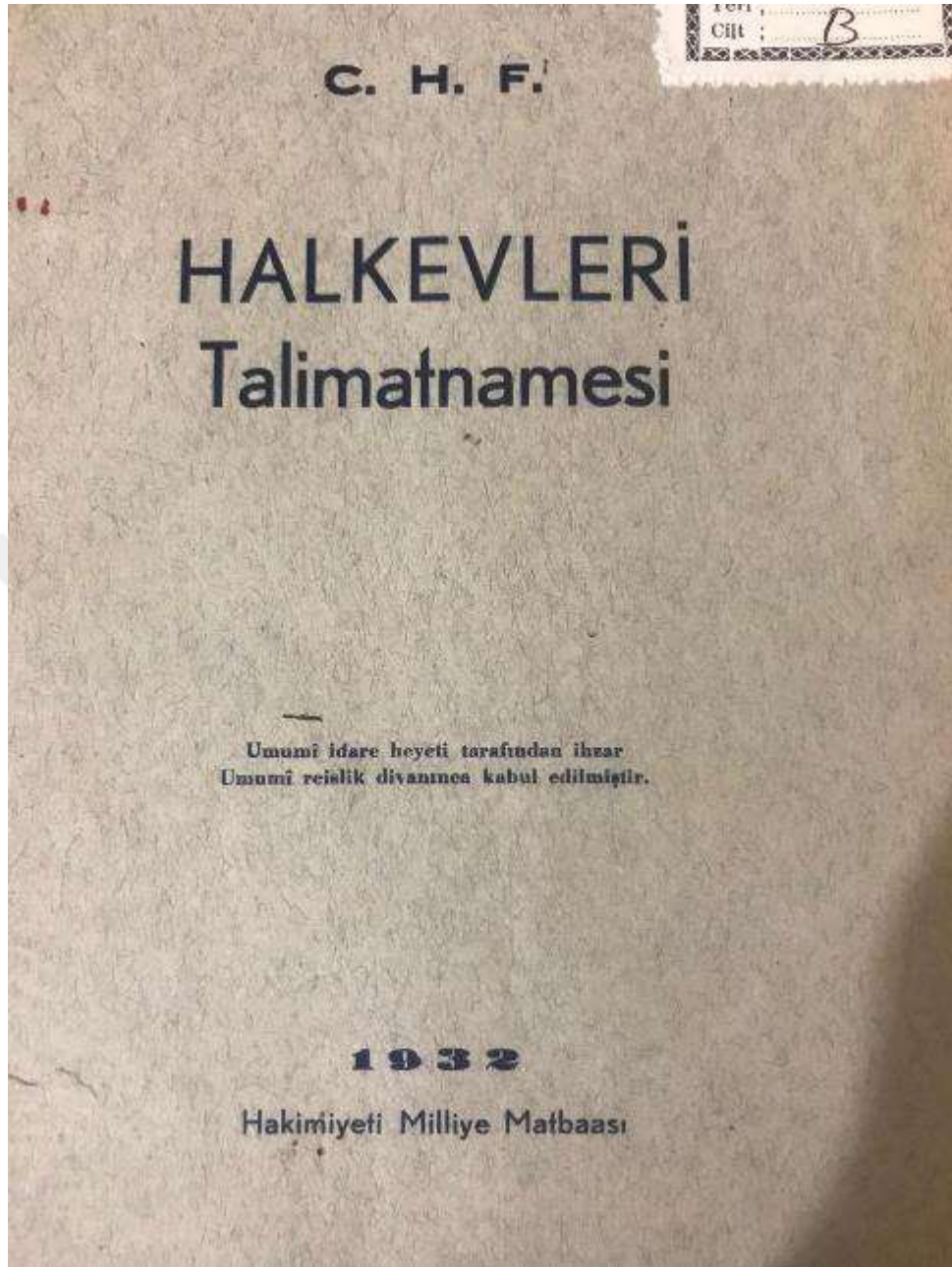

Ek 2: İbrahim Çallı, *Atatürk Portresi*, Yağlıboya, 1934.

Ek 3: Ankara Halkevi Binası, 1930'lar.

Wikipedi

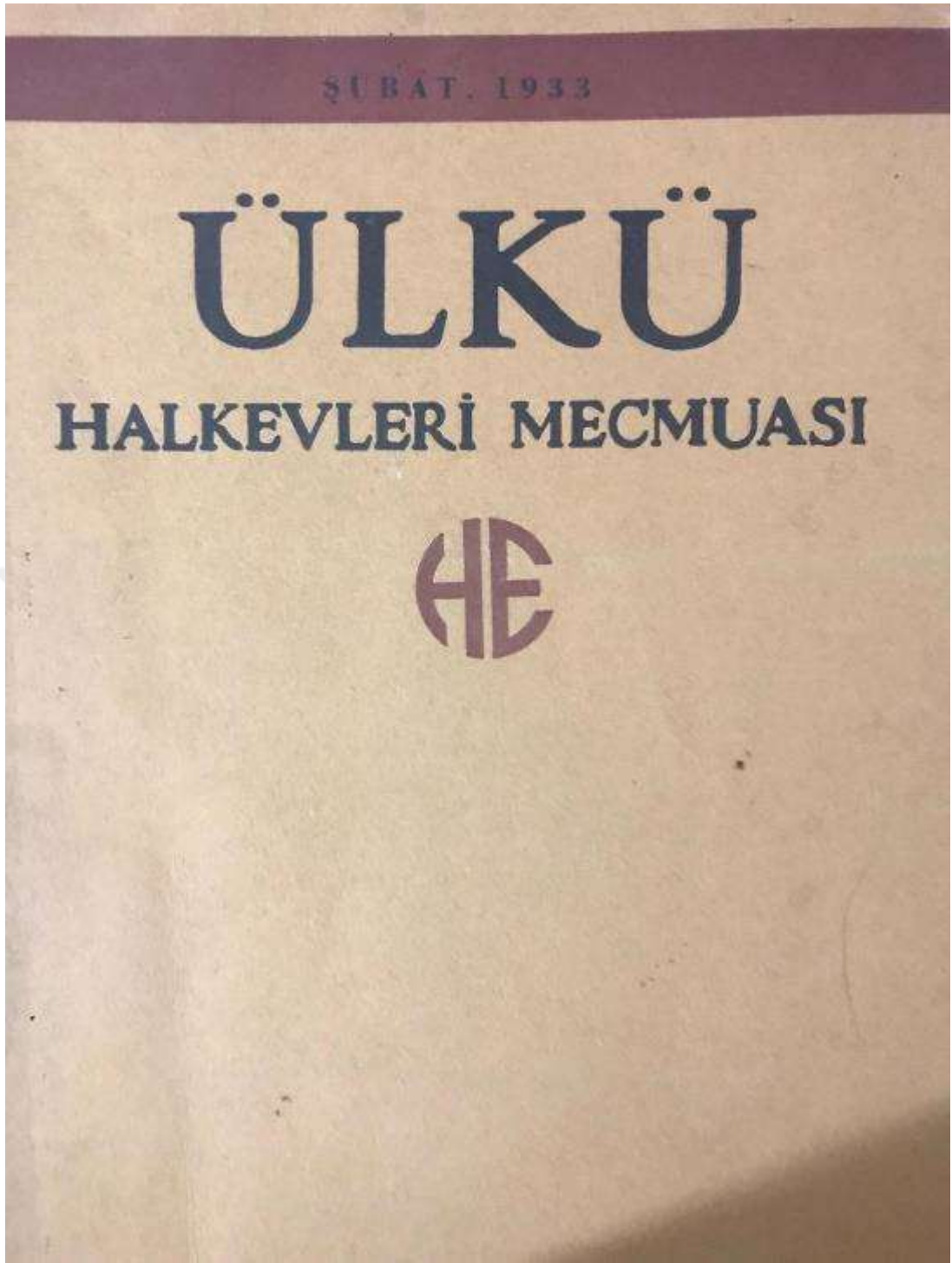

Ek 4: Halkevleri İlk Talimatnamesi, 1932

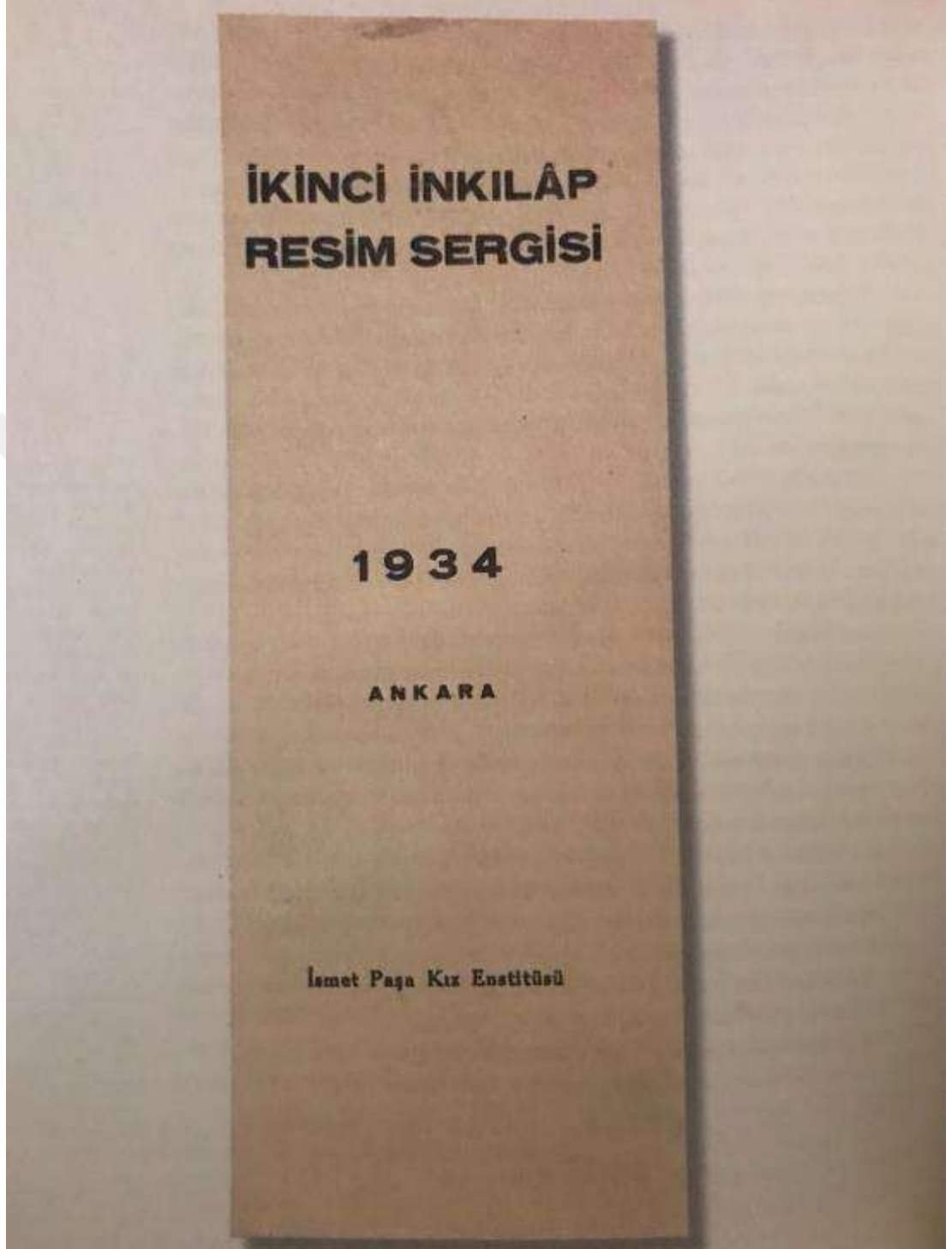

Ek 5: Birinci İnkılâp Sergisinden bir kare, 1933.

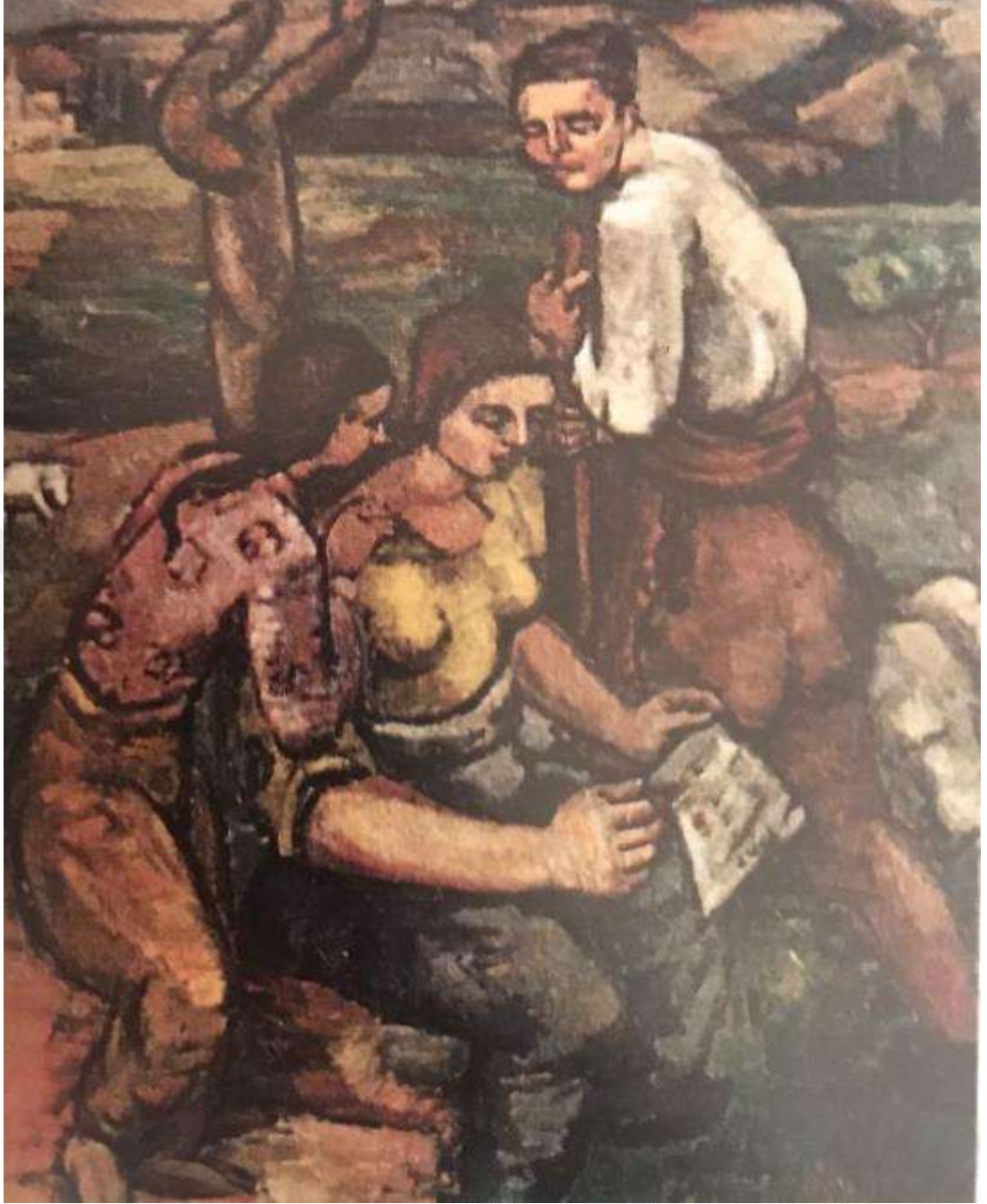
CHP 1932-1935-Halkevleri geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?

Ek 6: Halkevlerinin Merkezi yayın organı Ülkü Dergisinin ilk sayısı, Şubat 1933.

Ek 7: İkinci İnkılâp Sergisi Kataloğu, 1934.
Kaya Özsezgin

Ek 8: Cemal Tollu “*Alfabe Okuyan Köylüler*, Yağlıboya, 1933.

Gültekin Elibal

Ek 9: Zeki Faik İzer, *İnkılâp Yolunda*, Yağlıboya, 1933.

Gültekin Elibal

Ek 10: 1935'te Türkiye'de Halkevlerinin Dağılımı

CHP 1932-1935-Halkevleri geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?

Ek 11: Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi tanıtım görseli

CHP 1932-1935-Halkevleri geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?

Ek 12: Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi Sergisi hakkındabasında çıkan bir haber.
Ulus, 3 Eylül 1935.

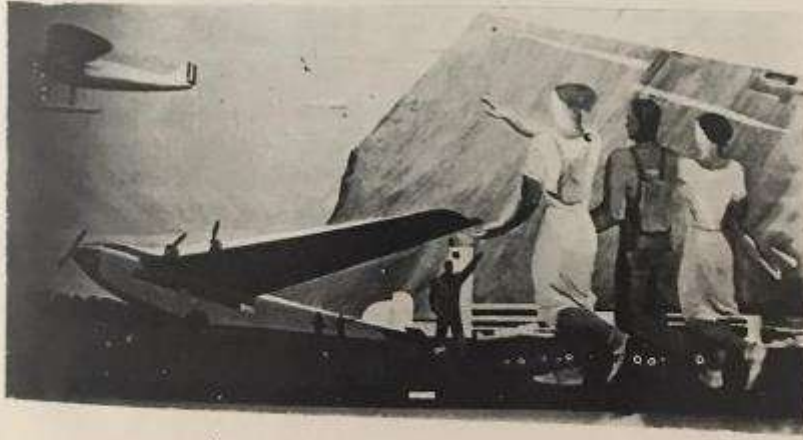
ÜLKÜ, ŞUBAT 1935
ANKARA HALKEVİNİN AÇTIĞI SOVİYET RESİM
SERGİSİNDEN ÜÇ TABLO.

Rajoki'nin kadın porters

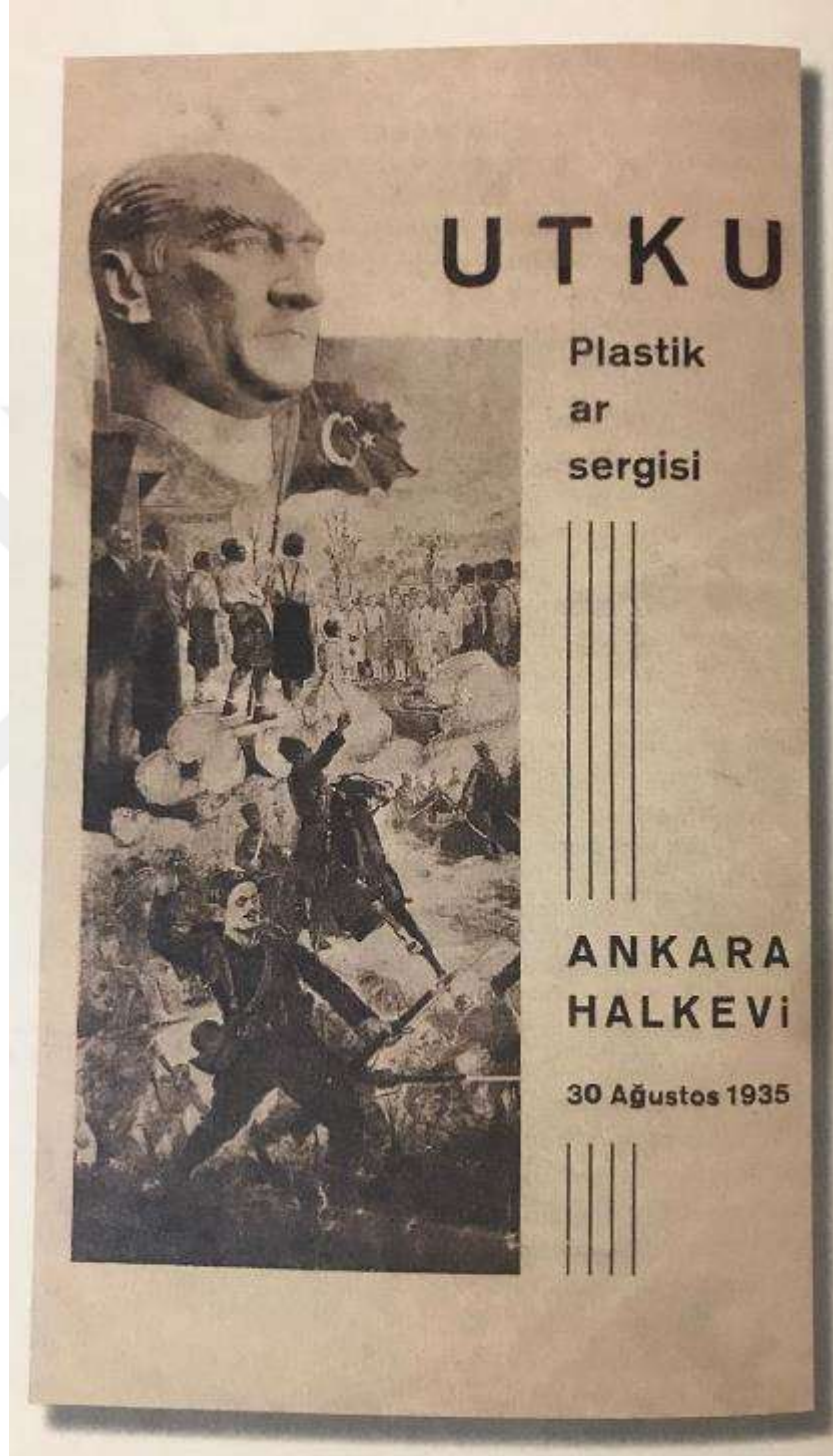

Gerasimos'un Bir Kolkhoz kürsüde

Devnaka'nın sivil tayyarecilik

Ek 13: Sovyet Sanatkârları Resim Sergisi, Ankara Halkevi, 1935.
Ülkü Halkevleri Mecmuası, Sayı 24, 1935.

Ek 14: Ankara Halkevi Ar Şubesi Birinci Resim ve Heykel Sergisi kataloğu, 1935.

Kaya Özsezgin

Ek 15: Ankara Halkevi Ar Şubesi
Birinci Resim ve Heykel Sergisi kataloğu, 1936.
Kaya Özsezgin

Edremit Halkevinde resim sergisi

Edremit, (Tan) — Halk evi güzel san'atlar kolunun resim sergisi dün büyük törenle açılmıştır. Edremitin ilk defa kavuştuğu bu mevcudiyet seyircilerini son derece heyecana düğürmüştü ve büyük takdirlere mazhar olmuştur. Yukarıki resim sergide teşhir edilen eserleri bir arada gösteriyor.

Ek 16: Edremit Halkevinde Nü resimler dolayısıyla tartışma yaratan bir resim sergisi
Tan, 4 Temmuz 1936.

Ek 17:Anadolu'da eğitimli insan eksikliği nedeniyle birçok öğretmen, doktor ya da vali gibi birçok kamu görevlisinin Halkevi Başkanlığı yapması sık görülen bir olaydı. Elazığ Valisi de mecburen Halkevi Başkanı olmuş, resimden spora, sosyal yardımdan okuma yazma kursları ve açtığı kütüphaneye kadar birçok konuda kentine katkı sunmuştu. Bu görsel ile paylaşılan bir haberde, Elazığ Halkevinin kendi binası ve 4 bin kitaplık bir kütüphanesi olduğu, 5 bin yurttaşın buradan yararlandığı bilgisi yer almaktadır.

Cumhuriyet, 23 Temmuz 1936

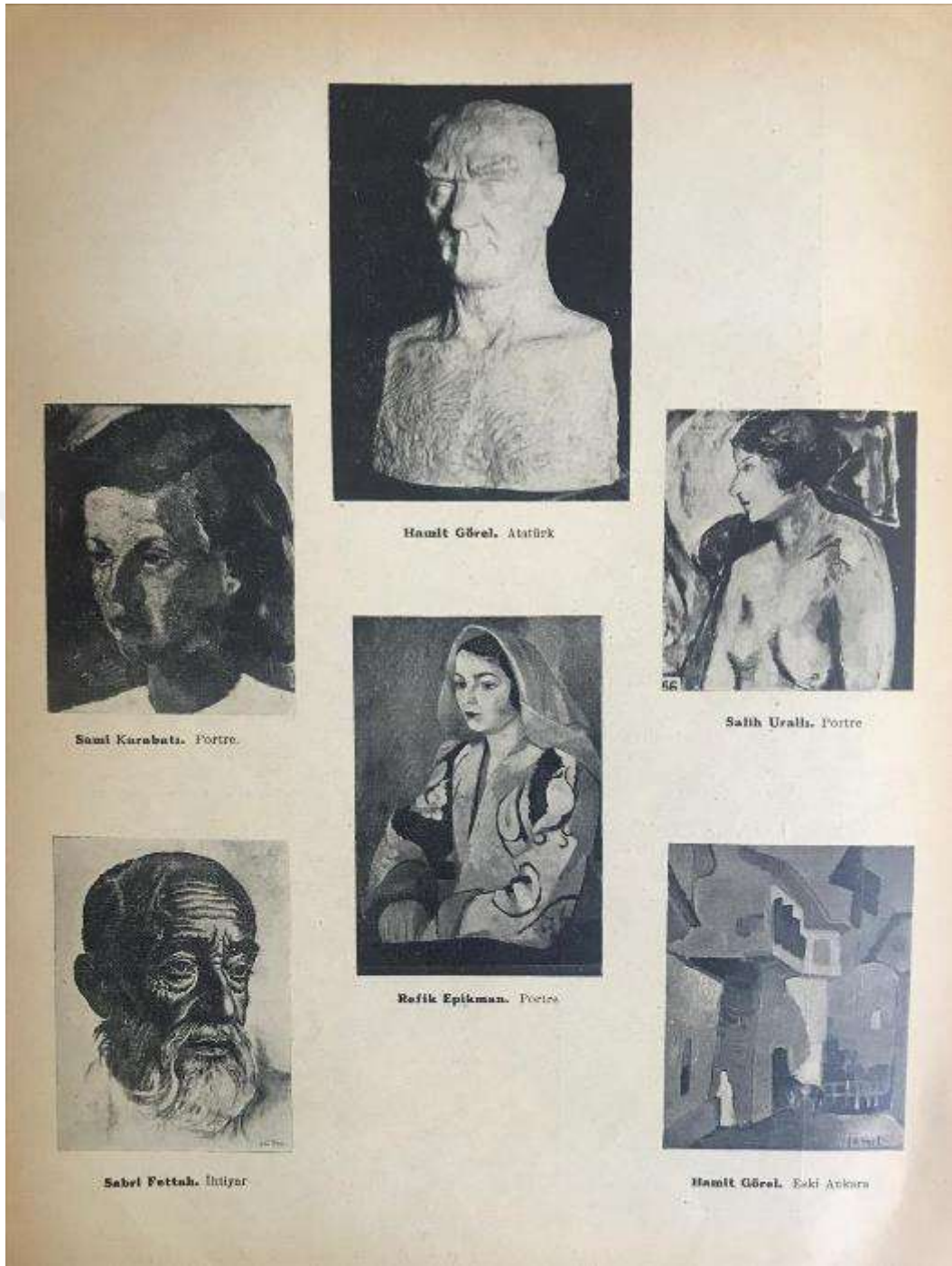
12 Mart 1937

Ankara Halkevinin ikinci resim ve heykel sergisi

Görülen eserler, gençlerimizin günden güne
daha müttekâmil, daha olgun seviyeye
yükseldiklerini isbat ediyordu

Ek 18:Ankara Halkevi İkinci Resim ve Heykel Sergisi, 1937.

Ek 19:Ankara Halkevi İkinci Resim ve Heykel Sergisindeki bazı yapıtlar.
Ar, Mart 1937

Ek 20:Ankara Halkevi İkinci Resim ve Heykel Sergisinden, Saip'in *Porte* 'si.
Ar, Mart 1937

Ek 21: Bursa Halkevindeki İlk Sergi, 1937.

Ek 22:İzmir Halkevinde kursiyer kadınlar, 1937.

Ankarada açılan 4 üncü inkılâb resim sergisi

Otuz üç san'atkârın 67 parça eserini toplayan
resimler arasında çok kıymetli olanlar var

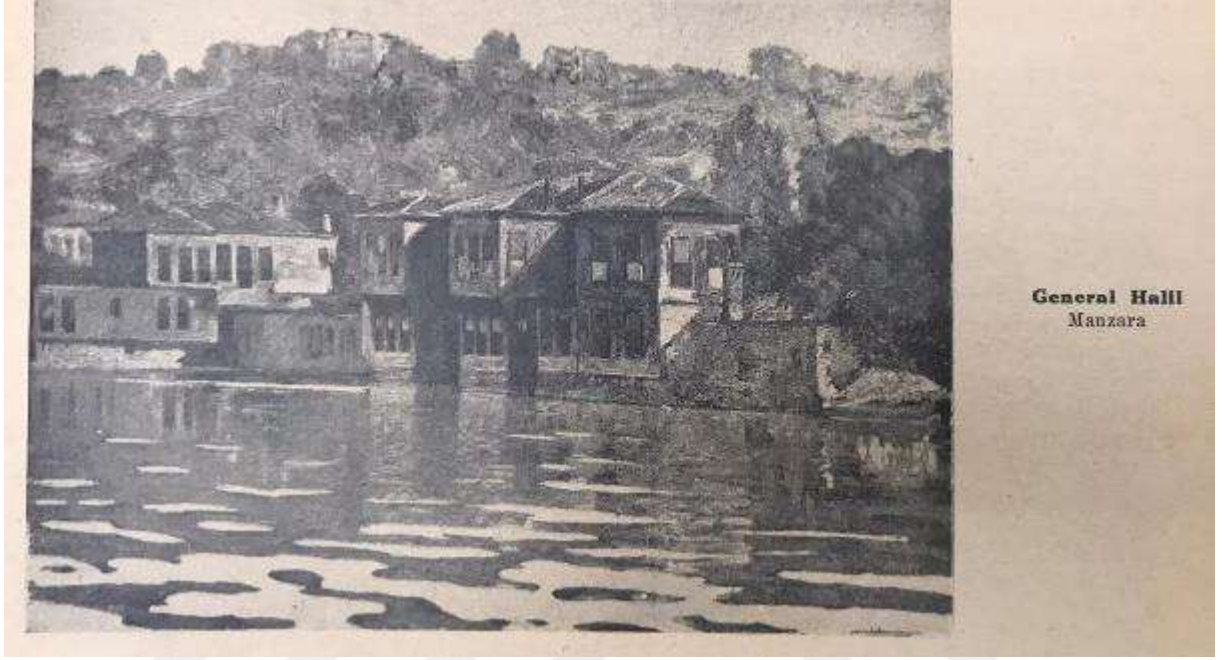
Resim Şerefî'nin sergide teşhir edilen Yeni mekteb tablosu.

Ek 23: Dördüncü İnkılâp Sergisinden bir tablo.

Cumhuriyet, 12 İkinciTeşrin 1936.

Ek 24:Refik Epikman'ın fırçasından çıkan ve Dördüncü İnkılâp Sergisinde yer alan Ahmet Kutsi Tecer portresi.
Ar, Ocak 1937

Ek 25: General Halil'in Ankara Halkevindeki ikinci sergisinde yer alan bir manzara tablosu.
Ar, Temmuz 1937

Ek 26: Atatürk, Pertek Halkevinde, 1937

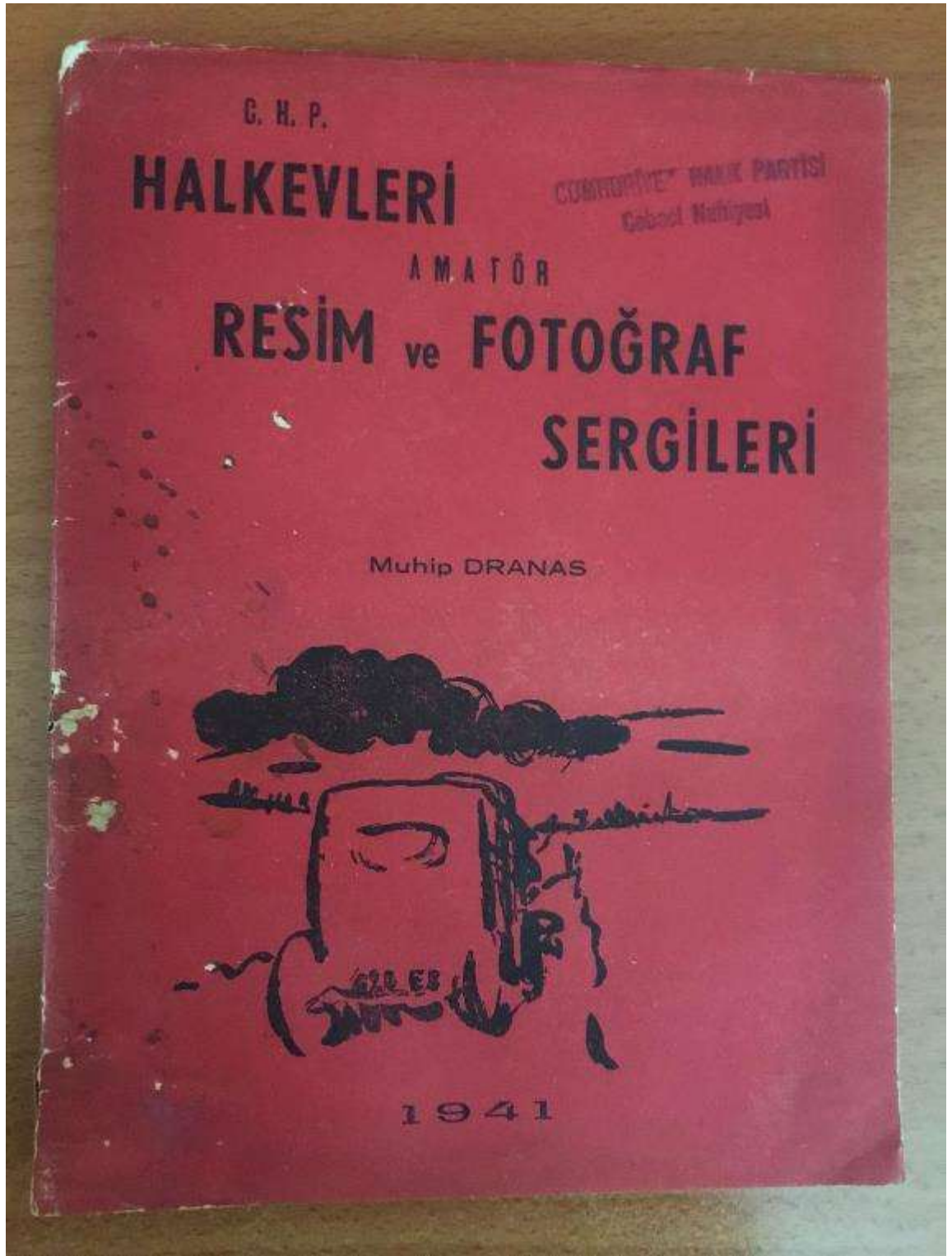
Ek 27: Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi Sergisinde, 1939.

Ek 28: Edirne Halkevinin ikinci resim sergisi.
Cumhuriyet, 10 Temmuz 1939.

Ek 29: d Grubu'nun bazı sanatçıları, Beyoğlu Halkevinde açtıkları sergilerinde.

Ek30:Halkevleri Sanat Yönetmeni Dranas'ın,ilki 1940'ta gerçekleşen *Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi* için hazırladığı kitap, 1941.

Ek 31:Bergama Ortaokulunda öğrenim gören minik bir kız çocuğu, Eminönü Halkevinde İstanbullu yurttaşlara açtığı sergisinde, resimlerinin önünde ve mutlu bir şekilde poz verirken.
Cumhuriyet, 6 Temmuz 1941.

Ek 32: Beyoğlu Halkevinde açılan sergi için basılan tanıtım kitapçığı, 1941.

Ek 33: Genç bir kadın sanatçının Eminönü Halkevindeki sergisinden bir kare.
Cumhuriyet, 8 Şubat 1942.

Ek 34:HalkevleriSergileri istatistiği
Halkevleri Öğreneği, 1942.

Londra Halkevinde

Yozgat Ortaokulunun resim sergisi

Ek 35: Yozgat Ortaokulu öğrencilerinin Londra Halkevinde açtıkları sergiye ait bir haberin görseli.
Ulus, 10 Temmuz 1943.

Ek 36: Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesinin Onuncu Sergisinin haberi.
Ulus, 26 Mayıs 1945.

Refik EPİKMAN

XVII, XVIII, XIX. Yüzyıllarda

DÜNYA RESİM SANATI

C. H. P. Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi Yayını
Büyük Boy No. 31

Ek 37:Refik Epikman'ın Ankara Halkevlerinde Dünyadan örnekler sunduğu eğitim sergisi için hazırladığı ve Güzel Sanatlar Şubesi tarafından basılan kitap, 1945.

Ek38: Ulusal resim ekolünün oluşması için çalışmış olan, yaşamını sanata adayan ve Halkevlerine bu alanda birçok katkı sunan ressam Turgut Zaim.
Ar, İkinci Kanun 1938.